

ILDEFONSO FALKONES

PISAC
BESTSELERA
*Katedrala
na moru*

Bosonoga
KRALJICA
II DEO

Ildefonso Falkones

Bosonoga kraljica

II deo

Naslov originala

Ildefonso Falcones

La reina descalza

Copyright © 2013, Ildefonso Falcones de Sierra

Translated from the original edition of Random House Mondadori,
Barcelona, 2013

Translation Copyright © 2013 za srpsko izdanje, LAGUNA

U spomen na moje roditelje

III

GLAS SLOBODE

23

Napustili su Trijanu preko Mosta brodica i zašli u seviljske sokake. Melčor se zaputio do kuće jednog starog javnog pisara, sad penzionisanog.

– Trebaju nam lažne putne isprave, da možemo da se krećemo po Madridu – čula je Karidad da Ciganin traži od starca, bez pretvaranja.

– I crnkinja? – upitao je pisar upirući prstom u nju iza stola od masivnog drveta pretrpanog knjigama, spisima i papirima.

Melčor, koji je bio seo u jednu od stolica za posetioce ispred pisaćeg stola, okrenuo je glavu prema njoj.

– Hoćeš li sa mnom, garavušo?

Naravno da hoće da ide s njim!, ali... Melčor je naslutio kakve se misli vrzmaju po Karidadinoj glavi.

– Ići ćemo u Madrid da isposlušemo Anino oslobođenje. Moja ćerka će sve srediti – dodao je ubeđeno.

„Kako će Ana da sredi Hoseovu smrt?“, zapitala se Karidad. Ipak, uhvatila se za tu nadu. Ako Melčor veruje ćerki, ko je ona da prigovara, pa je klimnula glavom.

– Da – potvrdio je Melčor pisaru – i crnkinja.

Starac je pola prepodneva falsifikovao dokumente koji je trebalo da im omoguće da se kreću po Madridu. Iskoristio je jednu staru zapovest seviljske Audijencije i uzdigao Melčora u rang „starog Kastiljca“ zbog zasluga njegovih predaka u ratu za Granadu, u koji su neki Cigani išli s vojskama Katoličkih kraljeva kao kovači. Dodao je još jedan dokument: putnu ispravu koja ga ovlašćuje da ide u Madrid da izdejstvuje ćerkino oslobađanje. Karidad mu je pokazala dokumente o oslobađanju dobijene na brodu, i od nje je načinio Melčorovu sluškinju. Iako nije bila Ciganka, i njoj je trebala putna isprava.

Dok je on sastavljao dokumente, njih dvoje su čekali na tremu kod ulaza u kuću. Karidad se naslonila na zid, iscrpljena, ne usuđujući se da sklizne leđima niz keramičke pločice i sedne na pod, da sakrije lice i pokuša da dovede u red ono što je doživela tog jutra; Melčor je želeo da pobegne od krvi kojom je bio umrljan njegov žuti mundir i špartao je gore-dole tim malim prostorom.

– Dobar je ovaj čovek – kazao je samome sebi, ne pokušavajući da privuče crnkinjinu pažnju. – Duguje mi mnoge usluge. Da, dobar je. Najbolji! – dodao je prasnuvši u smeh. – Znaš šta, garavušo? Javni pisari zarađuju za život od taksi koje naplaćuju za dokumente sa suđenja, ovoliko po strani, ovoliko po slovu. I prokleta slova izađu skupa! A pošto naplaćuju za to što žvrljaju po papirima, mnogi pisari podstiču parnice, zavade i tužbe među ljudima. Tako se građani sude a oni zarađuju zato što pišu dokumente. Uvek kad sam prolazio kroz njegov rejon, Eulohio je naručivao od mene neku čarku: da prijavim jednog; pokradem drugog i sakrijem plen u kući trećeg... Jednom mi je kazao adresu nekog svodnika koji je iskorišćavao draži svoje žene. Kakva ženska! – uzviknuo je zaustavivši se, digao glavu i zamahnuo bradom. – Da je bila moja...

Prekinuo je govor i okrenuo se ka Karidadi, koja je i dalje zurila u svoje drhtave ruke. Svodnikova žena nikad nije bila njegova, ali Karidad... Kad ju je zatekao u krevetu s Hoseom, osetio se kao da je nekad zbilja bila njegova a Karmona mu je ukrao.

Karidad nije skidala pogled s ruku. Malo je ona marila za spletke Melčora i javnog pisara. Mogla je da misli jedino na strašni prizor koji je doživela. Sve se odvijalo tako brzo...! Melčorova pojava, njena vlastita sramota kad je osetila da je gola, svađa, ubod nožem i krv. Milagros je išla za njom do očeve kuće neprestano zapitkujući za razloge, dok je ona mucala izvinjenja a onda... Snažno je stegla ruke da ne drhte.

Melčor je opet špartao gore-dole po tremu, ovog puta ćutke.

Dobili su dokumente a uz njih i pismo preporuke koje je bivši pisar slao kolegi u Madridu.

– Mislim da je još živ – napomenuo je. – I može mu se sasvim verovati – dodao je namigujući Ciganinu.

Dva kompanjona su se oprostila uz iskren zagrljaj.

Da ne bi morali da prođu kroz Trijanu, izašli su iz Sevilje na Makareninu kapiju i krenuli prema zapadu, ka Portugaliji, istim onim putem kojim su pre gotovo godinu dana išle Milagros, Karidad i baba Marija. „Šta li je bilo s njom?“, pomislila je bivša robinja čim je obuhvatila pogledom otvoreno polje. Da je baba Marija bila tu, možda se ne bi dogodilo to što jeste: da je Milagros, koju je volela iz dubine duše, odbaci, otera od sebe uz viku, da je silovito udara. Karidad je pomilovala jednu dojku, ali koliko nju mogu da povrede pesnice njene drugarice? Bolelo ju je iznutra, u najintimnijem i najskrovitijem delu tela. Da je bar Marija bila tu... Ali starica je nestala.

– Pevaj, garavušo!

Usamljena staza između povrtnjaka i njiva. Ciganin je koračao ispred Karidad u ogromnom izbledelom žutom mundiru što mu je visio s ramena; nije se ni okrenuo prema njoj.

Da peva? Imala je razloga za to, da oplakuje svoju tugu i žali zbog svoje nesreće glasom, kao što rade crni robovi, ali...

– Ne! – uzviknula je. Bilo je to prvi put da odbije da peva za njega.

Melčor je zastao na tren, pa napravio dva koraka.

– Ubio si Milagrosinog oca! – eksplodirala je Karidad iza njega.

– A ti si spavala s njim! – vrisnuo je Ciganin, iznenada se okrenuo i upro prstom u nju optužujući je.

Raširila je ruke pokazujući da ne shvata.

– Šta...? A šta sam mogla da uradim? Živela sam s njim. Primoravao me je.

– Da odbiješ! – odvratio je Melčor. – To je trebalo da učiniš.

Karidad je htela da odgovori da bi odbila da je znala nešto o njemu. Htela je da mu kaže da je previše godina bila robinja, poslušna crna robinja, ali umesto reči s usana joj se oteo jecaj.

Sad je Ciganin raširio ruke. Karidad je stajala ispred njega, svega dva-tri koraka dalje; prosenjena košulja od grube vunene tkanine gibala se u ritmu njenog plača.

Melčor je oklevao. Prišao je.

– Garavušo – šapnuo je.

Pošao je da je zagrlji, ali ona je ustuknula.

– Ubio si ga! – optužila ga je opet.

– Nije tako – odvratio je. – On je tražio smrt. – Pre nego što je Karidad još nešto dodala, nastavio je: – Za Ciganina postoji velika razlika.

Okrenuo se i nastavio dalje putem.

Gledala je kako se udaljava.

– A Milagros? – uzviknula je.

Melčor je snažno stisnuo zube. Bio je siguran da će devojčica to preboleti. Čim oslobodi njenu majku...

– Šta je s Milagros? – ponovila je Karidad.

Ciganin je okrenuo glavu.

– Garavušo, ideš li ili ne?

Pošla je za njim. Kad su ostavili za sobom Sevilju, vukla je bose noge prateći Ciganinove korake i prepuštajući se suvom i dubokom plaču, kao kad su je odvojili od majke ili od malog Marsela. Tada su beli gospodari silom odlučili o njenoj kukavnoj sudbini, ali sad... sad se sama Milagros odrekla njihovog prijateljstva. Ophrvale su je sumnje o sopstvenoj krivici: ona je samo poslušala i jedne i druge, kao i uvek. S bolom se podsetila aplauza kojima ju je Milagros dočekala prvi put kad je obukla crvenu odeću. Smeh, nežnost, prijateljstvo! Muke koje su ih snašle posle hapšenja Cigana. Mnogo zajedničkih trenutaka...

Dok je tako mozgala, došli su do jednog samostana i Melčor joj je rekao da sačeka kod kapije.

Izašao je iz njega s novcem i dobrom mulom opremljenom bisagama.

– I ovi fratri, kao oni iz Santo Domingo de Portaselija – izjavio je kad su opet izašli na put – neće više imati poverenja u mene kad vide da im ne donosim obećani duvan.

Karidad se setila te zgrade i visokog priora prosede kose koji nije imao dovoljno smelosti da se suoči s Ciganima kad su mu doneli manje vreća duvana nego što je bilo dogovoreno. „I sve to mojom krivicom“, optužila je sebe.

– Ali pre svega moja ćerka – nastavio je Ciganin – i potreban nam je taj novac da pomoću njega zaradimo još i potkupimo ljude u prestonici. Njihov Bog to sigurno shvata tako, a ako njihov Bog to shvata, moraće da shvate i oni, ili ne?

Melčor je govorio dok su hodali, ne očekujući odgovor. Međutim, kad su se zaustavljali, hvatala ga je seta, Karidadi odlično poznata; tada je razgovarao sam sa sobom, premda se ponekad okretao tražeći odobravanje, što nije dobijao od nje.

– Slažeš li se, garavušo? – upitao je po ko zna koji put. Karidad nije odgovorila; Melčor nije hajao za to i produžio je: – Moram da postignem da mi oslobode ćerku. Samo će Ana moći da dovede u red tu devojčicu. Da se uda za Garsiju! Grofovog unuka! Videćeš, garavušo, sve će biti kao pre čim se Ana pojavi...

Karidad ga više nije slušala. „Sve će biti kao pre.“ Suze su zamutile pogled Ciganinu koji je išao ispred nje vodeći mulu.

– A ako se fratri ne budu složili s tim – govorio je Melčor – neka me potraže. Mogli bi da se udruže s Garsijama, i oni će se baviti time. Sigurno, garavušo. U ovo vreme se već sastalo veće staraca i izreći će nam smrtnu presudu. Možda se

ti spaseš, mada sumnjam u to. Mogu da zamislim zadovoljan osmeh Rafaela i one drolje od njegove žene. Sakriće Karmonin leš da se kraljevi čuvari zakona ne bi umešali i pokrenuće cigansku pravdu. Za kratko vreme svi Cigani u Španiji će saznati za našu presudu i svako će moći da je izvrši. Mada, ne slušaju svi Cigani Garsije i starce iz Trijane – dodao je posle dužeg vremena.

Prolazili su kroz sela ne zaustavljajući se. Kupovali su duvan i hranu novcem fratarara i spavali bez krova nad glavom, sve vreme se krećući prema severoistoku i granici s Portugalijom. Noću bi Melčor zapalio cigaru i pušio zajedno s Karidad. Oboje su snažno uvlačili dim dok ne ispune pluća; oboje su se prepuštali ugodnom osećaju obamrlosti koju je duvan izazivao kod njih. Melčor nije više tražio od nje da peva a ni ona se nije odlučivala da pusti glas.

– Milagros će to preboleti – čula je kako tvrdi Melčor jedne od tih noći, iznebuha, prekidajući tišinu. – Otac joj nije bio dobar Ciganin.

Karidad je ćutala. Dan za danom, ćutke, duboko u sebi, ponovo je osećala Milagrosine udarce po grudima a u snu ju je uznemiravalo devojčino srdito lice dok ju je vređala i bljuvala joj u lice da ne želi više da je vidi.

Stigli su do planinskog lanca Arasena. Melčor nije hteo da prođe okolinom Habuga i zaobišao ga je da bi stigao u Ensinasolu a odatle u Barankos, na tu ničiju teritoriju između Španije i Portugalije o kojoj je govorio kovač na kog su naišle dok su bežale kroz Andevalo.

Vlasnik radnje koja je snabdevala duvanom španske krijumčare dočekao ga je prijateljski.

– Mislili smo da si mrtav, Galijote – kazao je Mendes pozdravivši ga srdačno. – Ljudi Debelog su ispričali da tvoja rana...

– Nije bio moj čas. Još sam imao posla ovde – prekinuo ga je Melčor.

– Debeli mi se nikad nije dopadao.

– Ukrao mi je dve vreće duvana na obali kod Manilve, onda je naručio ubistvo unuka mog brata od strica.

Mendes je zamišljeno klimnuo glavom.

Tako je Karidad saznala za smrt zapovednika družine krijumčara koji ju je prevario na obali i naneo im velike neprijatnosti i nevolje. Opazila je da Melčor viri u nju krajičkom oka kad ga je Mendes upitao za ženu naoružanu kremenjačom koja se sama sukobila s celom družinom muškaraca i pucala na jednog krijumčara, za dva velika psa što su nasmrt izujedali Debelog, i kako je ta žena pobjegla s onim za šta su svi već mislili da je Galijotov leš.

– Spasla ti je život – izjavio je Mendes. – Sigurno si joj zahvalan.

Karidad je načuljila uši. Melčor je naslutio njeno zanimanje i ponovo je pogledao ispod oka pre nego što je odgovorio.

– Vi paji, a s vama i vaše žene, imate pogrešnu predstavu o zahvalnosti.

Smestili su se u konačištu prodavca duvana, i kao u svratištu kod Gausina, Melčor je veoma jasno stavio do znanja svim nosačima i krijumčarima koji su se pojavili tu da je Karidad njegova i prema tome da ne smeju da je taknu. Prva tri dana se neprestano sastajao s Mendesom.

– Ne udaljavaj se mnogo, garavušo – opomenuo ju je – ovuda se uvek vrzmaju loši ljudi.

Karidad ga je poslušala i šetkala kroz štale i po okolini konačišta, posmatrajući predeo što joj je pucao pred očima i razmišljajući o Milagros; radoznalo je motrila ljude koji su odlazili i dolazili s džakovima i naprtnjačama, i opet se sećala Milagros; trudila se da utopi tugu u duvanu kog je tu bilo u izobilju i mislila na nju... i na Melčora.

– Koja te je to žena spasla od Debelog? – upitala ga je jedne noći dok su ležali na susednim madracima u velikoj prostoriji, zajedno s drugim krijumčarima. Nije morala da utiša glas; na drugom kraju sobe, jedan nosač je obljubljiavao jednu od mnogih prostitutki koje su dotrčale namirisavši novac. Nije bilo prvi put da se to dešava.

Nakratko se čulo samo kako to dvoje sopću.

– Neko ko mi je pomogao – odgovorio je Melčor kad je Karidad već pomislila da je uzalud pitala. – Ne verujem da će to opet učiniti – dodao je uz prizvuk tuge koji nije promakao crnkinji.

Soptanje je prešlo u prigušene jauke pre nego što su dostigli vrhunac. Neke žene uživaju s muškarcima, pomislila je Karidad, nešto što njoj kao da je zabranjeno.

– Pevaj, garavušo – prekinuo ju je Ciganin.

Da li on to njoj čita misli? Želela je da peva. Imala je potrebu da peva. Želela je da sve opet bude kao pre.

Čekaju da dođe pošiljka francuskog burmuta, objasnio je Melčor kad ga je Karidad upitala koliko dugo će ostati tu i zašto ne kreću u Madrid da izdejstvuju

Anino oslobađanje.

– Obično ulazi preko Katalonije – nastavio je Ciganin – ali duvanske patrole sve više nadziru puteve i komplikovano je. Veoma je teško i skupo nabaviti ga, ali lepo ćemo zaraditi.

Potrošnja burmuta, krupno mlevenog duvana proizvedenog u Francuskoj, bila je zabranjena u Španiji; bilo je dozvoljeno ušmrkivati jedino veoma sitan španski duvan, zlatne boje i neparfimisani vodicom od narandžinog cveta u fabrici duvana u Sevilji, po rečima mnogih bolji od svakog burmuta. Mada su postojale i druge vrste duvana u prahu, kao onaj od stabljika i žila, duvan pomešan s mirisnim blatom, s aromatičnim sirćetom, s crvenim okerom, duvan zlatne boje bio je najbolji. Međutim, sklonost prema svemu što je francusko, uključujući tu i burmut, nadjačavala je čak i naredbe Krune, a prvi su ih zaobilazili sami dvorani. Kralj je izrekao izuzetno stroge kazne za one koji ušmrkuju burmut: najviši i najniži plemići mogli su biti kažnjeni velikim globama i s četiri godine progonstva kad ih osude prvi put; dvostruko većom globom i s četiri godine zatvora u Africi drugi put, i na doživotno progonstvo i gubitak celokupne imovine treći put. Ostali, prost puk, kažnjavani su globama, bičevanjem, prinudnim veslanjem na galiji pa i smrću.

Ali otmenost ušmrkivanja burmuta umesto španskog duvana u prahu, uz rizik i privlačnost ka zabranjenom, pripomogla je da se u najvećem broju salona dvorana i plemića nastavi s njegovim korišćenjem. Kako jedan fićfirić da se ponizi i troši španski duvan koliko god da je njegov kvalitet priznat u celoj Evropi? A potrošnja burmuta je bila toliko rasprostranjena u samoj prestonici da su vlasti naivno dopustile podnošenje tajnih prijavi: podnosilac je imao pravo da primi globu razrezanu optuženome a sudija je trebalo da mu je uruči u ruke i sačuva njegov identitet; no Španija nije bila država za čuvanje tajni, i burmut je i dalje bio predmet krijumčarenja i ušmrkivanja.

Mendes mu je bio obećao dobru vrstu: duvan u prahu tamne boje i krupan kao piljevina, izrađen u Francuskoj tehnikama koje je svaka fabrika držala u tajnosti. Najmesnatiji i najdeblji listovi duvana mešani su s nekim hemijskim elementima (nitrati, potaše ili soli) i prirodnim sastojcima (vino, rakija, rum, limunov sok, melasa, suvo grožđe, bademi, smokve...). Duvan i smeše su u svakoj fabrici vlaženi, kuvani, ostavljani da previru šest meseci, presovani u rolne i ponovo ostavljani da odstoje još šest ili osam meseci. Francuske aristokrate su lično grebale rolne ili *carottes* malim strugačima, ali to u Španiji nije bilo u modi, i zato je burmut stizao već pripremljen i spreman da oboji u crno noseve, brade i brkove onih koji su ga trošili, do te mere da na dvoru više nisu korišćene bele

nego sive maramice, da se sakrije sluz nastala zbog neprestanog kijanja.

– Hoćemo li ga odneti u Madrid? – upitala je Karidad.

– Da. Tamo ćemo ga prodati.

Melčor se kolebao, ali je najzad odlučio da joj ne otkrije kakve im kazne mogu biti izrečene ako ih uhvate u posedu burmuta. Sedeli su na suncu, na jednoj velikoj steni s koje se nazirala cela dolina reke Murtige, nehajno puštajući da sati protiču.

– Koliko ćemo da čekamo?

– Ne znam. Treba da stigne iz Francuske, najpre brodom a onda dovde.

Karidad je coknula jezikom u znak da je ta vest nervira: što pre stignu u Madrid, pre će osloboditi Anu a ona, Milagrosina majka, sve će srediti. Melčor je loše protumačio to coktanje.

– Znaš šta, garavušo? – pitao je. – Mislim da bismo mogli da izvučemo neku korist dok čekamo.

Kad je sutradan svanulo, s prvim zracima svetla, prteći džakove na leđima kao obični nosači, Karidad i Melčor su prešli granicu i ušli na špansku teritoriju. Mendes je obavestio Ciganina da sveštenicima iz Galarose treba duvan.

– Odsad, garavušo – upozorio ju je čim su počeli da se spuštaju iz Barankosa strmom i skrivenom kozjom stazom – ćuti, dobro pazi kuda gaziš i... da ti nije palo na pamet da pevaš.

Ona se nehotice nervozno zakikotala. Uzbuđivala ju je zamisao da krijumčari s Melčorom.

Bili su to možda najdivniji dani u Karidadinom životu. Čarobni i prisni dani: njih dvoje koračaju ćutke usamljenim puteljcima, između drveća i njiva, slušaju disanje onoga drugoga, dotiču se, kriju se kad čuju da se približava neka jahaća životinja. Zatim se smeškaju kad vide da to nije duvanska patrola. Melčor joj je govorio o putevima, o duvanu, o krijumčarenju i krijumčarima, objašnjavajući joj sve detaljnije nego što je ikome ikad pričao. Karidad je slušala zaneseno; s vremena na vreme je zastajala da uzbere neke trave s namerom da ih osuši po povratku: ruzmarin, metvicu... mnoge druge joj nisu bile poznate, ali su mirisale tako da je i njih trgala. Melčor ju je puštao da bere; spustio bi džak i seo da je posmatra, privučen njenim pokretima, telom, sladostrasnošću; polako je iza njega ostala podozrivost što ju je zatekao s Karmonom.

Nisu žurili. Vreme je bilo njihovo. Putevi su bili njihovi. Sunce je bilo njihovo, i mesec što ih je osvetljavao te prve noći pod vedrim nebom koju su proveli uz

zavijanje vukova u daljini, dok su noćne životinje trčkarale okolo.

Obećani burmut je putovao gotovo mesec dana, a njima se to učinilo kao kratko vreme. Još nekoliko puta su išli da krijumčare u tom području.

– Pevaj, garavušo – zatražio je Ciganin.

Zanoćili su na povratku u Barankos, oslobođeni tereta duvana i rizika da će ih patrola uhvatiti s njim na leđima. Došlo je proleće i sve je ucvetalo, čulo se kako žubori voda rečice pored koje je Melčor odlučio da stanu. Pojeli su malo mariniranog mesa i hleba uz nekoliko gutljaja vina iz kožne mešine, i Ciganin je legao na zemlju, na stari pokrivač.

Karidad je pušila blizu obale rečice, nekoliko koraka dalje. Okrenula se da ga pogleda. Pristala je da peva kad god to Melčor zatraži odonda kad je to učinila dva-tri dana pošto su stigli u Barankos. Međutim, čim bi začuo prve tonove tužbalice, Ciganin se gubio u sopstvenom svetu i nije više bio prisutan. Karidad je danima delila njegovu životnu snagu. Nije želela da opet potone u tu jamu što kao da ga je tako žudno pozivala; želela je da oseća da je živ.

Prišla mu je, sela pored njega i ponudila mu da povuče dim. Ciganin je to učinio i vratio joj cigaru. Žubor vode u rečici pomešao se s njegovim i njenim mislima. Malo-pomalo, njihovo disanje je odalo želju.

– A ako se posle sve promeni i više ne budeš pevala isto?

Karidad nije nalazila reči da mu odgovori. Promeniće se, dabome, ali želela je to celim svojim telom.

– Misliš da moja pesma više ne bi bila tužna? – upitala je.

– Da.

– Želela bih da budem srećna. Srećna... žena.

Melčor je iznenadio sebe kad joj je prišao nežno kao što nikad nije prišao ženi, obazrivo, kao da strahuje da će je slomiti. Karidad se predala njegovim poljupcima i milovanjima. Uživala je i otkrila u sebi hiljadu kutaka što kao da su grozničavo želeli da odgovore na najobičniji dodir jagodice prsta. Shvatila je da je voljena. Melčor je nežno vodio ljubav s njom. Melčor joj je govorio blago. Zaplakala je, a Ciganin se skamenio dok nije shvatio da to nisu suze žalosnice, i šaputao joj je u uvo lepe reči kakve nikad ranije nije čula. Dahtala je i u jednom trenu je počela da zavija kao vukovi u srcu planine.

Zatim, po mesečini, naga, dok joj je voda iz rečice kvasila kolena, dozivala je Melčora dok joj nije prišao. Poprskala ga je udarivši po vodi nogom, kao što je Marselo radio njoj na plantaži čim bi ugazili u običnu baru. Ciganin se pobunio a

Karidad je opet udarila nogom po vodi i poprskala ga. Melčor je napravio pokret kao da će da se vrati i opet legne, ali najednom se okrenuo i skočio na nju. Karidad je uzviknula i pobjegla uzvodno. Igrali su se goli u rečici, trčali i prskali se kao mala deca. Iscrpljeni, pili su i pušili, gledajući se, upoznajući jedno drugo, i ponovo su vodili ljubav i ležali dok se sunce nije popelo visoko na nebu.

– Više ne pevaš kao pre.

Prebacio joj je to u sobi u Mendesovom konačištu. Bili su spojili madrace, ali kao da su se dogovorili i ne porazgovaravši o tome, nisu vodili ljubav tu gde su krijumčari i nosači spavali s prostitutkama. Radije su izlazili da potraže okrilje neba.

– Da li bi radije da ne pevam? – upitala je, prekidajući pesmu.

Melčor je razmislio o odgovoru; ona ga je nežno klepila pesnicom po ramenu zato što kasni s odgovorom.

– Garavušo, nikad ne udaraj Ciganina.

– Mi crne robinje možemo da udaramo naše Cigane – izjavila je odrešito.

I nastavila da peva.

Postojao je kolski put što je povezivao Madrid s Lisabonom preko Badahosa. Iz Barankosa bi im bilo jednostavno da krenu do Meride preko Heres de los Kabaljerosa, da nastave do Truhilja, Talavera de la Reine, Mostolesa, Alkorkona i da uđu u prestonicu na Segovijsku kapiju; od Madrida ih je delilo malo više od sedamdeset milja, gotovo dve nedelje puta. Trebalo im je gotovo isto toliko vremena hitrog hoda usamljenim i Melčoru nepoznatim stazama. Spokoj u kome su uživali u Barankosu ostao je za njima; imali su burmut i trebalo je da oslobode Anu. Ipak, Ciganin u žutom, crnkinja i mula natovarena velikim zapečaćenim glinenim ćupom koji je mirisao na neparfimisani duvan, nisu smeli da se kreću glavnim putevima.

Ali ako je Ciganin morao da upotrebi sav svoj instinkt i da često ostavi Karidad i mulu na sigurnom i ode do svratišta ili poljskih kućica da se raspita za put, to nije bio slučaj i s Madridom: bio je tamo dva puta u životu. „Poznajem Madrid“, tvrdio je. Osim toga, glavni grad je često bio predmet priče krijumčara, koji su razmenjivali svakojaka iskustva, adrese i kontakte. U Madridu se vrteo veliki novac: tamo je živeo kralj a okruživala ga je i služila brojna svita; gotovo

celokupno špansko plemstvo; strani ambasadori i trgovci; hiljade sveštenika; prava vojska visokih činovnika s dovoljno novca i zdušnom željom da se lažno izdaju za nekoga ko je visokog roda, a pogotovo bezbroj pofrancuženih fićfirića čiji jedini cilj kao da je bio da uživaju u lepotama života.

Zaustavili su se na manje od pola milje od Madrida. Melčor je uzeo poveći uzorak burmuta a ćup su zakopali u guštari.

– Hoćeš li se setiti gde...? – Karidad se zabrinula kad je shvatila da Ciganin namerava tu da ostavi sakriven ćup.

– Garavušo – prekinuo ju je ozbiljno – budi sigurna da ću se setiti da se vratim ovamo kao što znam put natrag do Trijane.

– Ali šta ako neko...? – nije odustajala Karidad.

– Pu, pu! – opet ju je prekinuo Ciganin. – Ne prizivaj lošu sreću!

Nešto dalje, u jednom svratištu, prodali su mulu.

– Dovoljno će buljiti u nas zbog tebe da bismo još vukli ovu životinju – nežno ju je zadirkivao Melčor. – Osim toga, ne verujem da ćemo moći da pređemo most po noći s mulom.

Kad su stigli nadomak grada, sakrili su se između bašta na periferiji. Melčor je seo uz jedno drvo i zažmurio.

– Probudi me kad padne mrak – kazao je i zevnuo razjapivši usta.

S druge obale doline Mansanaresa, gde su se nalazili, Karidad je preletela pogledom preko Madrida, koji se uzdizao pred njima. Najviša tačka je bio dvorac u izgradnji ispod kog se nazirao veliki grad sa šarolikim skupinama kuća. Kakvu će im sudbinu doneti to mesto? Misli su joj se vratile ka Milagrosi... i Ani. Da li je Ciganin bio u pravu kad je tvrdio da će Ana sve srediti?

Proveli su tu dva sata dok sunce nije počelo da zalazi nad Madridom, bojeći zgrade i praveći crvenkaste odsjaje na zvonicima i vrhovima tornjeva koji su ih nadvisivali.

Po mesečini su se zaputili prema Toledskom mostu. Iz Portugalije, kao što su oni dolazili, trebalo je da pređu preko Segovijskog mosta, ali Melčor je to odbio.

– Vrlo je blizu nekadašnjeg kraljevskog dvorca i mnogih kuća dvorskih plemića i uglednika, a na takvim mestima uvek ima više straže.

Prešli su most tiho, pogureni, toliko se pribijajući uz kamenu ogradu da su, umesto da ih zaobiđu idući u pravoj liniji, prošli polukružnim balkončićima što su se prostirali iznad Mansanaresa. Ako je tu trebalo da stoji straža, nije je bilo,

mada se između reke i Toledske kapije, na koju se ulazilo u grad, još prostirala veoma velika površina baštâ i brežuljaka, pa i pravih jaruga iznad kojih su se uzdizale poslednje zgrade u Madridu.

Jer Madrid nije imao predgrađa i njegov obod je bio savršeno oivičen tim poslednjim zgradama: bilo je zabranjeno graditi dalje od ograde što je opasivala grad, i sve veći broj stanovnika se tiskao unutar nje. Melčor se dobro sećao te ograde. Nije to bio širok bedem kao oko Sevilje ili mnogih gradova pa i sela u kraljevstvu, ma kako skromna ona bila, nego običan zid sazidan od kamena. A madridsku ogradu, isprekidanu i u mnogim delovima kombinovanu sa samim fasadama poslednjih gradskih kuća, građani su poštovali jedino kad je izbijala neka epidemija. U tom slučaju prilazi gradu jesu zatvarani, ali dok nije postojala takva opasnost, duž ograde su probijane bezbrojne breše, a čim bi bile popravljene, pojavljivale su se negde drugde. Bilo je lako napraviti otvor u zidu i imati za saučesnika nekog od vlasnika kuća čija su pročelja služila kao ograda.

Melčor i Karidad su prošli kroz bašte i stigli ispred Toledske kapije: dva obična pravougaona otvora, preko noći zatvorena, bez ikakvog ukrasa i probijena u ogradi koja je oivičavala istoimenu ulicu. S desne strane, umesto ograde, nalazila se klanica za krave i ovnove. Nekoliko kapija je vodilo napolje i omogućavalo da stoka uđe pravo s polja.

„Samo treba sačekati da se pojavi neki švercer koji zna kako da uđe“, sećao se Melčor da je čuo od nekog krijumčara u jednom svratištu. „Pridružiš mu se, platiš i uđeš.“ „A ako se ne pojavi?“, upitao je drugi. Prvi se grohotom nasmejao. „U Madridu! Tamo je saobraćaj noću življi nego danju.“

Zauzeli su busiju ispred klanice i sačekali skriveni pored ograđenog dvorišta koje je služilo kao senik i sušara za kože; Melčor se sećao da su ga uveravali da na kapije te klanice kradomice ulazi mnogo ljudi.

Međutim, vreme je prolazilo a ništa nije ukazivalo na to da će neko te noći pokušati da se probije kroz madridsku ogradu. „A šta ako su još tiši od nas?“, pomislio je Melčor.

– Garavušo – rekao je glasno, da privuče pažnju svakome ko se eventualno kreće tuda i stavio prst na usta dajući znak Karidadi da ne progovara – da te ne čujem kako dišeš, posumnjao bih da si pored mene. Kako si crna i ćutljiva! Iza ovih kapija i klanice, u celom ovom delu Madrida, prostiru se četvrti Rastro i Lavapijes. Tu žive dobri ljudi, zovu ih „manoli“. Kakvo ime! Nadmeni i ludo odvažni, spremni da potegnu nož zbog jedne loše izrečene reči ili neopreznog pogleda upućenog njihovim ženskama. I to kakvim ženskama! – Uzdahnuo je rasklapajući nož i pokušavajući da priguši škljocanje zupčanika; čuo je sumnjive

šumove. Prišao je Karidadi i došapnuo joj: – Motri pažljivo i ne prilazi ljudima koji dolaze. – A onda je ponovio gotovo se derući: – Kakvim ženskama! Kažem ti ja, mana im je samo što nisu Ciganke! Poslednji put kad sam bio u Madridu, pošto mi je kralj ukazao milost da veslam na njegovim galijama...

Napadači su poverovali da će uhvatiti Ciganina na prepad. A Melčor, napetog tela, pripravnih čula i s nožem u ruci, nije želeo da ubije nijednog od dvojice muškaraca za koje je predosetio da prilaze; bili su mu potrebni.

– Vi...! – prekinuo je Melčorov govor jedan razbojnik.

Nije stigao ništa više da kaže. Melčor se okrenuo i ubo ga bodežom u ruku u kojoj je primetio da je blesnulo sečivo noža, i gotovo pre nego što je oružje dodirnulo zemlju, zagradio je čoveka i prislonio mu oštricu noža uz grlo.

Hteo je da mu zapreti smrću, ali reči nisu izlazile iz usta: zadihao se. „Nisam više tako mlad!“, pomislio je skrušeno. I kao da hoće da ospori sopstvene osećaje, pritisnuo je nož uz vrat svoje žrtve, i čovek je naposletku vrisnuo.

– Ne pomeraj se, Dijego! – zamolio je druga, zatečenog na samo korak od njih.

Taj Dijego je oklevao pokušavajući da prilagodi vid mraku.

– Dijego... tako ti Naše Gospe od Atoče... – ponovio je prvi čovek.

Povrativši dah, Melčor je mogao da progovori.

– Poslušaj ga, Dijego – posavetovao je. – Ne želim da vas povredim. Sve ovo može lepo da se okonča. Samo hoćemo da uđemo u Madrid, kao i vi.

Melčor je zaboravio da pomene Karidadi da ti ljudi, „manoli“, ne samo da su smeli, ponosni i nehajni nego i odani. Pretvoreni u braniocce prastarog načina španskog života, neprestano su se borili protiv onoga što su smatrali površnošću i lakomislenošću plemstva i pofrancuženih imućnih slojeva. Čast koja je imala velikog odjeka u istoriji Španije u ogromnom broju epskih epizoda a vlasti su je sad dovodile u pitanje, primoravala ih je da ispunjavaju obećanja kao da time brane identitet koji su hteli da im oduzmu.

– Časna reč! – čuo je Melčor da govore obojica.

„To je razlika između manola i Cigana“, pomislio je osmehujući se, dok je s potpunim poverenjem smanjio pritisak na grlo, sklopio nož i opet ga sakrio u pojas: reč Ciganina data paju nije imala značaja.

Melčor je čak pomogao da se komadom platna, istrgnutim s košulje Pelaja, kako se zvao prvi napadač, zavije rana na ruci. Onda su Karidad i on pošli za njima do klanice kod Toledske kapije, gde ih je posle razmene lozinki jedan čovek pustio da prođu. Melčor se pogađao oko cene koju je tražio čovek iz klanice.

– Nemam nameru da kupujem kravu od tebe – sasuo mu je u lice brojeći novčiće.

Dijego i Pelajo nisu platili novcem; umesto toga su otvorili džak koji su nosili, potražili unutra i dali jedan kamenčić, što je blesnuo crvenkastim sjajem na svetlu fenjera s kojim ih je dočekaao kasapin. Dobivši od jednog novac a od druge dvojice kamen, čovek ih je zadovoljno otpratio do Ulice Argansuela kroz uzani sokak što je prolazio između kuća koje su se graničile sa zadnjim delom klanice.

– Lažno drago kamenje, time se bavite? – upitao je Melčor kad su već izašli na ulicu.

– Da – priznao je Pelajo. – Dobar posao; iako su lažni, prodaju se za veliki novac.

Melčor je to znao, i te kako dobro mu je bilo poznato koliko koštaju srebrne kuglice. Osim bisera, za koje se nije smatralo da su drago kamenje, kralj je zabranio upotrebu, kupovinu i prodaju sveg lažnog kamenja: dijamanata, rubina, smaragda, topaza.

– Žene i muškarci koji ne mogu da kupe prave, a to je velika većina ljudi u Madridu – produžio je Pelajo – i dalje vole da ih nose iako su lažni. To je veoma unosna roba.

Ciganin je to primio k znanju a Karidad je i dalje osmatrala okolinu. Bio je gotovo mrkli mrak: samo su poneka sveća i uljanica slabašno osvetljavale unutrašnjost kuća za koje se na mesečini videlo da su prizemne mada su im, za razliku od koliba u ciganskoj mahali, krovovi bili na dve vode. Ipak, u mraku je opazila ljude koji su išli levo-desno i čula smeh i razgovor. Na ulici, nešto dalje od mesta gde su se oni nalazili, jedan par je osvetljivao put ispred sebe fenjerom. Ali najveću pažnju joj je privukao smrad koji se osećao i zapitala se odakle potiče. Tada je shvatila da to po čemu gaze njene bose noge nije ništa drugo do izmet koji se skupljao na zemljanom tlu.

– Moramo da idemo – oglasio se Pelajo. – Kuda ćete vi?

Melčor je poznao jednog Ciganina orođenog s familijom Vega, koji je živeo u Madridu: Praporac, iz familije Kostas, oženio se jednom rođakom Vega pre više od dvadeset pet godina; nekoliko Vega iz ciganske mahale u vrtu kod Kartuhe, i on među njima, otišlo je na veliku svadbu kojom je zaključen savez između dve familije. Ipak, sumnja ga je progonila još otkako je skovao plan u Barankosu, kad mu je Mendes pomenuo da očekuje pošiljku burmuta. A šta ako su u raciji pohapsili i madridske Cigane i ne nađe nikoga? Kazao je sebi da je glavni grad

nešto drugo: pošto zvanično nije smatran mestom gde je Ciganima dozvoljeno da žive, tu verovatno niko nije uhapšen, kao što je bio slučaj u sličnim mestima. Uprkos tome što im je bilo zabranjeno da borave u Madridu, kraljevski ukazi koji su nalagali proterivanje madridskih Cigana nizali su se jedan za drugim, toliko su oni uporno nastojali da ostanu u prestonici.

Sigurno ima Cigana potomaka te rođake u Madridu, ali od njegovog poslednjeg dolaska, pre nego što je osuđen na prinudno veslanje, možda su se orodili s drugim familijama, neprijateljima Vega. Moraće da proveriti. A dok to ne učini, bio je siguran da Cigani u Madridu ne treba da doznaju da je Karidad tu; za smrtnu presudu koju je sasvim sigurno donelo veće staraca u Trijani možda se već čulo i u glavnom gradu. Milagros... njegova devojčica, pljunula mu je pred noge a Ana leži u zatvoru u Malagi. Ne sme da rizikuje da izgubi i garavušu.

– Pelajo – kazao je – kupiću jedan vaš kamen ako nas odvedete do nekog sigurnog mesta da prespavamo. Pre svega da bude neupadljivo.

Pristali su. Nastavili su dalje svi zajedno Toledskom ulicom a malo napred su skrenuli desno, Ulicom ovna. Uz ciku životinja klanih preko noći, došli su do Rastra, zemljanog brežuljka koji se uzdizao između građevina, pored stare klanice, na kome ništa nije građeno da bi se taj kraj provetravao. Po mraku su šljapkali po potočiću krvi što je tekao nizbrdo iz klanice Ulicom štavilaca kože, i idući sve vreme udesno, prošli su ulicama Paredesove krčme i ambasadora. Tu su se oprostili od Dijega, koji je s lažnim kamenjem ušao u jednu kuću. Pelajo je produžio s Melčorom i Karidad do jedne tajne gostionice u Ulici opasnosti. Kako im je rekao, poznaje Alfonsu, udovicu koja je vodi, tako da neće imati nevolja. Ona neće obavestiti pozornike, što su gostioničari bili u obavezi da čine sa svim gostima koje prime na konak.

Pomučili su se da probude Alfonsu.

– Da nisi očekivala vojvodu od Albe? – oštro je upitao Melčor u odgovor na pogled gostioničarkinih zrikavih očiju, pošto je razgovarala s Pelajom.

Žena je pošla da odgovori, ali je zanemela ugledavši novac koji joj je Ciganin pokazao. Pelajo se pozdravio. Alfonsa je naplatila svoje, i Karidad i Melčor su pošli za njom penjući se mračnim, uzanim i strmim stepeništem, jedno iza drugog, dotičući vlažne i oljuštene zidove, dok nisu došli do tavana: štrokavog sobička koji će morati da dele s još troje gostiju što su već spavali. Alfonsa im je pokazala jedan ležaj.

– Nemam više – izjavila je bez ikakve želje da se pravda, okrenula im leđa i sišla u svoj stan, u prizemlju.

- I šta sad? – upitala je Karidad.
- Sad se nadam da ćeš se sklupčati na jednoj strani tog kreveta da bismo mogli malo da odspavamo. Dan je bio naporan.
- Hoću da kažem...
- Znam šta hoćeš da kažeš, garavušo – prekinuo ju je Melčor, vukući je i pokušavajući da ne nagazi na stvari ostalih gostiju, razbacane po podu. – Sutra ću otići da vidim ko može da nam pomogne.

Pet dana je sedela zatvorena u četiri zida. Nije mogla ništa da radi u kužnom sobičku koji je delila s jednim zidarem, zidarevom sestrom, koja je tvrdila da pere veš u Mansanaresu, i trećim gostom što se nesumnjivo bavio mutnim poslovima iako je, isto onako uporno kao pralja, objašnjavao da je kasapin.

– Idem da nađem pisara. Ne izlazi iz gostionice – šapnuo joj je Melčor sutradan ujutro, dok su se ostali gosti još rasanjivali. – Ne razgovaraj ni s kim i ne pričaj o meni, a pogotovo ne o burmutu.

Spremio se da krene, ali je zastao. Opipao je dršku noža i bacio ubilački pogled ka ostalima, uključujući i pralju, koji su svi zevali u njih. Okrenuo se i poljubio Karidad u usta.

– Jesi li razumela, garavušo? Možda se zadržim, ali vratiću se, ne sumnjaj. Čekaj me i čuvaj krevet, da ga Pelajova prijateljica ne proda „popola s čistim“.

Karidad nije znala šta znači „popola s čistim“ a Melčor joj nije objasnio pre nego što je pošao niz stepenice. Bio je to izraz iskovan u Madridu molilaca, prosjaka i besposličara, kriminalaca i svakojakih ljudi što su se, bez novca u kesi, smucali po velikom gradu, jedni iščekujući neku kraljevsku milost – rentu, posao u upravi, ishod neke parnice – drugi baveći se rizičnim poslom zahvaljujući kome je trebalo da se obogate u toj veličanstvenoj prestonici, a najveći broj njih je džeparario i prodavao polovne stvari, a bogami i krao. Mnogi od njih su, kad padne večer, išli u kuće gde im je za dva bakrenjaka iznajmljivan krevet u kome su morali da spavaju s još nekim, pod uslovom da je čist, odnosno da nema vaši, šugu ili kosopasicu.

Madrid nije bio u stanju da primi neprekidan priliv doseljenika. Unutar ograde što ga je okruživala i van koje je bilo zabranjeno graditi, dve trećine vlasništva nad površinom otpadalo je na Krunu i Crkvu; oko preostale trećine, osim onoga što su te dve ustanove odlučivale da daju u najam, morala je da se otima bulumenta od blizu sto pedeset hiljada stanovnika što su polovinom veka živeli u Madridu; pored toga, bili su prinuđeni da žive u kućama s lošim rasporedom prostorija, sa sićušnim i mračnim odajama, bez ikakve udobnosti, što je sve bilo posledica izgradnje „teško deljivih kuća“, smicalice koju su Madridani koristili u prethodnim stolicima da bi izigrali pravo smeštaja zbog kog su bili primorani da

besplatno ustupe kralju deo svoje kuće da u njemu stanuju članovi dvora. Zbog toga, i uprkos kraljevskim ukazima o kvalitetu građevina koje je trebalo da krasi glavni grad kraljevstva, više od polovine od deset hiljada kuća u Madridu u prethodnom veku bilo je prizemno, i prema tome neprikladno da primi ministre i sluge Krune. Kad je nastupio XVIII vek, i pravo smeštaja sasvim zamenjeno porezom na nekretnine, madridske kuće su obnovljene a prizemne građevine preuređene ili jednostavno nadograđene da prime doseljenike koji su neprestano pristizali u prestonicu.

Zbog te potrebe počele su da niču tajne gostionice, kao ona u kojoj su se smestili Melčor i Karidad. Iako je grad imao dovoljno krčmi i prodavnica pića, nije bilo mnogo javnih gostionica koje ne samo što su bile skupe nego su ih dvorske sudije – načelnici kvartova – i pozornici za vreme svojih patrola nadzirali i podizali optužbe protiv njih. Zato su se pojavile tajne gostionice i niko nije zasigurno znao koliko ih je, ali se znalo da sve liče na prljav i neuredan sobičak na tavanu gde je Karidad provodila duge sate, nemajući cigaru da je prinese usnama i zavara glad pošto je nije utolila nehranljiva olja podrida* kojom je Alfonsa nastojala da nahrani svoje goste i u kojoj leblebije, repa, crni luk i glavice belog luka kao da nisu ostavljali mesta za svinjetinu, ovčetinu, teletinu ili piletinu.

Prošlo je pet dana otkako je Melčor otišao iz gostionice i Karidad su morale brige. Da mu se nije nešto dogodilo? Milagros i njena majka su iščezavale iz njenih misli kako su dani prolazili. Melčor, Melčor i Melčor. Ciganin joj je bio jedina briga! Kazao joj je da ne izlazi iz gostionice, više puta je podsetila sebe šetkajući gore-dole sobičkom, gušeći se u ta četiri zida, gadeći se smrada koji se peo uvis sa ulice. Nije imala drugih veza sa spoljašnjim svetom sem vreve i saobraćaja što su se čuli kroz prozorčić na vrhu tavana, visoko iznad njene glave. Opsovala je taj beskorisni prozor. Sela je na krevet. Rekao joj je da ga čuva... Tužno se osmehnula. „Kud si se to deo, prokleti Ciganine?“ Mogla je da izađe, ali nije znala kuda da ide i šta da radi. Nije imala nameru da ode do čuvara zakona i prijavi nestanak ciganskog krijumčara. Osim toga, Melčor joj je rekao i da ne priča o njemu ni sa kim. Kao da je zgasnuo sjaj lažnog safira dobijenog od njega na dar što ga je stiskala u ruci.

Za to vreme, zidar i žena koja se izdavala za njegovu sestru odustali su od pokušaja da izvuku iz nje nešto više od jednosložnog odgovora, ali Huan, kasapin, i dalje se trudio da izvuče tajnu iz nje i sve vreme ju je ispitivao, ne obazirući se na ćutanje i pogled ponikao u zemlju kojima je Karidad dočekivala njegova pitanja.

– Gde ti je gospodar? Kojim poslom je došao u Madrid?

Kasapin je iznenadio Karidad vrativši se u gostionicu petog dana ujutro, kad su drugo dvoje već otišli. Bio je sredovečan, visok, ćelav, lica rošavog od boginja, a zubi su mu bili crni kao dugački nokti na prstima što su u tom trenutku odudarali od pogače od belog brašna koju je držao. Karidad je i protiv svoje volje na časak svratila pogled na pogaču: bila je gladna. On je to primetio.

– Hoćeš li parče?

Karidad je oklevala. Šta kasapin radi tu?

– Kupio sam je na Tržnici San Luis – kazao je kidajući pogaču na dva dela i pružio joj jednu polovinu. – Ti i ja bismo mogli da nabavimo mnogo ovakvih. Uzmi – nutkao ju je – neću ti ništa.

Karidad je nije uzela. Kasapin joj je prišao.

– Ti si poželjna žena. Malo je crnkinja ostalo u Španiji, sve su pobebele.

Uzmakla je dva-tri koraka dok nije leđima udarila u zid. Kasapinove užagrene oči su je probadale pre nego što se stvorio pored nje.

– Uzmi hleb.

– Neću.

– Uzmi!

Poslušala je i uzela pogaču rukom u kojoj nije držala lažni safir.

– Tako te volim. A što bi odbila? Dao sam dobre pare za njega. Jedi.

Zagrizla je polovinu pogače. Kasapin ju je nekoliko sekundi gledao a zatim pošao rukom ka jednoj njenoj dojci. Nije je dodirnuo; Karidad je to predvidela i odgurnula ju je udarivši po njoj šakom. Opet je pokušao i opet je odbila.

– Hoćeš da mi otežaš? – promrmljao je vidno uzbuđen i bacio hleb na jedan ležaj, trljajući ruke. Bezočno se osmehnuo i ukazali su se crni zubi.

Hleb i safir su ispali na pod u trenutku kad je Karidad ispružila ruke da odbije kasapinov napad. Natezala se s njim i uspela da ga zaustavi hvatajući ga za ručne zglavke. Vlastita reakcija ju je iznenadila i pokolebala se: prvi put se sukobljava s belim čovekom! On je iskoristio njenu neodlučnost: oslobodio se stiska, uzviknuo nešto nerazumljivo i ošamario je. Nije je bolelo. Pogledala ga je u oči. On ju je ponovo udario a ona ga je i dalje gledala. To što ona samo posmatra njegovu nasilnost još više je uzбудilo kasapina. Karidad je pomislila da će je opet udariti, ali on se umesto toga obisnuo o nju i počeo da joj grize vrat i uši. Pokušala je da ga se ratosilja, ali nije uspela. Čovek ju je pomamno držao za

kovrdžavu kosu i tražio njena usta, usne...

Iznenada ju je pustio i previo se. Okrenula je glavu, kao da želi pažljivije da čuje prigušen i dug jauk što je izašao pravo iz kasapinovog grla. Videla je kako to radi njena drugarica Marija, mulatkinja s kojom je pevala zajedno, na jednoj nedeljnoj proslavi u šećerani: pustila je crnca koji ju je saletao da joj priđe, da je zagrlji, da se uzbudi, a onda ga je udarila kolenom u testise. Crnac se previo i zajaukao isto kao sad kasapin, držeći se obema rukama za međunožje. Karidad je burno disala tražeći pogledom safir. Sagnula se i pružila ruku da ga dohvati; tresle su joj se šake. Nije mogla da ih obuzda. Gušila se kao da će da prsne. Uzela je kamen i hleb pored njega, i ustala, zbunjena pred navalom osećanja, tako novih za nju.

– Ubiću te!

Zagledala se u kasapina: oporavljao se i gotovo da je stajao uspravno. Hoće, ubiće je; to je govorilo njegovo zgrčeno lice; u jednoj Huanovoj ruci je blesnuo nož a ona se trgla kao da se već sprema da ga zabode. Gostioničarka joj je jedina mogućnost da se spase! Potrčala je niz stepenice. Vrata stana bila su zatvorena. Snažno je zalupala na njih, ali udarce je nadjačavala vika kasapina koji je silazio za njom.

– Kurvo! Prerezaću ti vrat!

Karidad se stuštila niz poslednji deo stepeništa. Sudarila se s dvema ženama uletevši u Ulicu opasnosti, uzan sokak, ne duži od pet koraka. Njihove jadikovke su se pomešale s grajom koju je slušala pet dana i koja je sad eksplodirala svom jačinom. Obazrela se nekoliko puta levo-desno ne znajući šta da radi. Jedna od dve žene je pokušavala da pokupi bezbroj leblebija što su se prosule po zemlji kad se spotakla; druga ju je vređala. Ljudi su ih i dalje gledali; mnogi prolaznici su bili zastali da osmotre prizor, kao kasapin, koji je stajao na vratima zgrade. Delila su ih jedva tri koraka. Pogledi su im se sreli. Tu, pred svima, Karidad je pokušala da se smiri: neće smeti da je ubije. Da je i on to uvideo videla mu je po licu, pomirenom sa sudbinom, kad je ostavio nož i prineo ruku bradi. Izdahnula je vazduh frknuvši, kao da ga je zadržavala od onog časa kad je počela da silazi niz stepenice.

– Kradljivica! – odjeknulo je između zgrada. – Hleb! Ukrala mi je hleb!

Karidad je preletela pogledom od polovine pogače, još u njenoj ruci, do kasapina, koji se osmehivao.

– Držite kradljivicu!

Uzvik koji se začuo iza nje učutkao je crnkinjin pokušaj da porekne optužbu.

Neko je pokušao da je uhvati za ruku. Otrgla se. Žena koja je skupljala leblebije gledala ju je, ona što ju je vredala skočila je na nju, kao i kasapin. Karidad je izbegla ženu i gurnula je na kasapina, iskoristivši taj trenutak da pobegne i poleti niz ulicu.

Ostali su pošli u poteru za njom. Slepo je trčala. Udarala je u muškarce i žene, nekima se izmigoljila i mlatarala rukama da se oslobodi drugih koji su pokušavali da je zaustave. Buka i povici ljudi koji su pokušavali da je stignu podsticali su je na nesvesnu jurnjavu. Prošla je sporednom ulicom i izbila na jednu široku aveniju. Tu samo što je nisu pregazile raskošne kočije koje su vukle dve upregnute mule. Kočijaš ju je opsovao sa sedišta pucketajući bičem u njenom pravcu. Karidad se saplela. Ulicom je išlo još kočija: fijakeri, čeze i neobična kola s jednom mulom ispred i drugom pozadi. Krivudala je između njih dok nije naišla na jednu sporednu ulicu i utrčala u nju; kao da joj je galama prionula za uši, nije bila svesna da je odmakla daleko.

Potera je prestala. Nije vredelo truda mučiti se zbog proste crnkinje koja je ukrala parče hleba. Dakle, kasapin se obreo nasred Ulice Alkala okružen raznoraznim kočijama, kočijašima i lakejima; lakeji plemića su nosili livreje; ostali, u pratnji onih koji nisu pripadali plemstvu ali su imali kraljevu dozvolu da se voze kolima, nisu ih imali na sebi. Urlici kojima je huškao ljude za koje je do tog časa verovao da idu za njim zastali su mu u grlu pred prezrivi pogledom većine kočijaša i lakeja koji su išli pešice iza kočija svojih gospodara. On, prljav i prost siledžija, mogao je više toga da izgubi ako se bude isticao baš tu, među velikašima.

– Sklanjaj se! – uzviknuo je jedan kočijaš opominjući ga.

Jedan lakej je hteo da krene prema njemu. Kasapin se napravio nevešt i nestao odakle je i došao.

Samo su gušenje i tištanje u grudima okončali Karidadinu divlju trku. Stala je, naslonila ruke na kolena i zakašljala se. Suzdržala se da ne povrati između dva napada kašlja. Okrenula se i ugledala jedino nekoliko prolaznika koji su radozno pogledali a zatim ravnodušno nastavili svojim putem. Uspravila se udišući vazduh kog nije imala dovoljno. Ispred nje, na kraju jedne uzane ulice, uzdizala su se, svaki sa po jedne strane, dva tornja na čijim je vrhovima stajao kapitel s krstom. Na tornju s leve strane video se i zvonik: crkva. Pre nego što se još jednom osvrnula, pomislila je da bi možda mogla da se skloni u njoj. Niko je nije progonio, ali nije znala gde je. Snažno je zažmurila i osetila kako joj bilo brže kuca u slepoočnicama. Činilo joj se da je trčala kroz ceo Madrid. Udaljila se od gostionice i nije znala kako da se vrati tamo. Nije znala gde je gostionica.

Nije znala gde je ona. Nije znala gde je Melčor. Nije znala...

Tačno ispred mesta gde se nalazila, samo dva-tri koraka dalje, ugledala je gvozdenu kapiju na koju se ulazilo u veliko dvorište u zadnjem delu crkve. Bila je otvorena. Krenula je prema njoj pitajući se da li će je primiti u hram. Ona je samo bosonoga i znojava crnkinja, u robovskim prnjama. Šta da odgovori svešteniku ako je bude ispitivao? Da beži zato što je optužuju da je ukrala hleb? Pogaču koju je još držala u rukama.

Truo miris, još truliji od smrada na ulicama Madrida prepunim izmeta koji su građani bacali kroz prozore, zapahnuo joj je čula kad je prošla na gvozdenu kapiju i dospela do groblja pored crkve. U tom trenutku niko nije čuvao grobove. „Možda ću ovde biti bezbednija nego u crkvi“, pomislila je skrivajući se između jednog malog nadgrobnog spomenika i zida s nišama. Znala je odakle potiče taj smrad: osećao se od leševa u raspadanju, kao od telesina odbeglih robova, begunaca koje su ponekad pronalazili između polja šećerne trske.

Zagrizla je hleb dok joj se miris mrtvac mešao s pljuvačkom, kao da može da se žvaće koliko je gust, i spremila se da dovede u red sve što se dogodilo i smisli šta može da uradi nadalje. Ima vremena do sumraka, kad izlaze utvare... a tu ih mora biti ima na stotine.

Ne mnogo daleko od groblja Parohijske crkve San Sebastijana, gde će pet dana kasnije Karidad naći utočište, nalazila se Crkva Svetog krsta, čiji se toranj visok sto četrdeset četiri stope nadnosio nad malim istoimenim trgom. Tu je u subotu uoči Cveti, pre nego što ih zakopa na groblju pokraj crkve, Bratstvo milosrđa izlagalo lobanje zaklanih osuđenika na smrt, pokupivši ih s puteva gde su ostavljane da zaplaše građane. Parohijska crkva San Hinesa starala se o obešenima na vešalima a Crkva San Migela za pogubljene prostom garotom.

Na istom tom malom Trgu Svetog krsta, ispod kolonada, nalazila se najveća tržnica kućne radne snage. Tu su stajale nezaposlene sluge a naročito dovilje iščekujući da neko dođe da ih zaposli. Madridu je bilo potrebno mnogo dovilja da hrane sve veći broj siročadi i napuštene dece, ali posao su im prvenstveno davale žene koje nisu htele da doje da im grudi ne bi poružnele. „Sujetne sise“, tako su ih nazivali oni koji su bili za to da dete sisa majčino mleko.

Ali na tom malom trgu nalazila se i jedna od duvandžinica na malo koje su donosile najveći profit kraljevskoj blagajni, pored prodavnica u Ulici Antona Martina, na Rastru i na Trgu Puerta del Sol, od ukupno dvadeset dve koliko ih je bilo u Madridu. Prodaja duvana upotpunjena je s dva državna skladišta za prodaju na veliko, ne ispod četvrt funte duvana u prahu ili u listu, i zato su tamo imali pristupa jedino oni koji su mogli da kupe tako veliku količinu, uz trošak

koji je to podrazumevalo.

Istog jutra kad je ostavio Karidad u gostionici, Melčor se svojim očima uverio da duvandžinica u Ulici Svetog krsta, gde je prodavan jedino duvan u prahu, više liči na apoteku koja izdaje lekove i lekovita sredstva nego na prodavnice što trguju duvanom za pušenje, čija je upotreba bila u začetku, ali se već nezaustavljivo širila među siromašnijim slojevima. Na sredini tezge, izložena pogledu kupaca, kao što je bilo naređeno, nalazila se precizna vaga za merenje duvana za ušmrkivanje; po policama na zidovima bile su poredane posude od gleđosane keramike ili lima. Unutra je bio duvan i na taj način se sprečavalo da on izgubi miris, što je bio slučaj ako je čuvan u papirnim kesicama, a to je bilo najstrože zabranjeno.

Ramon Alvares, duvandžija, namrštio se ugledavši Ciganina, njegov izbledeli žuti mundir, alke u ušima, bezbroj bora na tamnoputom licu i oči što kao da su prodirale duboko u ljude. Mada nerado, pristao je da razgovara s njim pošto ga je na to nagovorio Karlos Puejo, stari javni pisar što je došao s Ciganinom a s kojim je duvandžija ranije odradio neke poslove, mutne ali unosne. Alvaresova žena je ostala da vodi brigu o radnji a Karlos i Melčor su išli za duvandžijom dok se bezvoljno uspinjao na gornji sprat radnje, gde je stanovao.

Ipak, svaki nagoveštaj podozrivosti kod Ramona Alvaresa nestao je čim je ušmrknuo uzorak burmuta koji mu je dao Melčor. Lice mu se ozarilo na sam pomen količine funti kojima je raspolagao Ciganin.

– Nikad se nećeš pokajati što radiš sa mnom – ukorio je pisar duvandžiju zato što je isprva bio sumnjičav.

Melčor je upro pogled u starog pisara: istim rečima je okončao sastanak kad se on pojavio u njegovoj kancelariji i kad su, na Eulohiovu preporuku, razgovarali o prilikama njegove ćerke Ane u zatvoru za Cigane u Malagi. Pomenuo mu je posudu s burmutom kad je trebalo da se dogovore oko cene i isplate pisarevog honorara i novca za posrednika koji će biti potreban da se zauzme kod vlasti za Cigankino oslobađanje. „Posrednici su skupi, ali se dobro snalaze na dvoru i znaju koga treba potkupiti“, objasnio je Karlos Puejo.

U tom trenutku, u tom stanu u kome su mirisi duvana, godinama skladištenog u prizemlju, prikrili smrad madridskih ulica, Melčor je na duvandžijinom licu prepoznao istu gramzivost koju je pokazao i pisar.

– Gde ti je burmut?

Isto pitanje mu je postavio i pisar. A Ciganin je istim ozbiljnim glasom ponovio odgovor:

– Ne zanima te. Skriven je isto tako dobro kao što je možda novac kojim ćeš ga kupiti.

Ramon Alvares je prilježno preduzeo potrebne korake: poznao je tržište, znao je koga bi mogla zanimati ta zabranjena roba, a prvenstveno je znao ko bi mogao da plati njenu visoku cenu. Bio je samo običan duvandžija, kome je platu davala Kruna, i dobijao je nekoliko reala na dan, kao i svi koji su se nalazili na čelu radnji s velikom prodajom. Postojali su i drugi, što su prodavali manje količine, ili oni koje je Kruna, u selima i zato što posao nije trpeo platu i troškove kao u duvandžinici, primoravala da snabdevaju duvanom radnje s raznom robom i radili su za deseti deo: deset posto od ukupne prodaje.

Ali koliko god da su duvandžije uživale povlašćen položaj, pošto su bile oslobođene poreza i obaveza, doprinosa, tereta ili poziva u vojsku, izuzete od plaćanja putarine, mostarine ili brodarine i niko im nije smeo razrezati namete ili ih uvrediti, ti reali su bili nedovoljni da oni prilagode svoj život razmetljivosti i raskoši onih koji su uživali slične povlastice. Madrid je bio skup grad, i povećala količina prvoklasnog burmuta, za šta je garantovao Melčorov uzorak, bio je jedan od najboljih poslova koji su im mogli dopasti zato što, pored ostalog, nije uticao na prodaju španskog duvana u prahu.

Dok se duvandžija spremao da nabavi novac, „još večeras ću ga imati i sve ćemo završiti“, obavezao se plašeći se mogućnosti da mu izmakne posao, Melčor je pošao da traži rođake.

Ulica babice iz Granade. Uvek će pamtiti to ime. Šokantno; zašto se jedna ulica u prestonici zove tako čudno? Tu je živeo Praporac s porodicom, kao i mnogi drugi Cigani, a ako više nisu tamo, sigurno će nešto doznati. Raspitao se kako da stigne do ulice. „Naniže. Dosta je blizu“, uputili su ga. Ulica babice je pripadala Madridu sirotih nadničara. S obe strane nečega što je bio tek običan zemljani put koji se završavao kod Jaruge ambasadora jednolično su se nizale desetine bednih udžerica, s uzanim pročeljima i malim vrtovima iza kuće, a ponegde su prvima dodate i neke druge zgrade, i delile s njima sobe i izlaz. Melčor je shvatao da će otkriti da je u Madridu, ali nije mogao sam to da obavi. Mogli su da ga pokradu, prosto i jednostavno, da mu otmu ćup i da ga ubiju.

– Produži naviše – uputila ga je jedna žena pošto je dvaput prošao ulicom ne prepoznajući kuću – i kad prođeš Ulicu Esperansilja, druga ili treća kuća...

I kad ga ne bi pokrali, kako bi preneo ćup do Madrida i kretao se s njim? Mogao je da računa na Karidadinu pomoć, ali nije želeo da je umeša; radije će preuzeti rizik da ga izdaju. To mora biti neko drugi, a niko nije bolji od rođaka, ma koliko malo krvi Vega teklo njegovim venama.

Svaki tračak sumnje je iščezao kad su se sreli Melčorov i Praporčev dubok i prodoran pogled, a njih dvojica uhvatila jedan drugog za podlaktice, stežući ih, prenoseći naklonost, obećavajući odanost. Bilo je dovoljno da Melčor dodirne rođaka, koji je postao starešina familije, kako je pokazivalo smerno ćutanje svih oko njih dvojice, pa da mu bude jasno da je Praporac čuo za njegovu smrtnu presudu.

– A šta je s tetka Rosom? – upitao je Melčor pošto su sve rekli očima.

– Prestavila se – odgovorio je Praporac.

– Bila je dobra Ciganka.

– Jeste, bila je.

Melčor se pozdravio sa svakim ponaosob od članova Praporčeve brojne porodice. Sestra, udovica. Soilo, najstariji sin, pikador,* ponosno ga je predstavio otac pre nego što ga je upoznao sa snahom i unucima. Još dve ćerke s muževima, jedna od njih s bebom u rukama i mališanima što su se sakrili iza njenih nogu, i četvrti, Martin, momak koji je dočekaio njegov pozdrav s divljenjem na licu.

– Vi ste Galijot?

– U poslednje vreme smo dosta pričali o tebi – poverio mu je Praporac a Melčor je potvrdno odgovorio na pitanje i potapšao ga po obrazu.

Blizu dvadeset ljudi se guralo u toj kućici u Ulici babice.

Dok su žene spremale ručak, Melčor, starešina i ostali muškarcu su se smestili u malom vrtu iza kuće, ispod strehe, jedni na klimave stolice, drugi na obične sanduke.

– Koliko godina imaš? – upitao je Melčor Martina, kad je mladić provirio iza zavesice iza koje se umesto vrata izlazilo u vrt.

– Još malo ću napuniti petnaest.

Melčor je pogledao Praporca tražeći njegovu saglasnost.

– Već si pravi Ciganin – kazao je videvši da njegov otac daje pristanak – pođi s nama.

Istog tog dana po podne, u kancelariji, Karlos Puejo mu je potvrdio da je duvandžija došao do novca za kupovinu burmuta.

– Prodao bi taj i ženu i ćerku da ga nabavi još za večeras – rekao je pisar zapazivši iznenađenje s kojim je Ciganin primio tu vest. – Za ženu bi malo dobio – našalio se. – Ćerka, međutim, ima svojih čari.

Ugovorili su prodaju posle jedanaest sati uveče, do kada je duvandžinica morala

da bude otvorena.

– Gde? – upitao je Melčor.

– U duvandžinici, naravno. Mora da proveri kakvoću, da izmeri burmut... Da li je nešto sporno? – dodao je pisar videvši da se Ciganin zamislio.

Ostalo je još sedam sati.

– Ne – izjavio je.

Zajedno s Praporcem i svim muškarcima iz familije, uključujući i mladog Martina, Melčor je izašao iz Madrida na Toledsku kapiju. Osmehnuo se pomislivši na Karidad kad su stigli do guštare u kojoj je još bio skriven ćup. „Vidiš li, garavušo?“, pomislio je dok su ga Soilo i njegovi zetovi otkopavali. Šta će da rade kad završe s poslom? Soilo i njegov otac bili su kategorični.

– Otkako si kročio nogom u Ulicu babice, budi siguran da Garsije već znaju da si u Madridu.

– Ima li Garsija ovde?

– Da. Jedna grana, Grofovi nećaci. Došli su iz Trijane.

– To mora da je bilo...

– Otprilike dok si bio na galiji. Tvoja tetka Rosa ih je mrzela. Mi smo ih omrzli i oni mrze nas.

– Ne bih hteo da vam navučem nevolju na vrat – kazao je Melčor.

– Melčore – starešina mu se obratio ozbiljno – braniće te familija Kostas i svi koji su uz nas. Da li želiš da utvara tvoje tetke dođe po noći da me tuče batinom? Garsije će dobro razmisliti pre nego što se upletu u tu zbrku.

Da li će braniti i Karidad? Kad su mu kazali za presudu, pomenuli su je; ipak, niko ga nije pitao za nju, nije bila Ciganka. Dok bude u Madridu, moraće uvek da se kreće okružen Praporčevim ljudima, da živi s njima, ali sumnjao je da su spremni da upadaju u probleme zbog jedne crnkinje.

Ubijali su vreme čekajući da padne mrak pa da krenu natrag s ćupom. Napustiće Madrid, odlučio je Melčor dok su čekali. Pobrinuće se za Anino zastupanje i njih dvoje će ići da krijumčare duvan, ruku podruku, i neće se priključivati nijednoj družini. Nikad nije toliko uživao kad je prenosio duvan kao s garavušom u Barankosu! Rizik... opasnost, poprimili su sasvim drugačije razmere pred samom mogućnošću da uhapsu i nju, i to mu je udahnjivalo život. Da. Tako će učiniti. On će s vremena na vreme dolaziti u Madrid, sam, da proveri kako teku pokušaji da se oslobodi njegova ćerka.

Ušli su u prestonicu kroz otvor u jednoj kući koja je bila deo gradske ograde. Nisu ni platili.

– I on je pikador – objasnio je Praporac.

Zaputili su se do malog Trga Svetog krsta noseći ćup. Da je neko u pomrčini na madridskim ulicama došao u iskušenje da se domogne tog blaga, i te kako bi odustao od nauma videvši ko ga prati i čuva.

Kad je prošlo jedanaest sati, Melčor i njegovi Cigani su se nalazili na gornjem spratu duvandžinice, ozbiljni i ćutljivi, pretećeg izgleda koliko i dva pratioca koje je doveo duvandžija. On i njegova žena su proverili kakvoću duvana i zadovoljno izmerili funte burmuta. Ramon Alvares je klimnuo glavom i ćutke pružio Melčoru kesu s novcem. Ciganin je istresao novčiće na sto i izbrojao ih. Uzeo je nekoliko zlatnika i pružio ih pisaru.

– Želim da moja ćerka Ana bude slobodna za mesec dana – zatražio je.

Karlos Puejo nije dozvolio da ga zastraši i nije uzeo novac.

– Melčore, ćuda su ti tamo napred, kad predeš trg, u Crkvi Svetog krsta. – Na trenutak su im se pogledi ukrstili. – Uradiću sve što bude u mojoj moći – dodao je – to je najviše što mogu da ti obećam. Rekao sam ti to u više navrata.

Ciganin se pokolebao. Okrenuo se prema Soilu i Praporcu, a oni su slegnuli ramenima. Preporučio ga je Eulohio i učinio mu se kao snalažljiv ćovek – brza prodaja duvana bila je dobar dokaz za to – ali kad je došao trenutak da mu dâ novac, poverenje je oslabilo. Pomislio je da je Ana zatoćena u Malagi i da ga je odbacila njegova voljena unuka Milagros, brakom vezana za Garsije, i rekao sebi da je taj novac malo bitan. Može on da nabavi hiljadu puta toliko ako je njegovima potrebno!

– U redu – popustio je.

Napetost je nestala ćim je pisar pružio ruku a Melčor u nju spustio zlatnike. Tu, na licu mesta, dao je novac i Kostasima, ne zaboravljajući ni mladog Martina, a on se usudio da ga uzme tek kad mu je otac dao znak.

– Ovo treba proslaviti! – podigao je glas Soilo.

– Vino i veselje – dodao je jedan zet.

Duvandžija se uhvatio za glavu a žena je prebledela.

– Patrola... sudije... – upozorio ih je. – Ako nas nađu s burmutom... Tišina, molim vas.

Ali Cigani nisu ućutali.

– Melčore, tamo napred – oglasio se pisar pokazujući u stranu – nalaze se Gradski zatvor i Sudijska dvorana. Tu ima pozornika i tu se sastaju patrole. Izuzev palate Buen Retiro, s kraljem i kraljevskom stražom, birate najnepodesnije mesto u gradu da nadižete dreku.

Melčor i Praporac su shvatili i odmahnuli rukom Ciganima da učute. Zatim su ih duvandžija i njegova žena poterali napolje, i izašli su iz zgrade, ali nisu mogli da zadrže poneku upadicu i kikot.

– Za nekoliko dana ću navratiti do tvoje kancelarije da se raspitam kako napreduje slučaj moje ćerke – upozorio je Melčor pisara, koji se zajedno s duvandžijom zaklonio iza vrata radnje.

– Ne žuri toliko – odgovorio je on.

Melčor se spremao da mu odgovori kad su se vrata zatvorila a oni se našli pred veličanstvenom zgradom – prizemlje, sprat, potkrovlje i tri velike kule, svaka s kapitelom na vrhu – koja je služila kao Gradski zatvor i Sudijska dvorana, gde je deljena pravda. Izbegli su je i zaobišli kad su stigli noseći ćup a sad su uvideli da je pisar u pravu: oko zgrade su se kretali pozornici idući levo-desno, s debelim štapovima u rukama i u odelima s visokim okovratnicima, kakva su se nosila nekada, s uzdignutim kragnama, utegnutim trakama postavljenim kartonom, za koje je kralj zabranio da ih nose obični ljudi.

– Idemo s mladima da se zabavimo – predložio je Praporac Melčoru.

Galijot je oklevao. Karidad ga sigurno čeka.

– Imaš li pametnija posla? – nije odustajao rođak.

– Hajdemo – popustio je Melčor, koji nije bio kadar da mu kaže da ga čeka crnkinja, koliko god ona bila lepa. Na kraju krajeva, sutra će napustiti Madrid.

Stali su pored jednog zida Crkve Svetog krsta, tamo gde se iznad nivoa Ulice Atoča uzdizalo predvorje kojim se prolazilo do glavnog portika bogomolje i gde je spavalo nekoliko očajnika koji verovatno nisu bili zanimljivi pozornicima. Na Soilov znak su šmugnuli zaobilazeći predvorje i krenuli niz Ulicu Atoča. Znali su da rizikuju: posle ponoći (a zvona su otkucala dvanaest još pre nekog vremena), svaki građanin koga čuvari zakona zateknu na ulicama Madrida naoružanog, kao što su oni bili, i bez fenjera da mu osvetljava put, trebalo je da bude uhapšen. Ipak, kad su ostavili iza sebe predvorje Samostana obuvenih trinitaraca i odmakli daleko od zatvora i njegovih brojnih službenika, počeli su nehajno da čavrljaju, sigurni da se nijedna patrola neće usuditi da napadne šestoricu Cigana. Smejali su se na sav glas prolazeći malim Trgom Antona Martina, gde je često stajao jedan sudija-načelnik zadužen za tu oblast, i

bezbržno nastavili da silaze niz Ulicu Atoča, ne obazirući se na pijane muškarce i žene, spotičući se o prosjake što su ležali na zemlji, i čak su izazivali one koje su prepoznavali umotane u dugačak plašt i lica sakrivenog u mraku ispod šešira s mekanim i širokim obodom, koji su tu vrebali čekajući nekog nesmotrenog da ga opljačkaju.

Na kraju ulice su prošli pored Glavne bolnice i ušli na šetalište Atoča. Na tom mestu se ograda što je opasivala Madrid nije završavala poslednjim zgradama u prestonici, nego se otvarala iza povrtnjaka i maslinjaka, da bi obišla oko kraljevskog letnjikovca Buen Retiro i njegovih brojnih građevina i vrtova u produžetku. Ubrzo su začuli muziku i galamu: stanovnici Lavapijesa i Rastra su se okupljali na ledinama i pili, igrali i zabavljali se.

Imali su novca. Melčorova uznemirenost zbog Karidad nestala je s veseljem, vinom, rakijom ili čak čokoladom, iz Karakasa, kako je čuo da traži Praporac, najboljom, sa šećerom, cimetom i nekoliko kapi vodice od narandžinog cveta. Jeli su slatkiše koje su nudili putujući prodavci: pužice, „glupe“ ili „pametne“, zavisno od toga da li su bili zaslađeni prelivom od šećera, belanceta i limunovog soka; kolačiće punjene kremom i ukusne vafle čija su imena izvikivali prodavci. Videvši da kese kao da im se ne smanjuju koliko god novca da je izašlo iz njih, pridružilo im se još Cigana i nekoliko žena s kojima muškarci nisu otišli dalje od flerta, pošto je starešina uvek budno pazio na čast svojih kćeri.

– Idi ti – ipak su ostali ohrabрили mladog Martina – imaš novca i nisi oženjen. Uživaj u tim pajama!

Ali mladi Ciganin se izvinio i ostao pored Melčora, Galijota koji je preživeo mučenje i krijumčario duvan, koji je ubio sopstvenog zeta da odbrani čast Vega. Martin ga je slušao pažljivo, smejući se njegovim šalama, osećajući ponos kad bi se obratio njemu. Cele noći su Melčor i Martin pričali o Vegama, o časti, o ponosu, o slobodi, o ciganskoj mahali i koliko bi Ciganinu iz Trijane bilo milo da je njegova unuka odabrala nekoga poput njega umesto Garsije. „Mora biti da je pošandrcala“, pretpostavio je Melčor. „Sigurno“, potvrdio je momak. Fandango i segidilje su ih pratili do zore pored svakojakih ljudi. Cigani u šarenoj odeći su se pomešali s manolima i manolama; muškarci su nosili kaputić i prsluk raznih boja, svileni pojas, uske čakšire, bele čarape, cipele s velikom šnalom gotovo na vrhu, ogrtač obrubljen resama i kapu, uvek naoružani dobrim nožem i večito s cigarom u ustima; žene: zubun, raskošnu svilenu halju i suknju s mnogo volana, kapicu ili mantilju i svilene cipele.

Melčoru je osećaj da je među Ciganima nedostajao više nego njegovim pratiocima; čarolija onih hrapavih glasova što su se spontano javljali iz

najneočekivanijeg kutka u ciganskoj mahali kod vrta Kartuhe. Ali radost i bodrenje po taktu pesme i dalje su mu odjekivali u ušima kad je muzika utihnula a dnevna svetlost ih zatekla na šetalištu kojim su lenjo šetkali jedino oni koji su došli poslednji.

– Jeste li gladni? – upitao je Soilo.

Utolili su glad u krčmi San Blas, opet u Ulici Atoča, među kočijašima, goničima tegleće marve i običnim svetom iz Mursije i Manče, koji su se zaustavljali na tom mestu. Kao na sinočnjem veselju, isprsilu su se vadeći novac iz kese i prekratili vreme grickajući kriške hleba s mašću prethodno prepečene, umočene u vodu, pržene na masti i posute šećerom i cimetom. Nastavili su s piletinom kuvanom u sosu od sopstvene džigerice, istucane, dok nije bilo gotovo glavno jelo: lepa jagnjeća glava presečena napola, začinjena peršunom, izgnječenim belim lukom, solju, biberom i kriškama slanine ispod hrskavica, ponovo zavezana da bi se ispekla umotana u listove smeđeg papira. Dobro su se najeli mozga, jezika, očiju i mesa priraslog za njih, od kog je neko bilo mekano, drugo želatinasto, i sve su to zalili vinom iz Valdepenjasa, jakim i gustim, ne razblažujući ga vodom, kako je i valjalo u toj krčmi prepunoj prljavih i bučnih ljudi koji su ih gledali ispod oka s očiglednom zavišću na licima i u pokretima.

– Turu pića za sve prisutne! – uzviknuo je Melčor, sit i pripit od vina.

Pre nego što su ti ljudi stigli da im zahvale na darežljivosti, krčmom se prolomio uzvik:

– Ne želimo tvoje vino!

Melčor i Praporac, sedeći okrenuti leđima, opazili su napetost na licu Soila i dvojice zetova, koji su gledali prema vratima. Martin, koji je sedeo pored Melčora, jedini je iz te grupe okrenuo glavu.

– Nisam verovao da će biti tako brzi – rekao je starešina Melčoru.

Većina gostiju, očaranih zbog predstojeće tuče, smestila se na suprotnoj strani od one gde su se nalazili Cigani i pustila je pridošlice da prođu. Malobrojni su napustili kafanu. Praporac i Melčor su i dalje gledali ispred sebe.

– Što pre to bolje – kazao je Melčor suzdržavajući se da ne uzdahne zato što se nije povukao ranije. Da jeste, bio bi s Karidad, na sigurnom. Ili ne bi? Možda i ne bi, ko zna? Coknuo je jezikom. – Šta je bilo, bilo je – promrmljao je sebi u bradu.

– Šta kažeš?

– Da nas čekaju – odgovorio je Galijot ustajući, s rukom na dršci noža.

Praporac se poveo za njim, ostali takođe. Garsija mora da je bilo osam, možda i više, nije se moglo znati zasigurno gledajući ih okupljene na vratima.

– Glupaci! – ismejao ih je Melčor čim mu se pogled sreo s čovekom što je izgleda bio vođa družine. – Vino koje plaća Vega jedino će zaliti grobove Garsija, tamo gde bi trebalo da ste svi vi.

– Manuele – oglasio se Praporac, opkoljen svojim – napravićeš najveću grešku u životu.

– Ciganski zakon... – pokušao je ovaj da odgovori.

– Dosta više priče! – prekinuo ga je Melčor. – Dođi po mene ako imaš muda.

Jedan od prisutnih je zapljeskao čuvši to razmetanje.

Krčmom je odjeknulo škljocanje noževa koji su se rasklapali: sečiva su zablistala i u polumraku.

– Zašto...? – započeo je pitanje Praporac.

– Ovde nemaju dovoljno prostora – odgovorio je Melčor. – Bićemo manje-više izjednačeni. Napolju bi nas smrvili.

Imao je pravo. Koliko god da su Garsije odmicali stolove i stolice pred sobom, njihova grupa nije mogla da se raširi ispred Vega. Šestorica protiv šestorice, najviše sedmorice. „Ostali će doći kasnije“, pomislio je Melčor zadavši prvi ubod, koji je iznenađujuće lako zasekao podlakticu Garsije preko puta njega. Ostali su još odmeravali snage, ne započinjući megdan. Tada je zapazio jednu okolnost, još važniju: oni ne umeju da se bore. Ti Cigani nisu pešačili kroz planine i polja; živeli su u Madridu, udobno, i nisu ulazili u kavge s krijumčarima ili prestupnicima koji su se borili nemilosrdno, prezirući čak i svoj život. Zamahnuo je još jednom, ispružene ruke, i ranjeni Garsija je ustuknuo i gurnuo rođaka koji mu je stajao iza leđa.

No hladan znoj je oblio Melčorova leđa upravo u tom trenutku. Martin! Stajao je pored njega, kao i uvek, i dok se ostali i dalje nisu rešavali, razabrao je kako se mladić poludelo, slepo, baca na drugog Garsiju. Nož! On ne ume...! Čuo je Praporčev užasnut jauk kad je protivnikov udarac ranio ručni zglavak njegovog mlađeg sina i razoružao ga.

– Sebi ruke! – uzviknuo je Melčor upravo u trenutku kad se Garsija spremao da napadne mladićev vrat.

Nož je zastao. Kao da se ceo svet zaustavio za Melčora. Spustio je oružje i razvukao usta u tužan osmeh okrenuvši se prema prestrašenom licu mladog Ciganina Vege.

– Držite me, proklete džukele – predao se, šireći ruke.

Nije ga pogledao, nije hteo da ga ponizi, ali znao je da je Praporčev pogled ponikao u pod, možda u vlastiti nož. Prišao je Garsijama, i pre nego što su nasrnuli na njega, stigao je da razbaruši Martinovu kosu.

– Krv Vega mora i dalje da živi u tebi, a ne u starcima kao što sam ja – objasnio je pre nego što su ga izvukli iz krčme uz psovke, udarce nogom i guranje.

Nije smela da se nakašlje da je ne bi otkrili iako je imala jak osećaj da joj je smrad leševa prionuo uz sasušena usta. Prolećna noć je popala po njoj i bila je žedna, veoma žedna, ali ta neodložna potreba je ipak nestajala čim bi joj najlaganiji lahor ovlaš dodirnuo telo i koža se naježila; tada je drhtala osećajući da je opsedaju utvare koje se, bila je uverena u to, pomaljaju iz mnogih grobova na tom mestu. I dok su se muškarci što su sedeli iza nadgrobne ploče ispod koje se sakrila Karidad kladili i licitirali šapatom a njoj se pričinjalo da su to jauci, neprestano ju je podilazila jeza zbog dodira sa živim mrtvacima.

Došli su na groblje upravo kad se ona spremala da ode odatle i pohita da nađe neku česmu i ugasi žeđ. Pet, šest, sedam muškaraca, nije stigla da izbroji, a niko drugi do crkvenjak ih je pustio unutra; zatim, tokom noći, čula je da neki napuštaju groblje, verovatno s ispražnjenom kesom, a novi se pridružuju igri. Običan fenjer na krstu jednog spomenika osvetljavao je ploču na kojoj su već dva sata igrali karte. Crkvenjak je pazio da li patrola prolazi ulicom. U dva maha ih je upozorio da su pozornici blizu, i Karidad je u iznenadnom i potpunom mraku zadržala dah, kao i svi oni, dok opasnost nije prošla i zabranjena igra se nastavila.

U ta dva maha, na slabom svetlu fenjera ugašenog žurno i sa strahom, Karidad je još silovitije osetila prisustvo duhova. Molila se. Molila se Ošuni i Našoj Gospi od Milosrđa, jer mrtvi ne samo da počivaju u svojim grobovima nego su i pomešani sa zemljom na kojoj je ona sedela, s istom tom zemljom kojom se igrala da joj prođe vreme, na koju joj je pao ostatak pogače a ona rasejano nastavila da ga grize. Čula je to od potajnih igrača:

– Ovaj miris je nepodnošljiv – prošaputao je jedan.

– Baš zato smo ovde – dobio je odgovor. – Ovaj je najgori u Madridu. Malo ljudi prilazi.

– Ali ovoliko... – nije se predavao prvi.

– Možeš da ideš na neko drugo groblje ako hoćeš – odgovorio mu je jedan nov, smiren glas. – Groblje Crkve San Sebastijana najbolje je da se zaobiđe zabrana igranja. Ovde nema dovoljno mesta za mrtvace i svakog proleća se vrši iskopavanje, poslednje je bilo pre nekoliko dana: uklone leševe koji su tu ležali dve godine i prenesu ih u zajedničku raku, mnogi ostaci tela se pomešaju sa zemljom i niko tome ne pridaje značaj. Zato smrdi tako: na mrtve, jebote! Igraš li ili ne?

A Karidad nije mogla ništa da učini da se oslobodi svih tih mrtvacu oko sebe, smrada što joj je grebao grlo i nagonio je na mračne slutnje. Melčor! Šta je bilo s njim? Zašto ju je ostavio u gostionici? Mora da mu se dogodilo nešto ozbiljno, ili nije? Možda je... možda je Ciganin bio kadar da...? Ne, sigurno nije. Poslednji poljubac pre nego što se oprostio i srećni trenuci u Barankosu navrli su joj hrpimice u glavu da odbace tu mogućnost. A za to vreme, kao u Trijani, ćutke, stiskajući u ruci kamen koji joj je poklonio, trudila se da se usredsredi i dozove svoje bogove: „Elegva, dođi kod mene, reci mi da li je Melčor još živ, da li je zdrav.“ Ali svi njeni napori su bili uzaludni i osećala je da je utvare pipkaju... Najednom je poskočila. Ustala je sa zemlje kao da ju je veliki samostrel izbacio u nebo. Uplašila se da to mrtvi dolaze po nju. Snažno je protrljala kosu, lice, vrat... Masna i topla tečnost pomokrila joj je glavu.

– Presveta Device! – zaorilo se grobljem. – Šta je ovo!

Uzvik se oteo muškarcu koji se bio popeo na grob iza čije ploče se krila Karidad. Osim što je viknuo, nije smeo da se pomeri, iznenađen, prepadnut, i nije bio u stanju da prepozna u mraku šta je ta crna mrlja što se divlje pomera. Mlaz mokraće koji je uspeo ono što duhovi nisu, da Karidad otkrije svoje skrovište, polako se smanjivao dok nije postao sasvim tanak.

Karidad je kasno reagovala a i muškarac je kasno prilagodio oči mraku. Kad su oboje pogledali, videli su da stoje licem u lice: ona je mirisala ruku shvativši šta se dogodilo; on je još držao u ruci penis, skupljen.

– Crnkinja! – oglasio se jedan od kartaroša što su se stvorili tu da vide kakva je to sablazan.

– I to baš crna – dodao je drugi.

Na Karidadinom licu se pojavio osmeh, i beli zubi su blesnuli u noći. Uprkos gađenju koje je osećala, to su bili ljudi, a ne utvare.

Dok je stajala tako pred muškarcima, osvetljena uljanicom u rukama jednog od njih, nizale su se primedbe:

– A šta je radila skrivena tamo?

- Sad mi je jasno što me je terao maler.
- Jebena crnkinja ima dobre sise!
- Nije tebe terao maler. Ne umeš ni da držiš karte u ruci.
- Kad smo već kod ruke, hoćeš li cele noći da držiš kitu njome?
- Šta ćemo s crnkinjom?
- Mi?
- Neka ide da se opere. Natopljena je mokraćom!
- Crnkinjama je svejedno.
- Gospodo, karte nas čekaju.

Žamor odobravanja je prostrujao među muškarcima i ne pridajući prevelik značaj Karidadinom prisustvu, okrenuli su joj leđa i ponovo se okupili oko groba na kome su igrali.

- Malo niže, kad siđeš Ulicom Atoča, na Trgu Antona Martina, naići ćeš na fontanu. Tamo ćeš moći da se opereš – kazao je čovek što je mokrio po njoj i što je upravo sakrio svoj polni ud ispod čakšira.

Karidad je okrenula glavu na pomen fontane: ponovo ju je obuzeo užasan osećaj žeđi i usta su joj opet bila suva, pored preke potrebe da se opere. Igrač se spremao da ode kod drugova kad ga je Karidad prekinula.

- Gde? – upitala je.
- Na Trgu... – počeo je da ponavlja ali je onda shvatio da Karidad ne poznaje Madrid. – Slušaj: izađi s groblja i na uglu skreni levo... – Klimnula je glavom. – Dobro. To je ova uska ulica iza nas. – Pokazao je na zid s nišama kojim se zatvaralo groblje. – Ulica vetra. Nastavi dalje i obiđi crkvu, sve vreme idi ulevo i doći ćeš do jedne veće ulice, Ulice Atoča. Spusti se njome i naići ćeš na fontanu. Lako ćeš je naći. Veoma je blizu.

Nije sačekao odgovor, nego joj je i on okrenuo leđa.

- Ah! – ipak je uzviknuo, okrećući glavu – i izvini. Nisam znao da si se sakrila tamo.

Žeđ je poterala Karidad.

- Zdravo, crnkinjo – čula je kako joj govore igrači dok je žustrim korakom bežala s groblja, pred začuđenim pogledom crkvenjaka koji je čuvao stražu.
- Dobro se očisti.
- Nemoj nikome reći da si nas videla.

– Srećno!

„Dva puta levo“, ponovila je Karidad sebi kad je prošla pored zvonika i Crkve San Sebastijana. „A sad sići niz veliku ulicu.“ Prošla je još jednu sporednu ulicu i na svetlosti svetiljki iz dve zgrade ugledala mali trg i na sredini, fontanu: visok spomenik na čijem je vrhu stajao anđeo, ispod njega kipovi dece a voda je šikljala na usta velikih riba.

Karidadi na pameti nije bilo ništa drugo sem da se opere i utoli žeđ. Nije uočila dvojicu ljudi umotanih u ogrtače što su se krili od odsjaja svetiljki na dve velike zgrade. Oni, međutim, nisu skidali oka s nje kad je ušla u bazen fontane i prinela usne cevi koja je izlazila iz usta jednog delfina. Pila je, pila je obilno dok su joj dvojica muškaraca prilazila. Zatim, kad je već skvasila noge i krajeve robovske košulje, klekla je, poturila glavu ispod mlaza iz cevi i pustila da joj sveža voda teče preko potiljka i kose, preko ramena i grudi, osećajući da se pročišćava, da se oslobađa prljavštine i svih duhova što su je opsedali na groblju. Ošun! Oriša reke, vladarica voda; mnogo puta joj je iskazala poštovanje na Kubi, tamo na plantaži duvana. Ustala je, podigla pogled ka nebu, iznad anđela na vrhu fontane.

– Gde si sada, boginjo moja? – zamolila je naglas. – Zašto mi ne dođeš? Zašto ne uđeš u mene?

– Ako ona neće, ja ću vrlo rado da uđem u tebe.

Karidad se iznenađeno okrenula. Dvojica muškaraca, pored bazena, razrogačila su oči pohotno gledajući telo koje im se ukazivalo ispod mokre pepeljaste košulje prilepljene uz sladostrasne grudi, uz trbuh i široka bedra.

– Mogu da ti dam suvu odeću – ponudio je drugi čovek.

– Ali prvo ćeš morati da skineš tu – nasmejao se prvi skaredno.

Karidad je zažmurila u očaju. Bežala je od kasapina koji je hteo da je siluje, a sad...

– Dođi ovamo – nagovarali su je.

– Priđi.

Nije se pomerila.

– Ostavite me na miru.

Njene reči su bile nešto između molbe i upozorenja. Osmotrla je prostor iza njih: pusto, mračno.

Dvojica ljudi su se posavetovala očima i klimnula glavom uz osmeh, kao da razmišljaju o nekoj prostoj igri.

– Ne boj se – rekao je jedan.

Drugi je mahnuo rukom, pozivajući je da priđe.

– Dođi kod mene, crkinjice.

Karidad je uzmicala do sredine fontane, dok nije udarila leđima u spomenik.

– Ne budi glupava, biće ti lepo s nama.

Jedan je skočio iznad bazena.

Karidad se obazrela levo i desno: ne može da pobegne, zarobljena je između dva velika delfina iz kojih teče voda.

– Kuda bi išla? – upitao je drugi muškarac shvativši njene namere, i on preskačući bazen sa suprotne strane, zatvarajući joj tako svaku mogućnost da pobegne. – Sigurno nemaš kuda da odeš.

Karidad se još više stisla uz spomenik i primetila da joj kamen grebe leđa baš pre nego što su njih dvojica u isti mah skočila na nju. Pokušala je da se odbrani i nogama i rukama, stiskajući Melčorov lažni dragulj u pesnici. Nije uspela. Viknula je. Uхватili su je i smučilo joj se kad je čula kako se smeju grohotom, kao da nije dovoljno što je napadaju silom nego moraju još više da je ponize izrugujući se. Pipali su je i trgali joj košulju, boreći se da je razodenu: jedan je pokušavao da joj pocepa odeću, drugi da joj je skine preko glave. Osetila je da joj zarivaju nokte u međunožje i stiskaju grudi, i dalje se smejući i bljujući skaredne reči...

– Stoj! Ko je to?

Najednom je osetila da je sama; od košulje na licu nije ništa videla. Čula je da muškarci žustro šljapkaju trčeci i shvatila da beže. Kad je skinula košulju s očiju, ugledala je pred sobom dvojicu muškaraca u crnom, osvetljene uljanicom koju je držao jedan od njih. Drugi je nosio štap u ruci. Na obojici su se videli kruti okovratnici od kartona što je trebalo da budu beli.

– Pokrij se – naredio joj je onaj s uljanicom. – Ko si ti? – upitao je dok se ona trudila da pokrije razgolićenu dojku. – Šta si radila s tim muškarcima?

Karidad je oborila oči i zagledala se u vodu. Zapovedni glas belog čoveka naveo ju je da reaguje kao na plantaži duvana. Nije odgovorila.

– Gde živiš? Šta radiš?

– Pođi s nama – odlučio je drugi glasom umornim od jalovog ispitivanja, kuckajući štapom o bazen.

Zaputili su se niz Ulicu Atoča.

25

Bludničenje!

Tu je optužbu naveo pozornik pošto ih je vratar Galere* pustio da uđu u ženski zatvor u Madridu, takođe u Ulici Atoča, nešto dalje od trga gde je uhapšena. Karidad je pognula glavu i nije videla da je on dočekaao pozornike divlje gestikulirajući nakon što je bacio brz pogled na nju.

– Nema više mesta – kazao je.

– Naravno da ima – usprotivio se jedan pozornik.

– Juče ste oslobodili dve žene – podsetio ga je drugi.

– Ali...

– Gde je upravitelj? – prekinuo je vratareve žalbe pozornik sa štapom.

– A gde bi bio? Znaš ti odlično: spava.

– Idi po njega – naredio je pozornik.

– Ne šali se sa mnom, Pablo!

– U tom slučaju, ostaje kod tebe.

– Sobe su pune – ponovio je vratar, ovog puta ne mnogo ubeđeno; ista priča se ponavljala svake noći. – Nemamo šta da im damo da jedu...

– Ostaje kod tebe – prekinuo ga je taj Pablo sličnim, oštrim tonom, kojim mu se obratio drugi pozornik.

Vratar je ispustio dug uzdah.

– Crnkinja je! – našalio se drugi pozornik! – Koliko takvih imaš tu unutra?

Sva trojica muškaraca su pošla ka sobičku levo od ulaza, gde je gust i crn dim sveće lojanice zamagljivao svetlo koje je osvetljavalo dotrajali sto. Karidad je koračala između njih.

– Crnkinje, baš prave crnkinje... – odgovorio je vratar obilazeći oko stola da sedne – nema nijedne. Najpribližnije što imamo su dve mulatkinje. Kako se zove? – dodao je umočivši pero u mastionicu.

– Nije htela da nam kaže. Kako se zoveš?

– Karidad – odvratila je.

– Ispada da ume da govori.

– Karidad, i kako još? – upitao je vratar.

Zvala se samo Karidad. Nije bilo ničeg više. Nije odgovorila.

– Nemaš prezime? Jesi li robinja?

– Slobodna sam.

– U tom slučaju moraš da imaš prezime.

Idalgo, setila se da je čuvar tvrđave kod Morske kapije u Kadisu pročitao u njenim dokumentima; don Hoseovo prezime.

– Idalgo. To su mi prezime dali na brodu, kad je gospodar umro.

– Brod? Bila si robinja? Ako sad tvrdiš da si slobodna, treba da imaš potvrdu o oslobađanju. – Vratar ju je odmerio od glave do pete: još mokra, bosa, a jedina odeća na njoj bila je pepeljasta košulja. Othuknuo je. – Imaš li potvrdu?

– U mom zavežljaju je, s mojim stvarima, u sobi...

Začutala je.

– Kakvoj sobi?

Karidad je samo zamlatarala rukama setivši se Melčorovog upozorenja. „Nikome ništa ne govori“, bio ju je opomenuo.

– Šta to držiš u ruci? – iznenada je upitao vratar, začuđen što ona sve vreme čvrsto steže šaku. Pognula je glavu. – Šta držiš u njoj?

Karidad nije odgovorila, stiskajući zube, a brada joj je podrhtavala. Štap ju je udario po leđima.

– Pokaži nam – naredio je pozornik.

Osećala je da je taj kamen poslednje što je vezuje za Melčora, za dane proživljene u Barankosu i na putu za Madrid. Zavežljaj, njena crvena odeća, dokumenti i novac koji je Melčor podelio s njom od krijumčarenja u Barankosu a ona ga revnosno čuvala; sve što je imala ostalo je u gostionici. Štap je udario još jače, po njenim bubrezima. Otvorila je šaku i pokazala lažni safir.

– Gde si ga dobila? – skočio je vratar naginjući se preko stola da ga uzme.

– Kakve sad veze ima sve to? – umešao se pozornik. – Kasno je i treba da idemo dalje u patrolu. Nećemo ostati ovde cele noći. Ti samo upiši ime, prezime, datum i vreme kad je dovedena, imovinu nađenu kod nje i razlog hapšenja. Ništa drugo nije bitno.

Pogleda uprtog u plavi kamen koji je vratar ostavio na stolu, Karidad je slušala kako pero grebe klizeći po hartiji.

– A koji je razlog hapšenja? – upitao je vratar naposletku.

– Bludničenje! – odjeknulo je odajom.

Kraljevski zatvor Galera za nemoralne žene sablažnjivog ponašanja nalazio se u pravougaonoj, jednospratnoj zgradi, s dvorištem u sredini. Pored njega, u istom bloku, bila je Bolnica muka i stradanja, takođe isključivo za žene, spojena lukom koji je prolazio iznad Ulice izgubljenog deteta s Glavnom bolnicom, poslednjom zgradom u Madridu koja je gledala na Kapiju Atoča.

Kad su se pozornici potpisali u knjizi i otišli da nastave s patroliranjem, Karidad je krenula za vratarom na sprat. On je sa stola bio uzeo štap i sveću, i pokušavao je da osvetli duguljastu prostoriju, galeriju čiji su prozori gledali u unutrašnje dvorište i na ulicu, punu žena koje su spavale, neke na ležajima, većina na podu. Karidad je čula kako vratar psuje paziteljku koja je trebalo da nadzire zatvorenice. Spavala je. „Kao i uvek“, kao da se pomirio sa sudbinom. Izgledalo je da ne želi da napravi ni korak više, i osvetlio je svećom desno od sebe, ćošak u pravcu vrata, gde su dve žene ležale sklupčane jedna pored druge. Probudio ih je štapom. Obe su nešto progundale.

– Napravite mesta! – naredio je.

Žena bliža zidu gurnula je drugu osećajući po leđima udarce kojima ih je vratar terao da ga poslušaju. Prestao je čim je napravljen mali razmak između žene i zida.

– Smesti se tu – pokazao je štapom Karidadi.

Pre nego što je stigla da se sagne, on je već nestao, a s njim i plamičak sveće koja se dimila, i malo-pomalo ga je zamenio slab odsjaj mesečine i bezbroj senki koje je ona pravila.

Karidad je legla na pod, stešnjena između zida i druge žene. Pokušala je da pomeri ruku i podmetne je ispod glave, kao jastuk. Optužba o bludničenju nahrupila joj je u misli čim je uspela da se namesti. Nije ona nikakva bludnica. Bila je umorna. Osetila je utihu u dodiru sa ženom na koju se naslonila. Njene strepnje su se pojačale: strah šta će joj se dogoditi, strah zbog Melčora, da će se vratiti u gostionicu i neće je naći tamo. Slušala je noćne šumove. Kašalj i

hrkanje. Uzdahe i reči otkrivene u snu. Kao u kolibi, na plantaži duvana, kad je spavala s ostalim robovima. Isti zvuci. Jedino joj je nedostajao Marselo... Pogladi je kosu kao da miluje svog sina i zažmurila. Sigurno neko brine o njemu. I uprkos svemu, iznurena, utonula je u san.

Naterali su ih da ustanu u pet sati ujutro, kad je zračak svetlosti počeo da se uvlači unutra kroz prozore. Nekoliko paziteljki odabranih među zatvorenicama od poverenja obišlo je razne galerije na prvom spratu i vikom razbudilo ostale. Karidadi je trebalo nekoliko časaka da shvati gde je i zašto trideset ili četrdeset žena stoji ispred nje, u uglu pored vrata, zeva, proteže se ili grdi čuvarke.

– Nova, a?

Te reči je izgovorila žena koja je spavala pored nje: oko četrdeset godina, mršava, na lice su joj se utisnule beda i nedaće, a bila je razbarušena kao kažnjenica kojoj se okrenula da pokaže Karidad. Nije bilo više reči i upoznavanja; umesto toga, zatočenice su ćeretale sve glasnije, a tu i tamo bi se začuo poneki uzvik ili svađa. Karidad je osmotrila žene: mnoge od njih su stale u red da mokre u nokšir. Videla je kako jedna za drugom zadižu suknje bez ikakvog obzira i kleče iznad nokšira, dok su ostale požurivale onu na koju je bio red a zadržala se da bi obavila veliku nuždu. Onda bi uzele nokšir, popele se na sanduk da dosegnu do visokog prozora, sipale mokraću s njega i vratile posudu na mesto za sledeću ženu.

– Pazi voda! – uzviknula je jedna žena kad je bacila mokraću na ulicu.

– Da vidimo da li ćeš pogoditi upraviteljevu ćelu!

Dve žene su reagovala na tu dosetku glasno se smejući.

Karidad je osetila potrebu da mokri i stala u red.

– Juče nismo imali nijednu crnkinju, zar ne?

To zapažanje je iznela jedna debela žena što je stala iza nje.

– Ja se ne sećam nijedne – odvratio je neko u redu.

– E pa, ovu bi zapamtila – nasmejala se debela žena iza.

Karidad je osetila da je mnoge posmatraju. Pokušala je da se osmehne, ali nijedna joj nije uzvratila. Zatvorenica koja je mokrila u nokšir neposredno pre nje gledala ju je drsko sve vreme dok je praznila bešiku.

– Tvoj je – kazala je kad je ustala. Nije ispraznila nokšir.

Karidad se kolebala.

– Garavušo – oglasila se debela iza nje – Fraskita je popišanka. Možda se s

tvojom mokraćom nokšir prepuni, ti umokriš pizdu i sve umažeš. Posle ćeš morati da čistiš!

Karidad je prosula Fraskitinu vodu kroz prozor, mokrila i ponovila postupak. Udaljila se iz reda. Niko joj nije objasnio šta treba da radi posle, pa je videla da mnoge kažnjenice silaze niz stepenice i ponovo se priključila grupi. Iza nje su paziteljke vikale požurujući žene koje su se zadržale gore.

Misa. Slušala je misu u kapelici, u prizemlju, gde se strpalo blizu sto četrdeset zatočenica koje su stajale, a sveštenik nije prestajao da ih kori zbog nedoličnog ponašanja za vreme obreda, ćaskanja, pa i ponekog glasnog kikota. Zatim su izgovorile molitvu „Stojim pred Svevišnjim“, koju Karidad nije znala. Izašle su iz kapele i ponovo stale u dugačak red na ulazu u drugu odaju, gde se nalazilo ognjište za kuvanje, i tu su im dali parče suvog, bajatog hleba, ispečenog pre više dana, žilavog. Mogle su da zahvate kutlačom iz vedra s vodom i da piju. Dok je išla u vrsti, Karidad je videla da vratar od sinoć upire prstom u nju razgovarajući s dve paziteljke, a one su klimale glavom slušajući šta priča i gledale je netremice. Smazala je hleb i pre nego što se vratila u galeriju na spratu.

– Umeš li da šiješ, garavušo? – upitala ju je tamo jedna paziteljka.

– Ne – odgovorila je.

I dok su ostale zatvorenice šile posteljину za Bolnicu muka i stradanja i Glavnu bolnicu, čaršave, jastučnice i košulje, Karidadi su odredili da riba podove i čisti. U dvanaest su je pozvali na ručak: malo mesa i još jedan komad bajatog hleba. Povratak na posao do šest po podne, kad su večerale malo povrća, izmolile krunicu i Zdravomariju i otišle na spavanje. Legla je u isti ćošak kao sinoć.

Sutradan, pre ručka, paziteljka njene galerije odvela ju je kod vratara. Tamo ju je čekao jedan pozornik i bez reči je poveo uzbrdo Ulicom Atoča. Karidad je stala na ulici; zaslepilo ju je sunce, visoko na nebu. Pozornik ju je povukao, ali ona nije mnogo hajala za to. Prvi put otkako je prispela osmotrila je taj grad, veoma važan po Melčorovim rečima; do tada se kretala po njemu noću ili jurila kao da joj je đavo za petama kad ju je progonio kasapin. Tužno je stisnula usne setivši se: uspela je da pobegne od njega da bi završila u zatvoru kao bludnica. To je vratar zabeležio u papirima.

– Pazi, crnkinjo!

To se proderao pozornik. Karidad se zaustavila pre nego što su u nju udarile dvokolice, rasklimatane, pune peska, koje je vukla mula penjući se u istom pravcu kuda i njih dvoje. Preletela je pogledom preko ulice i obuzela ju je

uznemirenost: mnoštvo ljudi išlo je tamo-ovamo. Kuće, većina s radnjama u prizemlju, pružale su se s obe strane jedne od najširih ulica u Madridu. Ostavili su za sobom Glavnu bolnicu i Bolnicu muka i stradanja, a zatvor Galera i Samostan sveštenika što služe bolesnima na samrti bili su ispred nje. Koračajući za pozornikom, skrenula je pogled ka radnjama: voskarnica, obučarnica, stolarske radnje, prodavnice pića, kafane pa čak i knjižara, kao i kuća nezaređenih redovnica i sirotište za napuštene. Ljudi su ulazili i izlazili noseći korpe ili ćupove s vodom; ćeretali su, smejali se ili svađali u jednom drugačijem svetu, kome ona nije pripadala. Ubrzo je ispred sebe spazila fontanu s anđelom na vrhu ka kojoj je poletela žedna pre nego što su je uhapsili. Odatle pa nadalje ulica je promenila izgled: među kućama su se uzdizale veličanstvene građevine. Karidad nije mogla da skine pogled s njih, i levo i desno od sebe: Bolnica oporavljenika, malo pre nego što su stigli na trg; Bolnica Naše Gospe od Božje Ljubavi, namenjena lečenju veneričnih bolesti, ili Naše Gospe od Monserata, koja je primala ljude rodnom iz Aragona i Barselone i pred kojom se osetila malom zbog preterano ukrašene fasade; škola Naša Gospa od Loreta desno, kad su prošli trg. Zatim Bolnica Antona Martina i Crkva San Sebastijana, a iza nje groblje na kome se bila sakrila. Tu se gotovo zaustavila kad je videla predvorje crkve; na platou uzdignutom iznad ulice kuda se ulazilo u hram božji sjatilo se bezbroj fićfirića i ćeretali su. Videla ih je i u Sevilji, ali ne toliko i na istom mestu... Iznenadila ju je šarena odeća, bele perike, način na koji su se kretali, smejali i mahali rukama dok su čavrljali jedni s drugima.

– Hajde, garavušo – požurivao ju je pozornik, prethodno joj dozvolivši da se nekoliko časaka rasonodi posmatrajući taj prizor.

Iza predvorja su se nalazili Samostan Svete Trojice i Svetog Tomasa, u sledećem bloku. Crkva Svetog krsta...

– Stigli smo.

– Gde? – upitala je ne razmišljajući.

– U Gradski zatvor.

Karidad se okrenula ulevo: impozantna zgrada od crvene cigle uzdizala se na trouglastom Trgu Provincije, s fontanom u sredini. Prošli su preko trga provlačeći se između ljudi i kočija kojih je bio dupke pun i ušli unutra.

– Da li me šaljete u drugi zatvor? – upitala je Karidad.

– Ovde će ti suditi – objasnio je pozornik.

Iznenadni spokoj koji je osetila kad je prošla pored klasičnog zabata koji je obuhvatao troja vrata na zgradi – posle gungule na trgu – nestao je čim se

stvorila kod stepeništa koje je delilo zgradu na dva dela: sudijski pomoćnici, pozornici, pisari, advokati, pravozastupnici i tužioci; uhapšenici i optuženici, njihove porodice; trgovci pa čak i plemići. Svi su išli gore-dole, žurno, nervozni, derući se, prteći svežnjeve spisa ili vukući uhapšene. Karidad se skupila; mnogi su gledali u nju, drugi su je bezobzirno sklanjali sebi s puta. Otišla je za pozornikom do predsoblja u kome su sačekali stojeći. Pozornik je razgovarao s jednim sudijskim pomoćnikom i upro prstom ka Karidadi; pomoćnik ju je pogledao, proverio u svojim hartijama i potvrdio.

Svakog jutra, ranom zorom, pozornici su podnosili izveštaj sudijama oblasti na koje je bio podeljen Madrid, pod čijim su zapovedništvom bili, o ishodu noćnih patrola, o uhapšenima i o svakom eventualnom izgredu. Svakog jutra, madridske sudije, okupljene u sudijskoj dvorani, pripremale su izveštaj Savetu u kome su navodile sve te izgrede: mrtve, uključujući prirodne smrti ili nesrećne slučajeve; ranjenike primljene u bolnice; događaje za vreme pozorišnih predstava ili na šetalištima; rezultate pregleda sudije zaduženog da nadgleda tržnice, gde su posebno pominjani stanje snabdevenosti i cene namirnica prodavanih na Glavnom trgu, u Kasapnici i na ostalim javnim mestima. Svakog jutra, posle mise u kapeli, sudije, podeljene u dva veća, sudile su prestupnicima i vodile građanske parnice.

Karidad su odveli do prostorije drugog veća.

Pošto je zajedno s pozornikom gledala kako prestupnici ulaze u salu i izlaze nakon nekoliko minuta, neki ucveljeni, drugi srditi, došao je red i na nju. Spustila je pogled na parket od tamnog drveta čim je razabrala koga ima unutra: ljudi u crnom s biretima i perikama, svi na većoj visini, sedeli su za velikim i masivnim stolovima, i osetila je da je proučavaju odande. Međutim, oni nisu obratili ni najmanju pažnju na nju. Bludnica. Beznačajan slučaj za te što sude i presuđuju smesta, bez većih formalnosti, uništavajući optuženika.

– Don Alehandro – kazao je jedan od ljudi koji su sedeli naspram nje – advokat siromaha. Don Alehandro će te braniti.

Karidad je zbunjeno digla oči i na nedostižnom rastojanju, kako se njoj učinilo, u toj velikoj dvorani, spazila čoveka na podijumu uzdignutom iznad svih ostalih, kako pokazuje desno od nje. Pogledala je kuda je pokazivao prstom i uočila čoveka koji joj nije ni uzvratio pogled, pošto je bio udubljen u čitanje nekih papira. „Karidad Idalgo...“ Pre nego što je imala vremena da opet sakrije pogled, pisar je počeo da čita optužnicu pozornika koji ju je uhapsio. Zatim ju je ispitao tužilac:

– Karidad Idalgo, šta si radila u gluvo doba noći, sama, na madridskim ulicama?

Oklevala je.

– Odgovori! – uzviknuo je sudija.

– Ja... Bila sam žedna – promrmljala je.

– Bila je žedna! – odjeknulo je dvoranom. – I htela si da ugasiš žeđ s dvojicom muškaraca? To je bila ta žeđ?

– Ne.

– Uhapšena si gotovo gola pored dvojice muškaraca koji su te ljubili i pipkali! Da li je to tačno?

– Jeste – promucala je.

– Da te nisu prisiljavali?

– Jesu. Ja nisam htela...

– A ovo? Šta je ovo? – zaurlao je tužilac.

Karidad je digla pogled s patosa i usmerila ga ka tužiocu. U ruci mu je blistao lažni safir.

Prošlo je nekoliko sekundi pre nego što je pokušala da odgovori.

– To... ne... To je poklon.

Tužilac se grohotom nasmejao.

– Poklon? – upitao je pakosno. – Hoćeš da poverujemo da neko poklanja drago kamenje, koliko god lažno bilo, ženi poput tebe? – Podigao je ruku i pokazao safir članovima suda.

Karidad se skupila pred svima njima, bosa, prljava, odevena samo u robovsku košulju.

– Zar neće pre biti tačno – uvredljivo je upitao pisar – da ti je ovim kamenom plaćeno što si se podala toj dvojici muškaraca?

– Ne.

– Nego kako?

Nije želela da govori o Melčoru. Ti ljudi što naređuju u Madridu ne smeju da čuju za njega... ako je još živ. Ućutala je i spustila pogled. Nije videla ni kako tužilac sleže ramenima i širi ruke u pravcu sudija koji su predsedavali veću: o malo čemu treba još da se sudi, rekao je tim pokretom.

– Šta radiš? – upitao je jedan sudija. – Od čega živiš? – dodao je ne dajući joj vremena da odgovori.

Karidad nije progovarala.

– Da li si slobodna? – upitao je neko drugi.

Rekli su da tvrdi da je slobodna.

– Gde su ti isprave?

Usledilo je još pitanja, bolnih, vikali su na nju. Nije odgovorila ni na jedno, pognute glave. Zašto ju je Melčor ostavio samu? Suze su joj već neko vreme tekle niz obraze.

– To se može uporediti samo s najnižim grehom! – derao se tužilac da bi okončao kratak govor otpočet čim su prestali da je ispituju.

– Gospodine zastupniče siromašnih, imate li vi da izjavite nešto? – upitao je jedan sudija.

Prvi put otkako je počelo suđenje, advokat siromašnih je digao oči s papira u koje se udubio.

– Ta žena odbija da govori pred ovim uvažanim većem – izjavio je ravnim tonom. – Koji bih argument mogao da navedem u njenu odbranu?

Bilo je dovoljno da sudije razmene pogled.

– Karidad Idalgo – presudio je predsedavajući – osuđujemo te na dve godine robije u kraljevskom zatvoru Galera u Madridu. Nek ti se Bog smiluje, neka te štiti i izvede na pravi put. Vodite je!

Milagros se izvalila u stolicu i rukama stegla stomak, kao da pokušava da spreči da dete koje nosi u njemu izađe pre vremena. Računala je da ima još između pet i šest meseci do porođaja; ipak, zbog učestalih oštrih i jakih kontrakcija što su se pojavile kad je doznala da joj je deda uhvaćen u Madridu, uplašila se da će ga izgubiti. Takva je bila vest što se pronosila od usta do usta Sokakom San Migela dok nije stigla u kovačnicu Garsija a odatle na gornje spratove, gde je proslavljena klicanjem i zagrljajima. Ciganka je duboko udahнула. Bol je minuo a srce zakucalo mirnijim ritmom.

– Smrt Galijotu! – čulo se iz susedne sobe.

Prepoznala je glas, visok i piskav: pripadao je dečaku, jednom Pedrovom nećaku; nije mogao imati više od sedam godina. Šta taj balavac može imati protiv njenog dede? Obuzela su je suprotstavljena osećanja, još jednom otkako je bes zbog očeve smrti ustupio mesto dubokom, usamljenom, mučnom bolu. Deda ga je ubio, jeste, ali treba li i on da umre zbog toga? „Napad besa, to je bilo, napad besa“, često je govorila sebi boreći se s tugom. Priznavala je da zaslužuje kaznu, ali pomisao da ga vidi mrtvog činila joj se strašnom.

Obratila je pažnju na razgovore u susednoj sobi, punoj kad su došli muškarci koji su radili u kovačnici. Jedan kurir od poverenja koji je putovao od Madrida do Sevilje, od onih što su prevozili pakete ili obavljali poslove za tuđ račun, doneo je vest: „Rođaci iz Madrida su se dočepali Melčora Vege“, objavio je. „Kako ste pustili da vas uhvate, deda?“, tužno je pomislila Milagros okružena radosnim povicima. „Zašto ste to dozvolili?“ Neko je pomenuo da rođaci žele da znaju šta da rade s njim: ne mogu da ga dovezu putničkim kolima, s drugim ljudima, a putovanje do Sevilje s okovanim čovekom biće sporo i opasno. „Neka ga ubiju!“ „Što pre!“ „Neka ga prvo uštroje!“ „I neka mu izvade oči“, začuo se balavčev glas u opštoj vici.

– Osveta pripada Karmonama. Neka ga dovedu ovamo, kako znaju i umeju, koliko god da traje. Presuda se mora izvršiti ovde, u Trijani, pred svima prisutnima.

Naređenje Rafaela Garsije stavilo je tačku na raspravu.

Zašto?, plakala je nemo Milagros. Ko su ti Garsije da odlučuju o dedinoj smrti?

Osetila je da kipti od mržnje prema svojoj novoj porodici, mogla je gotovo da je dodirne; sve je bilo prožeto mržnjom. Pogladiła je trbuh želeći da oseti dete; čak ni ono, plod braka između Vege i Garsije, kao da ne ublažava tu prastaru mržnju između dve familije. Majka ju je upozorila na to: „Nikad ne zaboravi da si Vega.“ Raspravljala se oko toga s baba Marijom, o kojoj odavno ništa nije čula, ali je se sećala sve više kako je trudnoća odmicala. Majčine reči su joj odzvanjale u glavi i pred oltarom, ali je potražila utočište u Pedru. Naivka. Tu, u tim radosnim uzvicima zbog nesreće njenog dede što su se prolamali u susednoj sobi, nalazi se odgovor! Nije ništa čula o majci dok joj nije umro otac. Rejes, Trijanka, s uživanjem joj je poslala u Malagu vest o Milagrosinom venčanju s Garsijom i o smrti Hosea Karmone od Melčorove ruke. „Recite mojoj ćerki da više ne pripada Vegama.“ Zadovoljno Trijankino lice kad joj je prenela majčinu poruku urezalo se devojci u sećanje kao usijanim gvožđem.

Nije htela da poveruje u to. Znala je da je tačno, bila je sigurna da je majka tako odgovorila, ali odbila je da prihvati da je se odriče, da je odbacuje. Radila je svake večeri, i bila plaćena po učinku. Pevala je i igrala tamo gde je odlučivao Grof: krčme, kuće i palate, saraoi... Milagros iz Trijane, to su joj ime dali ljudi. Ukrala je nešto novca, vlastitih para, koje je Trijanka nadgledala, ne odmičući se od nje, pohlepna, i potajno ubedila jednog Ciganina iz familije Kamačo da ode u Malagu. „Ima dovoljno za tebe, da se podmiti ko treba i da majka dobije nešto novca“, rekla mu je.

– Žao mi je. Neće ni da čuje za tebe – saopštio je kad se vratio. – Kaže da joj više nisi ćerka. Ne želi ga – dodao je vraćajući novac namenjen Ani.

– Šta još? – upitala je Milagros jedva čujnim glasom.

Da ne baca više novac da stupa u vezu s njom; neka ga da Garsijama da plate onima koji treba da ubiju njenog dedu.

– Kazala je da je ironično – dodao je Ciganin gotovo neprimetno odmahujući glavom – da jedna Vega izdržava Garsije. I da će radije ostati u Malagi, u zatvoru, i patiti zajedno s onim ženama i njihovom malom decom što nisu mogle da dobiju slobodu zato što su Ciganke, nego da se vrati u Trijanu i sretne izdajnicu.

– Ja izdajnica! – skočila je Milagros.

– Devojko – čovekovo lice se uozbiljilo – neprijatelji nekoga iz tvoje porodice, neprijatelji tvog dede, tvoje majke, i tvoji su neprijatelji, svi članovi te familije. Takav je ciganski zakon. Izdajnica, jeste, i ja tako mislim. I mnogi misle tako.

– Ja sam Karmona! – pokušala je da se opravda.

– Ti nosiš u sebi krv Vega, devojko. Krv tvoga dede, Galijota...

– Moj deda je ubio moga oca! – ciknula je Milagros.

Kamačo je odmahnuo rukom.

– Nije trebalo da se udaš za unuka svog neprijatelja; tvoj otac to nije trebalo da dopusti, makar samo zbog krvi što teče tvojim venama. On je znao kakva je pogodba: njegova sloboda u zamenu za tvoju veridbu s Garsijom. Trebalo je da odbije i da se žrtvuje. Tvoj deda je postupio ispravno.

Nije joj ostao niko od njenih: majka, deda, otac, Marija... Kačita. Načuljila je uši: niko u susednoj sobi nije pominjao Kačitu. I ona je osuđena, ali kao da ih se malo ticala jedna crnkinja. Volela bi da može da podeli s njom materinstvo. Deda je rekao da nije učinila ništa. To je sigurno tačno: Kačita nije kadra da nekoga povredi. Bila je nepravедna prema njoj. Koliko puta se pokajala što je pustila da je zaslepi bes! A sad, kad je čula da joj je deda otet, neprestano je razmišljala o crnkinji: ako je nisu uhvatili s njim... Gde je Kačita? Je li sama?

Sama ili ne, verovatno joj je bolje nego njoj, pokušala je da ubedi sebe. Iste te večeri će pevati, pošto u tom stanju gotovo da ne može da igra. Pevaće u jednoj krčmi blizu Kamasa, kazala joj je Trijanka onako usput, ne pitajući je za mišljenje a još manje za pristanak. Ići će okružena članovima familije Garsija, bez Pedra, on je nikad nije pratio: „Plašim se da bih naposletku ubio nekog od tih uobraženka što sline gledajući kako igraš“, izvinio se još na početku braka. „S rođacima ćeš biti sigurna.“ Ali istina je bila da je nije pratio ni kad nije pevala ili igrala za paje. Pedro gotovo više uopšte nije radio u kovačnici; to mu je dopuštala zarada njegove žene, čiji deo je i te kako tražio od Rafaela i Rejes. Besposličio je u krčmama i prodavnicama pića u Trijani i Sevilji, i često se vraćao kući u zoru. Koliko puta je morala da začepi uši da ne sluša ogovaranja nekih ženturača o izletima svoga muža! Nije želela da poveruje u to! To nije istina! To je samo zavist. Zavist! Šta to Pedro poseduje kad je u stanju da poništi njenu volju najobičnijim dodirrom? Smešak u uglovima usana na tom crnpurastom i lepom licu oštih crta, laskanje, kompliment: „Leptice!“, „Šećeru!“, „Ti si najlepša žena u Trijani!“, poneki beznačajan poklon i Milagros je zaboravljala ljutnju i gledala kako se zlovolja što joj zagorčava život zato što je muž stalno ostavlja pretvara u radost. A tek kad su vodili ljubav... Bože! Osećala je da umire. Mislila je da će poludeti. Pedro ju je dovodio do vrhunca, jednom, dva, tri puta. Kako da ostale žene ne ogovaraju kad je njihovo dahtanje odjekivalo stanom Garsija, zgradom, celim Sokakom San Migela? Ali onda bi opet nestao i Milagros je nastavljala da živi u beskonačnom, beznadnom procepu, između samoće i neobuzdane strasti, između sumnje i slepe predaje.

Nije imala s kim da popriča i da mu se poveri. Trijanka ju je nadzirala i danju i noću, i čim bi videla da priča s nekim u sokaku, smesta je prilazila da se umeša u razgovor. Devojka je često prolazila pored Svetog Hasinta i setno posmatrala crkvu i fratre kako ulaze i izlaze. Sa fra Hoakinom bi mogla da razgovara, da mu priča o svom životu, brigama, i on bi je saslušao, nije nimalo sumnjala u to. Ali i on je nestao iz njenog života.

Fra Hoakin je bio u misijama gotovo godinu dana, prolazeći uzduž i popreko Andaluzije zajedno s fra Pedrom, iznenadjući priproste ljude noću, preteći im svim mogućim zlima, terajući muškarce da kažnjavaju svoje telo u crkvi dok je žene trebalo to da čine u osami svoga doma, koprivama skrivenim u odeći, pelinom u ustima, šljunkom u cipelama i grubim konopcima, čvornovitim kanapima ili čvrsto obmotanim žicama, koji su im zasecali stomake, grudi ili ruke i noge.

Milagros mu nije izlazila iz glave.

Opšta ispovest, krajnji cilj misije, napokon je slomila fratrovu volju i duh. Dozvola dobijena od seviljskog nadbiskupa ovlašćivala ga je da daje oprost za sve grehe, među njima i za one izuzetno teške, o kojima su mogli da sude isključivo crkveni velikodostojnici. Saslušao je stotine, hiljade ispovesti pomoću kojih su ljudi hteli da dobiju opšte razrešenje za grehe koje nikad nisu ispričali mesnim parosima, budući da oni ne bi mogli da im daju oprost. Ali onako siromašni i priprosti, ne bi mogli ni da ispovede biskupima i prelatima, kojima nisu imali pristupa, grehe kao što su rodoskrvnuće i polno opštenje sa životinjama. „S dečakom“, vrisnuo je fra Hoakin jednom, budeći znatiželju ljudi koji su čekali. „Koliko godina ima?“, upitao je tišim glasom. Kasnije je zažalio što je to pitao. Kako da mu oprosti kad je čuo koliko je star? Ali čovek je stajao ćutke, čekajući razrešenje od greha. „Kaješ li se?“, upitao je mlako. Ubistva, krađe i otmice, dvobračnost, dugi niz opačina, poremetili su mu načela i približavali ga, korak po korak, misiju po misiju, predstavi koju je o svima njima imao fra Pedro: grešnici za koje nema iskupljenja, koji reaguju samo pred strahom od đavola i ognja u paklu. Šta je ostalo od hrišćanskih vrlina, od radosti i nade?

– Kasno si shvatio da ovo nije put na koji te je poslao naš Gospod – kazao je fra Pedro kad mu je saopštio nameru da napusti misije. – Dobar si čovek, Hoakine, i posle sveg ovog vremena te cenim, ali tvoji govori i propovedi ne pozivaju ljude na skrušenost i pokajanje.

Fra Hoakin nije želeo da se vrati u Trijanu. Nada s kojom je otišao tamo nekoliko meseci nakon prvog polaska u misiju – oslobađanje Cigana

prilagođenih španskom načinu života po svedočenju ljudi – nestala je čim je saznao da se Milagros udala. Zatvorio se u ćeliju, postio i kažnjavao telo koliko i za vreme misija. Ljutit, razočaran, uništenih snova, na kraju je shvatio izlive besa kojima su pokajnici pokušavali da opravdaju teške grehe na ispovesti: ljubomora, bes, inat, mržnja. Nije se vratio; više je voleo da i dalje sanjari o devojčici koja mu se rugala plazeći jezik nego da se suoči s mučenjem da se jednog dana sretne s Cigankom i njenim mužem na ulicama seviljskog predgrađa. Naredne odmone je proveo sa fra Pedrom, daleko od svog kraja, a propovednik je razmišljao o razlozima koje njegov pomoćnik nije hteo da otkrije.

– Dobio sam vesti od jednog plemića iz Toleda, bliskog nadbiskupu, potreban mu je učitelj latinskog jezika i podučavatelj za ćerke – predložio je kad mu je fra Hoakin priznao da ne zna šta da radi ubuduće.

Fra Pedro se pobrinuo za sve: njegov ugled mu je otvarao sva potrebna vrata. Pisao je plemiću, dao Hoakinu dokumente, i od svetovnih vlasti i od crkve, mulu i dovoljno novca za put, a onog jutra kad je trebalo da pođe došao je da ga isprati s paketom pod miškom.

– Čuvaj je da ti usmerava život, blaži sumnje i smiruje duh – poželeo je pružajući mu paket.

Fra Hoakin je znao šta je unutra. Ipak, skinuo je platno koje je prekrivalo gornji deo. U rukama mu se pojavila glava s krunom Prečiste Device.

– Ali ovo...

– Devica želi da pođe s tobom – prekinuo ga je sveštenik.

Fra Hoakin je pogledao skulpturu i savršeno ružičasto lice što ga je umilno gledalo: dragocen kip, dosta velik, majstorski izrađen, s krunom od zlata i brilijanata. Mnogim su poklonima i novcem vernici zahvaljivali misionarima za odrešenje od greha. Fra Pedro, umerenih navika, odbijao je sve darove koji mu nisu bili neophodni za život, ali njegova neporočnost se poljuljala pred kipom koji mu je stavio u ruke neki bogati zemljoposjednik. „Naposletku, gde će Našoj Gospi biti bolje nego dok nastoji da misije uspeju?“, kazao je sebi da opravda gubitak uzdržljivosti. Kad ju je dao fra Hoakinu, kao da se sam oslobodio tereta.

U madridskoj oblasti Barkiljo, na severozapadu grada, u ubogim niskim prizemnim kućama živeli su „čisperi“, ljudi gordi, ponosni i oholi kao manoli iz Rastra ili iz Lavapijesa, ali bavili su se kovačkim zanatom i trgovinom gvozdanim alatkama. Tu su živele Garsije zajedno s mnogim drugim Ciganima i tuda se, ima tome deset dana, motao mladi Martin Kostas zavijene ruke, trudeći se da ne privlači pažnju dok je stalno iznova prolazio tim pustim i prljavim ulicama.

Otac i brat Soilo su mu rekli da shvataju šta radi, da su na njegovoj strani, ali da stvari tako stoje. „Nije dobro ispalo“, priznao je Praporac postideno. Pokušali su da ubede mladića da ne ide više tamo. „Samo ćeš izgubiti vreme“, rekao je jedan. „Čiča Melčor je već mrtav ili na putu za Trijanu“, tvrdio je drugi. „Šta ću izgubiti ako probam?“, odvratio je mladić.

Oprezno se raspitao i pronašao kuću Manuela Garsije, u Ulici admirala. Od prvog trenutka je shvatio da je Galijot još unutra: za razliku od ostalih kuća, uvek su dvojica Cigana ulazila i izlazila iz nje ili su šetkala okolo ne udaljavajući se mnogo od vrata. U podne, kao da je u pitanju smena straže, zamenjivala su ih druga dvojica: sašaptavali su se, pokazivali prema kući; često bi jedan od novopridošlih ušao unutra, zatim bi izašao i nastavljali su da šapuću dok prvi stražari ne bi otišli odatle s osmehom na usnama, tapšući se po leđima kao da već uživaju u vinu koje su nameravali da piju.

– Video si ga? – upitao je Praporac najmlađeg sina.

Ne. Nije ga video, morao je da prizna. Treba da se uveri. Jedne večeri, po najgušćoj pomrčini u Ulici admirala, Martin se namestio ispod prozora koji je gledao na džadu.

– Čekaju uputstva iz Trijane – otkrio je ocu probudivši ga u nevreme kad se vratio kući. – Unutra je, sigurno.

Neće izazvati rat familija. Tu je odluku saopštio otac mladom Ciganinu i bacio ga u očaj, posavetovavši se o tome sa starešinama ostalih prijateljskih familija.

– Sine – pokušao je da se opravda Praporac – video sam smrt u tvojim očima. Odavno nisam osetio nešto slično. Ne želim da umreš. Ne želim da iko od mojih umre. Nikome nije do toga da njegovi umru zbog Ciganina iz Trijane osuđenog

za ubistvo ćerkinog muža! Ćića Melćor... Galijot je drugaćijeg kova. On se predao zbog tebe. Šta misliš, kako će se osećati ako posle svega, posle predaje Garsijama, ti ili neki drugi Vega umre njegovom krivicom?

– Ali... Ubiće ga!

– Odgovori mi: je li danas živ? – upitao je otac muklim glasom.

– Jeste.

– To se računa.

– Ne!

Mladi Ciganin je ustao sa stolice.

– Obećaj mi – zamolio je otac i pokušao da zaustavi sina hvatajući ga za košulju – da nećeš učiniti ništa što bi moglo da te dovede u opasnost.

– Hoćete li da vam to obećam u uspomenu na moju majku, iz familije Vega?

Praporac ga je pustio i oborio pogled.

Od tada je Martin uporno obilazio oko kuće u kojoj je bio zarobljen Melćor. Nije mogao da se sukobi s Garsijama. Ako ih uhvati na prepad, možda bi savladao jednoga, ali ne i obojicu stražara. Osim toga, unutra ima žena, i još muškaraca možda. Razmišljao je i da izazove požar, ali Galijot bi poginuo s ostalima. Pokušao je da priđe otpozadi. Krišom se uvukao u jednu razrušenu kovaćnicu i dobro osmotrio vrtove s unutrašnje strane. Nemoguće. Najveći postojeći otvor bio je jedan prozorčić a on nije znao ni da li se Galijot nalazi iza njega. A da uzme oćevog konja, onog na kome je kopljem ranjavao bikove? Osmehnuo se zamišljajući sebe kako upada u kućicu na konju. Dosetio se i mogućnosti da ih prijavi pozornicima, ali je stresao ramenima pri samoj pomisli na to, kao da će tako odagnati od sebe tu ideju. Dani su prolazili a Martinu su padali na pamet jedino sumanutu planovi. Petnaestogodišnjak, sam, protiv cele jedne familije. A kad bi pao mrak, vraćao se u Ulicu babice, poražen, nem, i nailazio na još mućniju tišinu; kao da su i deca izgubila energiju koja ih je terala da viću, da se igraju i tuku.

Nije odustao. Nastavio je da odlazi u Barkiljo i psuje Garsije kroz zube. Bar će biti tu. „Možda će proći i više od mesec dana dok ne dobiju uputstva koja kažeš da čekaju iz Trijane“, rekao mu je Soilo. „Hoćeš li biti tamo sve to vreme?“ Nije odgovorio starijem bratu. Biće, naravno da će biti! Duguje život Galijotu! Možda će tada dobiti šansu, kad ga budu izveli iz kuće da ga vode u Trijanu ili kad... Da li će ga možda ubiti u kući?

Desetog dana uveće, pošto je u beznađu obilazio oko kuće Garsija, Martin je

opet krenuo do Ulice babice. Žamor koji mu se nešto ranije učinilo da čuje postao je glasniji čim je skrenuo iza ugla Kraljevske ulice barke: ulična procesija, ista ona što ju je mnogo puta čuo u daljini. Dvapat dnevno, ujutro i uveče, iz mnogih gradskih crkava polazile su litije Madridana i išle ulicama moleći krunicu. U Madridu se moglo izbrojati blizu hiljadu i petsto svakojakih verskih bratstava. Litija je išla uzbrdo Ulicom barke, u suprotnom smeru od onog kojim je on trebalo da prođe. Hteo je da promeni pravac i obiđe ih, kao i obično. Litije koje su molile krunicu isticale su se time što su njihovi članovi terali sve koje usput sretnu da im se pridruže, ponekad i šamarima ako nisu hteli dragovoljno. Samo mu je još falilo da posle svega te večeri moli krunicu s družinom glupaka! Nije bilo neobično da se vernici privrženi jednom ili drugom nazivu Device obračunaju motkama i pesnicama, a ponekad i noževima, ako se dvema takvim litijama ukrste putevi.

Pošao je da promeni pravac, ali je zastao. Kroz glavu mu je prošla ideja. „Zašto da ne?“, pomislio je. Potrčao je ka litiji i pomešao se s ljudima koji su molili krunicu.

– U Ulicu admirala – procedio je kroz zube.

Neko ispred njega je upitao zašto.

– Tamo... tim ljudima je najpotrebnije... – Oklevao je, nije se sećao kako se to kaže. – Prosvetljenje Naše Gospe! – najzad je objasnio, i izazvao mrmor odobravanja.

„Ulicom admirala“, čuo je kako članovi bratstva prenose jedan drugome do čela litije. Dok su pevali uvek iste pesme o Marijinim čudima, Martin se iznenadio shvativši da se trudi da gleda u kip Device koja je otvarala put između baklji. Da li on to traži njenu pomoć?

Osetio je da mu noge klecaju dok su prilazili kući Garsija, hodajući polako, svi stešnjeni u uzanom sokaku. A ako ne uspe? Skolila ga je sumnja. Nije mogao jasno da razmišlja od jednoličnih, jednih te istih verskih pesama. Stižu! Galijot. On ga je spasao smrti. Izašao je iz vrste i po večernjem mraku snažno šutnuo nogom vrata na kući, ona su se širom otvorila, uleteo je unutra i ne hajući za zatečene Garsije, uzviknuo najglasnije što je mogao:

– Kurva Devica! Poserem se na Devicu i na sve svece!

Garsije nisu imale šansu ni prstom da ga taknu. Samo što su poustajali sa stolica kad je reka gnevni i bučnih ljudi upala u kuću. Martin je pao ničice na zemlju i počeo očajno da se krsti.

– Oni! To su bili oni! – zaurlao je, pokazujući na njih slobodnom rukom.

Uzalud su Manuel Garsija i njegovi ljudi povadili noževe. Desetine ogorčenih, razgoropađenih vernika nasrnule su na Cigane. Martin je ustao i potražio Melčora. Spazio je jedna zatvorena vrata, prošao pored onih koji su iskaljivali bes na Garsijama i stigao do njih. Melčor je čekao na nogama, zabezeknut, ruku vezanih na leđima.

– Hajdemo, čiča!

Nije mu dao da reaguje: izgurao ga je iz sobe i povukao. Ljudi iz litije su bili zauzeti Garsijama; ipak, neki su pokušali da ih spreče da prođu. „To su oni, to su oni!“, vikao je Martin odvrćući im pažnju i provlačeći se između njih. Posle samo nekoliko koraka stigli su do ulaznih vrata, zakrčenih ruljom.

– Ovaj čovek... – počeo je da govori Martin upirući rukom u Melčora.

Ljudi na vratima su ga pogledali s iščekivanjem, da čuju šta će sledeće reći. Melčor je shvatio šta mladić namerava i obojica su poletela na njih istovremeno, kao da udaraju o zid.

Više muškaraca je popadalo na zemlju. Pali su i Martin i Melčor. Ljudi iza su ustuknuli. Drugi su se spotakli. Napolju je bilo mračno. Devica se zaljuljala. Većina članova bratstva je usmerila pažnju na kip. Martin je, u šumi tuđih ruku i nogu, opet uhvatio Melčora, koji nije mogao da se kreće s rukama vezanim na leđima, pomogao mu da ustane, pregazili su tela nekolicine ljudi i otrčali.

Mnogi nisu razumeli šta se dogodilo: pored jauka i kletvi čuo se i grohotan smeh koji je odmicao sve dalje niz Ulicu admirala.

Mladi Martin se iznenadio kad je Melčor, zahvalivši mu na pomoći s dva iskrena poljupca, odbio da ide kod Praporca kući, nego je zamolio da ga odvede do Ulice opasnosti.

– U redu, čiča – pristao je momak potiskujući radoznalost – ali drugi Garsije... čim saznaju da ste pobjegli...

– Ne brini. Samo ti mene odvedi tamo.

Jedanaest dana i jedanaest noći. Melčor je vodio računicu. „Da li je garavuša još u pensionu?“, pitao se požurujući mladića. Raščupana Alfonsa, koju su podigli iz kreveta udarivši nekoliko puta uzastopce na vrata stana, pokopala je Ciganinove nade. „Otišla je s kasapinom“, rekla je, „tako je tvrdila pralja.“ Više nije tu; gosti dolaze i odlaze zavisno od toga koliko im je kesa puna, a to se stalno menja, uzgred budi rečeno, dodala je kad je Melčor hteo da vidi pralju. Ni o kasapinu ništa ne zna. Je li tražila od njega neki podatak kad se pojavio usred noći s crnkinjom i Pelajom? Melčor je razmotrio bezbrojne mogućnosti o tome šta se moglo desiti s Karidad dok je on bio zarobljen, sve jednu goru od druge; ipak,

nijednom nije pomislio da je svojevolumno otišla s drugim muškarcem.

– Nemoguće! – dreknuo je.

– Ciganine – odvratila je gostioničarka pretvarajući se da joj je svega preko glave – napustio si je, ostavio si je danima samu. Zašto te čudi što je otišla s drugim muškarcem?

Zato što ju je slušao kako peva. Zato što joj je jedino društvo koje ima. Zato što je voli a ona... Da li Karidad voli njega? Nikad mu nije priznala, ali siguran je, u životu je upoznao mnogo žena a nikad nije osetio, kao s Karidad, kako se duša i telo sjedinjavaju da bi uživanje poprimilo njemu nepoznate razmere. Nešto nalik tome da ne može da utoli želju, a da je žudnja ipak zadovoljena najobičnijim dodirima njegove nadlanice i crnkinjinog obraza. Besmisleno i uznemirujuće: neprekidna želja i zadovoljenje prepliću se bez kraja i konca. Naravno da ga garavušica voli! Zato što ju je slušao kako viče od miline, zato što mu se osmehivala i milovala ga; zato što su iz njenih pesama počeli da nestaju tuga i jad koji kao da joj nisu davali mira.

Alfonsa je izdržala Ciganinov pogled, sad rastužen, iz kog je nestao sjaj od one noći kad se pojavio s Karidad. Izbacila je kasapina kad je saznala šta se dogodilo; nije joj trebala bruka u gostionici. Pokupila je Karidadine stvari i prisvojila novac koji je crnkinja čuvala u zavežljaju. Dokumenti su izgoreli u ognjištu, a crvena odeća i šešir prodati budzašto u prodavnici polovne odeće. Ako se jednog dana žena vrati i porekne njenu priču, samo će uporno ponavljati da joj je tako ispričala pralja. A ako neko pita za zavežljaj, biće dovoljno da kaže da su kasapin i pralja sigurno podelili stvari između sebe...

– Čiča... – Martin je pokušao da privuče Melčorovu pažnju i prene ga iz utučenosti koju je opazio kod njega. – Čiča – morao je da ga zovne još jednom.

– Hajdemo – najzad se trgnuo Ciganin, no pre toga se upiljio u gostioničarku iskričavim očima, čiji sjaj je ovog puta bio jeziv: – Ženo, ako čujem da si me prevarila, vratiću se da te ubijem.

Mladić se zaputio ka Ulici babice.

– Sačekaj – zaustavio ga je Melčor kad su stigli do Ulice Alkala.

Bio je mrkli mrak, i vladala je gotovo mrtva tišina. Galijot je uhvatio Martina za ramena i pogledao ga u oči.

– Hoćeš da me odvedeš očevoj kući?

Martin je potvrdio.

– Mislim da ne treba da idem tamo – usprotivio se Ciganin.

– Ali...

– Ti si me oslobodio i biću ti zahvalan celog života, ali tamo nije bilo nikoga osim tebe, nijednog drugog Kostesa, nijednog Ciganina saveznika Kostesa. – Melčor je sačekao da prođe nekoliko časaka. – Tvoj otac... tvoj otac je odlučio da se ne bori za mene, je li tako? – Mladićev pogled, uprt u zemlju, bio je dovoljan odgovor Melčoru. – Kad bih sad otišao kod njega kući, samo bih ga ponizio i posramio, i njega i celu tvoju porodicu.

Melčor je oslobodio Martina sumnji koje su i njega obuzimale: ako mu nisu pomogli, kakve garancije ima da ga neće opet prodati Garsijama? Možda neće Praporac, ali hoće svi oni oko njega s kojima se zacemento posavetovao pre nego što je doneo odluku da ga prepusti sudbini. To nije nešto što je mogao sam da reši.

– Shvataš li? – upitao je.

Martin je podigao glavu. I sam je bio posramljen zbog ponašanja svoje porodice.

– Da – odgovorio je.

– Ne brini za mene, snaći ću se ja. Treba... treba da nađem nekoga....

– Crnkinju? – prekinuo ga je Martin.

– Da.

– Onu koju su takođe osudili u Trijani?

– Da. Ne pominji to nikome.

– Kunem vam se krvlju Vega – izjavio je momak.

Održaće reč, pomislio je Melčor.

– Dobro. Problem si ti.

Martin je dočekaao te reči s čuđenjem.

– Moraš da nestaneš, momče. Ovde, u Madridu, danas ili sutra će te ubiti. Znam da će te boleti ovo što ću ti reći, ali ne veruj nikome, ni ocu. On, verovatno... sigurno ti ne želi nikakvo zlo, ali mogao bi biti primoran da bira između tebe i ostatka porodice. Treba da odeš iz Madrida. Idi da se pozdraviš s ocem i kreni, još noćas ako je moguće. Ne traži zaštitu svoje familije ni u drugim gradovima, čak i ako otac to bude zahtevao, pošto će te pronaći. Ne znam ni gde ima drugih Vega, bojim se da su svi u zatvoru. Ipak, ima jedno mesto na granici s Portugalijom, Barankos, gde ćeš naći zaštitu. Pođi putem za Meridu i posle skreni ka Heres de los Kabaljerosu. Odatle je lako stići. Potraži duvandžiju po imenu Mendes i reci mu da te ja šaljem; on će ti pomoći i naučiće te veštini krijumčarenja. Ne veruj ni njemu, ali dok mu budeš od koristi, nećeš imati

nevolja.

Melčor je odmerio momka od glave do pete. Ima samo petnaest godina, ali upravo je pokazao veću neustrašivost i hrabrost nego rođeni otac. Ciganin je. Vega, a ljudi iz njegovog plemena uspevaju u životu.

– Jesi li me razumeo?

Martin je potvrdio.

– E pa, ovde ćemo se rastati, mada predosećam da ćemo se opet sresti, ako me pre toga đavo ne pozove sebi.

Melčor ga je još držao za ramena. Lagano podrhtavanje se prenelo na dlanove njegovih ruku. Privio je momka uz sebe i snažno ga zagrlio. To je unuk kog mu ćerka nije podarila!

– Još nešto – upozorio ga je odmakavši se – tamo ima gorih ljudi od Garsija. Ne laćaj se noža dok ne naučiš da budeš spretan s njim. – Melčor je prodrmao mladića setivši se njegovog silovitog nasrtaja u krčmi, kad je držao nož ispred sebe kao koplje. – Ne dopusti da te bes zaslepi za vreme tuče, to će te odvesti samo u grešku i u smrt, i imaj na umu da hrabrost ničemu ne služi ako se ne pokorava pameti.

Jutro je zateklo Melčora naslonjenog na zid skladišta bakalara kod Vratašaca ambasadora, a podno njegovih nogu se iza gradske ograde otvarala jaruga. Tu se završavao grad; tu se sakrio da provede ostatak noći pošto se oprostio od mladog Martina. Zbog noći i umora utonuo je u san, sve vreme prekidan pojavljivanjem Karidadinog lika. Nekoliko puta je pokušao da ubedi sebe da nije moguće da je garavuša pobjegla s kasapinom; povremeno su ga morale brige dok je mozgao gde bi mogla biti. Ne pomerajući se, pokušao je da sredi misli: tražiće ga, Garsije i njihovi će ga tražiti; ne može da ode ni kod koga a nema ni real u kesi. Čak ni nož ili žuti mundir. Othuknuo je. Loš početak. Garsije su mu sve oduzeli. Treba da nađe Karidad. „Nije moguće da je otišla s drugim muškarcem“, ponovio je sebi još jednom kad je sunce granulo, ali onda... zašto ga nije sačekala u gostionici? Deset, jedanaest, dvadeset dana ako treba. Garavuša je to mogla, bila je strpljiva kao retko ko i imala je dovoljno novca da podmiri troškove. Dok mu je jeza silazila niz kičmu, izbacio je iz glave mogućnost da joj se dogodila neka nesreća, da ju je neko silovao ili ubio. Ne. Čuvari zakona, možda. Da nije uhapšena? U tom slučaju bi uhapsili i Alfonsu zato što ju je krila u tajnoj gostionici; što se ostalog tiče, garavušini dokumenti su bili u redu i nikad nije upadala u nevolje, bar ne svojom voljom, nasmešio se Ciganin sećajući se obale kod Manilve i vreća duvana koje su joj ukrali. Samo jedno mu je padalo na pamet... Ona je izuzetno poželjna žena, sladostrasna, crna kao

abonos, upadljiva, očaravajuća za Madrid odan bludu. Svaki podvodač bi na njoj mogao odlično da zaradi. Stegao mu se želudac i zadržtao je zamišljajući Karidad kako prelazi iz ruke u ruku, sramotno prodana u nekom odvratnom ćumezu. Pronaći će je! Ustao je sav utrnuo, oslanjajući se na zid. Zanet mislima, nije uočio da su Madridani već na nogama, da rade. Ispod jaruge, na jednoj zaravni, trgovalo se jahaćim životinjama. Istegao je vrat a vetrić je doneo do njega graju ljudi koji su trgovali i rzanje i njakanje životinja, ali ne i njihov miris, zamaskiran zapahom iz skladišta bakalara. Voda kojom su službenici Uprave za snabdevanje polivali bakalar, usoljen za kasniju prodaju, izlivana je u jarugu. Madrid je trošio bakalar više nego sve druge vrste ribe, poput sardina, oslića ili palamida. Pobožni španski hrišćani plaćali su najljućim neprijateljima, engleskim jereticima, goleme sume novca da bi ih snabdeli dovoljnim količinama usoljenog bakalara za bezbrojne dane posta. Konji, miris ribe, prizvali su mu u sećanje Trijanu, Gvadalkivir, Most brodica koji ga je povezivao sa Seviljom, Sokak San Migela i cigansku mahaluu. Tamo, među stablima narandži, našao je Karidad. A Milagros, šta li je s njegovom devojčicom? Da li mu je oprostila? Karmona je zaslužio onaj ubod nožem. Uzdahnuo je razmišljajući da jedino Ana može to da sredi. Majka joj je. Nju će poslušati... ako uspe da je oslobodi.

Madrid je živeo na ulicama, i one su na kraju postale Ciganinov dom. Pomešao se s vojskom prosjaka na njima; na desnu nogu je ispod čakšira stavio udlagu da bi glumio da je hrom, na glavi je nosio staru kapu i ogrnuo se iznošenim plaštom, oboje ukradeno, umotavajući se u njega dok ne zakloni delimično lice, i po letnjoj vrućini.

Melčor se bacio na traženje Karidad. Obišao je četvrti jedanaest oblasti na koje je bio podeljen Madrid. U Lavapijesu, u Žaloslama, u Čudesima ili negde drugde, provodio je dane sedeći na ulicama i trgovima, pažljivo motreći patrole sudija koje su mogle da ga uhapse, kao i svakodnevno štrapaciranje madridskih žena: na misu, da kupe hranu, s krčagom po vodu, da peku hleb, da peru veš, da prodaju zakrpe izrađene kod kuće ili da obavljaju najraznoražnija zaduženja; malo njih je sedelo u svojim mračnim kućama duže nego što je bilo neophodno, i Ciganin je slušao glasne ženske razgovore i prisustvovao brojnim svađama.

Muškarci. Oni su bili uzrok najžučnijih prepirki između žena u društvu u kome je neudatih žena, udovica i napuštenih supruga bilo nekoliko hiljada više nego udatih. Ponavljao je sebi da neće biti teško prepoznati crnkinju među svima njima. Video ih je više; neke je odbacio još izdaleka, druge je pratio hramljući dok nije doživeo razočaranje. Prazničnim danima, a njih je bilo gotovo stotinu godišnje zahvaljujući revnosti crkve, viđao je Madridanke kako izlaze iz kuća

nasmešene, koketne, nacifrane i udešene po španski: tanki strukovi i duboki dekoltei, mantilje i ukosnici, i pratio ih je do gaja Migaskalijentes, do šetališta Korehidorova livada ili do izvora Tehe, gde su flertovale s muškarcima i užinale, pevale i igrale dok su se oni nadmetali u bacanju kamenica. Ni tamo nije pronašao garavušu.

Međutim, Melčor se najviše kretao noću. Tražio je prostitutke.

– Još si lepa – laskao im je. – Ali... – pravio se da okleva – ja bih hteo nešto posebno.

Pre nego što ga izvredaju ili ispljuju, kao što su učinile neke od njih, Melčor im je pokazivao novac.

– Šta na primer? – odgovarale su pogledavajući novčiće.

– Nevinu devojčicu...

– Dok si živ nećeš imati dovoljno novca za to.

– Onda... crnkinju. Crnkinju, da. Znaš li neku?

Bilo ih je. Vodali su ga tamo-ovamo, u mračne sokake i bedne sobe. Svaki put je spiskao na podvodačice ono malo novca do kog je došao teškom mukom sitnim trikovima.

– Ne! Pravu crnkinju – uporno je tražio ako bi primetio da žena zna svoj zanat. – Želim crnkinju, crnu. Mladu, lepu. Platiću koliko treba. Nađi mi je i dobro ću ti platiti.

Novac. To mu je bio najveći problem. Bez novca nije mogao da zadovolji pohlepu nekoliko bludnica od kojih je naručio da traže Karidad. Za njegovu ishranu se starala Crkva, ali odavno nije popušio cigaru ili popio poveći vrč vina. „Mora biti da te mnogo volim, garavušo!“, govorio je sebi prolazeći bez zaustavljanja pored neke od brojnih krčmi i prodavnica pića. Ako ga je mučila glad, stao bi u dugačak red ubogih ispred kapija nekog samostana čekajući čorbu za siromahe, deljenu svakog dana u najvećem broju njih. Pazio je i na one koji su delili hleb i jaja, izlazeći iz noći u noć iz Crkve Nemaca da pruže pomoć bednima. Trojica članova Bratstva utočišta – jedan od njih sveštenik – zajedno sa slugom koji je osvetljavao put fenjerom, obilazili su svaki put neku drugu madridsku četvrt da pokupe mrtve, odvedu bolesne u bolnice, ponude duhovnu utehu ljudima na samrti i hranu ostalima: parče hleba i dva kuvana jaja; velika, kako je i priličilo jednom uglednom bratstvu, pošto su odbacivali mala, ona što su prolazila kroz otvor koji su braća napravila u drvenoj daščici da bi proverila njihovu debljinu.

Krao je, i sve osim noža koji je odlučio da zadrži, davao je na traženje Karidad. Setio se na koji način ga je Martin oslobodio i, isto kao momak, ušunjao bi se u redove litija koje su molile krunicu na ulici dok podvalama nije zavadio dve, jednu što je pošla iz Crkve San Andresa i drugu iz Samostana San Fransiska, a susrele su se na malom trgu kod Mavarske kapije. U haosu nastalom kad je počela tuča, domogao se više predmeta i posle ih preprodao. Sličnu smicalicu je upotrebio i s grupom slepaca. Melčora je privlačila ta vojska slepih što je prolazila ulicama i trgovima Madrida; Španija je bila zemlja slepih, bilo ih je toliko da su neki strani lekari pripisivali to zlo običaju da se pusti krv da bi koža ostala bleđa ili da bi se ponovo uspostavila ravnoteža telesnih tečnosti. Slepici su se kretali u grupama pozivajući ljude da slušaju dok im deklamuju priče, sviraju i pevaju, uvek s niskom araka papira zakačenih na vrpcu. Na aracima su bile napisane reči pesama ili tekst dela koja su recitovali, štampani su u malim ilegalnim štamparijama, bez dozvole, bez plaćanja taksi kralju i bez cenzure. Prodavali su ih veoma jeftino slušaocima, a siromasi su ih kupovali; govorili su upravo o njima, o manolima iz prestonice, kujući u zvezde njihovu naočitost, običaje i srčanost da održe živim španski duh, a u isti mah su ismejavali i omalovažavali sve što je imalo francuski izgled. Slepici su bili prirodno nepoverljivi, i bilo je dovoljno poturiti im lažni novčić da se potuku između sebe štapovima a ljude oko sebe mlate pesnicama. Ciganin je uspeo dva puta, iskoristivši krkljanac da ukrade koliko je mogao, ali kad je pokušao i treći put, kao da su ga namirisali i zavikali psujući pre nego što je prišao.

Prepoznale su ga i neke prostitutke. „I dalje tražiš crnkinju?“, upitala je jedna. „Ne gnjavi me!“, povikala je druga. „Budalo, pričaj ti tu priču nekoj drugoj!“

Koliko dugo je tražio garavušu? Leto i deo jeseni ostali su za njim; postajalo je sve hladnije i noću je morao da traži skrovište u nekoj od mnogih madridskih bolnica. Nedostajala mu je topla klima u Trijani. Ponekad ga nisu puštali unutra, govoreći da je sve puno, i morao je da ode do velike Bolnice Nemaca, odakle su polazili oni koji su obilazili grad deleći hleb i jaja, koja je zauzimala ceo blok kuća između Donje ulice San Pabla i Ulice samostrela.

Nema garavuše, morao je da prizna sebi jednog dana koji je osvanuo olovnosiv i hladan. S vremena na vreme prekidao je potragu da se raspita dokle je stiglo zauzimanje da se oslobodi njegova ćerka; toliko često je odlazio u kancelariju Karlosa Pueja, kod portala* prodavaca odeće u Glavnoj ulici, da ga pisar više nije puštao kod sebe, nego ga je slao kod jednog namrgođenog službenika a ovaj ga je grubo terao napolje. Jednog dana ga je primio da mu kaže da posrednik traži još novca, pokopavajući Melčorove nade. Ciganin se pobunio. Pisar je slegnuo ramenima. Melčor je povikao.

– Ako hoćeš da se zaustavimo ovde i ne nastavljamo dalje... – prekinuo ga je pisar.

Melčor je posegnuo za nožem. Pisarev službenik, upozoren ranije, stao je iza i uperio u njega cev muskete.

– Nije to pravi put, Melčore – mirno ga je presekao Karlos Puejo. – Službenici su pohlepni. Traže više novca, to je sve.

– Dobićete ga – otpljunuo je Ciganin ostavljajući nož i vagajući da li da mu skreše u lice neku uvredu ili ne. Ipak nije. – Dajte mi vremena – zatražio je umesto toga.

Dobio je sve vreme ovoga sveta. Šta mu je drugo ostalo? Nije našao Karidad iako je nekoliko puta obišao ceo Madrid i madridske burdelje. Želja da vidi ćerku na slobodi bila je narasla u njemu dok nije prešla u opsednutost, a zavisi od tog pisara koji mu sisa krv krijući se iza posrednika koga i ne poznaje. Tog dana je potrošio ono malo preostalih reala na cigare i vino, ne zaklanjajući lice, bez plašta koji bi ga pokrio, dok ga je desna noga sve vreme gicala, oslobođena pritiska dasaka zbog kojih je mesecima bila neupotrebljiva. Duvan je, zaključio je dok je vrteo i vrteo u rukama ispražnjen vrč vina, jedini način da nabavi novac koji pisar traži od njega. Kasnije, otupelih čula, ne mareći za ljude i galamu, prošao je gradom u pravcu Segovijske kapije. Nije trebalo ništa da uzme da bi pošao na dalek put, nije imao s kim da se oprašta. Bio je sam. Pre nego što je prešao most iznad majušnog Mansanaresa, okrenuo se i pogledao Madrid.

– Nisam uspeo, garavušo – prošaputao je pomalo promuklim glasom; kraljevska palata u izgradnji uzdizala se na bregu iznad njega, zamagljena suzama što su mu navirale na oči. – Žao mi je. Zaista mi je žao, Kačita.

Karidad je punila prvu godinu robije u Kraljevskom zatvoru Galera.

Tog jutra, dok su radile sedeći na podu galerije u kojoj su spavale, Fraskita je digla oči s čaršava i zagledala se u Karidad. Stara preko pedeset godina, Fraskita je osetila kako je obuzima nežnost dok je posmatrala tu ženu zauzetu komadom platna koja je bez prestanka šila spretnim prstima. Upravo je ona pokušala da je kinji kad su je vratili u Galeru posle presude sudskog veća. Svakog jutra, u redu ispred nužnika, zauzimala je mesto tačno ispred Karidad, da bi crnkinja bacila i njenu mokraću. I Karidad ju je bacala, ne žaleći se, dok je nije smekšala svojim strpljenjem. A onog dana kad je Fraskita odlučila da okonča ponižavanje i stane negde drugde u redu, Karidad ju je pozvala da dođe na staro mesto, na kome je stajala dan za danom. Možda bi nekoj drugoj kažnjenici odgovorila srdito, ali to okruglasto lice, crno kao abonos, osmehivalo joj se bez tračka zlopamćenja, poruge ili izazova. Stala je gde joj je pokazala Karidad, mokrila i sama bacila mokraću kroz prozor uz uzvik: „Pazi voda!“ Mnoge druge zatvorenice su joj bile zahvalne zbog te odluke; na kraju krajeva, govorele su nemo, sve su one iste: žene koje dele nesreću.

A ipak... Karidad nije delovala nesrećno; priznala je to još odavno, kad je Fraskita morala da joj objasni zašto se neke žene bune.

– U presudama nije naznačeno na koliko su osuđene. Godinama su u zatvoru a ne znaju kad će ih osloboditi. – Karidad je klimnula glavom kao da je to prirodno; za nju, bivšu robinju, to nije bilo tako čudno. – Ali i ako ti odrede rok – nastavila je druga žena – a nemaš nijednog muškarca od poštovanja da preuzme brigu i odgovara za tebe, ni onda te neće pustiti na slobodu.

Karidad je digla pogled sa šića.

– Tačno je – oglasila se Erminija, sitna plavuša, koja je naučila Karidad da šije.

Fraskita i Erminija su razmenile pogled videvši da Karidad ponovo uzima šiće kao da pokušava da se uteši njime.

– Imaš li nekoga napolju? – upitala je Erminija.

– Ne... ne verujem – odgovorila je crnkinja nakon nekoliko trenutaka.

U životu je imala samo majku, braću i sestre i prvo kreolče od kojih su je

odvojili, zatim Marsela, Milagros i Melčora... Godinu dana nije čula ništa o njemu. Ponekad su joj njeni bogovi govorili da je živ, da je dobro, ali i dalje su je proganjale sumnje. S vremena na vreme joj se grčio želudac, ali suze što su se slivale niz njene obraze odvukle su u zaborav srećne uspomene. Naposljetku, šta je mogla da očekuje jedna crna robinja? Kako je mogla da bude tako naivna i da sanjari o srećnoj budućnosti?

– Dobro mi je ovde – promrmljala je.

Da. Taj način života je bio njen, poznavala ga je i pripadao joj je, život na koji su je bičem naučili beli ljudi: da spava, da ustane, da sluša misu, doručkuje, radi, ruča, moli se... Da ispunjava jasne, svakog dana iste obaveze. Nije imala većih briga. Ponekad je mogla i da puši. Subotom su zatvorenice mogle da šiju za sebe i zarade nešto novca, bednu crkavicu, ali dovoljno da im vratar ili „potrkuša“, žena koja je kupovala naručeno van Galere, daju nešto duvana.

Osim toga, otkako je Fraskita prosula svoju mokraću kroz prozor, većina ostalih zatočenica kao da ju je prihvatila.

– Ne približavaj se svakoj – opomenula ju je jednog dana Fraskita, dok su šetale središnjim dvorištem; kad se vreme prolepšalo, puštali su ih da se prošetaju pre spavanja. Pokazala joj je jednu usamljenu zatvorenicu, žučnog lica i pogleda. – Isabel, na primer. Nije dobra žena: ubila je tek rođeno dete.

– Na Kubi mnoge majke ubijaju decu. Nisu loše žene; čine to da bi ih spasle ropstva.

Fraskita je promislila o tim rečima. Zatim je progovorila staloženo, kao da nikad ranije nije razmotrila tako nešto.

– Isabel kaže nešto slično: otac nije hteo da brine o njemu, ona nije mogla da ga izdržava, a u sirotištu umre osmoro od svakih deset nahočadi pre treće godine. Kaže da nije mogla da podnese da zamišlja svoje dete bolesno i bez ičije brige, kako se muči dok ne umre.

Uprkos svemu, Karidad je izbegavala Isabel i druge dve kažnjenice koje su isto postupile. Ali nije mogla da izbegne i prostitutku na koju ju je takođe upozorila Fraskita. Podudarilo se da je ta žena jednog jutra stajala iza nje na misi, okružena drugim bludnicama, sačinjavajući grupu koje su se plašile žene u Galeri. Karidad je čula kako šapuću nimalo smerno dok im sveštenik nije vikom privukao pažnju; tada su se krišom smejale i posle nekoliko časaka se vraćale svojim spletkama. Ko je ta Marija Magdalena kad ih sveštenik u propovedima, dan za danom, poziva da slede njen primer?, pitala se Karidad. Na Kubi nisu govorili o njoj.

– Grešnice!

Urlik je odjeknuo u maloj kapeli u kojoj su se gurale prisilne parohijanke. Prepadnuta povicima kojima je sveštenik zahtevao od njih pokoru, pokajanje, skrušenost i još hiljadu žrtava, Karidad se lecnula osetivši da joj neko stavlja ruku na rame. Nije se usudila da se osvrne.

– Priča se da si osuđena zbog bludničenja – čula je.

Pobojala se da će je sveštenik приметiti i vikati na nju. Nije odgovorila. Druga žena ju je prodrmala.

– Garavušo, tebi govorim.

Fraskita nije bila s njom. Tog jutra je zakasnila i ostala u redu u dnu kapele. Karidad je plašljivo oborila pogled, žaleći što nije sačekala ženu koja bi je zaštitila.

– Pusti je na miru – uzela ju je u odbranu zatočenica pored nje.

– Ne zabadaj nos tamo gde te ne zovu, kučko.

Druga prostitutka je snažno gurnula ženu koja se umešala. Ona je poletela na zatvorenice ispred sebe, i one su posrnule.

Sveštenik je prekinuo propoved zbog galame; vratar se probijao između žena idući u njihovom pravcu.

– Egzotične crne kurve kao ti krađu nam mušterije – čula je Karidad optužbu žene što ju je uhvatila za rame, ne hajući za štap kojim je vratar krčio sebi put između kažnjenica. – Reci mi koliko ti plaćaju da legneš s njima.

– Erminija, pođi sa mnom! – naredio je vratar došavši do njih.

– Ja nisam...

– Tišina! – povikao je sveštenik pored oltara.

Štap uprt u nju bio je dovoljan da Erminija popusti i pođe za njim. Karidad joj je uputila zahvalan pogled. Ta žena je pokušala da je odbrani i osetila je da je njena dužnica.

– Ja ne kradem – odbrusila je Karidad prostitutki. – Nikad mi niko nije platio!

Njeno iznenađenje se povećalo kad se okrenula i ugledala poslušnu ženu kako širi ruke prema vrataru u znak da je nevina.

– Garavušo, pođi i ti sa mnom – čula je njegovo naređenje.

– Crna glupačo.

Uvreda prostitutke iza nje pomešala se s rečima sveštenika koji je nastavio misu.

Tako se Karidad sprijateljila s Erminijom: za kaznu su nedelju dana živele na hlebu i vodi.

– Ko je Marija Magdalena? – upitala je jednog dana novu drugaricu.

– Koja od njih dve?

Karidad je pokazala čuđenje.

– Ovde imamo dve Magdalene koje nas vode putem gorčine – objasnila je druga žena.

– Ona s mise, ona o kojoj uvek govori sveštenik.

– Ah! Ta! – nasmejala se Erminija. – Kurva. Kažu da je bila ljubavnica Isusa Hrista.

– Isusa!

– Upravo njega. Po svemu sudeći, naposljetku se pokajala i proglašena je sveticom. Zato je dan za danom pominju kao uzor. Na Kubi vam nisu govorili o njoj?

– Ne. Tamo nisu tražili od nas da se kajemo ni zbog čega, samo su nam govorili da treba da slušamo i da naporno radimo zato što Gospod tako želi. – Karidad je pustila da prođe nekoliko časaka. – A druga Magdalena? – upitala je zatim.

Erminija je othuknula pre nego što je odgovorila.

– Ta je gora od prve! Sestra Magdalena de San Heronimo – otezala je reči s gađenjem – monahinja iz Valjadolida, stvorila je zatvore za žene pre više od sto godina. Od tada kraljevi gorljivo slede njena uputstva: kazne iste kao za muškarce i stroga disciplina dok nam ne saviju kičmu; poniženja, surovost ako treba; satiranje od posla da bismo platile izdržavanje. Jesi li primetila da ne možemo da vidimo ulicu zato što su prozori postavljeni visoko? – Karidad je potvrdila. – To je zamisao te Magdalene: da nas izoluje od dobrih ljudi. I uz sve to, mise i propovedi da se preobratimo i budemo korisne kao dobre služavke... To je naša sudbina ako jednog dana izađemo odavde: da služimo. Sačuvaj nas, Bože, Magdalena!

Ali izuzev žena koje su odlučile da smrću prekrate tužnu i neizbežnu sudbinu svoje dece, grupe prostitutki i poneke nasilne i namrgođene prestupnice, velika većina od sto pedeset zatvorenica robijala je zbog beznačajnih grešaka, napravljenih iz neznanja ili potrebe.

Znala je kako glasi Fraskitina osuda: bestidan život, presudile su sudije.

– Uhapsili su me jedne noći s nekim obučarom – objasnila je Karidadi. – Dobar

čovjek... Nismo ništa radili! Meni je bilo hladno i bila sam gladna i htela sam samo da spavam negde pod krovom. Ali uhvatili su me s muškarcem.

Fraskita joj je pokazala mnoge druge što su robijale u Galeri ograđujući se o taj opširan i neodređen spisak prekršaja morala. Osuđivane su zato što su zapuštene, nemoralne, nedovoljno zabavne, raskalašne, opuštene, razbludne, pokvarene, štetne za državu... Gomila nesrećnica koje za razliku od muškaraca nisu mogle da budu poslate u vojsku ili na javne radove te su, prema tome, završavale u ženskom zatvoru.

Jedini greh Erminije, male plavuše iz obližnjeg sela, bio je taj što je pokušala da proda na ulicama Madrida dva venca belog luka. Bio joj je potreban taj novac, priznala je skrušeno Karidadi. Među zatvorenicama je bilo dosta takvih preprodavačica. Te žene su samo pokušavale da zarade za život preprodajući luk i drugo povrće, a to je bilo zabranjeno.

Karidad je upoznala još dve žene. U Galeru ih je dovela obična svađa, bez većih posledica. Bilo je zabranjeno da žena vređa i prepire se, često navraća u krčme ili ide sama po noći. Bacane su u tamnicu zato što nisu imale poznatu adresu ili zaposlenje; zato što su siromašne i što neće da služe; što prose...

Jedne subote, dana kad su kažnjenicama deljeni nedeljni poslovi – ribanje podova, čišćenje, paljenje ili gašenje svetiljki, služenje hrane – na Karidad je došao red da deli bajat hleb. Sparili su je s jednom devojkom čiji svež izgled još nije stigao da svene. Karidad je zapazila devojkicu i ranije: izgledala je još stidljivije i bespomoćnije od nje. Čekale su zajedno pored korpe s hlebom da vratar pusti ostale da uđu.

– Zovem se Karidad – predstavila se nadjačavajući žagor žena u vrsti.

– Hasinta – odgovorila je devojkica.

Karidad se osmehnula i devojkica se napregla da se osmehne i ona. Vrtar je štapom dao znak da raspodela otpočne.

– Zašto si ovde? – upitala je Karidad deleći parčad hleba. Bila je radoznala. Želela je da joj devojkica odgovori da je tu zbog nečeg nevažnog, kao mnoge druge. Nije htela da je smatra lošom ženom.

– Šta čekaš, mala? – pozvala je jedna zatvorenica Hasintu, pošto joj je Karidadino zanimanje odvratilo pažnju.

Nije htela da legne s gazdom. To joj je objasnila Hasinta kad su prestale da služe hleb i uzele da skupljaju korpe, a ostale već jele. Karidad ju je pogledala upitno: to joj se činilo kao neobičan prekršaj kad je većina zatočenica bila osuđena upravo zbog suprotnog ponašanja.

– Prethodno sam pristala i zatrudnela. Don Bernabeova žena me je tukla i vređala, nazvala me kurvom i krmačom i još mnogo toga; naterala me je da dam dete u sirotište. – Objašnjenje je sišlo s devojčinih usana kao da još nije kadra da razume šta se uistinu zbilo. – Posle... Ja nisam želela još jedno dete!

Prigušila je jecaj. Karidadi je taj bol bio poznat. Pomilovala je devojkicu po ruci i osetila kako se trese.

Ista sudbina je snalazila hiljade devojaka nalik na Hasintu u velikoj prestonici; računalo se da dvadeset posto radnog stanovništva u Madridu čini služinčad. Devojke su njihove porodice slale iz svih krajeva Španije da služe po kućama ili u radionicama. Velika većina njih trpela je seksualno uznemiravanje gospodara ili njihovih sinova i nije mogla da ih odbije. Zatim, ako bi došla trudnoća, neke su se usuđivale da povedu parnicu da bi dobile miraz i udale se za nekog drugog ako je muškarac koji im je napravio dete bio oženjen ili plemić, ili da bi održao obećanje da će se venčati s njom ako je bio neoženjen. Žene i majke su optuživale služavke da dovode u iskušenje njihove muškarce da bi dobile novac ili položaj, i za to je don Bernabeova žena okrivila Hasintu pošto ju je izvredala i istukla. A ona je bila samo devojčica iz malog sela u Asturiji i spustila je pogled na svoje mlade i pune grudi kad je žena izjavila da su one uzrok pohote i kasnije greške njenog muža. I osetila se krivom stojeći tamo, opkoljena, u salonu kuće koja joj se činila kao dvorac u poređenju s ubogom kolibom iz koje je poticala. Šta će reći njeni roditelji? Šta će misliti rođak iz Asturije koji živi u Madridu, i koji ju je preporučio? I pristala je. Zaćutala je. Jedne noći se porodila u Bolnici za napuštene, takođe u Ulici Atoča. Tu su primali siročad stariju od sedam godina, a u četrdeset bolničkih kreveta ležala je gomila neizlečivo bolesnih starica, „olupina“, kako su ih zvali, koje su dolazile da umru na jedinom postojećem mestu za njih u glavnom gradu, a tu se nalazila i prostorija u kojoj su se nesrećnice kao Hasinta porađale uz tuđu pomoć. Mnoge majke su umirale na porođaju; mnoga deca su doživela istu sudbinu. Hasinta je preživela. Družba kćeri božje ljubavi sakrila je plod njene utrobe u sirotištu, gde će dete umreti, a devojka se vratila da služi.

– Ali ako nisi htela da spavaš s gospodarom... – čudila se Karidad – zašto su te poslali u zatvor?

– Don Bernabe je tako odlučio. Rekao je da ne želim da služim u kući, da sam loša služavka i da nisam poslušna.

Tako je Karidad saznala da pored prestupnica i očajnica, postoji i grupa zatočenica čiji je jedini greh taj što su se rodile kao žene zavisne od muškarca. Žene koje su, poput Hasinte, utamničene prostom voljom muža, oca ili

gospodara. Kao Marija, gotovo starica, zatvorena zato što je prodala jednu košulju bez dozvole svog čoveka; Ana je bila tu zato što je napustila bračno ognjište bez dozvole, i još jedna, treća žena, čiji je jedini zločin bio što se sprijateljila s nekim ribarem. Većina tih pristojnih žena koje su završavale u tamnici zbog tužbe muževa slata je u zatvore San Nikolas i Pinto, ali neke bi dospele i u Galeru. Jedina razlika između njih i onih koje su počinile neki prekršaj bila je ta što je sudijsko veće pitalo za mišljenje muža koji je tražio da mu žena bude poslata u zatvor koliku kaznu joj treba odrediti. Taj čovek je morao i da snosi troškove izdržavanja kažnjenice dok je u zatvoru. Ponekad su im posle nekog vremena opraštali i izlazile su odatle.

– Na to me je upozorio don Bernabe pre nego što su me zatvorili ovde – priznala je naposletku Hasinta – kad budem spremna za njega, oprostiće mi.

Karidad je osmotrila devojčino telo od glave do pete. Posle koliko vremena će izgubiti lepotu koja toliko privlači njenog gospodara, zatvorena na takvom mestu?

Onog dana kad ju je Erminija upitala ima li nekoga van zatvora, Karidad je, znajući da je ona i Fraskita posmatraju, ćutke nastavila da šije posteljenu za bolnicu. Ti prsti koji su vešto gladili listove duvana i posle ga nežno uvijali brzo su se privikli na šivenje. Bilo joj je dobro tu unutra: imala je društvo mnogih žena, razgovarala je s njima i čak se smejala; većina je imala dobru dušu. Davali su joj da jede, ma koliko da je hrane bilo malo i da je bila loša. Neke zatvorenice su se žalile pa i bunile, što im je donosilo samo strogu kaznu. Karidad je pokušavala da shvati njihovo držanje: čula je kako razgovaraju o gladi i bedi za koje su mnoge od njih krivile svoje zatočeništvo a ona nije shvatala njihove pritužbe. Pamtila je palentu i večiti bakalar kojim su je dan za danom, godinu za godinom, hranili na plantaži duvana.

„A sloboda...“, mislila je Karidad. Ta oduzeta sloboda, o kojoj su na sva usta govorile i jedne i druge, nju je samo odvela u negostoljubive krajeve i donela joj društvo neobičnih ljudi koji su je na kraju napustili. Šta li je bilo s Milagros? Ponekad je mislila na mladu Ciganku, mada je osećala da je sve dalje od nje. A Melčor... Primitila je da joj se oči vlaže i sakrila je to od druge dve zatvorenice tobožnjim napadom kašlja. Ne, njoj ne nedostaje sloboda.

IV

SUZDRŽANA STRAST

Sevilja, 1752.

Milagros nije ponovo bila u palati grofa i grofice od Fuentevijehe od dana kada je otišla da traži pomoć da joj roditelji budu oslobođeni. Prošle su gotovo tri godine i ona devojka koju namrgođeni sekretar Njegove ekscelencije nije pustio da ode dalje od mračnog hodnika što je vodio u kuhinje, sad se neusiljeno šetkala po jednom od raskošnih salona. Među tim plemenitim i bogatim ženama koje su uredno davale da im se pusti krv s jedinim ciljem da im obrazi budu blede, odevenim u široke suknje razapete obručima, ženama čiji su struk i torzo bili utegnuti u korset, s visokim frizurama, složeno nameštenim i bogato ukrašenim, što su pretile da će savladati žičane konstrukcije na kojima su stajale i pasti im na glave, uvek okićene draguljima i vrpčama, Ciganka je znala da je posmatraju i žele muškarci pozvani na zabavu koju je priredio grof. Primivši je te noći krajem februara zajedno s jednim vratarom, sekretar je spustio pohotan pogled na njene grudi.

– Ti – poželega je da se osveti pitajući se da li će prepoznati devojčicu koju je ismejao pre više godina – kakvo je to slinjenje?

Sekretar se trgnuo i preneraženo podigao glavu.

– Šta zna svinja šta je dinja – sasula mu je u lice Milagros.

Nekoliko Cigana u njenoj pratnji pokazalo je iznenađenje. Vrtar se savladao da se ne nasmeje grohotom. Sekretar se spremao da odgovori kad se Milagros upiljila u njega i ćutke ga izazvala. „Hoćeš li da me uvrediš i rizikuješ da odem? U kakvom će se onda položaju tvoji gospodari naći pred svojim gostima?“ Sekretar je popustio, prethodno prezrivo odmerivši grupu Cigana.

Naravno da je nije prepoznao! Tri godine, majčinstvo i divna ćerka oblikovali su prekrasno telo sedamnaestogodišnje žene, mlado ali zrelo. Bila je tamnopusna, lepih i izražajnih crta lica i duge kestenjaste kose što joj je razbarušena padala na leđa, iz cele njene pojave zračio je ponos. Milagrosi nisu bili potrebni korseti i elegantna odeća da bi njene draži zablistale: jednostavna zelena košulja i duga suknja s cvetnim šarama koja je padala dok gotovo nije prekrila njena bosa stopala nagoveštavale su putene noge, ramena, kukove, stomak... i jedre, pune grudi. Mnoge kuglice na njoj zveckale su prateći vrtareve i sekretareve korake

do velikog salona gde su ih, posle večere, grof i grofica i njihovi ugledni gosti čekali ćaskajući, pijući alkoholna pića i ušmrkujući burmut. Pošto je pozdravila domaćine i sve znatiželjnike koji su hteli da priđu i upoznaju slavnu Milagros iz Trijane, dok su se Cigani smeštali i štimovali gitare, šetkala je gore-dole, među ljudima, gledajući se u ogromnim ogledalima ili nehajno dodirujući poneku figuricu, pokazujući se na svetlu veličanstvenog kristalnog lustera koji je visio s tavanice pred muškarcima i ženama, razmećući se čulnošću koja će ubrzo eksplodirati.

Već usklađeni zvuci više gitara zatražili su da se pojavi tamo gde su se nalazili njeni pratioci, u jednom uglu salona, hitro raščišćenom da primi grupu od četiri muškarca i isto toliko žena. Trijanka ih je i dalje nadgledala, dok se njena telesina smestila u stolicu od rezbarenog drveta, presvučenu crvenom svilom, kao da je presto. Čim ju je ugledala, zainatila se da dođe do nje, i naterala je dvojicu slugu, mlatarajući rukama, da je donesu s drugog kraja salona.

Rejes i Milagros su pogledale jedna drugu hladno i oštro; ipak, svaki uznemirujući osećaj je nestao iz devojčine duše čim je zapevala prvu pesmu. To je bio njen svemir, svet u kome niko i ništa nisu imali nimalo značaja. Muzika, pesma i igra su je omađijavale i dovodile do zanosa. Pevala je. Igrala je. Blistala je. Očarala je skup: kako je veče odmicalo, muškarci i žene su gubili kruto držanje i aristokratski izgled i počeli i oni da je bodre, viču i plješću kao Cigani.

Na kratkim stankama, Cigani iz porodice Garsija ostavljali su gitare i dolazili da je okruže dok je flertovala s muškarcima koji su joj prilazili. Pedro nije bio tu, on nikad nije bio tu. A Milagros je proučavala lica muškaraca, i po želji što je mogla gotovo da se omiriše, prepoznavala ko od njih je spreman da je nagradi ako mu zauzvrat vragolasto namigne, napravi smeo pokret, osmehne se ili pokloni pažnju veću nego ostalima. Poneki novčić, mala dragocenost ili neki dodatak odeći: srebrno dugme, možda bogato izgravirana tabakera. Ti prosvećeni i obrazovani plemići zadovoljavali su taštinu udvarajući joj se drsko u prisustvu svojih žena, a one su, stojeći poizdalje, kao da je to još jedna predstava, šaputale i smejale se usrdnim naporima svojih muževa da se uzdignu iznad ostalih i osvoje plen.

Džepni sat. Tu je nagradu osvojila te noći i ona je brzo prešla u Trijankine ruke. Stara Ciganka je odmerila koliko je težak i sakrila ga u odeći. Milagros je dozvolila da je pobednik uhvati za ruku i usnama joj okrzne nadlanicu. Krajičkom oka je spazila da jedna žena s velikom zlatnom mašnom na dekolteu, koja se slagala s mnoštvom manjih mašni na njenoj punđi, prima čestitke od nekolicine drugih plemkinja snishodljivo odmahujući rukama, oduzimajući

svaku važnost dragocenosti koje se upravo lišio njen čovek. „Zabavljaju se na taj način“, pomislila je Milagros: imućni plemići, prosvećeni i učtivi, spojeni brakom sa sebi sličnima.

Cigani su nastavili da sviraju gitare, udaraju kastanjetama i pljeskaju dlanovima, a Milagros je pevala i igrala za velmože. Tako će biti dok se don Alfonso i njegovi ugledni gosti ne umore, mada je pri pogledu na čorbe, kolače, slatkiše i čokoladu koje su sluge služile cele noći, Milagrosi bilo jasno da će se ona produžiti unedogled. Tako je i bilo; sarao je potrajao do zore, dugo pošto je Ciganka, iscrpljena, bila primorana da ustupi mesto svojim pratiljama, koje su se neuspešno trudile da se takmiče s njom.

Trijanka je dremala na svom prestolu, i ustala je prvi put te noći kad je don Alfonso označio da je zabava gotova. Stara Ciganka se probudila nagonski u trenutku kad je Grof gotovo neprimetno dao znak majordomu. Trebalo je da im plati, premda je samo on odlučivao o iznosu. Mnogi gosti su već otišli. Među onima koji su ostali, neki su izgubili gospodsko držanje zbog alkohola. Don Alfonso, s kesom novca u ruci, kao da nije pripadao ovim poslednjima, a ni čovek s kojim je prišao grupi Cigana.

– Prijatna zabava – čestitao im je Grof pružajući kesu.

Rejes ju je istrгла iz njegove ruke.

– Zanimljivo veče – dodao je njegov pratilac.

Ne obraćajući pažnju na Trijanku, don Alfonso se obratio Milagrosi.

– Mislim da sam te predstavio don Antoniju Erediji, markizu od Rafala, u poseti u Sevilji.

Ciganka ga je pogledala: star, bela napuderisana perika, ozbiljno lice, raskopčan kratak kaputić, crn, uzan i izvezen na manžetnama, bluza bez rukava, čipkana kravata, čakšire, bele čarape i plitke cipele sa srebrnom šnalom. Milagros ga nije zapazila ranije, nije bio jedan od onih što su je opsedali.

– Don Antonio je korehidor Madrida – dodao je grof pošto je dao Ciganki to malo vremena da ga osmotri.

Milagros je dočekala te reči veoma lagano pognuvši glavu.

– Kao korehidor – objasnio je don Antonio – ja sam specijalni sudija zaštitnik madridskih pozorišta.

Pred korehidorovim iščekujućim pogledom, Milagros se zapitala da li treba da pokaže da je impresionirana tim otkrićem. Izvila je obrve u znak da ne shvata.

– Impresionirao me je tvoj glas i... – korehidor je zavrteo dva prsta – tvoj način

igranja. Želim da dođeš u Madrid da pevaš i igraš u amfiteatru *Princ*. Bićeš deo trupe...

– Ja... – prekinula ga je Ciganka.

Sad je Grof izvio obrve. Korehidor je podigao glavu. Milagros je začutala, ne znajući šta da kaže. Da ide u Madrid? Okrenula se prema Ciganima, iza svojih leđa, kao da očekuje pomoć od njih.

– Ženo – Grofov glas je zazvučao škripavo u njenim ušima – don Antonio ti je upravo učinio velikodušnu ponudu. Nećeš valjda da naljutiš korehidora Njegovog veličanstva?

– Ja... – ponovo je zamucnula Milagros, izgubivši svaki tračak gordosti koju je pokazivala cele večeri.

Rejes je koraknula napred.

– Oprostite joj, Vaše ekscelencije. Samo je zabrinuta... i zbunjena. Shvatite, Vaše milosti, ona nije naviknuta na tako veliku počast. Pevaće u Madridu, naravno – izjavila je naposljetku.

Milagros nije mogla da odvoji pogled od korehidorovog lica, čiji je krut izraz postajao sve mekši što je duže slušao Trijankine reči.

– Izvrsna odluka – videla je kako se miču njegove usne.

– Moj i don Antoniov sekretar će sve srediti – umešao se grof. – Sutra... – zastao je usred reči, osmehnuo se i pogledao ka jednom velikom prozoru kroz koji su već ulazili prvi sunčevi zraci. – Pa, to je danas – ispravio se. – Dodite kod njega pre mraka.

Plemići im nisu dali više vremena. Oprostili su se, jedan je drugome naslonio ruku na rame i zaputili su se čavrljajući ka velikim dvokrilnim vratima na kraju prostorije. Grofov grohotan smeh pre nego što je izašao povratio je Milagros iz šoka; u salonu su ostali samo oni, osim majordoma koji ih je nadzirao a dvojica slugu su se, čim se odjek smeha izgubio u hodnicima velike palate, odvojila od zidova uz koje su stajali kao kipovi. Jedan je uzdahnuo, drugi je razmrdao mišiće. Svetlost sunca i još upaljenih sveća na velikom kristalnom lusteru otkrila je odaju koja je tražila da joj bude vraćen sjaj s kojim ih je primila; nameštaj je bio razbacan, čaše su stajale na sve strane, šoljice umrljane čokoladom, tacne, tanjirići s ostacima hrane pa čak i lepeze i poneki komad odeće koji su zaboravile dame.

– Madrid? – malo se pribrala i zapitala sebe Milagros.

– Madrid! – Trijankin glas se odbio o visoku tavanicu salona. – Ili si možda htela

da naljutiš korehidora i opet nas posvađaš s najuglednijim ljudima u kraljevstvu? Milagros se namrštila Trijanki. Da, ići će u Madrid, ubedila je sebe. „Bilo gde, samo što dalje od tebe i tvojih“, pomislila je.

Spremili su se da putuju u Madrid velikim putničkim kolima koja su jednom nedeljno prevaljivala put od Sevilje do Madrida. Bila su to kola na četiri točka prekrivena ceradom, a vuklo ih je šest mula. Mogla su da prevezu petnaest putnika s prtljagom, i oni su se tog martovskog jutra 1752. godine okupili oko njih.

Ovoga puta Cigani će izaći iz Trijane s urednim dozvolama i putnim ispravama, koje su potpisali i na njih udarili pečat svi potrebni predstavnici vlasti, i pod zaštitom samog korehidora Madrida, kao što je potvrđivalo pismo koje im je dao njegov sekretar, pre toga pokazavši čuđenje zbog stare Ciganke koju su Garsije hteli da uključe u pratnju. „A ko će da čuva devojčicu dok ona peva za Njegovu ekselenciju?“, upitao je Rafael, starešina. Sekretar je odmahnuo glavom, ali njega se uistinu malo ticalo koliko će Cigana putovati u Madrid, pa je pristao. Ali nije oćutao kad je spomenut njegov gospodar.

– Grešiš – obavestio ga je. – Ta žena neće pevati za gospodina korehidora, pevaće u amfiteatru *Princ* svima koji dođu da gledaju pozorišne komade.

– Ali jednog dana će doći i Njegova ekselencija, zar ne? – Rafael Garsija je namignuo službeniku u nameri da ga načini saučesnikom u općinjenosti s kojom je Rejes, njegova žena, preterala pričajući o prizoru iz grofovske palate.

Sekretar je uzdahnuo.

– Doći će i kralj – ironično je rekao. – I Njegovo veličanstvo, takođe.

Rafaelu Garsiji se promenio izraz lica i obuzdao se da ne odgovori.

– Koliko će joj platiti gospodin korehidor? – upitao je umesto toga.

Sekretar se zlobno nasmešio, neraspoložen što mora da ima posla s Ciganima.

– Ne znam, ali siguran sam da neće dobiti položaj glavne glumice. Pretpostavljam da će to biti oko sedam-osam reala na dan bez prava na stalni honorar.

– Sedam reala! – pobunio se Grof. Samo sat koji je Milagros sinoć dobila vredeo je sto puta više!

Sekretar se još šire osmehnuo.

– Toliko joj sleduje. Nove glumice ne dobijaju stalni honorar – izgovorio je to slog po slog zapazivši nerazumevanje na Ciganinovom licu – platu koju primaju radile ili ne. Biće plaćena isključivo po danu obavljenog posla, po komadu... Da, sedam ili osam reala.

Rafael Garsija je nehotice pokazao da je razočaran. Njegov sin i još dvojica Cigana s njima takođe su pokazali nezadovoljstvo.

– U tom slučaju... – Ciganin je zastao, ali je naposletku završio pretnju – za tu platu Milagros neće ići u Madrid.

– Slušaj – počeo je sekretar ozbiljno – neće biti prva glumica koja će završiti u zatvoru zato što odbija da se povinuje naređenjima korehidora i Uprave prestoničkih pozorišta. Madrid se ne meri realima, Ciganine. Madrid je... – zalepetao je rukama. – Mnogi glumci iz putujućih družina ili manjih pozorišta iz celog kraljevstva gube novac kad ih pozovu u Madrid. Biraj: Madrid ili zatvor.

Rafael Garsija je izabrao, i mesec dana kasnije njegov unuk Pedro je pušio i posmatrao kako Milagros tovari ono malo porodične imovine u kola dok je Bartola, dadilja, držala u rukama njihovu ćerku.

Tovareći zavežljaj po zavežljaj, Milagros je gledala malecku. Ista majka, govorili su jedni, dok su drugi tvrdili da se izmetnula na oca a neki tražili sličnost s familijom Garsija. Niko nije pomenuo Vege. Rukavom je obrisala znoj s čela. Nije smela da dâ ćerki Anino ime. Mnogi Cigani su donosili vesti o zatvorenicama u Malagi, nijednu za nju. Nikad nije ponovo zatražila od njih da razgovaraju s Anom Vegom. Ne bi podnela još jedan onakav odgovor kao kad je poslala Kamača! Možda jednog dana... U međuvremenu nije ništa znala o majci, i to joj je zadavalo bol. Međutim, dala je ćerki ime Marija, potajno odajući počast staroj vidarki što ju je zamenila Bartola, koja će pratiti bračni par na putu za prestonicu.

Još dvanaestoro ljudi je ušlo u kola za njima: nekoliko kurira natovarenih paketima; jedan pofrancuženi kicoš što je s odvratnošću gledao sve oko sebe; stidljiva devojka koja je išla u glavni grad da služi; čovek koji je govorio da je trgovac tkaninama, dvojica fratara i jedan bračni par. Nijedan Ciganin nije putovao putničkim kolima, i osim kurira, koji su išli od grada do grada, bilo je očigledno da nisu ni ostali putnici. U to doba ljudi su bili veoma neskloni putovanjima. Kola su bila prepuna i svi su pokušali da se smeste u prostoru bez klupa, između mnoštva raznolike robe i potrepština koje su nosili sa sobom, na podu koji nije bio daščani kao u kolima koja je ranije viđala Milagros, nego se sastojao od mreže od otpornih konopaca na kojima su se bez glave i repa natrpali

ljudi i prtljag. Trebalo je da putuju ležeći na njemu, kao što je devojka videla da radi jedan kurir. Gurajući druge, dve Ciganke su prostrle madrace koje su ponele uz jedan bok kola i posedale na njih naslanjajući leđa na nestabilan oslonac asura od esparta koje su služile kao ograda.

Na taj način, u pratnji kola koja su prevozila maslinovo ulje i goniča mula na čelu povorke od šest životinja natovarenih robom, krenuli su na dug put. Milagros je duboko udahnula u trenutku kad je vozar poterao mule da povuku teška putnička kola i krenu. Pustila je da je uljuljkaju zveket opreme na mulama i metalna zvonjava lonaca i tiganja koji su visili sa spoljašnje strane kola. Svako zveckanje tih zvončića značilo je korak dalje od Trijane, od Grofa, od Trijanke, od Garsija i od nedaća koje su joj uništile život. S vremena na vreme, bič bi fijuknuo i životinje bi ubrzale korak, ali to je trajalo svega nekoliko časaka, a onda bi opet počele da hodaju bezvoljno. Madrid, dosetila se još jednom Ciganka. Omrzla je taj grad kad je čula za dedinu otmicu, ali posle mesec dana došao je drugi kurir i doneo vest da je pobegao a ona se, slušajući psovke i kletve članova svoje nove porodice, pomirila s prestonicom. Da li će biti isto u pozorištu u Madridu, pored profesionalnih glumaca i muzičara kao u seviljskim krčmama i na saraoima? Jedino ju je ta neizvesnost uznemiravala. Sećala se kroz kakve je muke prošla kad je trebalo da peva božićne pesme u Parohijskoj crkvi Svete Ane, i kad ju je kapelmajstor neprestano opominjao a muzičari omalovažavali, i plašila se da će doživeti to opet. Ona je samo Ciganka, a paji... paji se uvek isto ponašaju prema Ciganima. Uprkos svemu, bila je spremna da bude predmet poruge, i sto takvih ako treba, samo da odvoji Pedra od porodice u Trijani, od nehajnog života i noći izgubljenih u... Bolje da ne zna. Snažno je zažmurila i privila malecku na grudi. U Madridu, Pedro će imati samo nju. Promeniće se. Zar je bitan novac koji je toliko važan Garsijama? Bez njega ne bi bilo vina, ni krčmi, ni prodavnica pića, ni... žena.

Pedro se žustro usprotivio preseljenju u Madrid, ali Grof nije bio popustljiv ni prema svom omiljenom unuku. Oslobođanja Cigana su obustavljena ubrzo pošto je pušten Hose Karmona, i mnogi su verovali da će kralj jednog dana ponovo razmisliti o toj situaciji. A oni su se trudili da to postignu. „To je korehidor Madrida!“, viknuo je Grof unuku.

– Slušaj, Pedro – nastavio je drugačijim tonom – svi se približavamo pajima. Uskoro, najduže za nekoliko meseci, pokazaćemo seviljskom nadbiskupu pravila budućeg Bratstva Cigana; za sedište smo odabrali Samostan Svetog duha, ovde, u Trijani. Radimo na tome. Da Cigani imaju versko bratstvo! – dodao je kao da je to što priča ludost. – Ko bi to mogao da zamisli? Više nismo samo mi Garsije, nego sve familije u gradu, ujedinjene u tome. Hoćeš li da se zavadiš... da nas sve

zavadiš s čovekom tako bliskim kralju kao što je korehidor Madrida? Idi tamo. Nećeš ostati doveka.

Cigani su postali toliko bliski toj Crkvi što je mogla da utamniči ili oslobodi ljude da su čak i fratri koji su dolazili u Trijanu zaradi opštih ispovesti istakli, povrh vere ostalih građana, pobožnost i verski duh s kojim su Cigani dolazili da se ispovede.

– Odbij! – podstakla je Milagros jednog dana muža slušajući njegove neprestane žalopojke. – Hajde da odemo, da pobegnemo iz Trijane. Ja sam se udala za tebe protiv volje dela svoje porodice, pobuni se i ti. Ko je tvoj deda da on odlučuje šta treba ili ne treba da radimo?

Kao što je i pretpostavljala, Pedro se nije odvažio da ne poslušá dedu i od tog dana nije više bilo rasprava, mada se Milagros dobro čuvala da ne pokaže svoju radost.

Trebalo im je jedanaest beskonačno dugih dana da stignu u Madrid. Usput su im se pridruživala druga kola i putnici do istog odredišta, a neki su silazili na nekom raskršću. Putevi su bili loši i opasni, pa su se ljudi ispomagali. Osim toga, vozari i goniči tegleće marve imali su određene povlastice koje su smetale meštanima: mogli su da ostave životinje da pasu, ili da seku drva na opštinskoj zemlji, i uvek je bilo poželjno da zajedno brane ta prava. Utrnulih ruku i nogu, sve vreme se trudeći da učutka žalostan plač jednoipogodišnje devojkice koja nije mogla da podnese dosadu i jednoličnost, Milagros je živnula predosetivši blizinu velikog grada. Čak su i mule ubrzale umoran korak dok je buka postajala sve glasnija. Sunce je nedavno granulo, i putnička kola kojima su se vozili obrela su se stešnjena između stotina teretnih kola i hiljada teretnih životinja što su svakog dana ulazili u grad da ga snabdeju. Mnoštvo ratara, poljoprivrednika, baštovana, trgovaca i prevoznika, u kolima, malim ili velikim, pešice, noseći teret ili vodeći mule i volove, moralo je lično da dođe u Madrid da prodaje svoje proizvode i robu. Da bi sprečio monopol i povećanje cena, kralj je zabranio da preprodavci, lukavi trgovci ili nakupci iz prestonice nabavljaju namirnice i preprodaju ih u okolini Madrida ili na putevima koji vode u grad; to su mogli da rade tek posle dvanaest sati, na trgovima i pijacama, pošto su građani već imali priliku da ih nabave na pijačnim tezgama i prodajnim mestima po prvobitnoj ceni.

Kroz pukotinu na ceradi koja je prekrivala stranicu kola, Milagros je posmatrala metež ljudi i životinja. Sva se skupila pred vrevom i neredom. Šta ih čeka u gradu kome je dan za danom potrebna cela ta vojska snabdevača?

Ušli su u Madrid na Toledsku kapiju i u istoimenoj ulici, kod jedne od mnogih krčmi otvorenih u njoj, Krčmi potkovice, okončali putovanje koje im se učinilo

beskrajno. Rečeno im je da odu u amfiteatar *Princ* čim stignu, da dobiju uputstva. Milagros i stara Bartola su se rvale s ostalim putnicima da skinu madrace i ostale stvari dok se Pedro raspitivao kod vozara i kurira.

Sunce je tog svežeg ali blistavog dana obasjalo šaroliku gomilu što je ulazila u grad, kojoj su se oni pridružili. Pedro je išao na čelu, bez prtljaga, a dve žene su vukle zavežljaje i nosile malu Mariju. Malobrojni su obratili pažnju na grupu Cigana dok su išli Toledskom ulicom u pravcu Trga ječma, u jednoj od najnaseljenijih i najsiromašnijih madridskih četvrti. Građani su šetkali između krčmi, prodavnica pića, madraca, esparta, kovačnica i berbernica s obe strane Toledske ulice.

Milagros i Bartola su na smenu nosile Mariju. Upravo su prebacivale devojčicu iz ruku jedne u ruke druge žene kad je Pedro, koji se okrenuo da vidi zašto zaostaju, pojurio prema njima na vreme da spreči da devojčica dohvati košulju što je visila na vratima jedne bedne jazbine gde je bila izložena polovna odeća.

– Hoćete li da se devojčica razboli? – izgrdio ih je obe. – Pu, pu! – oterao je maler pogleda uprtog u mršavo lice vlasnika radnje.

Jer u Toledskoj ulici su se nizale prodavnice polovne odeće a vodili su ih trgovci na čijim je suvonjavim licima bila ispisana sudbina koja očekuje mnoge što su, gonjeni potrebom, bili primorani da po niskoj ceni kupuju odeću umrlih u bolnicama. Dok su Cigani spaljivali odeću svojih pokojnika posle pogreba, paji su je kupovali i nisu marili što se u njenim šavovima nalazi seme svakojakih zala i bolesti te su se suknje, čakšire i košulje vraćale i po nekoliko puta u prodavnice čekajući nekog novog nesrećnika kog će zaraziti u opasnom krugu smrti.

Milagros je podigla devojčicu i namestila je na bok; shvatila je šta je izazvalo Pedrovu reakciju i klimnula glavom pre nego što je nastavila da korača. Tako su stigli do Trga ječma, velikog prostora nepravilnog oblika na kome je, osim što su pogubljavani osuđenici na smrt vešanjem, prodavano žito, slanina i mahunarke. Mnogi ratari koji su se zajedno s njima peli Toledskom ulicom skrenuli su ka trgu. Oko pijačnih tezgi su besposličile stotine ljudi. Ostali seljaci su produžili u pravcu Glavnog trga.

Pedro ih je, međutim, poveo desno, ka jednoj uličici što je obilazila oko groblja i crkve San Miljana; produžili su njome do Trga Antona Martina. Tu, dok su se žene i deca rashlađivali u fontani iz koje je na usta delfina šikljala voda, ponovo je upitao gde je amfiteatar *Princ*. Bezuspešno. Dvojica muškaraca su izbegla Ciganina i ubrzala korak. Pedro je stegao vilicu i pogladio dršku noža.

– Šta tražiš? – začulo se kad se spremao da pita i trećeg.

Milagros je ugledala pozornika u crnom, kako sa štapom u ruci ide prema njenom mužu. Porazgovarali su. Nekoliko prolaznika je zastalo da osmotri prizor. Pedro mu je pokazao dokumente. Pozornik ih je pročitao i upitao za glumicu pominjanu u njima.

– Moja žena: Milagros iz Trijane – odgovorio je suvo Ciganin upirući rukom u nju.

Stojeći pored fontane, Milagros je videla da je pozornik i radoznalci odmeravaju od glave do pete. Oklevala je. Osetila se smešno s urolanim madracom pod miškom, ali podigla je bradu i ispravila se pred svima njima.

– Ponosna Ciganka! – nagradio ju je pozornik uzvikom. – Videćemo jesi li kadra da budeš isto tako ohola na pozornici, kad ti gledaoci iz stajališta budu zviždali. U Madridu ima napretek lepih žena a nedovoljno dobrih glumica.

Ljudi su se nasmejali a Pedro je hteo da nasrne na njih. Pozornik ga je zaustavio dižući štap u visinu njegovih grudi.

– Nemoj da si tako osetljiv, Ciganine – opomenuo ga je otežući reči. – Za dva-tri dana, kad počne pozorišna sezona, ceo Madrid i okolina će kritikovati... ili veličati tvoju ženu. Od nje će zavisiti. Tu nema sredine. Pođite za mnom – ponudio se u trenutku kad se Pedro smirio – *Princ* je veoma blizu. Usput mi je.

S trga su jedno vreme išli uzbrdo, prošli pored škole Naša Gospa od Loreta i ušli u jednu uličicu desno od nje. Milagros se upinjala da zadrži isto ono gordo držanje koje je njen muž pokazao pred okupljenim Madridanima koji su prisustvovali prizoru, ali dok je nosila Mariju u jednoj a madrac u drugoj ruci, a Bartola išla za njom hukćući i psujuć pošto je na leđima nosila druga dva madraca i ostale zavežljaje, to malo koraka što su im odmakli pozornik i Pedro činilo joj se kao nepremostiva razdaljina. „Doći ćemo da te vidimo, Ciganko!“, začula je Milagros, i okrenula se prema jednom niskom i debelom čoveku s velikim crnim šeširom na glavi koji joj je ličio na pečurku. „Nemoj da ispadne da smo džabe potrošili novac“, rekao je drugi. „Gde je sad raskošna i sjajna palata grofa i grofice od Fuentevijehe?“, zažalila je, osećajući se neprijatno zbog kikota i dobacivanja što su je pratili dok je prolazila.

Još jedan blok kuća i našli su se na raskrsnici s Ulicom princa; malo dalje, na uglu Ulice Prado, pozornik je pokazao desno, ka zgradi pravih linija i jednostavnog kamenog pročelja čiji je krov na dve vode štrčao veoma visoko iznad susednih zgrada.

– Eno – pokazao je ponosno – amfiteatar *Princ*.

Milagros je pokušala da stekne predstavu o veličini pozorišta, ali uzana ulica

pred njom ju je onemogućila u tome. Okrenula je glavu levo, prema zidu bez prozora koji se pružao duž Ulice Prado.

– To je bašta Samostana Svete Ane – objasnio je pozornik uočivši kuda gleda mlada Ciganka. Pokazao je rukom u pravcu gornjeg dela iste te ulice. – Tamo, u predvorju na ulazu u manastir, nalazi se niša s kipom Devičine majke i tu dolaze da odaju poštovanje mnogi pripadnici vaše rase. Trebalo bi da joj se preporučiš pre nego što uđeš – nasmejao se na kraju.

Milagros je spustila Mariju na zemljani pod. Sveta Ana! U Parohijskoj crkvi Svete Ane u Trijani pevala je božićne pesme za paje nakon što ju je ponižavao kapelmajstor i muzičari. Kako joj daleki izgledaju ti dani! No sad se ponovo pojavljuje ista svetica pored pozorišta gde će opet morati da peva pred pajima. To ne može biti prosta slučajnost, sigurno ima neko značenje...

– Hajdemo! – Pozornikovo naređenje ju je prenulo iz misli. Cigani su hteli da krenu ka pozorištu, ali ih je pozornik zaustavio zamahom štapa i objasnio: – Na ta vrata ulazi publika. Glumci ulaze na zadnja vrata, u Ulici vuka.

Obišli su blok kuća dok nisu došli do vrata. Pozornik je popričao s vratarom na ulazu i on joj je smesta oslobodio prolaz.

– Hoćeš da uđeš s madracom ispod miške? – podsmehnuo se i pozvao Milagros da pođe za njim. – Vi ostali ne možete da uđete! – istog časa je upozorio Pedra i Bartolu.

Pedro je ipak ušao, navodeći da joj je muž. „Ko će da mi zabrani da idem s njom?“, dodao je nadmeno. Madrac je ostao napolju, s Bartolom, Marijom i ostalim zavežljajima. Čim su se vrata iza njih zatvorila, našli su se u prostranoj prostoriji na koju je izlazilo niz odaja.

– Garderobe – objasnio je pozornik.

Milagros ih nije pogledala; nije pogledala ni nekoliko zatvorenih nosiljki poredanih pored jednog zida koje su privukle zanimanje njenog muža. Cigankina pažnja bila je usmerena na poledinu dekora: ogromno, obično belo platno, između delova mehanizma s točkovima, zauzimalo je gotovo ceo prednji deo mesta rezervisanog za gledaoce. Na oskudnom svetlu što je prodiralo kroz njega razabrala je ljudske senke: neke su se kretale i gestikulirale, druge su stajale mirno. Nije čula šta govore. Da li recituju? Čuo se zapovedni uzvik i nastala je tišina, a zatim novo naređenje. Ženska prilika je mahala rukama. Jedna senka je prilazila ženi. Raspravljali su se. Ženin glas, tvrdoglav, nepristojan, nadjačao je drugi glas i ućutkao ga. Muškarac je ostao sam. Milagros je uspela da vidi njegove ruke, opuštene niz bokove. Žena je nestala iz njenog vidnog polja, ali ne

i njeni krici, sve jači što su se više približavali Milagrosi jednom stranom zavese.

– Šta taj prostak umišlja! – Uzvik je prethodio iznenadnoj pojavi žene srednjih godina, plave, lepo obučene, raskošnih oblina i srdite. – Da on govori meni, meni, kako treba da pevam svoju ulogu! Meni, velikoj Seleste!

Žena je na putu do garderobe prošla pored Milagros i ne pogledavši je.

– Ovaj komad neće izdržati ni dva dana na repertoaru! – nastavila je gnevno, ali njen slepi bes je volšebno iščezao kad je nekoliko koraka dalje naišla na Pedra Garsiju.

Pozornik je stajao pored njega i s poštovanjem skinuo šešir.

– A ko si ti? – upitala je žena Ciganina stavši podbočena ispred njega.

Milagrosi je promakao osmeh kojim je njen muž dočekaio to iznenadno zanimanje: iza nje, s istog mesta odakle se pojavila žena, više od dvadeset ljudi hitalo je za njom. „Seleste“, vikao je jedan čovek, „ne nerviraj se.“ „Seleste...“ Ni oni nisu marili za njeno prisustvo; prošli su pored nje, levo i desno, dok nisu okružili Seleste, Pedra, pa i pozornika. Za to vreme, pogled Pedrovih, pomalo pritivorenih ciganskih očiju naveo je ženu da zastane.

– Ne... – pokušala je da se usprotivi molbama novopridošlih; no volju joj je zarobilo Ciganinovo lepo lice.

– Seleste, molim te, razmisli još jednom – začulo se. – Glavni glumac...

Na sam pomen glavnog glumca žena je reagovala.

– Ni govora! – vrisnula je terajući ostale od sebe. – Gde su moji nosači? Neka dođu moji nosači! – Obazrela se okolo dok nije ugledala dvojicu neurednih ljudi koji su požurili na njen poziv. Pošla je ka jednoj zatvorenoj nosiljci, ali pre toga je prišla Pedru. – Hoćemo li se opet videti? – upitala je umilnim šapatom, dotičući usnama Ciganinovo uvo.

– Sigurno kao što mi je ime Pedro – potvrdio je on istim tonom.

Seleste se osmehnula pomalo obešenjački, okrenula i ušla u nosiljku ostavljajući za sobom miris parfema. Nosači su uzeli po dve motke u ruke, podigli nosiljku i zaputili se ka vratima što su izlazila na Ulicu vuka, dok su prisutni mrmljali.

– Preveliki je to zalogaj za tebe – upozorio je pozornik Pedra kad su se vrata opet zatvorila a mrmljanje prešlo u rasprave. – Pola Madrida joj se udvara a druga polovina bi volela da ima dovoljno kuraži za to.

– Ako je tako – isprasio se Pedro, pogleda još uprtog u vrata – pola Madrida će mi zavideti a druga polovina će mi klicati. – Okrenuo se ka pozorniku, koji je

stavljao šešir na glavu, i ošinio ga pogledom. – U koju polovinu vi spadate?

Pozornik nije znao šta da odgovori. Pedro je predosetio da može imati autoriteta i požurio da kaže:

– Oko takve sorte žena uvek obleće još mnogo drugih. Da li me razumete? Ako budete na mojoj strani... – sačekao je da prođe nekoliko časaka – i vama bi mogli zavideti.

– Kome bi mogli zavideti?

Obojica su se okrenula. Milagros se bila probila kroz gomilu i stala pored njih.

– Meni – odgovorio je Pedro – zato što je moja žena najlepša u kraljevstvu.

Ciganin je prebacio ruku preko njenih ramena i privukao je k sebi. Međutim, pažnja mu je i dalje počivala na pozorniku: bio mu je potreban neko da mu pokaže prestonicu, a ko je bolji za to od kraljevog predstavnika. Najzad, ovaj je klimnuo glavom.

– Idemo da nađemo direktora pozorišne trupe – kazao je smesta, kao da onaj pokret glave nije bio upućen isključivo Ciganinu. – Gde je don Hose? – upitao je jednog glumca uhvativši ga za ruku bez pardona.

– Zašto želite da znate? – oštro je upitao čovek silovito se otresajući ruke koja ga je stezala.

Pozornika je pokolebao glumčev odlučan stav.

– Došla je jedna nova – objasnio je pokazujući na Milagros.

Ljudi oko njih su skočili kao opareni. Glas se proneo i među ostalima.

– Ej...! – pokušao je glumac da privuče pažnju kolega.

– Gde je direktor? – opet je upitao pozornik.

– Plače – ironično je odgovorio glumac. – Sigurno oplakuje svoj jad na pozornici. Nema šanse da se Nikolas i Seleste slože i zajedno vode probe.

– Kad bi joj glavni glumac ukazao više poštovanja, direktor ne bi imao na šta da se žali.

– Velikoj Seleste? – Na glumčevom licu se pojavio podrugljiv izraz. – Izvrsnoj, oholoj, veličanstvenoj! Kad bi komadi zavisili od čefa te žene, ili od druge glavne glumice, niko od vas ne bi uživao u predstavama.

Pozornik je odlučio da se ne raspravlja, odmahnuo rukom i pošao do pozornice. Stigli su do nje idući jednom stranicom dekora zajedno s ostalim članovima trupe. Još u zagrljaju svoga muža, koji ju je stezao kao da hoće da je zaštiti od

pogleda i šapata što su je pratili, Milagros se zaustavila čim je stala na daske. Pedro je zatražio od nje da produži za pozornikom. Odbila je i oslobodila se Ciganinove ruke trzajem ramena. Otišla je sama gotovo do ivice pozornice, tamo gde se ona izdizala iznad partera. Podišla ju je jeza. Kao da je taj drhtaj slobodno produžio dalje, neki glumci su začutili i pogledali Ciganku kako stoji pred praznim amfiteatrom, bosonoga, u jednostavnoj odeći, isprljanoj i izgužvanoj od puta, raščupane kose prilepljene za leđa. Odlično su im bila poznata njena osećanja: strast, žudnja, strepnja, panika... A Milagros, stegnutog grla, osećala je sve to gde god bi joj zastao pogled: na sedištima u prvom redu pored njenih nogu, na parteru iza njih, na balkonu za žene ili na ložama u mezaninu; na redu sedišta na najvišoj galeriji, skrovištu sveštenika i intelektualaca, u desetinama ugašenih svetiljki, u veličanstvenim stubovima, u ložama iznad balkona za gradske većnike i ostale predstavnike vlasti i ložama ispred nje, što su se uzdizale iznad u tri reda, od pozlaćenog i bogato obrađenog drveta, okruglaste i ispupčene... Preteće!

– Dve hiljade ljudi!

Milagros se okrenula ka jednom ćelavom, mršavom i bradatim čoveku, koji je to izustio.

– Don Hose Para, direktor pozorišne trupe – predstavio ga je pozornik.

Don Hose ju je pozdravio neprimetnim klimanjem glave.

– Dve hiljade – ponovio je okrećući se ka Milagrosi. – Toliko ljudi će zverati u tebe kad se popneš na pozornicu. Hoćeš li smeti? Da li si spremna?

Milagros je stisla usne i malo porazmislila pre nego što je odgovorila. Ipak, Pedro je to učinio umesto nje:

– Ako kaže da ne sme, hoćete li nam dati dozvolu da se vratimo u Trijanu?

Direktor se strpljivo nasmešio i raširio ruke; u jednoj je držao Milagrosine dokumente uvijene u cev.

– I da izazovem upravu? Ako ste ovde, onda znate da to nije moguće. Mnogi glumci iz unutrašnjosti ne žele da dođu u Madrid zato što gube novac. Zar nije tako? – upitao je obraćajući se Milagrosi, a ona je potvrdila. – Korehidor mi je najavio tvoj dolazak i izgledao je oduševljeno. Šta je to toliko impresioniralo Njegovu visost, Milagros?

– Pevala sam i igrala za njega.

– Pevaj i igray za nas.

– Sad? – prigovorila je ne razmišljajući.

– Ne delujemo ti kao odgovarajuća publika?

Rukom u kojoj je držao dokumente don Hose je pokazao prema ljudima na pozornici. Bilo ih je blizu trideset; članovi trupe: glumice i glumci, i zamenici svakoga od njih, garderober, „brada“,^{*} jedan glumac bez teksta, lakrdijaši, glumac koji igra starca, šaptač, ubirači novca i dirigent. Njima je trebalo dodati i muzičare iz orkestra, koji nisu smatrani delom trupe, radnika koji je upravljao mehanizmom s točkovima i osoblje koje je ljubopitljivo požurilo na pozornicu čuvši da je stigla nova glumica.

– Moja supruga je udata žena – umešao se Pedro Garsija.

Milagros se nije osvrnula na taj izgovor: pogled joj je bio uprt u don Hosea, koji se takođe nije obazirao na Ciganina, nego je izdržao njen pogled smešeći se, izazivajući je.

Milagros je prihvatila izazov. Ispružila je desnu ruku i otvorene šake, ukočenih prstiju, bez ikakve pratnje, zapevala jedan fandango od onih što se pevaju u poljima provincije Granade kad dođe vreme za berbu zelenih maslina. Iznenadio ju je zvuk njenog glasa u praznom pozorištu i trebalo joj je još nekoliko sekundi da prenese na svoje ruke i kukove veseli ritam tih koplji. Direktor se osmehnuo još šire, mnogi drugi su osetili kako im se ježi koža. Jedan muzičar je hteo da otrči po gitaru, ali don Hose ga je zaustavio dižući Milagrosine dokumente uvijene u cev, i obrćući ih u vazduhu, pokazao Ciganki da se okrene i da peva praznom parteru.

Milagros se izdigla na vrhove prstiju bosih nogu, ruku savijenih iznad glave, da okonča fandango. Međutim, očekivanog aplauza nije bilo. Dahtala je, znojila se, unela se kao nikad, ali umesto ovacija i klicanja koje je mislila da zaslužuje, začuo se pljesak svega nekoliko gledalaca pomešan s nepristojnim, neodobravajućim mrmljanjem koje je postajalo sve glasnije. Pogledala je stotine muškaraca što su se tiskali stojeći u parteru, ispod pozornice, ne shvatajući otkud ta ravnodušnost. Pogledala je ka velikom zatvorenom balkonu iza partera u kome su sedele žene, rasejano čavrljajući. Digla je pogled ka ložama za gradske vlasti, prepunim publike: kao da niko nije obraćao pažnju na nju.

– Vрати se u Trijanu!

Potražila je očima gledaoca što je uzviknuo iz stajališta.

– Ne vrediš ni koliko je koštao tvoj put!

– Nauči da igraš!

Okrenula je glavu na drugu stranu, ne verujući rođenim ušima.

– I to je ta velika pevačica koju je najavljivao plakat na Puerta del Solu?

Osetila je da joj noge klecaju.

– S takvim pevačicama tonadilja biće zadovoljni „Poljaci“ iz pozorišta *Krst!* – derala se iz petnih žila jedna žena upirući rukom u nju iznad ograde balkona.

Milagros je pomislila da će se onesvestiti i pogledom je potražila Pedra; rekla mu je da dođe na predstavu, ali nigde ga nije bilo. Zamaglilo joj se pred očima. Ljudi su sve glasnije vikali a njoj su suze tekle niz lice. Nečija ruka ju je uhvatila za lakat baš kad se spremala da se prepusti i padne.

– Gospodo – uzviknula je Seleste, drmusajući Milagros da dođe k sebi – rekli smo vam...! Gospodo...!

Urnebes nije prestajao. Seleste je upitno pogledala dvorskog sudiju, koji je s dvojicom pozornika i jednim pisarom i dalje sedeo na samoj pozornici, u jednom uglu, da bi pazio na red u pozorištu. Sudija je uzdahnuo pošto je znao šta smeru glavna glumica. Klimnuo je. Ali još nije ni spustio glavu a don Hose je već dao muzičarima uputstva da ponovo odsviraju pesmu koja je upropastila Milagros.

Seleste je pustila da akordi violina odjeknu dva-tri puta pre nego što je zapevala. Publika je promenila držanje, muškarci u parteru su se smirili.

– Ti si velika! – razleglo se pre nego što je počela pesmu.

– Lepotice!

Otpevala je prvu strofu. Zatim, kad je trebalo da počne drugu, stala je licem u lice s gledaocima iz stajališta dok se muzika ponavljala, očekujući da se ona odluči.

– Je li to milost koju smo tražili dok predstavljamo novu glumicu?

Milagros, koju je Seleste još držala za lakat, setila se početka tonadilje, muzičkog intermea koji nije smeo da traje duže od pola sata i izvođen je između prvog i drugog čina glavne predstave, mada su joj napomenuli da publika dolazi u pozorište više zbog tonadilja, entremesa* i sainetea, izvođenih između drugog i trećeg čina, nego zbog glavnog komada. Rekli su joj da mnogi od njih čak izlaze posle sainetea i odriču se trećeg čina dramskog dela. Na predstavljanju se sama Seleste, nakon što je predstavila Milagros i pohvalila vrline koje su izazvale pljeskanje i zvižduke, obratila publici moleći da ima milosti prema njoj, prema novoj. „Ima samo sedamnaest godina!“, uzviknula je a ljudi su zagrajali. Zatim je nekoliko glumica pevalo i igralo zajedno a završetak su prepustile Milagrosi, da peva sama, i ona je to učinila sa samopouzdanjem koje joj je davalo višegodišnje iskustvo pevanja za Seviljce. Ipak, ni u jednom trenutku nastupa njeno telo nije ispratilo predivno glasovno izvođenje. Prethodno su je opomenuli.

– Stoj! – uzviknula je Seleste čim je videla kako Milagros igra na probama. – Nas ćeš upropastiti a tebe će baciti u zatvor ako se pojaviš takva pred ljudima.

Kad je začuđeno upitala zašto, objasnili su joj da vlasti ne dozvoljavaju previše razularene igre.

– Čulnost – pokušao je da je uputi don Hose, uprkos sumnji koja mu se pojavila na licu pred Cigankinom smelošću – treba da bude... da bude... – tražio je odgovarajuću reč vitlajući rukom po vazduhu – skrivenija... pritajenija, potajnija... dublja. Tako je, da: dublja! Tvoja igra treba da bude čulna zato što si ti čulna, zato što to izlazi prirodno iz tebe, a nikad zato što želiš da uzbudiš publiku. Nešto kao da imaš potrebu da sakriješ darove koje ti je Bog dao i podstakneš smernost da ne bi počinila greh prostote. Razumeš li? Suzdržana strast. Shvataš li?

Milagros je odgovorila potvrdno iako nije znala kako to da izvede. Odgovorila je potvrdno i kad su joj objasnili da ti gledaoci u stajalištu i žene na balkonu,

plemići i bogataši u ložama iznad njega, i sveštenici i intelektualci na najvišoj galeriji ne očekuju samo dobar nastup: žele i to što sad gledaju kod glavne glumice. Ali zapravo nije ništa razumela; dok je plesala, pokreti su joj bili kruti i grubi, i sama je to primetila, a što se tiče toga šta mogu da očekuju od nje ti Madridani...

– Žališ se na devojčinu nespretnost, je li? – čula je kako Seleste drsko odgovara kovaču poznatom po nepopustljivosti prema glumicama, pošto se opet požalio na Cigankin nastup. – Priča se da prva rešetka koju si iskovao nije poslužila ni da zaštiti vrlinu tvoje ćerke.

Ljudi su prasnuli u smeh.

– Dovodiš u sumnju...? – pokušao je da je napadne kovač.

– Pitaj pekarovog pomoćnika! – preduhitrio ga je neko, takođe iz partera. – On će znati da ti kaže gde je ostala rešetka a gde curičina vrlina.

Nove salve smeha su propratile Selestin graciozan hod duž pozornice. Na don Hoseov znak, muzika je zasvirala glasnije kad je kovač pokušao da prokrči sebi put gurajući se i laktajući između gledalaca svih fela pomešanih u parteru u potrazi za onim što mu je uvredio ćerku. Jedan pozornik je izvirio da bi sprečio da se situacija pogorša. Milagros je ostala sama na sredini pozornice, šarajući pogledom između kovača i Seleste, koja je stajala na jednom kraju. Nije se usuđivala da okrene leđa publici, a ni da krene pozadi i povuče se. Stajala je nepomično kako kip u dupke punom pozorištu prvog dana pozorišne sezone.

U uglu, Seleste je opet zapevala. Ljudi su prihvatili pesmu u horu, ona je ućutala i uprla prstom u jednog gojaznog čoveka, krivonogog i aljkavog, rumenih i znojavih obraza.

– Kako mi glumci da tražimo plemenitost od onih koji je svu potroše na sebe?

Pre nego što su ljudi prasnuli u smeh, opet je zapevala i potrčala do mesta gde se nalazila Milagros.

– Oslobodi se – podstakla ju je između dve strofe – ti to možeš.

Milagros se na časak setila baba Marije i Sagrario, koja je pevala pre nje u Bijenvenidovoj gostionici u Sevilji. Tada je prevazišla tremu i doživela potpuni uspeh. Ona je Ciganka! Udahnula je duboko i zapevala sa Seleste, dok je ona nije blago gurnula prema publici, hrabreći je.

Hiljade očiju su se zaustavile na njoj.

– Šta gledate? – iznenada je rekla ljudima iz partera. Došla je u iskušenje da puteno zanjše telom, ali je umesto toga prekrstila ruke na grudima, izigravajući

smernost. – Možda vas vaše žene ne zadovoljavaju? – Dvorski sudija se trgnuo.
– Ili možda vi ne zadovoljavate njih?

Milagros je tom otrovnom strelicom pobrala aplauze i klicanje žena na balkonu. Odglumila je zbuđenost pred bujicom bestidnih reči iz njihovih usta.

– A sad – uzviknula je da bi je čuli gledaoci iz stajališta – gde je vaša muškost?

Nakon tog podsticaja, mnogi od njih su se okrenuli prema balkonu da se rasprave sa ženama. Dvorski sudija je ustao i naredio don Hoseu da završi tonadu. Jedan pozornik je stao na ivicu pozornice a drugi, sudiji iza leđa, došapnuo je pisaru:

– Nemojte beležiti ove poslednje reči. – Pisar je začuđeno podigao glavu. – Poznajem je. Mlada je. Nije loša devojka, samo je nova. Dajmo joj šansu. Vi znate da korehidor...

Službenik je shvatio i prestao da piše.

Plemiće, bogataše i sveštenike su zabavile svađa i uzajamne optužbe gledalaca iz stajališta i žena. Malo-pomalo, pošto nije bilo muzike, strasti su se smirile i publika je opet usredsredila pažnju na dve žene koje su mirno stajale na pozornici.

– Moj muž ne bi znao šta da radi s tobom, Ciganko! – zaorilo se pozorištem.

– Moj bi se prepao!

Ponovo se začuo smeh i aplauzi koji su se pojačali kad im se pridružila većina gledalaca iz stajališta, zadovoljnih zabavom i cikom i vriskom.

– Lepotice! – dobacio je Milagrosi kompliment neko iz partera.

Te uskršnje nedelje 1752. godine, na dan početka pozorišne sezone, od tri sata po podne, Pedro Garsija je prisustvovao predstavi u kojoj je debitovala njegova žena pomešan s gledaocima iz stajališta, ćuteći, ne ističući se, zatomljavajući bes zbog zviždanja. Zatim je otišao po nju. Dvojica vojnika na straži zabranila su mu da uđe na vrata u Ulici vuka.

– Ni muževi ni iko drugi – odbrusio je jedan od njih.

– Ne možeš ni da stojiš tu i čekaš, zabranjeno je da se ljudi okupljaju kad glumci izlaze – grubo je rekao drugi.

Pedro je sačekao iza ćoška, zajedno s grupom radoznalaca. Video je da izlazi Selestina nosiljka i osmehnulo se dok su se mnogi obožavaoci glavne glumice gurali oko nje i usporavali joj prolaz. On će je posedovati za samo jedan sat. Dogovorili su se za sastanak, još jedan od mnogih otkako je došao u Madrid.

Ljudi su nastavili da saleću ostale glumice i napokon, kad su ulice počele da se prazne, pojavila se Milagros.

Ciganka kao da se iznenadila što sunce još sija i što je svetlo. Zastala je. Prešla je umornim pogledom duž Ulice vuka dok nije prepoznala muža, i krenula prema njemu skrušenim korakom i bezizražajnog lica.

– Gore glavu! – dočekaو ju je Pedro. – Prvi put ti je.

Umesto odgovora, stisnula je usne.

– Sutra će biti bolje.

– Sudija mi je skrenuo pažnju zbog ispada.

– Ne obraćaj pažnju na to – ohrabrio ju je.

– I don Hose me je opomenuo.

– Prokleti matorac!

– Zagrli me – usrdno je zamolila šireći bojažljivo ruke.

Pedro je lagano klimnuo glavom, prišao i snažno je stisnuo.

– Milagros – uzviknuo je neko prolazeći pored njih – ja bih znao šta da radim s tobom!

Horski smeh je propratio tu drskost a Milagros je čvršće zagrlila Pedra sprečavajući ga da kidiše na tog čoveka.

– Pusti ih – zaiskala je milujući ga po obrazu da bi usredsredio pažnju na nju, a ne na grupu muškaraca iz koje se začula uvreda. – Nemojmo tražiti nevolje. Hajdemo kući, molim te.

Sama ga je nežno poterala i nastavila da ga gurka dok su išli kroz blok kuća koji ih je odvajao od Ulice baštâ; odatle do njihove kuće delilo ih je svega nekoliko koraka, i Milagros je to iskoristila da potraži dodir svoga muža. Bila joj je potrebna njegova nežnost. Živci, pozorište prepuno smrknutih ljudi, žurba, vika, sudija, veliki grad... Imala je samo dva sata pre sastanka s Marinom i drugim glumicama da uče novi komad, i ta dva sata je želela da provede sa svojim i čak... zašto da ne? Imala je vremena. Dovoljno vremena da zaboravi sve i oseti u sebi snagu svog čoveka, njegovu silovitost, žustrinu.

Tu žudnju što joj je šakljala leđa prekinule su Bartola i devojčica, na koje su naišli čim su zašli iza ćoška Ulice božje ljubavi. Stara Ciganka je pazila na Mariju dok se ona igrala. Pedro je uhvatio malecku i podigao je iznad glave, i tu ju je dosta dugo vrteo dok ih je majka nežno gledala. Njen muškarac deluje zadovoljno, možda je prava stvar što su došli u Madrid. Smejući se, Pedro je dao

devojčicu majci.

– Moram da idem – objasnio je.

– Ali... Ja... Mislila sam... Pođi gore s nama, molim te.

– Ženo – prekinuo ju je – moram da završim neke poslove.

– Kakve poslo...?

Pedrovo lice se zateglo samo na tren i Milagros je ućutala.

– Čuvaj devojčicu – rekao je umesto pozdrava.

„Kakve poslove?“, zapitala se Milagros zureći u leđa koja su se udaljavala. Kako Pedro može da se bavi poslovima kad nemaju novca?

Pedro Garsija je uzdahnuo od uživanja koje su u njemu izazivale jagodice prstiju klizeći niz njegova leđa. Nag, zadovoljen posle snošaja, još je ležao na stomaku u Selestinom krevetu.

– Ne bih to učinila ni zbog jedne druge na sceni – prošaputala je u tom trenutku glavna glumica gladeći svoju plavu kosu – mada to zapravo i nisam učinila zbog nje, nego zbog tebe. Ne želim da je otpuste.

– Ženo – prekinuo ju je Ciganin – pomogla si Milagrosi da bi mogla i dalje da vodiš ljubav sa mnom. U stvari, učinila si to zbog sebe.

Sedeći pored njega, zvučno ga je pljesnula po zadnjici.

– Uobraženi stvore! – optužila ga je i opet prošla prstima niz njegovu kičmu. – Imam muškaraca koliko god hoću.

– A da li ti je neko od njih pružio isto uživanje?

Seleste nije odgovorila.

– Na kraju se tvoja Cigančica dobro snašla... – kazala je umesto toga.

– Pametna je. Naučiće. Ume da izazove, da pobudi želju.

– Videla sam, ali mora da bude oprezna, da je ne prijavi sudija ili neki cenzor.

– Zar se ne traži takva zabava? – upitao je Pedro pre nego što je ispustio dug jecaj kad je počela da ga miluje po potiljku.

Seleste, i ona gola, opkoračila je Ciganinova leđa i sela da bi nastavila da mu masira ramena i vrat.

– To je zabava koja se traži u pozorištu, na proslavama pa i u crkvama kad plemenite gospođe ili gospođice flertuju sa svojim draganima dok se prave da slušaju misu; to je istorija ljudskog roda. Sveštenici su protiv pozorišnih komada... mada mnogi od njih dolaze da ih gledaju. Kralj i njegovi savetnici ih

dozvoljavaju zato što smatraju da se narod tako zabavlja, a ako se zabavlja, veseo je i miran, i imao bi mnogo toga da izgubi ako bi se pobunio protiv vlasti. Razumeš li? – upitala je stiskajući rukama njegova ramena. Ciganin je potvrdio šapatom. – To je samo još jedan način da se podanici drže na uzdi. Ali ne smemo da preteramo: treba pronaći ravnotežu između onoga što traže vlasti i onoga što su spremni da dopuste sveštenici i cenzori. Sva dela, uključujući tu i sainetee, entremese i tonadilje, najpre moraju da dobiju dozvolu gradskog crkvenog sudije. Posle ih šalju na sudijsko veće, gde ih opet pregledaju. Pa i nakon toga, sudija zadužen za pozorište kontroliše izvođenje na pozornici. Samo nam interes vlasti da zabave narod i mnogo novca dobijenog od pozorišta koji ide bolnicama omogućavaju određene slobode koje u drugom slučaju nikad ne bismo mogli dobiti u ovoj Španiji inkvizitora, fratara, monahinja i bogomoljki. Najvažnije je za glumicu da zna gde je ravnoteža: ako je suviše ozbiljna, zvižde joj i vređaju je; ako pretera, podseku joj krila. Jesi li razumeo, golupčiću moj?

Nagnula se nad Ciganinova leđa i ugrizla ga za potiljak. Onda je legla na njega.

– Koliko god tvoj pozornik čuvao stražu na ulici, mislim da će mi muž uskoro doći. Učini da odletim na nebo – kazala mu je u uvo – a ja ću podučiti tvoju Cigančicu.

„Najmanje sam zainteresovan da nauči“, poželeo je Pedro da joj odgovori dok je gledao kako se trudi da provuče ruke ispod njegovog tela. „Možda nam tako daju dozvolu da se vratimo u Trijanu.“

– Šta to mrmljaš? – upitala je Seleste.

Ciganin je shvatio da su njegove želje otišle dalje od pukih misli. S naporom se okrenuo na leđa, prevrnuo Seleste i legao na lakat pored nje.

– Kažem – odgovorio je, skrećući pogled s glumičinih velikih grudi – da je jedino nebo koje postoji ono između tvojih nogu.

Osmehnula se, počela da prede kao mačka, dograbila ga za vrat i privukla sebi.

Nije prošlo ni pola sata a Pedro Garsija je izašao iz Selestine kuće u Ulici baštâ. Prišao mu je Blas, pozornik, koji je čekao ispred vrata i pre nego što je on došao ostavivši Milagros.

– Previše kasniš – zamerio mu je. – Moram da nastavim s patrolom.

– Tvoja glavna glumica je nezajažljiva kučka.

Ciganin je žurno zavukao ruku u kesu da zaustavi bes što se ukazao na službenikovom licu, kao uvek kad je prostački govorio o Seleste. Bilo mu je zabavno da ga izaziva. „Kako je moguće da ovaj glupak“, pomislio je prvi put,

„stoji na ulici i nadzire kako ja krešem predmet njegovih želja a posle se naljuti ako ružno pričam o njoj?“ Izvukao je iz kese dva bakrenjaka i pružio mu. Seleste mu je davala više novca: bila je jedina glumica u trupi koja ga je imala, pošto su ostali živeli bedno, kao Milagros i on sam. „Pozornik mora da bude plaćen za svoj posao... i za ćutanje“, tražio je Pedro od nje, ali on je zadržavao najveći deo. Mada mu do tog trenutka nije našao nijednu ženu da se s njom rasonodi, Blas se zadovoljavao s dva bakrenjaka; stražario bi taj samo da se nađe blizu Seleste. „Verovatno je to razlog njegove ljutnje“, zaključio je Ciganin posle prvih nekoliko dana. Blas ju je obožavao, prihvatao je njene hirove kao da je boginja, ali nije dopuštao da je neko drugi omalovažava zbog njih.

– Ako budeš opet tako govorio o Seleste... – pripremio je pozornik, ali Ciganin ga je prekinuo.

– Pa šta? I njoj to kažem. Nezajažljiva kučka. – Pedro je otezao u govoru. – Moja kurvica. Hiljadu sličnih reči joj šapućem u uvo kad je ispod mene...

Nije stigao da završi rečenicu. Blas je pocrveneo i ne oprostivši se krenuo uzbrdo ulicom. Dobivanje štapa kojim je snažno udarao po zidovima izgubilo se u daljini i ustupilo mesto zvonima madridskih crkava što su pozivala na molitvu. Pedro je zabrundao. Posle zvuka zvona iz kuća će se začuti jednolična molitva krunice: svi pobožni građani će se moliti u isto vreme pre odlaska u krevet, kao što su nalagali dobri običaji. Bio je gladan. Seleste je brinula isključivo o svom zadovoljstvu; govorila je da šerpu deli samo sa svojim mužem i da ga bar hrani, kad mu već nabija rogove. „Jake li utehe“, nasmejao se Pedro idući Ulicom baštâ u potrazi za krčmom gde će popiti dve-tri čaše vina i nešto večerati, možda čak zajedno s njenim mužem. Poznavao ga je: radio je u trupi kao treći glumac, i nabasao je na njega više puta otkako su stigli u Madrid pre nešto više od mesec dana; taj kao da nije previše mario za šerpu kojom je žena htela da mu nadoknadi uvređenu čast.

Pre nego što je stigao do ugla s Ulicom lava, Pedro je skrenuo pogled ulevo, gde se završavala Ulica božje ljubavi, u kojoj je živeo s Milagros, devojčicom i starom Bartolom u dve bedne, vlažne i mračne sobe na drugom spratu jedne stare, teško deljive kuće, a kirija je odnosila najveći deo novca koji je dobijala njegova žena. Ulica baštâ, Ulica lava, Božje ljubavi, San Huana, Izgubljenog deteta, Frankos i Kantaranas, sve su to bili sokaci načičkani trošnim zgradama u kojima su od prošlog veka živeli glumci, pesnici i pisci.

– Servantes je stanovao u lošijoj sobi! – odvratio je vratar koji ih je od pozorišta otpratio do novog stana kad se Pedro pobunio. – Lope de Vega, Kevedo, Gongora, svi su oni živeli i proslavili ove ulice i njihove zgrade. Hoćete li vi,

mala družina Cigana, da se poredite s najvećim španskim književnicima, ma kakvi španskim, svetskim?

I tu ih je ostavio, vičući i vitlajući rukama u odlasku. Od tog dana, Milagros se prilagodila svakodnevnim obavezama glumica: pre podne probe a po podne učenje uloga iz glavne predstave, sainetea, i igara i pesama iz tonadilja. Od početka sezone, kako je ranije najavio don Hose, pre podne će i dalje imati probe koje će voditi Seleste kao glavna glumica i Nikolas Espeho, s kim se Seleste posvađala na dan Milagrosinog dolaska u Madrid, kao glavni glumac. Po podne će se održavati predstave, koje treba da traju najduže tri sata, a večeri će biti posvećene učenju.

Milagros gotovo da nije učestvovala u glavnom dramskom delu i u saineteu posle prvog ili drugog čina; ona je pozvana da peva i igra, ali da bi olakšali posao drugim glumicama, davali su joj poneku beznačajnu ulogu, makar i bez teksta: da služi vrčeve vina, da se pojavi kao pralja ili kao preprodavačica... U svakom slučaju, i kao što je predvidela Seleste pre nego što je ljutito napustila amfiteatar *Princ*, delo kojim je otpočela sezona nije ostalo na repertoaru duže od dva dana, pa je iste večeri kad je prikazano Milagros morala da uči ulogu i pesme iz tonadilje u komadu koji će ga zameniti.

– Od početka pozorišne sezone – objasnila je Seleste Pedru – glumci rade grozničavo. Koliko će jedan komad ostati na repertoaru zavisi od toga koliko je publika raspoložena da greje sedišta; neka se prikazuju samo jedan dan, druga dva ili tri, većina ostane pet ili šest, a ako se zadrže duže od deset dana, mogu se smatrati pravim uspehom. U međuvremenu, mi moramo da naučimo ili da zapamtimo na brzu brzinu nova dela, entremese, sainetea i tonadilje.

– A kako ih učite? – zanimalo je Ciganina.

– To je još teže. Kao da nije dovoljno što moramo da ih naučimo, često postoji samo jedan primerak autorovog dela u rukopisu s ispravkama nekoliko cenzora, i svi moramo da radimo s njim. Isto je i sa saineteima i tonadiljama. Sastajemo se... sastaju se, poneko i ne ume da čita.

Pedro Garsija je ušao u jednu još otvorenu kafanu u Ulici San Huana. Milagros je bila od onih što ne umeju da čitaju, tako da je morala da radi mnogo duže nego Seleste, koja, opet, kao da nije previše brinula kako će naučiti svoje uloge. „Čemu onda služe šaptači?“, govorila je. Do početka sezone, Milagrosina preopterećenost poslom davala mu je slobodu kakvu sad...

– Ciganine!

Pedro se otresao misli s kojima je ušao u kafanu. Pogledao je oko sebe. Gusman,

Selestin muž, i još dvojica članova glumačke trupe sedeli su za jednim stolom gledajući u njega.

– Plati turu pića!

U znak da prihvata, Pedro je propratio osmeh pokretom ruke upućenim kafedžiji. Seo je između ostalih, i kad im je čovek poslužio vino, podigao je vrč, pogledao Gusmana pravo u oči i ironično nazdravio:

– Za tvoju ženu, najveću!

„I za onu što plaća ovo vino“, dodao je u sebi dok su se kucali čašama. Međutim, pijući vino razblaženo vodom, bio je prinuđen da prizna da se sve promenilo. I to ne baš nabolje: u Trijani je on udovoljavao ćudima žena novcem koji je zarađivala Milagros. U Madridu je, međutim, trebalo da zadovolji ženu gotovo duplo stariju od sebe da bi izvukao nekoliko bednih reala. I sve to... sve da bi se dodvorili pajima!

– Kafedžijo! – uzviknuo je treskajući divlje vrčem o sto i prskajući ostale. – Ili nam daj dobro vino ili ću te rasporediti na licu mesta!

„Bosonoga.“ Taj su nadimak gledaoci iz stajališta amfiteatra *Princ* naposljetku dali Milagrosi. Ciganka je odbila da obuče iste haljine kakve su nosile Seleste i ostale glumice iz družine.

– Kako mislite da igram u tome? – izjavila je pipkajući korsete i obruče sukanja.
– Teško ti je i da dišeš – rekla je jednoj – a ti ne možeš ni da makneš u toj razapetoj... suknji.

Ipak, pristala je da zameni svoju jednostavnu odeću nošnjom madridskih manola: žuti zubun pripijen uz telo, bez ojačanja između tkanine i postave, uskih rukava, bela suknja sa zelenim karnerima, duga gotovo do gležnjeva, kecelja, zelena marama vezana u čvor oko vrata i kosa prikupljena ispod kapice. Ali niko nije uspeo da je ubedi da se obuče. „Rodila sam se bosa i umreću bosa“, tvrdila je svaki put.

– Od kakvog to značaja može biti? – obratio se don Hose sudiji pokušavajući da prekrati raspravu. – Zar već ne stoji letva na pozornici da publika ne može da vidi gležnjeve glumica? Dakle, ako njih ne vidi, zar je bitno da li je obućena ili bosa?

Milagros je za kratko vreme izgubila poštovanje prema tom imponantnom pozorištu zbog kog su joj se mišići ukočili na dan kad je debitovala, a izgubila ga je zato što, s izuzetkom cenzora i sudija, kao da ga niko nije ni imao. Publika je vikala i trupkala nogama o pod. Saznala je za suparništvo između dva madridska pozorišta: teatra *Princ* i pozorišta *Krst*, ne mnogo udaljena jedno od drugog.

Postojalo je i treće, *Cevi kod kruške*, gde su prikazivane lirske kompozicije. Pristalice pozorišta *Princ* nosile su ime „kobasičari“ a njima suprotstavljeni pobornici teatra *Krst*, „Poljaci“. Ne samo da su se tukli između sebe nego su redovno dolazili u suparničko pozorište da upropaste komad koji se prikazivao i da nemilosrdno izvižde glumce i pevačice.

I ne samo da je shvatila da, koliko god dobro pevala i igrala, koliko god strasti unela u svoje pesme i igre, uvek će tu biti neki „Poljak“ iz teatra *Krst* da je pokudi, nego je otkrila da se i sami glumci iz trupe ne trude na svom poslu. Jednostavna bela zavesa na dnu pozornice i još dve na stranama predstavljale su sav dekor kod svakodnevnih dramskih dela, mada su neke druge predstave poput komedija ili autosakramentali,* po skupljoj ceni za publiku, imale nešto složeniju scenografiju. Između zavesa su stajali jedva jedan sto i stolice oko njega i zdenac ili drvo kao dekor za ambijent scene.

Kad nije učestvovala u glavnom komadu, Milagros je prisustvovala predstavi sedeći u prvom redu. Kao obična gledateljka, osećala se iznevereno slušajući kako drugi glumci recituju dela: pompeznih i izveštačenih izraza lica i pokreta; jednoličnih i čak neprijatnih glasova. Iza dekora se videla senka šaptača i sjaj lampe kojom se ispomagao u čitanju, pomerajući se neprestano s kraja na kraj bine da bi šaputao tekst koji su glumci zaboravili ili ga jednostavno nisu znali. Neretko su se šaptačeve reči čule jače od glasa glumca koji ih je ponavljao. Gledaoci su podnosili dosadan i nekvalitetan repertoar, ili neku od bezbrojnih repriza dela znamenitog Kalderona, s glumcima koji se nisu ni trudili da se poistovete s likovima koje su igrali: grčki filozofi u kratkoj bluzi, čakširama i zelenim čarapama; boginje iz mitologije u podsuknji s obručima i šeširom ukrašenim perjem...

Dosađivali su se dok ne dođe vreme za međučinove, a s njima za sainete i tonadilje. Tada su uživali i publika i glumci. Sainetei su bili kratka, šaljiva dela o likovima iz naroda, o običajima; parodije odnosa u društvu i porodici. U njima su glumci otelotvoravali same sebe, prijatelje, rođake ili poznanike; većina gledalaca je osećala da se cilja na njih i povcima i smehom, aplauzima i zvižducima nosila ih je na rukama tokom celog komada.

A što se tiče tonadilja... pola Madrida je već nosilo zelene vrpce, u znak divljenja prema Milagrosi, vezane u čvor ili ušivene na odeći, u boji marame koju je ona uvek nosila oko vrata! Don Hoseov savet joj je danima odzvanjao u ušima: „Suzdržana strast, suzdržana strast“. I Milagros je mozgala i mozgala o tome dok joj se jednog popodneva, kad je stajala na pozornici pre nego što će početi da peva, oči nisu srele s očima jednog prljavog i loše odevenog čoveka, od onih što

su plaćali skoro ceo nedostižni real za ulaznicu za parter, verovatno pre nego što se vrate u svoje selo u okolini Madrida – Fuenkaral, Karabančel, Valjekas, Hetafe, Ortalea ili neko drugo – gde će se hvalisati da su bili u pozorištu da bi postali predmet zavisti i pažnje komšija. Zemljoradnik, jer morao je biti zemljoradnik, možda proizvođač muskatnog vina iz Fuenkarala, posmatrao ju je kao hipnotisan. Milagros je napravila nekoliko koraka na pozornici netremice gledajući u čoveka, koji je blenuo u njen ciganski hod iskolačenih očiju i napola razjapljenih usta. Stala je ispred njega i uputila mu nagoveštaj osmeha. Čovek, zabezeknut, nije bio kadar da reaguje. Muzika dve violine dolazila je iza jedne od dve bočne zavese, gde je bio skriven maleni orkestar sastavljen od dve violine, violončela, kontrabasa i dve oboe, i ponavljao je melodiju iščekujući da Milagros zapeva. Ali ona je to odložila za nekoliko časaka, dovoljno da preleti pogledom preko gledalaca u parteru i ugleda još lica nalik na vinara iz Fuenkarala. Neko ju je podstakao da peva, drugi su joj glasno dobacivali „lepotice!“, „lutko!“. Mnogi su tražili da počne. Nasposletku je pustila glas, svesna da joj se ti ljudi dive i da je žele i da nema potrebe da naglašava svoju čulnost. Tamne puti, veoma različite od blede kože ka kojoj su dame uporno stremile i po cenu da naruše zdravlje; odevena kao manola, u odeći koja je predstavljala simbol uporne i neme borbe protiv običaja uvezenih iz Francuske; ponosna kao Madriđani, isto tako gordi, te ju je nekolicina ljudi ubrzo uzdigla kao predstavnicu naroda.

„Suzdržana strast.“ Najzad je shvatila. Pevala je i igrala osećajući se lepom, ne razmećući se, uzdižući se iznad celog teatra kao boginja koja ništa ne mora da dokazuje. Shvatila je da uzdah, mig ili obaranje očiju u pravcu prvog reda ili partera, lepršanje ruke u vazduhu, obično previjanje struka ili blistave kapljice znoja što joj se slivaju niz vrat do grudi mogu da raspale želju još više nego bezobrazluk ili bestidnost.

– Ni muškarci ni žene to ne žele – objasnila joj je Marina, sitna plavuša i treća glumica, s kojom se Milagros sprijateljila jedne večeri kad joj je poverila svoje brige. – Potrebni su im nedostižni idoli; moraju da opravdaju pred sobom to što ne mogu da te dobiju. Ako siđeš u parter i pomešaš se s njima, ne valjaš im; bićeš ista kao i svaka druga žena s kojom su u vezi. Ako pokažeš da si prosta, uporediće te s jednom od mnogobrojnih prostitutki što im se nude na ulici i izgubiće zanimanje za tebe.

– A žene na balkonu? – upitala je Milagros.

– One? To je veoma prosto: zavide svemu što može da privuče njihove muškarce više od njih.

– Zavist? – začudila se Ciganka.

– Zavist, jeste. I ta žaoka će ih navesti da urade sve što je u njihovoj moći da liče na tebe.

Milagros nije naučila samo da kontroliše svoju čulnost; umela je i da pruži publici dijalog koji je ona očekivala od dobre glumice. Zbunjivala je orkestar i on se, malo-pomalo, slep iza zavese na jednoj strani sale, ali upozoren uputstvima samog don Hosea, navikao na ritam i nered koje je stvarala Ciganka. Ponašala se prema tekstu pesama koje je trebalo da peva i igra.

– Gde je taj narednik? – upitala je jednom, prekidajući koplju koja je oplakivala neuspešno udvaranje vojnika grofici. – Ima li u parteru neki narednik iz slavni kraljevih vojski?

Don Hose je dao znak orkestru da nastavi da svira i dve ruke su se podigle među gledaocima iz stajališta.

– Ne brini – rekla je jednom vojniku – zašto bi težio ka dami plemenitog roda kad sve te lepe žene na balkonu žude da im pokažeš kako koristiš... mač?

Sudija je odmahnuo glavom a don Hose je zapovednim pokretom naredio muzičarima da otpočnu sledeći takt da bi Milagros zapevala praćena svakojakim nečasnim predlozima što su se čuli s balkona.

Pevala je za ljude niskog roda. Razgovarala je s njima. Smejala se, vikala, plakala i pretvarala se da cepa odeću pred usudom najvećih nesrećnika. Po taktu bezbroj narodnih pesama, odvažno je uprla rukom u plemiće i bogataše u ložama iznad balkona dok su stotine očiju pratile prst koji je optuživao odabranu žrtvu, i ispitivala ih o načinu života i neumerenoj raskoši. Dok su se ljudi smejali, ironično je govorila o udvaranju damama i o fratrima i mnoštvu dokonih nižih sveštenika koji su preplavili ulice Madrida pokušavajući da se pobrinu za svoje održavanje u društvu dobrostojećih žena. Zvižduci i negodovanje iz partera i s balkona propratili su njen prezir prema izveštačenim fićfirićima koji su nepokolebljivo, kao da ništa ne može da ih dotakne, odgovarali na njihove poruge snishodljivo odmahujući rukom.

U tim trenucima, dok je publika aplaudirala, Milagros je zatvarala oči; kad bi zažmurila, celo pozorište je nestajalo i u glavi su joj se pojavljivali samo likovi onih koje je želela da vidi među gledaocima. „Kačita, Marija... gledajte me sad“, šaputala je slušajući klicanje i pohvale. Ali obuzimala ju je neobična teskoba kad bi se setila majke i dede.

Uspeh je doneo još novca. Uprava pozorišta je odlučila da joj udvostruči platu i da je uvrsti u one članove trupe koji dobijaju stalni honorar. Don Hosea je

začudila Cigankina reakcija kad joj je saopštio tu odluku.

– Nisi zadovoljna?

Milagros se trgla i zahvalila mu zamuckujući, ali to direktoru nije delovalo ubedljivo.

Uspeh je još više udaljio Pedra od nje. Nije to bilo mnogo novca, ali dovoljno da njen muž željno poleti na madridske ulice. „Gde je Pedro?“, pitala je za ručkom ili večerom, kad bi se vratila iz pozorišta u iznajmljene sobe. „Trebalo bi da ga sačekamo.“ Bartola se poneki put mrštila i gledala je kao da nije pri sebi. „Sigurno je zauzet nečim“, često je odgovarala.

– Muško je – jednom ga je opravdala. – Ti si ta što nikad nije kod kuće. Šta hoćeš, da te muž čeka štrikajući kao neka baba? Onda prestani da pevaš i brini o njemu i o ćerki!

Tada je u toj ženi što je branila Pedrove ispade i po cenu oskudica koje su trpeli kad bi Ciganin protraćio njen zarađeni novac prepoznavala Garsije, Rejes Trijanku i Grofa, sve iz njihove familije i nikad prikrivenu omrazu prema njoj.

– Bilo nam je bolje u Trijani – čula je kako starica gundā. – Svi ti muškarci što obleću oko tebe sa zelenim vrpčama u znak da... da... – Zamahala je rukama ne nalazeći pravu reč. – Šta misliš, kako se oseća tvoj muž?

Milagros je pokušala to da dozna boreći se sa snom i čekajući Pedra, gotovo uvek do zore. Najčešće bi noću zaspala iznemogla, ali ono malo puta kad je uspela da savlada umor i obamrlost na koju ju je pozivalo ćutanje prekidano samo ravnomernim disanjem njene ćerke i hrkanjem stare Ciganke, dočekala je muškarca koji se teturao, bazdeo na alkohol a ponekad se osećao i na druge mirise koji su mogli da prevare jedino nekoga ko je, kao ona, bio raspoložen da ne pridaje tome pažnju.

Kako se oseća Pedro zbog muškaraca koji nose zelene vrpce na odeći? Ubrzo je doznala.

– Niko od obožavalaca ti ne daje poklone?

Upitao je to jedne noći, dok su oboje ležali na madracu, goli, pošto ju je još jednom doveo do vrhunca. Uživanje, zadovoljenje, ona mrvica nade da će ga ponovo zadobiti za sebe koju je osećala u prilikama kad ju je uzimao, nestali su i pre nego što je izrekao pitanje do kraja. Novac. To je jedino što on hoće! Ceo Madrid je očaran njome, znala je, ljudi su to izjavljivali u pozorištu i na ulicama kad su navaljivali na njenu nosiljku. Slali su joj pisamca u garderobe, a budući da nije znala da čita, te je papire čitala Marina: predloge i razna obećanja od plemića i bogataša. Kako su dani prolazili odlučila je da ih sama pocepa i vrati

poklone. Naravno da je dobijala darove, ali znala je, ako ih primi, Pedro će ih pretvoriti u još više usamljenih noći. Glumice je zaslužno bio glas da su lakomislene i promiskuitetne; velika većina njih to i jeste bila. „Rezervisana“, dobila je drugi nadimak od nekih. Ceo Madrid ju je želeo a jedini čovek kome se ona predavala bez oklevanja hteo je samo njen novac.

– Pokušavaju – odgovorila je.

– I? – upitao je pred njenim ćutanjem.

– Budi siguran da nikad neću dovesti u sumnju tvoju čast i muškost prihvatajući poklone od drugih muškaraca – odgovorila je posle nekoliko časaka oklevanja.

– A šta kažeš za saraoe ili za privatne nastupe trupe? Dobro se plaća, zašto ne učestvuješ u njima?

Za saraoe je mogla da zamisli, ali kako je saznao za privatne nastupe pozorišnih družina u salonima i malim pozorištima velikih vila?

– Ovde... – odgovorila je – ovde nije tvoja porodica da me brani. U Sevilji je moja čast bezbedna; tvoji rođaci brinu za to. Madrid nije kao andaluzijske krčme ili palate. Znam zato što čujem od drugih. Ko može da se usprotivi željama nekog španskog velikaša? Želiš li da svi ispiraju usta tvojom ženom, kao Marinom ili Selesté?

Bartolino hrkanje je dosta dugo ispunjavalo sobu dok je Milagros zadržavala dah iščekujući Pedrov odgovor. Nije ga bilo. Malo potom, Pedro je promrmljao nešto nerazumljivo, okrenuo joj leđa i spremio se da spava.

Nešto se te noći promenilo za Milagros. Njeno telo, obično iscrpljeno posle dostizanja vrhunca, sad je bilo napeto, mišići utrnuti, a ona sva uznemirena. Nije mogla da zaspi. Ubrzo su se pojavile suze. Ronila ih je često, ali nikad kao te noći kad je shvatila da je muž ne voli. Mislila je da u Madridu leži spas njenog braka, a sad je shvatila da je veliki grad gori od Trijane. Tamo je Pedro razgovarao s drugim Ciganima u sokaku i kretao se poznatim ulicama i mestima, a ovde... Milagros je znala da tu ima Cigana iz njegove familije. Sam Pedro je pronašao svoje rođake Garsije; ispričao joj je to lica iskrivljenog od besa. Jedan od njih je umro od batina dobijenih od članova verskog bratstva zbog uvreda upućenih Devici u Ulici admirala. Ostatak porodice, muškarci i žene, još leži u kazamatima inkvizicije zbog zločina protiv vere.

– Sve je to maslo... – zastao je nakratko. Milagros je pogrešno protumačila njegovo ćutanje; pomislila je da ne želi da optuži njenog dedu, ali Pedro u stvari nije želeo da ona sazna da ima još Vega u prestonici. – Sve je Galijotova krivica. Kunem ti se da ćemo ga jednog dana naći i ubiti na licu mesta.

Nije ništa rekla. Melčor je utekao Garsijama pre dve godine. „Ne dajte da vas uhvate, deda“, poželela je. Pedro joj je derući se saopštio da Melčor više nije u Madridu; mnogi Cigani su obišli ceo grad tražeći ga. Da, Melčorov život je u opasnosti. Tešila se mislju da deda to voli. Ali šta da kaže za sebe? Sve je ispalo loše po nju: nema kome da se obrati. Otac mrtav, majka u zatvoru i uz to je se odrekla, deda koga progone. Kačita i baba Marija, nestale. Čak i malecka koja nosi vidarkino ime kao da više voli Bartolu! A kako bi i bilo drugačije kad ona nikad nije s njom? Što se Pedra tiče... On je ne voli: misli samo na novac koji može da dobije od nje da bi se zabavljao s drugim ženama, priznala je sebi prvi put.

Sutradan, u *Princu*, Milagros je podigla jednu ruku ka nebu. Drugom je zadigla suknju pedalj i po iznad gležnjeva i počela ljupko da se vrti ukруг, njišući bokovima i izdišući vazduh iz pluća kod finala, pomešanog s gromoglasnim odobravanjem publike. To joj je preostalo: da peva i igra; da nađe utočište u toj umetnosti kao u Trijani, kad bi dopustila sebi pauzu u svađama s majkom i igrala s njom. Ko god ih je video, pljeskao je još jače verujući da su suze što joj teku niz obraze radosnice.

Gotovo dve godine je Karidad bila u zatvoru kad je u Galeri došlo do pobune. Neposlušnost dve stare prostitutke, više puta bacane u aps zbog istog prestupa, navela je upravitelja da odredi primernu i ponižavajuću kaznu za njih: da im obriju glavu i obrve. Ta odluka je rasrdila sve zatočenice: mogu da ih zlostavljaju, ali da ih briju... Nikad! Mnoge su, iskorišćavajući nemir, ponovile jedan stari zahtev: da im se odredi vreme izdržavanja kazne, jer su godine prolazile a one nisu znale dokad će robijati. Strasti su se uskomešale i žene iz Galere su se pobunile, polomile sve što im je došlo pod ruku, naoružale se daskama, makazama i ostalim oštrim predmetima za šivenje, i preuzele kontrolu nad zatvorom.

Kad su se kapije Galere zatvorile i kažnjenice videle da su one gospodarice zgrade, raspaljena Karidad je dahćući uzela kolac u ruke. U pamćenju su joj još titrali napad i vriska u kojima je učestvovala. Bilo je... bilo je neverovatno! Žene u gomili, što su do tog časa živele bez sopstvene volje i svesti, kao grupe crnih robova, iznebuha, umesto da se pokore naređenjima gospodara, borile su se sve kao jedna, izbezumljene. Crnkinja se obazrela oko sebe i videla oklevanje na licima drugih kažnjenica. Nijedna nije znala šta da se radi dalje. Neka je predložila da napišu molbu kralju, jedne su bile za to a druge ne; neke su predložile da pobegnu.

Dok su se one raspravljale, na ulici se pojavio vojni odred s namerom da upadne u zatvor. Kao i sve druge, Karidad je potrčala na gornje galerije čim se razlegao prvi udarac po kapiji koja je izlazila na Ulicu Atoča. Mnoge zatvorenice su se popele na krovove. Ubrzo je kapija izvaljena iz šarki i blizu sto vojnika s isukanim bajonetima se razišlo po središnjem dvorištu i unutrašnjosti Galere. Međutim, na iznenađenje kažnjenica i ljutnju vlasti i oficira, vojnici su se poneli blagonaklono prema njima. Na jednoj gornjoj galeriji, među povcima oficira koji su gonili svoje ljude, dvojica su saterala Karidad u ćošak. Ispala je naivna i stavila svoj kolac nasuprot bajoneta. Jedan vojnik je samo odmahnuo glavom, kao da joj prašta. Drugi je gotovo neprimetno mrdnuo vrhom bajoneta, kao da želi da joj stavi do znanja da može da pobegne. Karidad je zavitlala kocem i stala između njih, a oni su se pretvarali da pokušavaju da je uhvate. Nešto slično se događalo i između ostalih vojnika i zatvorenica, one su trčkarale levo-desno dok

su oni samo stajali i posmatrali, a neki im bogami i pomagali.

Takva situacija je potrajala. Očaj se pojavio na licima nekolicine oficira koji su se drali iz petnih žila tražeći poslušnost, ali kako naterati vojnike regrutovane po bednim selima u unutrašnjosti Kastilje da uguše pobunu žena? Mnogi od njih su osuđeni da služe vojsku osam godina zbog istih prekršaja kakve su počinile te jadnice na koje su poslali, i zatvorenice su ih sve vreme opsade podsećale na to. Vlasti su odlučile da povuku taj odred i žene su klicanjem pozdravile njegov odlazak. Povici sa zahtevima odjekivali su cele noći. Kapija i okolina Galere stavljene su pod jaku stražu istih tih vojnika koji se nisu borili protiv njih, ali jesu da bi rasterali mnoštvo radoznalaca okupljenih u Ulici Atoča.

Sutradan ujutro, međutim, dvorske sudije su se lično pojavile u Galeri na čelu gradske milicije sastavljene od pedesetak ispravnih, bogobojažljivih građana, svih kršnih, s bičevima od sasušenog spolovila bika, motkama i gvozdenim šipkama u rukama. Ušli su da ih nemilosrdno izmlate i one su se prestrašeno razbežale. Još naoružana kocem, Karidad je videla da dvojica milicionara tuku njenu drugaricu Erminiju gvozdenom šipkom. Kad je videla kako iskaljuju bes na njoj, uzavrela joj je krv. Skupljena na podu, zaklanjajući rukama lice, Erminija je preklinjala za milost. Karidad je nešto uzviknula. Šta? Nikad se neće setiti toga. Ali kidisala je na dvojicu ljudi i opaučila jednog kocem. Kroz kišu udaraca motkom koji su se sručili na nju, videla je kako Erminija s poda hvata nogu jednog muškarca i zariva mu zube u butinu. Kad je videla drugaričinu reakciju, u njoj je buknila mržnja i nastavila je da udara kocem nasumice. Samo je jedan sudija, umešavši se, sprečio da je ne izudaraju motkama na smrt.

Jedna po jedna, sto pedeset zatvorenica je okupljeno u zatvorskom dvorištu. Neke su hramale, druge su se žalile da ih bole bubrezi, grudi ili leđa, slomljenog nosa i raskrvarenih usana. Većina pokisla, poražena. Nema.

Dva sata su bila dovoljna da upravitelj ponovo zaposedne ženski zatvor u Madridu. Kad je pobuna ugušena, zatočenicama je obećano da će, slučaj po slučaj, biti pretresene sve presude u kojima nije naznačen rok kazne; takođe su upozorene da će podstrekačice pobune biti strogo kažnjene.

Prvo je uprto rukom u Karidad, crnkinju s kocem što se sukobila s dvojicom čestitih građana. Pedeset udaraca bičem, tu će kaznu osetiti na svojim leđima u dvorištu Galere, u prisustvu ostalih, zajedno s još tri kažnjenice koje je kao vinovnice pobune potkazala izdajica, neka preprodavačica, nagrađena slobodom.

Udarci bičem bili su nemilosrdni, i pucali su po leđima žena posle fijuka što je presecao vazduh. Krvnik je postupao po strogim uputstvima vlasti; kako drugačije završiti s pobunom u Galeri kad su upravo u nju po kazni slate žene

pobunjene u ostalim zatvorima?

Poslednje čega se Karidad sećala bili su uzvici zatvorenica kad je upravitelj naredio da prestane užasno bičevanje i kad su je odvukli van zatvora. „Izdrži, Kačita!“ „Čekamo da se vratiš!“ „Hrabro, garavušo!“ „Sačuvaću ti cigaru!“

– Raduj se i zahvali Bogu, grešnice. Gospod naš Isus Hrist i Presveta Devica od Atoče ne žele da umreš.

Čula je te reči ne shvatajući da su upućene njoj. Pošto je nekoliko dana bila u nesvesnom stanju, Karidad je upravo otvorila oči. Ležala je na stomaku na krevetu, brade zagnjurenene u jastuk, a pred očima joj se postepeno razbistravalo dok nije opazila da pored njenog uzglavlja na stolici sedi sveštenik s molitvenikom u rukama.

– Pomolimo se – čula je da joj naređuje kapelan bolesnica na samrti pre nego što je otpočeo litaniju.

S Karidadinih usana se oteo jedino dug i prigušen jecaj: i kad je sveštenikov dah samo prostrujao po zguljenoj koži na njenim leđima, pričinio joj je bol jak kao udarci bičem. Ne usuđujući se da pomeri glavu, zakovrnula je očima: ležala je u velikoj zasvođenoj sali s poređanim krevetima; vazduh je bio kužan, težak za disanje; jauci bolesnica su se mešali sa sveštenikovim jednoličnim zapevanjem na latinskom jeziku. Nalazila se u Bolnici muka i stradanja, zid do zida s Galerom, za koju su zatočenice šile posteljину.

– Za sada... nisam potreban tvojoj duši – objasnio je kapelan završivši molitve. – Moli se da ne moram ponovo da bdim pored tebe u samrtnim mukama. Jedna tvoja drugarica je već prešla u bolji život. Nek joj se Bog smiluje.

Čim je kapelan umirućih stao nasred sobe tražeći pogledom neku drugu ženu na samrti, pojavio se još jedan sveštenik, čvrsto nameran da je ispovedi. Ali Karidad nije mogla ni da govori.

– Vode – jedva je izustila videvši da ispovednik ne odustaje.

– Ženo – odvratio je – zdravlje tvoje duše važnije je od zdravlja tvog tela. To je naše poslanje i cilj ove bolnice: briga za duše. Ne smeš da izgubiš ni trenutak nastojeći da budeš u miru s Bogom. Posle ćeš piti.

Ispovesti, pričešća, svakodnevnice mise za duše u samim bolničkim sobama; čitanje Svetog pisma; propovedi i još propovedi da se zadobiju spasenje i pokajanje bolesnica, i sve to žustrim tonom, što se uzdizao iznad kašlja, bolnih uzvika, jauka žena... i smrti. Tako je prošlo mesec dana koliko je Karidad provela u bolnici. Nakon što je kapelan bolesnica na samrti izgubio jedan život a ispovednik bio zadovoljan crnkinjinom mucavom i promuklom ispovešću, jedan

hirurg se potrudio da joj zašije rane, nespretno obrađujući tu krvavu masu u koju su joj se pretvorila leđa. Karidad je vrisnula od bola i onesvestila se. S vremena na vreme, lekar i pomoćnici, uvek pod budnom kontrolom sveštenika, mazali su joj kožu mašću od koje su joj leđa gorela kao da su ih ponovo išibali usijanim komadom gvožđa. Ipak, češće se pojavljivao ranarnik, jedan od nekoliko viših pomoćnika koji su išli od kreveta do kreveta u obe bolnice – Glavnoj i Bolnici muka i stradanja – krađuci krv bolesnicima. On joj je bušio venu cevčicom a ona je nemoćno gledala kako krv ističe iz tela i kaplje u zdelu. Bila je tu kad je preminula druga kažnjena zatvorenica, dva kreveta dalje od njenog. Malaksala, bleđa i mršava, umrla je uz molitve i sveta ulja pošto joj je jedan od viših pomoćnika dvaput pustio krv: jednom na levoj i drugi put na desnoj ruci. „Da se krv izjednači“, čula je kako kaže hvalisavo. Treća zatočenica je odlučila da pobjegne koristeći gužvu što se napravila oko grupe plemenitih i imućnih žena koje su svake nedelje, u grubim haljinama od vunene pređe obučenim za tu priliku, dolazile u Bolnicu muka i stradanja da pomognu bolesnicama oko higijene i donosile im slatkiše i čokoladu. Karidad je krajičkom oka videla kad je ustala i pobjegla, teturajući se, dok je ona ležala u krevetu i svaki čas klimala glavom obećavajući da će se bolje ponašati toj velikoj dami, skromno odevenoj no sa skupim parfemom, koja ju je korila zbog grešaka kao da je mala devojčica, da bi zatim nagradila njeno kajanje ponekim slatkišem ili gutljajem iz šoljica s čokoladom koje su te žene nosile. Bar je čokolada bila slasna.

O begunici, mislila je da se seća da joj je ime Sebastijana, nije čula ništa više, ni u Galeri kad su lekari odlučili da je vrata tamo. Pitala je za nju, ali niko nije znao ništa. „Srećno, Sebastijana!“, ponovila je u sebi, kao one noći u nedelju kad je časna sestra koja je pazila na njih primetila da nije tu i uzbunila nadležne. Zavidela joj je. Dok je prezdravljala, čak joj je jednom palo na pamet da i ona pobjegne, ali nije znala kuda da ide, šta da radi... Zasuzile su joj oči kad se ponovo srela sa Fraskitom i ostalim zatočenicama, a one su je dočekale nežno, sažaljevajući crnkinju koja je na svojoj koži pretrpela kaznu što je pripadala svima podjednako. Potražila je pogledom Erminiju i videla da stoji malo po strani, skrivena među ostalima. Razvukla je usta u osmeh. Mnoge kažnjence su okrenule glavu prema maloj plavuši i napravile prolaz između njih. Posle nekoliko časaka ćutanja, nekoliko žena ih je obodrilu; druge, što su stajale iza Erminije, nežno su je odgurnule; sve su zapljeskale kad su se njih dve našle licem u lice. Plavuša je htela da je zagrlu, ali Karidad joj nije dala, ne bi mogla da podnese da joj dodirne leđa; umesto toga su se poljubile dok su mnoge žene plakale od uzbuđenja.

„Šta bih ja radila van ovog mesta?“, zapitala se Karidad u tom trenutku. Galera

joj je i dalje bila dom a zatvorenice porodica. Čak su i vratar i uvek namrgođeni upravitelj donekle bili dobri prema njoj sećajući se traga krvi koji je ostavila za sobom kad je prenetu u bolnicu. Karidad nije bila kolovođa pobune i nije učestvovala u njoj više od ostalih, obojica su to znala. Ta popustljivost je donela sa sobom poštedu od težih poslova i delimičnu trpeljivost kad su zatvorenice od svog novca platile nekoliko četvrti litra ulja i ruzmarin da bi napravile mast i ublažile bolove Karidadinih izobličjenih i još uvek izmrcvarenih leđa.

Erminija se ponudila da masira drugaricu pošto su paziteljke pogasile malobrojne lojanice što su dimile jedva osvetljavajući žensku galeriju.

Nisu je boleli ožiljci što su joj presecali leđa, nego drugaričine ruke koje su blago klizile niz njih: nežnost njenog dodira vraćala joj je u pamćenje osećanja za koja je mislila da su zaboravljena. „Ciganine“, mislila je iz noći u noć, „šta li je s tobom?“

– Nema više potrebe da to radiš – kazala je jedne večeri. – Rane su zarasle; ulje i trave mnogo koštaju a ja više ne primećujem poboljšanje.

– Ali... – prigovorila je Erminija.

– Molim te.

Jednog dana Erminija je puštena na slobodu. Neko ko je rekao da joj je brat od tetke došao je po nju čim je odslužila kaznu. Karidad je znala ko je taj brat, isti onaj što joj je dao vence belog luka zbog kojih je uhapšena i osuđena. I ona je odrobijala dve godine, ali nije imala braće da je izvuku odatle. Neka bratstva koja su se starala o sudbini tih nesrećnica htela su da je zaposle kao služavku, no Karidad je uporno ćutala, pognute glave, kad su je pitali šta ume da radi od kućnih poslova, razmišljajući kakvog bi smisla imalo izaći odatle da bi pala šaka nekom drugom belom čoveku da se izivljava na njoj. „Ona je samo nedotupavna crnkinja“, naposletku su izjavili svi koji su ponudili da joj pomognu.

I Erminija ju je napustila.

– Igraj za nas, Kačita – zamolila ju je jedne večeri Fraskita, zabrinuta zbog utučenosti u koju je crnkinja upala pre dva meseca.

Karidad je odbila, ali Fraskita nije odustajala, zajedno s mnogim drugim kažnjenicama. Sedeći na madracu, crnkinja je i dalje vrtela glavom. Fraskita ju je prodrimala za rame; ona se oslobodila. Jedna druga joj je razbarušila kosu.

„Pevaj“, zatražila je. Treća ju je uštinula za bok. „Igraj!“ Karidad je nezgrapno zamahala rukama pokušavajući da otera žene oko sebe, ali dve zatvorenice su poletele na nju i počele da je golicaju.

– Hajde, molim te – ponovila je Fraskita, posmatrajući kako se njih tri valjaju na madracu.

Dve žene nisu prestajale da se trude dok Karidad nije odustala od borbe i pridružila se opštem smehu, zadihana i sa zarozanim ritama na sebi.

– Molim te – opet je zatražila Fraskita.

Od tog dana, Karidad je odlučila da doziva svoje bogove pomamnim i sladostrasnim igrama kojih su se plašile i najokorelije zatočenice. Kome bi drugom mogla da se preporuči? Ponekad je verovala da njeni bogovi zaista ulaze u nju, i padala je na pod, pomerivši pameću, toptala nogama o pod i vikala. Vrtarar ju je opomenuo jednom, dvaput, triput. Klade, tu kaznu je naposletku bio primoran da joj odredi upravitelj zbog sablazni koje je pravila. Ona je, međutim, ponovo radila isto.

„I crnkinja je plesala“, zapevala je Karidad jednoličnim glasom, klečeći, dok su joj vrat i ručni zglavci bili zarobljeni između greda na kladama postavljenim u zatvorskom dvorištu poslednji put kad ju je upravitelj kaznio, sećajući se noći kad je popustila pred molbama Fraskite i ostalih žena. Kao robovi na plantaži pamuka, pevala je o svojim jadima kad su je kažnjavali kladama. „Crnkinja je igrala za svoje drugarice.“ Dok je nepomično klečala u dvorištu u tim noćima dugim kao godina, njene jadikovke su razbijale tišinu i stizale do gornjih galerija, uljulkujući u san druge kažnjenice.

– Ćuti, garavušo – povikao je vrtarar s ulaza – ili ću te izbičevati!

– I došao je vrtarar – nastavila je šapatom – rđavi vrtarar! I uhvatio je crnkinju za ruku...

Zora ju je zatekla klonulu duhom, a glava joj je visila iza greda u neugodnom polusnu. Bolela su je leđa. Bolela su je oguljena kolena, i vrat, i ručni zglavci... Bolela ju je svaka sekunda tog nesrećnog života što ju je najpre približio sreći a onda joj je oduzeo! Potištenoj, učinilo joj se da čuje prvo kretanje u Galeri: kako zatvorenice koračaju idući na misu, doručak. Kad su se ostale popele na galeriju da rade, Fraskita joj je donela vode i parče hleba, izmrvila ga i nežno, strpljivo, ubacivala joj ga u usta. „Ne bi trebalo da izazivaš vrtarara“, posavetovala ju je.

Karidad je te noći opet bila podigla glas; učinila je to u uspomenu na Melčora, na Milagros, na Erminiju. Nije odgovorila; žvakala je bezvoljno.

– Nemoj više da igraš – nastavila je druga žena sa savetima. – Hoćeš li vode?

Karidad je klimnula glavom.

Fraskita je potražila najbolji način da joj prinese kutlaču usnama, mada je najveći deo prolila na pod.

– Ne čini to ko god da ti traži. Razumeš li? Žao mi je što sam ja...

– Čega ti je žao, Fraskita?

Žena se okrenula. Karidad je pokušala da podigne glavu. Vratar i upravitelj su stajali iza Fraskite.

– Ničega – odgovorila je.

– To je nevolja svih vas: nikad se ne kajete ni zbog čega što ste uradile – odvratio je upravitelj grubo. – Skloni se – dodao je dajući znak vrataru.

Ovaj je prišao jednom kraju klada i uzeo da čangrlja sa starom bravom koja je čvrsto držala grede. Fraskita ga je gledala začuđeno; Karidadi su ostala još dva dana kazne. Najednom joj je hladan znoj oblio telo dok je vratar dizao na šarkama gornju gredu i oslobađao je. Šta ako su odlučili da je izbičuju zato što je pevala tokom noći? Karidad to neće izdržati.

– Ne... – počela je.

– Tišina! – naredio je upravitelj.

Karidad je ustala polako, utrnulih udova, pridržavajući se za grede što su je držale zarobljenu.

– Ali... – opet je prozborila Fraskita.

– Idi na posao.

Ovog puta ju je prekinuo vratar, udarajući je po nogama štapom, koji je opet uzeo u ruke čim je završio s kladama.

– Vaša milosti, nemojte je bičevati – usrdno je zamolila Fraskita padajući na kolena pred upraviteljem. – Ja sam kriva što je igrala. Ja sam kriva.

Upravitelj je, kamenog lica, dugo zurio u ženu, a zatim skrenuo pogled ka vrataru.

– U tom slučaju – naredio je – neka ona bude zatvorena u kladama još dva dana koliko je ostalo crnkinji.

– Nije tačno – jedva je kazala Karidad. – Nije ona...

Upravitelj je zamahnuo rukom, i dok je Karidad i dalje zamuckivala, videla je kako vratar pokazuje štapom njenoj drugarici da klekne i uvuče vrat i ručne zglavke u otvore na donjoj gredi. Šarke su opet škljocnule i gornja daska je pala

na Fraskitu.

– A ti – kazao je okrećući se ka Karidadi – pokupi svoje stvari i idi. Slobodna si.

Fraskita je ogrebala vrat okrećući nagoni glavu prema drugarici. Karidad se lecnula.

– Zašto? – upitala je naivno, jedva čujnim glasom.

Upravitelj i vratar su prasnuli u smeh.

– Zato što je tako naredilo sudijsko veće, garavušo – odgovorio je upravitelj podsmešljivo. – Njihova gospodstva su se smilovala na nas i oslobađaju nas tvojih crnačkih igara i pesama.

Nisu joj dopustili da se oprostila s Fraskitom. Vrtar ju je ponovo zaustavio štapom.

– Srećno, Kačita – ipak je čula kako joj dovikuje druga zatvorenica iz klada. – Videćemo se.

– Videćemo se – odgovorila je Karidad prolazeći dvorištem na putu do stepenica.

Okrenula se, ali joj je vratar, stojeći iza nje, zaklonio pogled. Možda me nije čula, zastala je.

– Videćemo se, Fraskita! – ponovila je.

Štap ju je udario po boku i sprečio da se i dalje osvrće. Popela se uz stepenice zgrčenog želuca i sa suzama u očima, znajući da će se ta želja teško ispuniti. Posle više od dve godine provedene u tom zatvoru, šta ona zapravo zna o Fraskiti? Kako bi mogle da se ponovo sretnu?

– Ko...? – pročistila je grlo. – Ko je preuzeo odgovornost za mene? – upitala je vratara pre nego što je ušla na vrata koja su vodila u galeriju.

– Otkud ja znam – odgovorio je. – Jedan čovek crn gotovo kao ti. Mene ne zanima ko je on. Doneo je službeni dopis sudijskog veća; to je sve što treba da znam.

Crn gotovo kao ona? Kroz glavu joj je prošlo samo jedno ime: Melčor. Poznajem samo Ciganina, pomislila je Karidad izbegavajući štap i ulazeći u odaju. Pažnja zatvorenicama koje su prestale da šiju, iznenađene što je vide oslobođenu klada, skrenula joj je misli na drugu stranu. Nije znala kako da odgovori; stisnula je usne, kao da se oseća krivom, i preletela pogledom preko galerije. Mnoge druge koje prethodno nisu primetile šta se dešava takođe su ostavile šice. Neke su ustale uprkos naređenjima paziteljki.

– Ne zadržavaj se – požurivao ju je vratar. – Imam mnogo posla. Uzmi svoje stvari.

– Odlaziš?

Pitanje je postavila Hasinta. Karidad je klimnula glavom tužno se osmehujući. Ta devojka nije htela da popusti pred don Bernabeovim navaljivanjem i da traži oprostaj koji sad, kad je njena lepota svela, verovatno neće ni dobiti.

– Slobodna, slobodna?

Karidad je opet klimnula. Sve su stajale ispred nje, okupljene na rastojanju koje kao da nisu smele da pređu.

– Tvoje stvari – ponovio je vratar.

Karidad ga nije poslušala. Netremice je gledala te žene s kojima je živela duže od dve godine: neke stare i bezube, druge mlade, što su naivno branile svoju svežinu, sve prljave i odrpane.

– Garavušo... – pošao je da je upozori vratar.

– Jesam li zaista slobodna? – upitala je.

– Zar ti nisam već rekao?

Karidad je ostavila za sobom vratara, njegov štap i zahteve, i prešla ta dva koraka, simbol provalije između slobode i žena koje će, većinom nepravedno, nastaviti da se pokoravaju štapu što se u tom času preteći podigao iznad nje. Karidad je to opazila po prestrašenim licima zatvorenica.

– Kačita je slobodna – začuo se glas skriven među kažnjenicama. – Hoćete li nas sve kazniti? Isto kao da je pobuna?

Karidad je shvatila da se štap predaje kad je žena ispred nje raširila ruke. Stegnutog grla i sa suzama u očima, poletela joj je u naručje. Opkolile su je. Tapšale su je po leđima koja su zacelila. Zagrlile su je i nežno stiskale. Čestitale su joj. Izljubile su je. Poželele su joj sreću. Karidad nije želela da ražesti vratara koji je savlađivao bes, pa je uzela iskrzani pokrivač i još otrcanije ostatke robovske odeće koju je još čuvala pošto je uspela da je zameni drugom, i sišla niz stepenice galerije uz zaglušujuće tapšanje i klicanje zatočenica koje su ostale unutra.

Nije bio Melčor. Na trenutak je pomislila... ali nije poznavala čoveka s dokumentima u ruci. Bilo mu je vidno neprijatno dok ju je čekao pokraj vratarevog sobička smeštenog dalje od ulaznih kapija Galere. Bio je niži od nje, vitak, žilav, a crna kosa se nazirala ispod kape koju nije skinuo. Crna je bila i zapuštena brada, na strogom i tamnopusom licu, opaljenom suncem. Bio je

odeven kao zemljoradnik: seljačke kožne sandale vezane oko gležnjeva, sivosmeđe čakšire od grubog platna bez čarapa i obična košulja, nekada možda bela. Odmerio ju je od glave do pete bez ikakvog prikrivanja.

– Evo je – oglasio se vratar.

Čovek je klimnuo glavom.

– Hajdemo onda – naredio je odrešito.

Karidad je oklevala. Zašto bi poverila sebe tom strancu? Htela je da pita, ali sunčevi zraci su osvetlili mračnu zatvorsku prostoriju dok im je vratar oslobađao prolaz i pomutili joj vid a s njim i volju. Nesvesno je pošla za zemljoradnikom i prešla prag, ostavljajući za sobom dve godine života. Stala je čim je kročila nogom u Ulicu Atoča i zažmurila zaslepljena julskim suncem, koje joj se učinilo drugačije od sunca što se uvlačilo unutra kroz visoke prozore galerija ili u zatvorsko dvorište: ovo je bilo čistije, življe, pa i opipljivije. Duboko je udahnula; učinila je to spontano, jednom, dvaput, tri puta. Otvorila je oči i opazila osmeh na licu sitne Erminije, što je stajala na drugoj strani ulice, kao da se boji da priđe Galeri. Potrčala je do nje ne razmišljajući. Mnogi su se pobunili kad je projurila pored njih. Nije ih čula. Zagrlila je drugaricu, dišući ubrzano. Bezbroj pitanja joj je zastalo u grlu, a suze dveju žena su se pomešale na njihovim obrazima.

– Ti...! Ovde? Erminija... Zašto...?

Nije mogla da nastavi. Osetila je da će se onesvestiti. Duga noć u kladama, oproštaj s Fraskitom i s ostalim zatvorenicama, zagrljaji, aplauzi, plač, sloboda... Erminija je uhvatila Karidad upravo kad su joj kolena klecnula.

– Dođi, Kačita. Idemo – kazala je držeći je oko struka i vodeći do ručnih dvokolica natovarenih dinjama. – Uхвати se ovde – dodala je primičući drugaričinu ruku debeloy dasci na jednoj stranici kola.

– Je li gotovo? – upitao je zemljoradnik pomalo oporo.

– Jeste, jeste – odgovorila je Erminija. Okrenula se ka Karidadi, koja se držala za debelu dasku. – Sad moram da pomognem Marsijalu da gura kola. Ti ne puštaj dasku. Ići ćemo na Glavni trg da prodamo dinje i...

– Erminija, u velikom smo zakašnjenju – opomenuo ju je on.

– Ne puštaj dasku – ponovila je plavuša, trčeći ka jednoj držalji dvokolica da bi ih pogurala zajedno s Marsijalom strmom uzbrdicom Ulice Atoča.

Čvrsto držeći dasku, Karidad je pustila da je vuku. Gungula svetine i kola koja su išla tamo-amo kao da su joj zujali u ušima. Razabrala je mesta kuda je prošla

ranije: bolnice i crkve, fontanu s ribama i anđelom na vrhu, gde je uhapšena, ogromnu zatvorsku zgradu. Duže od dve godine je u Madridu a to je jedino mesto koje zna u gradu: Ulica Atoča. Od fontane s anđelkom do Galere, od Galere do sudijske dvorane i natrag u ženski zatvor.

Nikad nije bila na Glavnom trgu u Madridu, o kome je mnogo toga čula od ostalih kažnjenica. Prenula se iz smetenosti na mestu koje joj se učinilo ogromno, s pijačnim štandovima i nadstrešnicama raspoređenim u sredini, okruženim sa sve četiri strane najvišim zgradama koje je ikad videla: pet spratova i krov, sve uzane, od crvene cigle, s kovanim rešetkama na balkonima, crnim i zlatnim na fasadama. Očarali su je sklad i jednoobraznost tih zdanja, koje su narušavale jedino dve raskošne zgrade čija su pročelja stajala jedno naspram drugog, mada je znala da unutrašnjost svih tih zgrada odudara od spoljašnje veličanstvenosti. Čula je da su stanovi mali, uzani i mračni, za izdavanje ili da u njima žive trgovci koji vode radnje ispod kolonada na trgu: portal sukna, portal konopaca, svile, konca i gvoždarije koji je obuhvatao cela dva pročelja i kojim su izbili na trg.

– Je li bolje? – upitala je Erminija kad ih je Marsijal ostavio same i zašao između štandova da proda dinje.

– Jeste – odgovorila je Karidad.

Ljudi su neprestano prolazili pored njih. Julsko sunce je upeklo i sklonile su se u hlad ispod kolonada.

– Zašto...?

– Zato što mi je stalo do tebe, Kačita – preduhitrila ju je plavuša. – Kako sam mogla da te ostavim tamo unutra?

„Stalo mi je do tebe.“ Karidad je osetila jezu; svi koji su govorili da im je stalo do nje, da je vole ili da im je draga, polako su nestali iz njenog života.

– Namučila sam se – prekinula ju je Erminija iz misli – da nađem ozbiljnog i platežnog građanina koji bi pristao da odgovara za tebe pred sudijskim većem. Hoćemo li da pušimo? – Osmehnula se i uzela da pretura po torbi koju je nosila dok nije izvukla iz nje cigaru.

Zamolila je za vatru jednog čoveka koji je prolazio tuda. Između njih dve je zavladala tišina dok je on palio trud i prinosi ga vrhu cigare. Snažno je povukla i duvan se upalio.

– Uzmi – ponudila je drugarici.

Karidad je uzela cigaru, tanku i loše uvijenu, preterano tamnu i bez mirisa.

Povukla je dim: jak i kiseo duvan goreo je sporo i teško. Nakašljala se.

– Duvan u Galeri je bio bolji! – pobunila se. – Ni tamo unutra se ne puši tako loš duvan kao ovaj.

Erminija se nasmešila. Nasmehala se i Karidad. Nisu se usudile da se zagrlje naočigled ljudi, ali u samo jednoj sekundi ćutke su rekle jedna drugoj bezbroj toga.

– E pa, ovom odvratnom duvanu duguješ slobodu – rekla je Erminija prekidajući čaroliju.

Karidad je pogledala cigaru. Mali, ilegalan zasad duvana, to je u pitanju, objasnila je Erminija. Sveštenik iz Torehon de Ardosia drži nekoliko biljaka na zemljištu u svojini parohijske crkve. Do tada, uz pomoć Marsijala, koji je crkvi davao u zakup vinograd iza kog je bilo skriveno polje zasađeno duvanom, sveštenik ga je iskorišćavao preko crkvenjaka, ali on je sad previše star da bi se i dalje bavio time. „Imam drugaricu...“, iskoristila je Erminija slučajnost doznajući za situaciju. S mukom je ubedila Marsijala i don Valerija, paroha, ali njihova podozrivost je malo-pomalo oslabila u nedostatku drugog rešenja. Koga da unajme za delatnost koju zakon tako strogo kažnjava? Pristali su, i don Valerio je potegao stare veze u sudijskom veću da bi primili Marsijala i odobrili mu da pazi na zatvorenicu. Nije bilo problema: Karidad je odrobijala svoje dve godine a zemljoradnik je jemčio da ima dovoljno novca i da je uzornog ponašanja. Jednog dana je dobio obaveštenje da su dokumenti gotovi.

Marsijal se vratio do portala s kolicima još natovarenim dinjama.

– Zakasnili smo! – požalio se strogim tonom, kriveći Erminiju.

Zakašnjenje zbog procedure obavljene u većnici i Galeri sprečilo ga je da proda robu.

– Nijedna tezga ne želi dinje ovako kasno pre podne. – Odmerio je Karidad isto kao u zatvoru i odmahnuo glavom. – Nisi me upozorila da je tako crna – zamerio je Erminiji.

– Noću se ne primećuje toliko – našalila se Karidad.

Erminija je prasnula u smeh. Zemljoradnik je izvio obrve.

– Ne nameravam da provodim noći s tobom.

– Ti si na gubitku – umešala se Erminija namigujući drugarici.

Ne. Marsijal joj nije muž, ni ljubavnik, čak ni rođak, zadovoljila je Erminija Karidadinu radoznalost dok su hodale za zemljoradnikom s dvokolicama natovarenim dinjama. On je samo komšija. Tetkina i tečina kuća, gde ona živi i

gde će živeti i crnkinja, odmah je do Marsijalove, i premda je posao s duvanom trebalo da bude tajna, za njega zna pola sela. Obećala je tetki i teći mali prihod ako prime Karidad.

– Ali ja nemam novca – požalila se crnkinja.

– Nije bitno. Dobićeš ga od duvana. Sigurno! Daće ti deo proizvedenog. Paroh će odlučiti koliko ti pripada kad vidi rezultate – objasnila je Erminija. – Mada će tvoj deo uvek biti na osnovu izrađenog... Jer ti umeš da obrađuješ listove i praviš cigare, je li? Tako si mi kazala.

– Jedino to umem da radim – odgovorila je crnkinja kad su stigli na trg nepravilnog oblika, na kome se sjatilo isto onoliko ili još više sveta nego na Glavnom trgu – mada si me sad naučila i da šijem.

– Puerta del Sol – objasnila je Erminija zapazivši da Karidad usporava korak.

– Sačekajte ovde – doviknuo im je Marsijal.

Erminija se ćutke sklonila s puta dvokolicama; znala je šta će zemljoradnik uraditi, a on je skrenuo u jednu uličicu što je izlazila na trg. U Madridu je postojalo deset tezgi kojima je sudijsko veće dalo dozvolu za prodaju dinja i tu ih je trebalo prodavati pod kontrolom vlasti, koje su nadgledale kakvoću, težinu i cenu, ali postojale su i brojne preprodavačice, bez određene tezge i ovlašćenja, koje su kupovale i preprodavale voće i povrće iza leđa zakonu, rizikujući da budu uhapšene i završe u Galeri. Preprodavačice dinja su bile raštrkane u okolini Puerta del Sola i Marsijal je, psujući kroz zube, pošao da ih traži.

„Ovo je ta čuvena Puerta del Sol?“, zapitala se Karidad. I o tom mestu je slušala u Galeri: sastajalište besposličara na kome su ljudi ćaskali dok ne bi ubedili sebe da su glasine koje su sami smislili istinite; mesto okupljanja dokonih i lenština, zidara bez posla ili oholih i nepristojnih muzičara koji su čekali da ih neki Madridanin – s novcem ili bez njega ali odlučan da se takmiči s onima koji ga imaju – unajmi da ulepšaju neku sedeljku koju su posle podne obično priređivali kod kuće.

Dve žene su ostale pored samostana ljudima poznatog kao San Felipe el Real, na početku trga. Zbog razlike u visini u odnosu na Glavnu ulicu, trem crkve, jedno veliko predvorje, koje je oduvek bilo središte okupljanja i zabave Madridana, uzdizalo se iznad Erminijine i Karidadine glave. Međutim, ni jedna ni druga nisu obraćale pažnju na smeh i primedbe što su se čuli iz sastajališta.

– Hoćeš li da uđeš? – pozvala ju je Erminija.

Karidad je zaneseno gledala niz pećina koje su se otvarale ispod stepeništa San Felipea. Postojali su i mali dućani ispod predvorja Crkve Gospe od Karmena i

još ponegde u tom Madridu izgrađenom na bregovima, ali najpoznatiji su bili oni na trgu Puerta del Sol. U nekima je prodavana polovna odeća, ali većinom su to bile radnje s igračkama, proizvodima koje su trgovci izlagali mogućim kupcima, natrpanim pored vrata ili obešenim o njihove gornje grede u primamljivom i šarolikom vašaru koji je privlačio pažnju svih prolaznika.

– Možemo li?

Erminija se nasmešila gledajući naivnost na Karidadinom okruglom licu.

– Naravno da možemo... samo da ništa ne razbiješ. Marsijal će se zadržati još neko vreme.

Ušle su u jednu pećinu, uzanu i izduženu, mračnu i tamnu, bez drugog prirodnog svetla sem onog što je ulazilo na vrata. Igračke su bile razbacane i po podu: kočije, čeze, konji, lutke, zviždaljke, muzičke kutije, mačevi i puške, doboši... Obe su se uplašile kao male devojčice kad je iz jedne kutije iskočila zmija i ugrizla za prst ženu što ju je dodirivala. Debela starica koja je vodila radnju slatko se nasmejala gurajući zmiju unutra. Žena se oporavila od iznenađenja i upitala koliko košta, spremna da je kupi. Dok su se njih dve cenjkale, Karidad i Erminija su se rasonodile pored još četvoro ili petoro ljudi unutra, od kojih su se neki borili s decom što su tražila da im kupe celu prodavnicu.

– Pogledaj ovo, Kačita – Erminija je uprla rukom u jednu plavu lutku. – Kačita?
– opet ju je pozvala ne dobivši odgovor.

Okrenula se ka Karidadi i videla da ona blene kao omađijana u mehaničku igračku na jednoj polici: na malom postolju obojenom u zeleno i oker nekoliko figurica crnih muškaraca, žena i dece, od kojih su neki nosili vreće, a drugi dugačke motke s kojih su visili listovi duvana, a jedan beli nadzornik s bičem u ruci zatvarao kompoziciju, bilo je poređano oko nečega što je predstavljalo drvo sejbe i nekoliko stabljika duvana.

– Dopada ti se? – upitala je Erminija.

Karidad nije odgovorila.

– Sačekaj, sad ćeš da vidiš.

Erminija je više puta okrenula sićušni ključ za navijanje što je virio iz postolja igračke, pustila ga kad je došla do kraja i začula se metalna melodija, crnci su se okretali oko sejbe i biljaka duvana, a beli nadzornik je dizao i spuštao ruku u kojoj je držao bič.

Karidad nije ništa rekla; jedna ruka joj je bila ispružena, kao da se snebiva da li da dodirne igračku ili ne. Erminija nije primetila da joj je drugarica gotovo u

transu.

– Pitaću za cenu – kazala je ushićeno, bodro, i krenula do starice koja je motrila na njih stojeći za tezgom pošto su žena i zmija u kutiji izašle iz pećine. – Ni kad bismo uštedele sav novac zarađen za nekoliko godina! – požalila se vrativši se. – Dođi da vidiš lutku!

Marsijal je morao da obiđe nekoliko pećina da ih nađe. Njegovo zgrčeno lice bilo je dovoljno da Erminija povuče Karidad napolje. Znala je šta se dogodilo: preprodavačice su kupile od njega dinje po upola manjoj ceni nego što je mogao da dobije. Pošle su za praznim dvokolicama preko Puerta del Sola, sporo, iako je Marsijal psovao rulju tražeći da im oslobodi prolaz.

Karidad je ugledala vodonoše, sve same Asturijce, okupljene oko fontane koju su nazivali Mariblanka, s krčazima spremnim da prenesu vodu tamo gde se traži. Hasinta je bila iz Asturije i govorila joj je o njima. Da li je jedan od tih ljudi rođak koji ju je doveo u Madrid i kog nije htela da osramoti kad je prvi put zatrudnela? Osmotrla ih je; odvažni i grubi, tvrdila je devojka, i većina njih radi veoma teške poslove: vodonoše, nosači uglja ili paketa. Petkom, s predikaonice postavljene na trgu, između Crkve Srećnog poroda i Mariblanke, sveštenici i fratri su im držali propovedi. Po svemu sudeći, bile su im potrebne; kavge između vodonoša i suseda koji su hteli da se snabdeju vodom iz fontane bile su stalne, kao i one između njih samih kad bi neko, pošto dođe red na njega, pokušao da natoči više nego što treba: jedan veliki krčag, dva srednja ili četiri mala; toliko je najviše bilo dozvoljeno odjednom. Takođe, ispričala joj je Hasinta, ne bez ponešto nostalgije, Asturijci su se okupljali na Šetalištu korehidora da igraju „dansu primu“ iz svog kraja. Dolazili su svi i plesali zajedno, ali bi se naposljetku uvek potukli motkama ili kamenicama, podeljeni u grupe po mestima iz kojih su poticali.

Kao na Glavnom trgu, oko fontane Mariblanka su stajale nadstrešnice i štandovi za prodaju mesa i voća, ali za razliku od jednoobraznih i veoma visokih zgrada na tom trgu, na Puerta del Solu se nalazilo svega nekoliko važnih građevina: Samostan San Felipe el Real i jedna velika kuća koja je zauzimala ceo blok s tornjem na uglu, svedočeći o svom vlasniku plemenitog roda, gospodararu varošice Umera, čiji ulaz je bio s one strane gde je Glavna ulica; crkva i bolnica Srećnog poroda, preko puta drugog kraja tornja: u jednom pročelju nalazilo se sirotište, a nešto dalje, na drugoj strani ulice gde je bila bolnica, Samostan pobeđe, čije predvorje je takođe služilo kao mesto okupljanja pofrancuženim fićfirićima. Ostale građevine su bile samo niske kuće, većinom prizemne, uzane, stare i načičkane, na čijim fasadama je provetravana odeća, raširena da se suši, i

intimni delovi odeće stanovnika. Đubre je nagomilavano u tremovima, a izmet koji nije nehajno bačen kroz prozore stajao je ispred vrata, u nokširima, čekajući da prođu kola za klozete... ako uopšte prođu.

Među ljudima i u gunguli koja joj je delovala čudno posle dve godine zatvora, Karidad je morala da pripazi da ne zaostane za Marsijalom koji je gurao dvokolice. Prošli su Puertu del Sol i ušli u Ulicu Alkala, a kočije i kola su išli uzbrdo i nizbrdo, mimoilazeći se, zastajući da ugledna gospoda u njima razmene poneku reč, pozdrave se ili da jednostavno pokažu svoje bogatstvo. Karidad je pokušala da zamisli šta je očekuje. Torehon i kako još? Nije se sećala imena sela koje je pomenula Erminija; zaboravila ga je čim je plavuša progovorila o duvanu, o svega nekoliko biljaka, svešteniku i ostarelom crkvenjaku. „Loš duvan“, dodala je u sebi. Žurba, kola, naredbe i psovke kočijaša i livrejisanih slugu koji su pešice hodali pored njih naterali su Karidad da zaboravi na svoje jade i čak joj onemogućili da pažljivije zagleda raskošne zgrade koje su izgradili raznorazni bogataši i verski redovi u najotmenijoj ulici u Madridu, koja se završavala kod istočne gradske kapije, Kapije Alkala. Kroz njen jedini luk, s čije obe strane je stajao mali toranj, Karidad je napustila grad svega nekoliko meseci pošto je Milagros ušla u njega.

Četiri milje carskog drumu razdvajale su ih od Torehon de Ardosia. Prešli su ih za isto toliko sati, a jako letnje sunce je upeklo pravo na njih dok su prolazili između prostranih pšeničnih polja. „Ovde gaje duvan?“, zapitala se Karidad sećajući se plodne kubanske plantaže. Bila je u prilici da se seti svog starog slamnatog šešira: nije joj trebao u Galeri, ali na tom putu, po žezi, zažalila je što ga nema. Sigurno je ostao napušten u sobi u tajnoj gostionici, zajedno s crvenom odećom, dokumentima i novcem. „Neobična je ta sloboda“, pomislila je. Dve godine joj nije nedostajala crvena odeća, ni kad je morala da izdvoji nešto novca za staru izlizanu košulju kojima ih je snabdevala potrkusa, a sad je svega četiri puta udahнула slobodu i uspomene su već probijale sebi put u njenom sećanju.

Iza ljutitog i ćutljivog Marsijala, koji ih je nemilosrdno vukao pošto se izvikao na Erminiju optužujući je za propast kod prodaje dinja, dve žene su imale dovoljno vremena da ispričaju jedna drugoj šta im se zbilom dogodilo u međuvremenu.

– Kako su ti leđa? – upitala je Erminija kad su prelazili preko jednog mosta. – Reka Harama – objavila je klimajući bradom ka gotovo isušenom rečnom koritu.

Karidad je zinula da joj odgovori za leđa, ali nije dobila priliku.

– Moramo da ti nabavimo cipele – kazala je plavuša pokazujući na crnkinjine bosa noge.

– Ne umem da hodam u cipelama – odvrtila je Karidad.

Ostavili su za sobom most Viveros. Ostala je još jedna milja do Torehon de Ardosa a Karidad je već znala celu porodicu s kojom će živeti: Erminijinu tetku Margaritu i teču Hermana. On je bio zemljoradnik, kao skoro svi žitelji sela, a žena mu je pomagala kad je stizala.

– Teča je dobar čovek – promrmljala je Erminija – kao moj otac, mada je on bio pomalo bandoglav. Primio me je kao malu, kad majka nije mogla da brine o deci i razdelila nas okolo.

Karidad je znala celu priču, znala je i da Erminija nije doznala ništa više o majci, isto kao ona. Setila se da su te noći obe plakale.

– Tetka Margarita je ostarila – objasnila je plavuša – kad nije bolesna od jedne bolesti, onda je od druge, ali biće dobra prema tebi.

Tu su bili i Anton i Rosario. Karidad je opazila izvesnu nervozu kod drugarice kad je razvezla hvaleći brata od tetke Antona, koji je s ocem obrađivao zemlju uzetu u zakup, iako je često pomagao i u proizvodnji crepova ili prevozio slamu do Madrida.

– Ako su tvoji rođaci zemljoradnici – prekinula je Karidad njen govor – zašto se oni ne bave duvanom?

– Ne smeju – odgovorila je Erminija.

Nekoliko koraka su prešle ćutke.

– Ti znaš da je posao s duvanom opasan, je li? – upitala je plavuša.

– Da.

Karidad je znala. Razgovarala je s jednom kažnjenicom osuđenom zbog švercovanja duvana.

– S Rosario treba biti na oprezu – upozorila ju je Erminija malo kasnije. – Umišljena je, lako se vređa i zapovednički je nastrojena.

Žena njenog brata nije pomagala na njivi. Imala je četvoro dece čija imena Karidad nije ni pokušala da zapamti, i godinama je dobijala dobre pare oduzimajući im mleko što im je pripadalo i prodavala ga deci dobrostojećih Madridana. Kako joj je ispričala Erminija, blizu šest meseci s njima živi sin jednog tužioca iz Ratnog saveta koga su roditelji kao novorođenče doveli u Torehon da ga Rosario doji.

– A ti? – upitala je Karidad.

– Šta ja?

– Šta ti radiš tu, u tetkinoj i tečinoj kući?

Erminija je uzdahnula. Marsijal je odmakao nekoliko koraka kad je Karidad stala; drugarica joj nije ispričala zašto i dalje živi kod tetke i teče.

– Pomažem – samo je odgovorila.

Karidad je zaškiljila dok su se obrisi plavušnog tela isticali naspram polja a sunce, veoma drugačije od onoga u Galeri, milovalo joj je bistu.

– Nikad se nisi udavala?

Erminija je zatražila da krene dalje.

– Još malo pa... – pokušala je da se izvuče.

– Zašto? – prekinula ju je Karidad ne odustajući.

– Dete – priznala je napokon Erminija. – Pre nekoliko godina, pre zatvora. Niko u Torehonu se neće oženiti sa mnom. A u Madridu... u Madridu se muškarci plaše da se ožene.

– Nisi mi ništa pričala o tome.

Erminija je skrenula pogled u stranu i produžile su dalje ćutke. Karidad je znala da muškarci ne žele da se ožene. Mnoge zatvorenice u Galeri su se žalile na to, da se u tom Madridu gde vladaju prosvetlost i preteran luksuz muškarci boje da se ožene. Broj brakova je iz godine u godinu opadao a s njim i broj novorođenčadi, nadomešten ljudima pristiglim iz svih krajeva Španije. Nije postojao drugi razlog sem nemogućnosti da se namire troškovi te raskoši, pre svega odeće, u koje su žene upadale nadmećući se vatreno čim se udaju, i one plemićkog roda i siromašne, svaka u okvirima svojih granica. Mnogi muškarci su bankrotirali; drugi su radili bez predaha da bi udovoljili suprugama.

Torehon de Ardos je bio selo s nešto više od hiljadu stanovnika, pored carskog drumu koji je vodio u Saragosu. Prošli su pored Bolnice Svete Marije, na ulazu u selo, i izbegli dvojicu prosjaka koji su ih saleteli. Još jedan blok kuća i ušli su u Ulicu Enmedio dok nisu stigli do glavnog trga. U Bolničkoj ulici, između Crkve San Huana i Bolnice San Sebastijana, zaustavili su se ispred nekoliko niskih kuća od ćerpiča, s vrtovima pozadi koji su se graničili s gumnima. Sunce je još blistalo.

Marsijal je progundao nešto umesto pozdrava, pružio Karidadi dokumente koji su dokazivali da je slobodna, prislonio dvokolice na pročelje jedne kuće i ušao unutra. Karidad je pošla za Erminijom do susedne kuće.

– Zdravo, Marijo, milosti puna – javila se glasno kad je prešla prag.

Na dan 13. septembra 1752, tri godine posle velike racije Cigana, u Kraljevsku kuću milosrđa u Saragosi stigli su petsto pedeset i jedna Ciganka i još stotinu dece. Svi su oni ukrcani na brod u luci u Malagi do pristaništa u Tortosi, u provinciji Taragoni, na ušću reke Ebra, odakle su plovili uzvodno baržama do Saragose, a sve vreme ih je čuvao puk vojnika.

Ana Vega je stisnula ruku malom Salvadoru kad je spazila gradske kuće i kule što su ih nadvisivale. Dečak, star gotovo devet godina, odgovorio je na tetkin stisak podjednako jako, kao da on hoće njoj da ulije hrabrost. Ani se omakao tužan osmeh. Salvador je pripadao familiji Vega i Ana ga je usvojila pre nešto više od godinu dana, pošto mu je majka umrla od epidemije pegavog tifusa koji je pokosio građane Malage. Tifus je desetkovao stanovništvo priobalnog grada i Ciganke zatočene u Ulici rumenih oblaka nisu se spasle propasti. Izbrojane su na hiljade mrtvih, više od šest, govorilo se, toliko da je biskup zabranio da se zvona oglašavaju prilikom davanja poslednje svete pričesti bolesnicima i za sahrane. Sveštenici su delili porcije ovčetine po kućama bolesnika, ali nijednu nisu dobili Ciganke i njihova mala deca. Zatim, kad je epidemija prošla, na grad se obušila velika glad 1751. godine, posledica loše žetve. Nijedna od brojnih molitvenih i pokajničkih litija koje su sazivali fratri i sveštenici diljem Andaluzije nije zaustavila strašnu sušu.

Ana je pustila mališanovu ruku, nežno ga pomilovala po kratko ošišanoj glavi i privukla sebi. Saragosa se pružala pred njima; više od pet stotina Ciganki ćutke je posmatralo grad, sve bliži. Većina tih žena, ispijenih, istrošenih, bolesnih, mnoge od njih gole, nije znala šta će im doneti sudbina od tog trenutka. Na kakve još muke namerava da ih stavi Njegovo veličanstvo Fernando VI?

Markiz od Ensenade je imao odgovor na to. Plemić nije popuštao u svojoj opsednutosti da istrebi cigansku rasu. Mnogi zatočeni u Karaki odvedeni su iz Kadisa do brodogradilišta u Ferolu, na drugom kraju Španije, na severu. Što se Ciganki tiče, markiz je morao da se izbori s odborom koji je upravljao Kućom milosrđa da ih premesti tamo. Kuća milosrđa je nastala kao ustanova za prihvatanje siromaha i skitnica nastanjenih u glavnom gradu provincije Aragona. Lišavani su slobode, primoravani da rade da bi bili korisni društvu a u nekim slučajevima je dozvoljavana i fizička kazna, ali odbor ipak nije želeo da vidi kako se njegovo

delo pretvara u zatvor za kriminalce. Saragosa je oduvek smatrana izuzetno milosrdnim gradom, a ta vrlina je samo privlačila još veći broj siromaha na gradske ulice. „Otac siročadi“ se starao o nezbrinutoj deci, i s vremena na vreme slao patrole „siromaških kola“: kola s rešetkama obilazila su grad da bi pohapsila prosjake i skitnice koji su lenčarili ili prosili, i oni su zatvarani u Kuću milosrđa. Kako da prime tih petsto očajnika, plus još dve stotine aragonskih Cigana i dalje zatvorenih u tamnici zamka Alhaferija, koje je markiz takođe nameravao da smesti tu, kad je bila pretrpana s gotovo šeststo prosjaka?

Borba između odbora i Ensenade završila se u markizovu korist: država će se postarati za izdržavanje Ciganki. Takođe, biće izgrađena nova zgrada za njihov smeštaj, paziće se da uvek budu odvojene od ostalih zatvorenika a glavni kapetan će odrediti dvadeset vojnika da stražare i čuvaju ih.

Duga kolona prljavih i nagih žena, praćenih vojnicima, izazvala je tako veliko iščekivanje da se gomila ljudi pridružila povorci koja se zaputila do Kapije Portiljo, ispred zamka, kuda je ušla u grad. Nedaleko od tog ulaza nalazilo se Polje bika, na koje je izlazio vrt Kuće milosrđa. Dugačke zgrade od cigle i drveta, prizemne ili jednospratne, s krovovima na dve vode i prozorima bez rešetaka raspoređenim naizgled bez reda, sačinjavale su celinu. Između njih su bili rasuti dvorišta i slobodne površine, male uslužne zgrade, i na jednom kraju, skromna crkva sa samo jednim brodom, i ona od cigle i drveta.

Upravnik Kuće milosrđa odmahnuo je glavom gledajući žene i decu koji su ulazili na kapiju u pratnji vojnika. Sveštenik, pored njega, prekrstio se više puta videvši gola tela, ispijena lica, kosti ispale od gladi, mlitave grudi što su se nepristojno ukazivale; mršave ruke, noge i zadnjice.

Čim bi ušli, odvlačili su ih u zgradu izgrađenu naročito za njih. Ana i Salvador, držeći se za ruke, stupili su unutra zbunjeno s ostalim ženama i decom. Letimičan pogled je bio dovoljan da se Ciganke uvere da neće svi stati unutra. Mesto je bilo mračno i tesno. Zemljani pod bio je vlažan od vode koja se tu zadržavala, a nezdrav smrad što se širio od nje na septembarskoj vrućini, tu gde vazduh nije proticao, bio je nepodnošljiv.

Iz usta žena začule su se žalbe.

- Ne možete nas smestiti ovde!
- I štale za životinje su bolje!
- Porazboljevaćemo se!

Mnoge Ciganke su skrenule pogled ka Ani Vegi. Salvador joj je stisnuo ruku da je ohrabri.

– Nećemo ostati ovde – izjavila je. Dečak joj je uputio blistav osmeh. – Hajde da izađemo!

Okrenula se i prva pošla napolje. Ciganke koje su još ulazile unutra, vratile su se kad su naišle na Anu Vegu. Posle svega nekoliko minuta opet su sve bile na zaravni ispred zgrade, kukajuć, zapomažuć, proklinjuć sudbinu, izazivajuć vojnike koji su pitali kapetana šta da rade. Oficir se okrenuo prema upravniku, a on je opet odmahnuo glavom: znao je, predvideo je tu nevolju. Nije prošlo ni dva meseca otkako je upravni odbor upozorio markiza od Ensenade da je nova građevina štetna po zdravlje: vode u Kući milosrđa nisu oticale i kvarile su se u zgradi za Ciganke. Početak nije mogao biti gori.

– Uterajte ih unutra! – naredio je nadjačavajuć galamu.

Urlik je još odzvanjao kad je Ana Vega poletela udarajuć pesnicama i grizuć zubima narednika pored sebe. Mali Salvador je napao drugog vojnika, a on ga se oslobodio udarivši mu šamar i pobio se s mnogim Cigankama koje su se povele za Anom. Druge, koje nisu mogle da se tuku, bodrile su ostale. Posle nekoliko časaka zbunjenosti, vojnici su uzmakli, pregrupisali se i pucnji u vazduh su zaustavili gnev žena.

Rešenje koje je pobuna nudila zadovoljilo je upravnika: pokazaće autoritet i rešiće pitanje smeštaja. Ana Vega i još pet žena prepoznatih kao podstrekačice biće izbičevane i klečaće dva dana u kladama; ostali će moći da spavaju van zgrade, na otvorenom, po dvorištima i u bašti, bar dok bude trajala vrućina od koje su se kvarile ustajale vode. Na kraju krajeva, septembar je, i takva situacija ne može potrajati predugo.

U prisustvu žena i dece, Ana je okrenula gola leđa vrataru; lopatice, kičma i ispale ključne kosti nisu mogle da sakriju ožiljke od mnogih drugih kazni pretrpljenih u Malagi. Bič je fijuknuo u vazduhu i Ciganka je stegla zube. Između dva udarca, okrenula je pogled ka Salvadoru, u prvom redu, kao uvek. Stisnutih pesnica i usta, dečak je zatvarao oči svaki put kad je kožni remen ranjavao Cigankina leđa. Ana je pokušala da mu se osmehne da bi ga umirila, ali na usnama joj se ocrtala samo usiljena grimasa.

Suze koje je videla da teku niz mališanove obraze zbolele su je više od svakog udarca bičem. Salvador ju je prihvatio kao zamenu za mrtvu majku a Ana je u dečaku našla utočište i pokazala osećanja koja svi kao da su želeli da joj ukradu. Dva puta se odrekla rođene ćerke. Čula je za događaje u Sokaku San Migela: Trijanka se dobro postarala da oni stignu do njenih ušiju. Milagrosina svadba s unukom Rafaela Garsije, onim mladim kavgadžijom kog je ošamarila, unesrećila ju je. Njena devojčica da se preda jednom Garsiji! S druge strane, začudila ju je i

zabrinula vlastita ravnodušnost kad je čula vest da joj je muž ubijen, i što nije osetila ništa posle tolikih godina zajedničkog života, ali zaključila je da Hose nije zasluživao drugačiji kraj: dozvolio je taj brak. A što se tiče smrtne presude izrečene njenom ocu...

– Imaš li nešto da kažeš?

Sećanje na razgovor s vojnikom u Malagi prenulo ju je iz misli.

– Očekuju odgovor? – upitala je.

Čovek je slegnuo ramenima.

– Ciganin mi je rekao da se vratim kad porazgovaram s tobom.

– Neka kaže mojoj ćerki da više ne pripada Vegama.

– To je sve?

Ana je zaškiljila.

– Da. To je sve.

Milagros je posle nekog vremena pokušala opet preko Kamača. „Kaži joj da mi više nije ćerka“, poručila je. Da li je to istina?, često se pitala noću, jesu li njena osećanja zaista takva? Pokatkad, kad bi je obuzeo gnev pri pomisli na Milagros u rukama Garsije, mržnja cele porodice i ponos ciganske rase navodili su je da odgovori da jeste, da joj više nije kći; ali u mnogim drugim noćima, a njih je bilo najviše, u njenoj nutrini je sebi otvarala put jedino beskrajna majčinska ljubav, koja prašta, slepa pred devojčinim greškama. Zašto je rekla nešto tako okrutno?, mučila je sebe tada. Bes i tuga su se smenjivali ili mešali u tami dugih noći u zatočeništvu, ali Ana je onda svaki put morala da krije od ostalih zatvorenica plač i jecaje koji su navirali u takvim trenucima.

Zgrade u kojima je živela madridska aristokratija nisu ličile na seviljske plemićke kuće, podignute na vrhuncu trgovine s Indijama, sa svetlim središnjim dvorištima punim cveća, opasanim stubovima kao stožerom i dušom zdanja. Osim nekoliko izuzetaka, mnoštvo plemića koji su živeli u prestonici, neki s titulama ukorenjenim u istoriji Španije, i većina koju je uzdigla nova burbonska dinastija, živelo je u vlastelinskim kućama čiji je spoljašnji izgled bio strog i malo se razlikovao od mnogih drugih u Madridu u sedamnaestom veku.

Filip V, unuk Kralja Sunca i prvi vladar Burbon, obrazovan i prefinjen, stidljiv i melanholičan, pobožan, odgajen u pokornosti koja je pripadala drugom sinu francuske kraljevske kuće, tečno je govorio latinski jezik, ali su mu trebale godine da progovori španski. Nikad mu se nije dopadao dvorac koji je do njegovog dolaska bio sedište njegovih prethodnika na prestolu: Habzburga. Kako da se ta jednostavna kastiljanska tvrđava stešnjena na jednom madridskom brežuljku uporedi s dvorcima u kojima je mladi Filip proživio detinjstvo i mladost? Versaj, Fontenblo, Marli, Medon, svi opkoljeni ogromnim i negovanim šumama, vrtovima, fontanama ili lavirintima. Veliki kanal, napravljen u Versaju, gde je mladi Filip plovio i pecao ribu u kraljevskoj flotili koju je opsluživalo trista veslača, imao je više vode nego uboga reka Mansanares što je vijugala ispod dvorca. Okružen francuskim dvoranima i slugama, kralj je boravio malo u kastiljanskoj tvrđavi a malo u palati Buen Retiro, dok na Badnje večer 1734. godine požar koji je planuo na zavesama u sobi njegovog dvorskog slikara nije progutao ceo dvorac i podstakao kraljevo konačno preseljenje u Retiro. Mada je sam Filip V naredio da se na zemljištu gde je bio dvorac izgradi nova palata po njegovom ukusu, neki imućni ljudi su sledili korake vladara do okoline palate Buen Retiro i šetališta uređenih na okolnim livadama. Ipak, velika većina plemića je i dalje živela tamo gde je bila žila kucavica grada: u okolini nove kraljevske palate koja je te 1753. godine već pokazivala svoje velelepne kamene zidove.

Nije to bilo prvi put da Milagros poslednjih meseci uđe u jednu od tih vlastelinskih kuća. Dugo je odbijala sve pozive, govoreći sebi da će taj novac poslužiti samo za zabavu i ljubakanja njenog muža, dok nije stigao jedan koji nije smela da odbije: markiz od Rafala, korehidor Madrida i sudija zaštitnik

pozorišta, zapovedio je da ona peva i igra na saraou koji je priređivao za nekoliko prijatelja.

– Ovaj poziv nećeš smeti da odbiješ, Ciganko – opomenuo ju je don Hose, direktor pozorišne trupe, saopštivši joj markizove želje.

– Zašto? – upitala je gordo.

– Završićeš u zatvoru.

– Nisam učinila ništa loše. Odbiti...

Direktor ju je prekinuo odmahujući rukom.

– Uvek ima nešto što se loše učini, devojko, uvek, a pogotovo kad zavisi od toga da li će plemić kog si prezrela odlučivati o tome. Prvo ce to biti nekoliko dana zatvora zbog nečeg beznačajnog... ispada pred publikom ili nekog izraza za koji budu smatrali da je nedoličan. Čim izađeš iz zatvora, pozvaće te ponovo, i ako i dalje budeš odbijala, ležaćeš u tamnici mesec dana.

Izraz na Milagrosinom licu je od prvobitnog prezira prešao u jak strah.

– I zvaće te opet čim te oslobode; plemići ne zaboravljaju. Za njih će to biti kao igra. Tvoja obaveza je da pevaš i igraš u *Princu*. Ako to ne budeš radila ili budeš namerno radila loše, zatvoriće te; ako budeš radila dobro, već će naći nešto što im se ne dopada...

– I poslaće me u zatvor – pre njega je završila rečenicu Milagros.

– Da. Ne otežavaj sebi život. Naposljetku ćeš pevati i igrati za njih, Milagros. Imaš malu ćerku, ako se ne varam?

– Kakve veze ima ona? – skočila je Ciganka ljutito. – Ne mešajte se...!

– Zatvori su puni žena s malom decom – prekinuo ju je. – Nije uljudno odvajati dete od majke.

Milagros je pristala, nije imala drugog izbora. Užasavala ju je i sama mogućnost da njena devojčica dospe u zatvor. Pedru su zaiskrile oči kad je čuo vest.

– Poći ću s tobom – izjavio je.

Htela je da se usprotivi:

– Don Hose...

– Razgovaraću ja s tim čovekom; uostalom, zar nisi govorila da ti treba zaštita? Naći ću gitariste i Ciganke; muzičari iz *Princa* ne razumeju šta ti ljudi žele, nemaju privlačnosti.

Don Hose je pitao markiza, a on ne samo da je dopustio nego je oduševljeno

prihvatio Pedrov predlog. Don Antonio, korehidor, pamtio je kako je Milagros raspalila strasti kod publike okupljene u seviljskoj palati grofa i grofice od Fuentevijehe, a on je upravo to hteo od nje: razuzdane ciganske igre koje su cenzori zabranjivali u *Princu*, pohotne sarabande koje su na sva usta kudili bogomoljci i puritanci, i one druge ritmove što ju je Karidad naučila da razume a pre svega da oseti, igre iz Gvineje, crnačke, smele i izazovne, što slave plodnost: čakonu, kumbe i sarambeke. Nijedan glumac iz pozorišne družine nije bio deo te grupe, ni Marina, premda je Milagros navaljivala, ili velika Seleste, jer je Pedro s njom prekinuo i poslednje veze. Osim Marine, koja je prihvatila njena izvinjenja, ta odluka je Milagrosi donela omrazu ostatka družine, ali Pedro nije uslišio njene žalbe. „Ti si ta kojoj kliče publika u *Princu*“, ubeđivao ju je.

I to je bilo tačno: zbog nje su ljudi dolazili u pozorište, i kad bi se završile tonadilje i pojavili Seleste i ostali da odigraju treći i poslednji čin komada, najveći deo gledalaca bi već napustio pozorište i glumci su nailazili na poluprazan i rastrojen amfiteatar.

Od tog prvog nastupa na zahtev korehidora, često su plemići, bogataši ili službenici na visokom položaju zahtevali prisustvo čuvene Bosonoge na brojnim zabavama koje su pravili. Don Hose se obraćao neposredno Pedru, a on je prihvatao sve pozive. Kad bi se završio njen nastup u pozorištu, uveče, Milagros je odlazila u te vlastelinske kuće da udovolji čulnosti prosvećenih dostojanstvenika kraljevstva i njihovih supruga.

I stoga te prolećne večeri 1753. godine Ciganka nije obratila pažnju na neugledan spoljašnji izgled kuće. Znala je da je unutra sve prepuno raskoši: ogromne sobe, trpezarija, biblioteka, salon za slušanje muzike i kartanje, radne sobe, saloni s visokim tavanicama, a gizdavi kristalni lusteri osvetljavali su nebrojeno mnogo komada nameštaja ukrašenog kornjačevinom, slonovačom, bronzom, vitražima ili intarzijama od egzotičnog drveta, svi postavljeni uza zidove, gotovo uvek sa stolom u sredini pored koga je stajala najviše jedna stolica; ramovi čija su velika ogledala odražavala svetlost što je izbijala iz metalnih uljanica na njihovim kracima; sagovi, kipovi, slike i tapiserije s motivima koji nisu imali nikakve veze s Biblijom ili mitologijom kao oni što ih je videla u seviljskim kućama. Isto se moglo reći i za kamine. U Madridu više nisu bili u modi veliki, u španskom stilu, nego francuski: mali, mermerni, nežnih linija. Sklonost prema svemu što je francusko nametala se do neslućenih krajnosti.

Salonima i nameštaju, beskrajnom mnoštvu slugu od kojih su vrvele plemićke kuće trebalo je dodati i obilje predmeta i ukrasa od zlata, srebra, slonovače ili

plemenitog drveta; servise od kineskog porcelana i čaše od gorskog kristala koje su prodorno treperile uzdižući se povrh svake galame kad bi kucnule jedna o drugu, dignute u zdravici, a oko njih nadmetanje u svili, baršunu, moareu i lameu; naborima na tkaninama, karnerima, resama, koncima, mašnjama, vrpcama i svilenim čipkama; parfemima; ekstravagantnim frizurama na ženama, napuderisanim perikama njihovih pratilaca. Raskoš, razmetanje bogatstvom, taština, licemerje...

Milagros je bila ravnodušna prema svem tom šepurenju. Te večeri nije nosila ni odeću iz *Princa*, nego jednostavnu i komotnu cigansku odeću, u kombinaciji s raznobojnim vrpcama i kuglicama. Otkako je postala primorana da ide po plemićkim kućama, dobijala je poklone, poneke skupocene, iako nisu ničemu poslužili onima koji su pokušali da joj se dodvore ili da je zavedu. Svi pokloni i sav novac koji je dobijala za nastupe odlazili su u ruke Pedra, čiji izgled se, za razliku od njenog, znatno popravio; te večeri je bio u kratkom, bogato izvezenom kaputiću, po ugledu na one madridskih manola, svilenoj košulji i čarapama i cipelama sa srebrnim šnalama koje je stalno terao Bartolu da glanca; gledajući ga tako blistavog, otmenog i zanosnog, osetila je ubod nečega za šta nije znala da li je bol ili bes. Paradirajući time što je Ciganin, Pedro se obraćao markizu od Tore Hirona kao da mu je jednak: pričali su, smejali se i čak tapšali po leđima, kao da ih vezuje staro prijateljstvo. Opazila je i da se mnoge prisutne dame sašaptavaju pogleda bezobrazno uprtih u njenog muža. Čak i pofrancuženi fićfirići, udvarajući se damama, kao da su mu zavideli!

Milagros je gordo prošetala pored njih, kao da ih začikava. Poznavala je igru zavodjenja. Marina joj je objasnila da u pratnji većine dama u ložama u amfiteatru *Princ* nisu njihovi muževi, nego *chevaliers servants** koji su im se udvarali.

– I njihovi muževi to dozvoljavaju? – upitala je Ciganka začuđeno.

– Naravno – odgovorila je Marina. – Udvarači svakog popodneva dolaze s njima u pozorište i plaćaju im dobru ložu – ispričala je u garderobi – mada se dama ponekad radije pomeša sa ženama na balkonu skrivena ispod dobrog plašta. Kad je u žalosti, na primer, i nije prikladno da je vide kako se zabavlja u pozorištu ili sluša ogovaranja preprodavačica. U tom slučaju udvarač takođe treba da joj plati ulaz i da je sačeka na izlazu iz pozorišta. Otvori dobro oči! – napomenula je Milagrosi. – Sigurno ćeš ih prepoznati iako im je lice prekriveno koprenom.

– Šta još treba da radi udvarač? –animalo je Ciganku.

– Treba da ugađa dami kojoj se udvara – objasnila je Marina. – Može da razgovara samo s njom, ne sme da priča ni s jednom drugom ženom, ni kad

njegova dragana nije tu. Rano ujutro, mora da ode u njenu ložnicu da je probudi, odnese joj doručak, pomogne da se obuče i razgovara s njom dok je frizer češlja i udešava; zatim idu na misu. Po podne, prate ih dovde, da gledaju pozorišnu predstavu. – Marina je nabrajala obaveze udvarača brojeći na prste. – Posle odlaze zajedno u dugu šetnju po Šetalištu San Heronima u dobrim otvorenim kolima, a uveče je red na sedeljku, kartanje i plesanje kadrila pre nego što je dovede natrag kući. Ako se dama jednog dana razboli, udvarač mora i danju i noću da sedi pored nje, da je neguje i daje joj lekove. Za sve što hoće da uradi, treba da dobije dozvolu svoje dame.

– Je li to sve? – upitala je Ciganka podrugljivo.

Ali, na njeno iznenađenje, Marina je nastavila dalje.

– Ne! – odgovorila je otežući preterano samoglasnik. – Samo sam uzimala vazduh. – Nasmejala se tobože izveštačeno. – To treba da radi. A tu je i ono što treba da plati: frizera, cveće koje mora da joj šalje svakog dana, a pre svega odeću i ostale ukrase koje dama treba da nosi. Neke od njih, pre trošenja novca, ugovaraju prethodno s udvaračem najveći iznos svih tih troškova, ali to su jeftina udvaranja. Pravi udvarač treba da otvori račun u najboljim radnjama da bi se njegova dama dostojno ulepšala, i da bude u toku s poslednjim modnim dešavanjima na dvoru i svim onim što stiže iz Pariza i da joj to nabavi pre nego što ostale pokažu...

– Propašće – primetila je Milagros.

– Madrid je pun udvarača koji su ostavili ceo imetak na udvaranje dami.

– Nesrećnici.

– Nesrećnici? Uživali su u osmehu i društvu svojih dama, u razgovoru i poveravanjima... čak i u njihovom preziru! Čemu još može da teži muškarac?

Kad se setila tih reči, Milagrosi se oteo osmeh koji je loše protumačio jedan mladi fićfirić koga je markiz pozvao na zabavu. „Koliko ti je novca ostalo?“, došla je u iskušenje da ga upita upravo u trenutku kad su se dve drske dame odvojile od grupe i prišle markizu i Ciganinu umiljavajući se. Milagros nije znala da li da im se prepreči na putu. To je njen čovek! Ili nije? Sve češće noću nije dolazio ni na spavanje, ali to ne moraju da znaju te glupače što su je u prolazu zapahnule oblakom parfema. Nije ih presrela. Okrenula je glavu i pogled joj se izgubio u odsjajima velikog kristalnog lusteru čim su dve žene počele da opsedaju Pedra.

Zabavom za gotovo dve stotine zvanica markiz od Tore Hirona je te večeri proslavljao što mu je kralj, kao španskom velikašu, dao povlasticu da ne skida

šešir u njegovom prisustvu. Kao i u drugim prilikama, Milagros je pevala i igrala strasno kao u pozorištu. U tim trenucima ona je bila kraljica. Osećala je to, znala je! Vojvode, markizi, grofovi i baroni predavali su se njenom glasu a u njihovim očima, u tom času lišenim svakog plemstva, novca pa i vlasti, opažala je jedino želju, žudnju da poseduju to devetnaestogodišnje telo koje se pred njima pokazivalo čulno, razuzdano igrajući i vrteći se. A šta da se kaže o njima? Da, o istim tim ženama što su se bacile na Pedra. Obarale su oči, skretale pogled ka rukama ili nogama, poneka prema grudima utegnutim korsetom, verovatno tugujući što će pasti mlitavo čim budu oslobođene veza. Zavidale su joj i najmlađe, svesne da nijedna od njih nije kadra da koristi svoje čari kao ta Ciganka. Kadril!, kako je oponašati, izjednačiti se s njom, igrajući groteskne i pompezne dvorske plesove?, pitale su se. Ni u osami svojih ložnica neće se usuditi da se vrte ukrug tresući kukovima.

Sarao je trebalo da potraje do kasno u noć, verovatno do zore. Ipak, Milagros je dobila priliku da se odmori kad je markiz, ushićen nakon svečanosti pokrivanja glave pred Njegovim veličanstvom Fernandom VI, obradovao goste lutkarskom predstavom.

I tako, dok su lutke s pokretnim zglobovima prikazivale u prisustvu više nego jednog crkvenog velikodostojnika biblijske epizode neusiljenim, čak podrugljivim tonom, Pedro Garsija je udobno sedeo u stolici, naslonjen na jednu od žena koje su prišle da ga osvoje, a Milagros i njena pratnja su se osvežavale u kuhinjama posle prvog nastupa. U daljini su odjekivali smeh gledalaca zbog onoga za šta bi neki moralista rekao da je bogohulno ili zadivljeni uzvici dama iznenađenih zbog oblaka dima od eksplozije baruta kad se pojavio đavo.

– Kakva besramnost!

Neke sluge koje su ulazile i izlazile iz kuhinja, s poslužavnikom u ruci i upaljenom svećom na sredini da bi uzvanice videle šta im nude, posrnule su kad se najednom pojavio markiz. Ostali su se skupili čuvši urlik s kojim je upao pred njih.

– Ne mogu da dozvolim da princeza poput tebe bude uslužena u kuhinjama – dodao je pružajući ruku Milagrosi. – Pođi sa mnom, molim te.

Ciganka je oklevala pre nego što je naslonila ruku na podlakticu koju joj je markiz pružao, ali plemić nije odustajao i Milagros je osetila da su u nju uprte oči slugu, gitarista i igračica. „Hoće li odbiti ljubaznost kojom je počastvuje gospodar kuće?“, kao da su se pitali. „A šta da ne?“, pomislila je. Vragolasto je naherila glavu, nasmešila se i prihvatila poziv.

Hoakin Marija Fernandes de Kuesta, markiz od Tore Hirona, imao je oko

četrdeset godina. Obrazovan i ljubak, blagoglagoljiv, prikrivao je gotovo neprimetno šepanje zbog pada s konja. Milagros je zapahnuo miris plemićevog parfema dok su išli niz hodnike.

– Ne dopada mi se lutkarsko pozorište – objasnio je. – Lutkari nisu ništa drugo do raspuštena banda koja se ruga i dovodi u pitanje najličnija ubeđenja naroda. Država bi trebalo da ih zabrani.

– Zašto ste ih onda doveli? – upitala je.

– Zbog markize i njenih prijateljica – odgovorio je plemić. – To ih zabavlja i treba im ugoditi. Uostalom, nećeš valjda njih da uporediš s neukom svetinom?! – Zastali su ispred jednih vrata i don Hoakin Marija je objavio: – Moja radna soba.

Ušli su u sobu, možda veliku, možda ne. Milagros nije bila u stanju da stvori predstavu o stvarnoj veličini te prostorije zbog ogromnog broja knjiga, nameštaja i predmeta natrpanih unutra: na jednom zidu kapelica s klecalom i nekoliko kipova svetaca; umivaonik na zidu preko puta; pored njega, stoni časovnik s bezbroj figurica; tapiserije oslikane šumama i poljima; ogledala i skulpture boginja iz mitologije; kristalne statuice; stolovi; stolice i fotelje... Ciganka je zanemela pred velikim pozlaćenim kavezom u kome je stajalo nekoliko metalnih slavuja. Markiz je prišao i pokrenuo jedan mehanizam. Ptičice su istog trena zapevale.

– Dopašće ti se sve što ima ovde – kazao je hvatajući je za lakat.

Prošli su pored stola i razbacanih araka papira s crtežima i plemić je upalio svetlo u jednoj kutiji.

– Pogledaj kroz ovo – zatražio je pokazujući joj otvor u cevi koja je izlazila iz jednog prednjeg dela.

Milagros je prekrila rukom levo oko a desno prislonila uz cev.

– Versaj – objavio je markiz.

Oteo joj se uzvik kad je duboko u cevi ugledala ogromnu palatu. Plemić joj je dozvolio da se zabavi njome nekoliko časaka a zatim je uvukao drugo staklo u žleb ispred cevi.

– Fontenblo – rekao je.

Kao da su stvarni! Markiz je nastavio da umeće stakla objašnjavajući njihov sadržaj. „Kako je lepo!“, „Prekrasno!“, uzvikivala je gledajući palate, ogromne i negovane vrtove ili šume što su se pojavljivali pred njom kroz tu kutiju. Najednom, dok joj je oko još bilo priljubljeno uz cev, osetila je plemićev dodir: samo ju je okrnulo. Zadržala je dah i mora biti da joj se telo toliko ukočilo da se

markiz odmakao.

– Izvini – promrmljao je.

Kad su završili s čarobnom lampom, ponudio joj je da popiju malo šerija iz kristalnih čašica koje je izvukao iz jedne komode.

– Za tebe – nazdravio je praveći se da diže čašu – Bosonogu, najbolju glumicu u Madridu... i najlepšu.

Posle prvog gutljaja, markiz je uzeo da joj pokazuje, pomno i s neskrivenim ponosom, mnoštvo retkih i neobičnih predmeta nagomilanih u radnoj sobi. Milagros isprva gotovo uopšte nije slušala objašnjenja koja su tečno izlazila iz plemićevih usta. Pošto je u rukama okrenuo, izuzetno pažljivo i obzirno, figuricu neke boginje, don Hoakin Marija je otvorio jednu knjigu s ogromnim stranicama.

– Pogledaj – pozvao ju je.

Pokušala je da ostane na odstojanju i virnula je malo poizdalje, osećajući se neprijatno što je sama s plemićem u njegovoj radnoj sobi. On tome nije pridavao značaj i nastavio je da prevrće listove, pokazujući joj izvanredne crteže, dok je Milagros ispijala izvrsno slatko vino.

„Zašto da se osećam krivom?“, zapitala se. Videla je Pedra kako sedi u publici i drsko flertuje s jednom namigušom. Ona ne radi ništa loše a markiz kao da je poštuje: nije pokušao da je pipka i nije joj uputio nepristojne reči, što se obično događalo u krčmama. Bio je učtiv prema njoj, i osim onog ovlašnog dodira, nije pokušao ni da joj priđe. Zakoračila je prema stolu na kome je stajala velika knjiga i pogledala crteže. Prihvatila je da popije još vina, pila i uživala u pogledu na sve blago u toj prostoriji. Naivno se raspitivala za predmete i nameštaj, odakle potiču, koliko su vredni, čemu služe, i klimala glavom zadovoljno, dok su se oboje smejali naporima don Hoakina Marije da prevede svoja učena objašnjenja na razumljiv jezik.

– Dopada ti se?

Milagros je na dlanu držala zlatnu kameju u kojoj je ženska figura bila urezana u beli kamen.

– Da – odgovorila je rasejano, ne odvajajući pogled od medaljona; njeno sećanje je bilo okrenuto ka onom drugom medaljonu što ga je deda poklonio baba Mariji tamo u Trijani.

– Tvoja je.

Markiz je sklopio Cigankinu ruku iznad kameje. Milagros je nekoliko časaka

ćutala, zatečena dodirrom te nežne ruke, tako drugačije od ruku Ciganki ili kovača, grubih i žuljevitih.

– Ne... – pokušala je da reaguje.

– Učinila bi mi veliku čast kad bi je zadržala – nagovarao ju je on stežući njenu pesnicu svojom rukom. – Da li to zaslužujem?

Milagros je potvrdila. Kako ne bi zasluživao? Provela je prekrasne trenutke. Niko nikad nije bio tako galantan i tako pažljiv prema njoj u odaji punoj dragocenosti, u velikoj vili...

– Vreme je – najednom je izjavio plemić pogledavši na veliki zidni sat, puštajući joj ruku i prekidajući je iz misli.

Milagros je izvila obrve.

– Treba da se vratimo – nasmejao se pružajući joj ruku, kao u kuhinjama. – Lutkari verovatno završavaju predstavu, a ništa nije dalje od mojih namera nego da budem uzrok zlonamernih glasina.

Međutim, glasine su počele da se pronose zajedno s veličanstvenim buketima cveća koji su od tada svakodnevno stizali u *Princ*, za Milagros, i pojačavale se kad je pevala i igrala pogleda uprtog u plemićevu ložu.

– Nisam ga ponovo videla od saraoa! – branila se kad je Pedro zatražio od nje objašnjenje udarivši rukom jedan od tih buketa s kojima se pojavljivala dan za danom.

To je bilo tačno. Don Hoakin Marija se držao na odstojanju, kao da čeka... Možda da ona napravi prvi korak? Marina ju je nagovarala da to učini, najpre ushićena, a zatim vidno ozlovoljena zbog Cigankinog odbijanja. „Jesi li ti poludela? Kako da budem u vezi s drugim čovekom, koliko god on bio bogat i plemenitog roda?“, odbrusila je. Ipak, noću, usamljena, dok je Pedro obilazio madridske krčme provodeći se sa svojim ženama, milovala je kameju skrivenu u odeći i pitala se šta je sprečava da to uradi. Zora, galama koja je dopirala s ulica, smeh i Marijino trčkanje po kući odagnavali su sanjarije kojima se prepustila u tami. Ciganka je, udata je i ima ćerku. Možda će se Pedro jednog dana promeniti.

– Na saraou – navaljivao je on u tom trenutku – bila si s markizom u njegovoj radnoj sobi. Rekli su mi.

– A gde si ti bio tada? – odvrtila je umornim glasom. – Hoćeš li da te podsetim?

Pedro je podigao ruku s namerom da je ošamari. Milagros se uspravila i izdržala izazov mirno, nabranog ćela.

– Udari me, i otići ću kod njega.

Pogledi su im se sreli, ljutiti.

– Ako te zateknem s drugim muškarcem – zapretio je držeći podignutu ruku –
preklaču te.

Mogla je da ode, da pođe za zlaćanim tragom koji je pun mesec te prolećne noći ostavljao na gumnu i pšeničnim poljima iza kuće. Selo je utonulo u mrtvu tišinu, a nju je taj čarobni sjaj pozivao da napusti sobicu do vrta koju su joj ustupili, i Karidad je hodala ka mesecu pogleda izgubljenog u ravnicama što su se pružale pred njom. Senka na poljima, ponekad nepomična, preplašena pred beskrajem, pokatkad koračajući besciljno, kao da pokušava da nađe put koji će je odvesti... kuda?

No pre nekoliko meseci doček u novoj kući bio je drugačiji. Erminijini tetka i teča su prećutali koliko su iznenađeni. Previše crna, dovikivale su njihove oči. Anton ju je pogledao s trunkom pohote a Erminija je to prekinula stajući brzo između njih dvoje; Karidad nije najbolje razumela tu iznenadnu reakciju. Deca su ubrzo zamenila sumnjičavost radoznalošću, a Rosario ju je primila s grimasom nezadovoljstva na licu.

– Da li je zdrava? – oštro je upitala Erminiju. – Jesi li sigurna da neće preneti neku crnačku bolest Kristobalu?

Dojiljina bojazan ju je proterala u vrt, u šupu punu poljoprivrednih alatki, u produžetku kuće, a ona ju je podsetila na mesto gde su je zatvorili dobri hrišćani kojima se obratio fra Hoakin tražeći sklonište za nju za vreme racije. Jarmovi i motike zamenili su mreže i štapove za pecanje.

Kristobal, tužiočev sin... kako bi ona mogla ičim da ga zarazi? Mališan je više ličio na leptirovu lutku nego na Rosarijinog sina sličnog uzrasta kome je majka deo mleka zamenjivala „pijanom supom“, hlebom umočenim u vino, i koji je, kad nije bauljao po podu, slobodno prelazio iz ruke u ruku. Svakog jutra, pošto bi okupala Kristobala hladnom vodom i posula ga brašnom između nogu, Rosario ga je povijala belom platnenom tkaninom od nogu do ramena, s ručicama dobro priljubljenim uz bokove da tkanina koja mu je stezala telo ne bi izazvala neku izobličenosť. Na taj način, kao mala bela lutka iz koje je virila samo glava, mališan je po cele sate ležao u prostoju drvenoj kolevcu iz koje ga je Rosario podizala samo da se uhvati za jednu bradavicu na njenoj dojki. Kad bi utolio glad, Kristobal je dremao, ali najveći deo dana dete se deralo iz petnih žila, pritešnjeno, nesposobno da se pomeri, ljutito zbog mokraće i izmeta zaostalih na koži, kojih ga je oslobađala samo preko volje, pošto je ponovno

povijanje postajalo smetnja i odlagalo bavljenje njegovom higijenom. Karidadi je bilo žao Kristobala. Uporedila ga je s ostalom decom što su trčkarala po kući, s Cigančićima koje je videla da šetkaju po dvorištima korala u Trijani pa i s kreolčićima rođenim u crnačkim kolibama na Kubi; njih su majke dojile dva ili tri meseca a zatim su poveravani brizi starih robinja koje više nisu mogle da rade na plantaži. Uvek slobodni, goli.

– Sve dojilje i dadilje, čak i gospođe, povijaju decu – objasnila joj je jednog dana Erminija. – Oduvek se tako radi.

– Ali... to nije prirodno!

Erminija je slegla ramenima.

– Znam – izjavila je. – Nikome ne pada na pamet da povije jagnje ili prasence da raste bolje i zdravije. Neke dojilje čak odu tako daleko da im slome ruku, nogu, pa i poneko rebro... Mnoga deca završe izobličena ili kao bogalji.

– Zašto onda to rade? – upitala je Karidad zgroženo.

– Zato što tako ne moraju da paze na njih. I zato što onda ne dolazi do nesreća. Ako dojilja ume da povija dete, vratiće ga živo roditeljima, izobličivosti će se možda pojaviti a možda neće, ali to će u svakom slučaju biti kasnije, s godinama, i niko neće moći da kaže da je ona kriva za to. Ako ih ne povijaju, rizikuju da će morati da kažu roditeljima da je dete palo i polomilo neku kost, ili da je progutalo neki predmet a on doveo do gušenja, ili da je razbilo sebi glavu, ili...

Ućutkao ju je zgađen izraz Karidadinog lica.

Mali Kristobal joj je obuzimao misli u nekima od tih noći provedenih na poljima: ona je samo robinja, slobodna zahvaljujući „brodskoj kugi“ koja je odnela život njenog gospodara, premda bi se reklo da je ista ta nesreća, neutaživa, pokušala da joj naplati sve one patnje koje krhka don Hoseova narav nije dopustila da joj budu nanete. A ipak može da posmatra zavodljivi mesec na kastiljanskim poljima. Za razliku od nje, Kristobal, sin službenika visokog čina, bogatog, rob je platna kojim je povijen. Povremeno je dolazila u iskušenje da ukrade dete i da ga pusti da trči poljima... Da li bi umeo da se kreće? Setila se svog malog Marsela: iako rob, izgubljenog pogleda i poremećene pameti, živeo je s više slobode nego taj jadni dečak.

– Imućne majke ne žele da doje decu, zato ih daju strancima – objasnila je Erminija. – Ne žele da izgube vitak stas, taj uzani struk zbog kog se toliko bore sa steznicima, ili da im grudi otvrdnu dok ne prsnu od mleka da bi s vremenom omlitavile. Ne žele da ih stege spreče da prisustvuju društvenim događanjima,

pozorištu, igrankama ili sedeljicama. Ali povrh svega – dodala je da joj je to Rosario priznala jednog dana – boje se plaća dece koju ne znaju kako da umire i mogućnosti da im mališani umru na rukama.

„Više vole, ako to mora da se desi, da im pokažu njihov leš!“, setila se Karidad Erminijinog zazivanja zla dok su joj zelene oči vrcale od besa, možda zato što je tugovala zbog nekog sopstvenog iskustva. Karidad je nije pitala šta je s tim njenim detetom o kome joj je ispričala usput a još manje ko mu je otac, budući da joj odavno nije bilo nimalo teško da pretpostavi da je to brat od tetke Anton. U pitanju je bio prećutan sporazum svih članova te porodice: Rosario nije želela da opet zatrudni, jer bi joj tužilac onda odveo dete i izgubila bi novac; za to vreme, Anton je drsko prilazio Erminiji, a ona se osećala neprijatno pred drugaricom i bila nasmešena i uslužna kad crnkinje nije bilo. Jedne večeri Karidad je ubrzala korak ka gumnima čuvši ih kako se maze i ljube. Tada, po mesečini, dok joj je šapat dvoje ljubavnika dobio u ušima, čeznula je i plakala za Melčorom i zvezdanim noćima kad je Ciganin otkrio ženu u njoj.

U mesecima proteklim od njenog dolaska, upoznala je don Valerija, paroha Torehona. I Fermina, starog crkvenjaka koji više nije mogao da vodi brigu o zasadu duvana. Don Valerio ju je odmerio od glave do pete, kao i svi, dok se trudila da odagna crkvenjakove sumnje, pošto ju je rešetao pitanjima kao da mu je teško da ostavi svoje biljke u rukama nepoznate crnkinje.

– Gospodine – na kraju ga je prekinula pomalo jetko, umorna od pitanja – umem da gajim i obrađujem duvan. Radila sam to celog života...

– Čuvaj se oholosti! – ukorio ju je don Valerio.

Erminija se spremala da se umeša, ali Karidad ju je preduhitrila.

– Nije to oholost – odvrtila je svešteniku, ipak ublažavajući boju glasa. – To se zove ropstvo. Beli ljudi kao vaša gospodstva ukrali su me u Africi kao malu i naterali da naučim da gajim i obrađujem duvan. Sve što sam imala ostalo je za mnom zbog te biljke: porodica, sinovi... imala sam ih dvojicu; jedan je još uvek tamo, predosećam to – dodala je žmirkajući kratko očima – drugi je prodat kao veoma mali šećerani u vlasništvu crkve...

– Nemaš držanje robinje – opet ju je ukorio sveštenik.

– Ne, oče. To je držanje zatvorenice koja je dvema godinama zatvora platila kralju što je dopustila da se prema njoj ponašaju kao prema robinji oni koji sebe nazivaju „dobrim hrišćanima“.

– Imaš veoma oštar jezik – ponovio je don Valerio dižući glas.

Erminija je uhvatila Karidad za ruku tražeći od nje da ne govori ništa više, ali

sad sveštenik to nije hteo.

– Pusti je – zatražio je. – Želim da je čujem.

Ipak, Karidad nije mogla da se otrese iznenadnog osećaja dodira na svojoj ruci i molećivog drugaričinog pogleda. Možda je tačno, možda ima oštar jezik... Mnogo se promenila posle dve godine zatvora u Galeri, znala je to, ali u tom času je odlučila da začuti.

– Žao mi je ako sam vas uvredila – odlučila je da se izvini.

– Nešto što ćeš morati da ispovediš.

Oborila je pogled.

Istog tog popodneva Erminija je otišla s njom do zasada duvana. Marsijalovi vinogradi nalazili su se tamo gde se rečica Torote ulivala u Enares i krajolik je bio ispresecan ponekim brežuljkom, maslinjacima i vinovom lozom koji su zamenjivali prostrana pšenična polja, sve to već na teritoriji Alkala de Enaresa, u susedstvu Torehona, od kog se to mesto odvojilo u XVI veku. Udolina iza Marsijalovog vinograda služila je kao sklonište plantaži duvana, skrivenoj na taj način.

Karidad ju je pogledala odozgo: neuređena, divlja, siromašna. Bio je mesec jul kad je stigla u Torehon i Marsijal je, postupajući po crkvenjakovim uputstvima, brao duvan; nije ni opazio da su njih dve tu. Karidad je videla kako seče biljke pri dnu, jednim zamahom mačete, gotovo nasilno, kao što su radili robovi kad su sekli šećernu trsku. Zatim je stabljike sa listovima ređao jednu po jednu na zemlju, na suncu.

– Kako ti se čini? – upitala ju je Erminija.

– Na plantaži na Kubi smo birali list po list, jedan dan jedne, drugi druge, spremne, dozrele tačno koliko treba, dok od biljke ne bi ostala uspravna i očišćena stabljika.

Začuvši glasove, Marsijal se okrenuo prema njima i dao im znak da siđu.

– Karidad kaže da na Kubi beru list po list – objavila je Erminija čim je stigla do njega.

Na iznenađenje obe žene, potvrdio je.

– I ja sam tako čuo, ali svi koji se razumeju u duvan uveravaju nas da se u Španiji oduvek radilo ovako. Pošto su sve plantaže tajne, niko ne može to da dokaže, iako don Valerio tvrdi da se na plantažama crkava i samostana i dalje koristi ovaj postupak. Sigurno nešto zna kad je reč o sveštenicima.

– Kakva je razlika između...? – počela je pitanje Erminija.

– Gornji listovi dobijaju više sunca nego donji – preduhitrila ju je Karidad.

– To se događa sa svim biljkama – umešao se Marsijal, i dodao uz osmeh: – Rastu naviše. Problem je u tome što brati list po list zahteva mnogo rada... i znanja.

Kao da hoće da pokaže oboje, Karidad se odvojila od njih i opipavala i mirisala listove biljaka koje su ostale neposečene. Otkinula je komadiće i uzela da ih žvaće. Marsijal i Erminija su je pustili da to radi, začarani preobražajem te žene koja je zaneseno išla između biljaka, ništa ne primećujući, dodirivala jednu, čistila drugu, pričala im...

Odlučili su da ne menjaju sistem branja kod to malo preostalih biljaka. „Ne vredi više“, izjavila je Karidad. Marsijal je imao poverenja u nju i dozvolio joj je da odabere nekoliko da bi dobila seme za sadnju naredne godine, i s prepunim kolima su sačekali u vinogradu da se smrači da bi odvezli duvan do sela. Zajedno su jeli hleb, sir, beli i crni luk, pili vino, čavrljali i pušili, posmatrajući s uživanjem kako se nepregledno nebo iznad njih osipa zvezdama.

Sušionica duvana je bila ništa drugo do tavan sakristije u crkvi, do kog im je oslobodio prolaz sanjivi Fermin. Na svetlosti uljanice u ruci crkvenjaka, koji je ostao dalje od tavanskih vrata, Karidad je razaznala veliku gomilu biljaka na koju su žurno istresli doneti duvan. Kako misle da dobiju dobar duvan kad rade tako nemarno? Uspravila se u unutrašnjosti tavana. Uzela je jednu biljku i htela da je prinese svetlu da bi...

– Šta to radiš, crnkinjo? – upitao je crkvenjak odmičući uljanicu.

– Ja...

– Noću ovde ne može da se radi – prekinuo ju je – opasno je sa svećama ili uljanicama. Don Valerio dozvoljava da se radi samo na prirodnoj svetlosti.

Karidad je bila u iskušenju da mu odvrati da se ne bi reklo da se tu unutra preterano radi na prirodnom svetlu, ali oćutala je i sutradan ujutro se rano pojavila u sakristiji. Raspravljala se s Ferminom dok se don Valerio nije popeo na tavan da zavede red.

– Zar nisi rekao da više ne možeš da brineš o tome? – izgrdio ga je sveštenik. – Pusti je neka ona odlučuje.

I Fermin ju je pustio da radi i odlučuje, ali nije skidao oka s nje, sedeći na sanduku i kritikujući kroz zube svaki Karidadin pokret.

– Znae šta, Fermine? – rekla je Karidad sekući listove jedne biljke. – Kad sam

došla u Trijanu upoznala sam jednu staricu koja je dosta ličila na vas: sve joj je izgledalo loše. – Crkvenjak je nešto progundao. – Ali bila je dobra žena. – Čutke je sačekala da prođe nekoliko trenutaka. – Jeste li vi dobar čovek? – upitala je naposletku, ne gledajući ga.

Te prolećne večeri, na gumnu, mirišući na duvan, Karidad je iznenađeno shvatila da se seća baba Marije. Poneki put, u Galeri, dolazila joj je u misli, nakratko; sad je verovala da može da je oseti pored sebe i čak je čula kako njene kletve prekidaju tišinu.

– Zašto si rekla da je ta starica bila dobra? – upitao je crkvenjak sutradan ujutro, čim ju je ugledao u ranu zoru.

– Jer mislim da ste i vi dobri – odgovorila je.

Fermin je razmislio nekoliko trenutaka i suzdržao se da se ne osmehne, a zatim joj je dao štapove koji su joj nedostajali juče. Za razliku od onoga kako se radilo na kubanskoj plantaži, tavan je bio pripremljen da se cela biljka okači na kuke zakucane u drvene grede na tavanici. „Na Kubi smo kačili komade stabljike s po dva lista na pritke za sušenje“, rekla mu je, „to su dugački štapovi na koje smo ih nizali da se suše.“ Od svih tih biljaka i još nekih koje je Marsijal doneo iste te večeri, Karidad je htela da odabere najbolje listove i uštavi ih kako je ona znala, ali nije imala gde da ih okači.

– Dobre su pritke – slagala je odmeravajući rukom koliko su teški grubi i dugački štapovi koje joj je dao Fermin. – Sad ćemo morati da nađemo načina da ih okačimo.

– Znam kako. – Crkvenjak je pokušao da joj namigne dok je izgovarao te reči, ali njegova namera se svela na prostu grimasu nespretnog starca. Karidad ga je pogledala nežno i nagradila ga osmehom.

Uz pomoć živahnog Fermina, zaraženog njenom strašću, Karidad je odabrala listove pojedinačno i okačila ih nanizane dva po dva na te čvornovate štapove; učinila je to čutke, upoređujući ih s pritkama korišćenim na plantažama na Kubi, brižljivo odabranim u šumama mangrova, strpljivo obrađenim da ne prenesu listovima ni miris drveta. Međutim, zašto pokušavati da taj prost duvan ne poprimi miris drveta kad se tamjan kojim se don Valerio trudio da sakrije šta radi uvlačio kroz sve pukotine na tavanici? Razvrstala je listove po osobinama, po mirisu i tkanju, po vlažnosti. Proverila je temperaturu i vazduh na tavanu otvarajući prozorčice manje ili više, dopuštajući ili sprečavajući da unutra uđe vazduh, zavisno od trenutka. Provetravala je i neprestano pomerala listove ili cele biljke koje su visile s tavanice da bi se bolje sušile. Pazila je ima li insekata ili parazita. Svemu tome se posvetila istrajno dok se središnja žila na listovima

nije potpuno osušila. Tada ih je birala s pritki, spajala i vezivala u gomilice da bi prevreli; Fermin je malo znao o tom postupku. Karidad je izračunala temperaturu i vlagu vazduha, koliko su vode imale biljke u zasadu duvana, i povećavala je veličinu gomilica, prebacujući u gornji deo duvan koji je prethodno bio unutra a u sredinu nov, i neprestano je vezivala i odvezivala gomilice, mirisala ih, dodirivala, žvakala listove, menjala im mesto, pomerala ih manje ili više blizu vazdušnih struja, prskajući listove preparatom prethodno dobijenim previranjem stabljika biljaka u vodi.

Za to vreme, život joj je bio ograničen na to da zorom pređe ono malo koraka od kuće Erminijinih teče i tetke do Crkve San Huana. Vraćala se na ručak, i jela sama u smrdljivoj i pretrpanoj šupi u vrtu; Rosario nije želela da se ona mota po kući, a Erminija se svakog dana sve više zaljubljuje u brata od tetke Antona, i njoj je poklanjala malo pažnje. Karidad bi volela da je mogla da joj to kaže, ali njeni prekori su nestajali kad bi se setila da ju je Erminija oslobodila iz Galere. Dugovala joj je zahvalnost. Naterala je sebe da poštuje drugaričina osećanja i prestala da je traži makar i pogledom. Čim bi pojela parče hleba i čanak s leblebijama, pasuljem ili bobom, gotovo uvek bez mesa, vraćala se u crkvu, i napuštala je stapajući se s mrakom, po noći.

Don Valerio je razglasio izmišljotinu da ga je jedan čovek s dvora – „Kako smem da otkrijem njegovo ime?“, napadao je sve koji su ga saletali – zamolio da se pobrine za tu jadnicu nepravedno osuđenu na zatvor za žene. Zato je potražio Marsijalovu pomoć i pronašao kuću u koju će je smestiti, a Karidadini zvanični dokumenti su se uklapali u tu priču. Ipak, terao ju je da čisti crkvu da bi opravdao njeno prisustvo u njoj, dok su uvek raspoložene parohijanke ogovarale, pitajući se ko li je taj dvoranin i u kakvoj je vezi s crkinjom. Ni Don Valerio nije bio pošteđen tih naklapanja: neke su verovalle svešteniku; mnoge druge su sumnjale, a one koje su znale za duvan smesta su sve razumele. Istina je bila da je malo-pomalo ta crna, mirna i usamljena žena, koja je polako hodala bosonoga tamo-ovamo, postala deo pejzaža i čak su i deca prestala da je progone i saleću, i Karidad je izlazila sama da šeta stazama i poljima, misleći na Melčora, na Milagros, na Marsela, dok ju je zibao prolećni lahor.

Zatvaranje Ciganki s decom u Kraljevsku kuću milosrđa u Saragosi pretvorilo je dobrotvornu ustanovu u zatvorsku, ma koliko da je odbor koji je njome upravljao odbijao da to prizna. Kazne su postale iste za sve: bičevanje, klade, bukagije i boravak u samici na hlebu i vodi. Ukinuti su izlasci zatvorenika od poverenja; obustavljeno je slanje bolesnika u bolnicu i napravljena je improvizovana ambulanta; Ciganke su odvojene od mlađe dece i od devojaka koje su mogle da rade i onemogućen im je i najmanji dodir s ostalim zatvorenicama; ukinute su i mise i propovedi pošto se nijedan sveštenik nije usuđivao da stane pred stotine polugolih žena. Vojnici su držali stražu da bi sprečili bekstvo Ciganki, ali uprkos tome, one su uspevale ono što njihovi muževi i sinovi u brodogradilištima nisu i bušile su zid od ćerpiča koji je trebalo da štiti to mesto. Onda su trčale po Saragosi dok ih ne bi uhapsili ili bi uspele da izigraju vojnike i pozornike i dočepaju se puteva.

Jednom prilikom pobeglo ih je pedesetak. Upravnik je pobesneo i naredio da sve Ciganke budu smeštene u podrumima galerija, gde nije bilo prozora koji gledaju napolje. Nije bilo novca da se postave rešetke; nije bilo novca, koliko god da ga je obećavao Ensenada, da se hrani cela ta vojska odrpanih žena; nije bilo novca da im se daju kreveti, u svakom su spavale po tri, ni posteljine, ni pokrivača, čak ni tanjira i činijica za jelo.

I situacija je došla do vrhunca. Ciganke su se požalile na grozan obrok koji su im davali i na uslove u podrumima u kojima su bile stešnjene: vlažnim i neprovetrenim, mračnim, nezdravim. Niko nije obratio pažnju na njihove žalbe i iskaljivale su bes na svemu što im je došlo pod ruku: polomile su ležajeve i bacile ih zajedno s madracima u dve nužničke jame Kuće milosrđa. Kad su zapušile jame, vazduh je postao nezdrav i doveo do epidemije šuge od koje su žene obolele. Svrab od kog nisu mogle ni da spavaju počinjao je između prstiju, laktova, guzova a pre svega na bradavicama dojki. Zbog češanja se pretvarao u kraste sa sasušenom krvlju, a ispod njih su se skrivale hiljade grinja i jajašaca koje je trebalo izvaditi da bi mogle da se leče mašću na bazi sumpora kojom je lekar pokušao da suzbije bolest; hteo je i da im pusti krv, ali usprotivile su se. Mesecima kasnije, šuga se ponovo pojavila. Neke starice su umrle.

Ana Vega nije bila od onih koje su pobegle iz tog zatvora. Svakog dana, ujutro i

uveče, pokušavala je da vidi Salvadora kad su ga, s drugim Cigančićima i decom s ulice, vodili da radi na zemljištu Kuće milosrđa. Izlazili su iz Saragose da obrađuju žitna polja ili brinu o maslinjacima i beru masline da bi pravili ulje. Iako je kontakt s njima bio zabranjen, Ana i ostale Ciganke su prilazile što su bliže mogle vrsti dečaka koji su kretali u polja. Kaznili su ih. Neke su odustale, ali ona je nastavila. Kaznili su dečake; opomenuli su žene da će to uraditi, rekli su im: „Juče su bili na hlebu i vodi vašom krivicom.“ Iako su sve druge tada prestale, Ana nije dozvolila da je ubede: nešto ju je podstaklo da izbegne vratara i priđe još jednom. Salvador je u odgovor razvukao usta u blistav, ponosan osmeh.

Jednog jutra vratar koji je išao s dečacima nije mlatarao rukama kao obično da se Ana skloni dok dečaci prolaze. Začudila se, još više kad je začula smeh u koloni. Očima je potražila Salvadora. Jedan dečak joj ga je pokazao skrivenog među drugima što su se smejali i oni su se razmakli da joj omoguće da ga vidi: Salvador je nosio drvenu ogrlicu nalik na visoki okovratnik. Ona mu je obavijala ceo vrat i primoravala ga da hoda uspravno, groteskno podignute brade. Dečak je skrenuo pogled da se ne sretne s njenim. Ana je ugledala mališanove stegnute zube između usana koje su se tresle i skupljale slušajući kako mu se druga deca rugaju.

– Možeš da ga skineš – jedva je rekla vrataru drhtavim glasom; suze koje nisu potekle od bičevanja i bezbroj drugih kazni slivale su joj se niz obraze.

Vratar, trbušast i namrgođen, po imenu Frijas, upitao je:

– Prestaćeš da prilaziš?

Ana je klimnula glavom.

– Obećavaš?

Opet je klimnula glavom.

– Želim da čujem to iz tvojih usta.

– Da – popustila je. – Obećavam.

Poniženje se pretvorilo u najgoru kaznu koju su izobražene vlasti toga doba nametnule mlađima. Desilo se da su ciganske devojke, poslate u radionice za šivenje u Kući milosrđa, odbile da rade kad nisu dobile hranu koja im je pripadala. Upravnik je odlučio da im budu oduzete odeća i obuća koje su im dali i da ih pošalju kod ostalih žena. Desetine mladih Ciganki su se iznebuha naše potpuno gole u dvorištima i galerijama, postidene, pokušavajući da sakriju telo, stidni deo i grudi, kod jednih tek napupele, kod drugih bujne, od pogleda svojih majki i ostalih zatvorenika. Posle nekoliko dana upravni odbor je poništio tu

meru, ali šteta je već bila načinjena.

Ana Vega, kao i mnoge druge, podnosila je tih dana ne samo obeščašćenost devojaka nego i sopstvenu. Ta mlada tela, sramežljivost s kojom su branile svoju čast, naterala su je da se zagleda u sebe.

– Šta su nam to uradili? – ojađeno se zapitala gledajući svoje mlitave i sasušene grudi, kožu što je visila na trbuhu, vratu i podlakticama, prošaranu ožiljcima od bičevanja i posledicama šuge.

„Još sam mlada“, rekla je sebi. Nema ni četiri godine kako je njen hod pobuđivao zanimanje muškaraca a igra izazivala strast. Uzalud je pokušala da oživi iskre taštine koja se javljala uz te nepristojne poglede dok je prolazila, ili bodrenje, pljeskanje i povike gledalaca kad bi puteno vrcnula kukom; ubrzano disanje nekog muškarca kad su igrali zajedno a ona ga okrnula grudima. Pogledala je svoje oguljene ruke. Nije imala ogledalo.

– Kako mi izgleda lice? – upitala je najednom uznemireno, u podrumu u kome su bile stešnjene, ne obraćajući se nikome posebno.

Odgovor nije dobila odmah.

– Pogledaj mene i saznaćeš.

Odgovor je došao od jedne Ciganke iz Ronde. Ana je se sećala iz Malage: lepa žena plavetnocrne kose i očiju iste boje, kosih, blistavih, ispitivačkih. Nije htela da vidi svoj odraz u Ciganki iz Ronde, u njenim borama, u pocrnelim zubima i izbačenim jagodicama, u modrim podočnjacima oko ugaslih očiju.

– Džukele! – opsovala je.

Mnoge Ciganke pored nje su se zgledale, prepoznajući se jedne u drugima, deleći ćutke bol zbog lepote i mladosti koje su im oteli.

– A sad pogledaj mene, Ana Vega!

Bila je to jedna krhka starica, gotovo ćelava, bezuba. Zvala se Luisa i pripadala je porodici Vega, kao i gotovo dvadeset njih uhapšenih u ciganskoj mahali kod vrta Kartuhe. Ana ju je pogledala. „Je li to moja sudbina?“, pomislila je. Je li to htela da joj kaže stara Luisa? Naterala je sebe da se nasmeši.

– Pogledaj me dobro – ipak je ponovila druga žena. – Šta vidiš?

Ana je raširila ruke u znak da ne shvata, ne znajući šta da odgovori.

– Ponos? – zapitala se starica nudeći odgovor.

– Čemu nam on služi?

Ana je propratila svoje pitanje snishodljivim izrazom lica.

– Zato da ti budeš najlepša žena u Španiji. Da – izjavila je Luisa opazivši kako je druga žena ravnodušno primila pohvalu. – Kralj i Ensenada mogu da nas razdvoje od naših muškaraca da više ne bismo imale dece. To je, kažu, njihova namera, zar ne? Da istrebe našu rasu. Mogu i da nas batinaju i ubijaju glađu; mogu i da nam ukradu lepotu, ali nikad neće moći da nam oduzmu ponos.

Ciganke su prestale da se sažaljevaju i slušale su staricu uzdignute glave.

– Nemoj klonuti, Ana Vega. Branila si nas. Borila si se za ostale i pocepali su ti kožu zbog toga. To je tvoja lepota! Ne traži nijednu drugu, dete. Jednog dana će zaboraviti na nas Cigane, kao što je bilo oduvek. Ali ja to neću doživeti.

Starica je začutala na trenutak i niko se nije usudio da prekine njeno ćutanje.

– Kad dođe taj dan, ne smeju uspeti da nam saviju kičmu, shvatate li sve vi? – dodala je promuklim glasom, šarajući tužnim pogledom po podrumu. – Učinite to zbog mene, zbog nas koje ćemo ostati iza.

Iste večeri, Ana je potrčala da vidi dečake koji su se vraćali s rada na poljima.

– Obećala si... – pobunio se vratar.

– Frijase, nikad ne veruj časnoj reči jedne Ciganke – prekinula ga je, tražeći pogledom Salvadora među ostalima.

Idemo.

Bilo je veče; zvona su već zvonila za molitvu. Milagros se trgla i okrenula ka mužu, koji se iznenada pojavio u otvoru vrata. Čim je čula ton njegovog glasa, Bartola, koja je prekrćivala vreme sedeći, lenja i drska, potrčala je da se skloni u sobu gde je spavala devojčica.

– Gde hoćeš da ideš ovako kasno? – upitala je Milagros.

– Imamo sastanak.

– S kim?

– Sarao.

– Nisam znala... kakva zabava?

– Ništa ne pitaj i pođi sa mnom!

Na ulici su ih čekala kola koja su vukla dve bogato opremljene mule. Na vratima je bio urezan zlatan grb. Kočijaš je čekao na sedištu, a dvojica slugu u livrejama i s fenjerima u rukama su stajala na zemlji.

– A ostali? – začudila se Ciganka.

– Čekaju nas tamo. Ulazi.

Gurnuo ju je s leđa.

– Gde...?

– Ulazi!

Milagros je sela na tvrdo sedište postavljeno crvenom svilom. Mule su počele da kasaju čim je Pedro zatvorio vratanca.

– Ko priređuje zabavu? – opet je upitala Ciganka dok se Pedro smeštao preko puta nje.

Nije progovario. Milagros se zagledala u oči svoga muža koji je zurio u nju i snažna jeza se pomešala s tandrkanjem kola; taj pogled je bio bezizražajan, i nije pokazivao ni mržnju, ni kivnost, ni nadu, čak ni slavljublje. Prošlo je svega nekoliko dana od svađe oko markiza od Tore Hirona. Pedro je prestao da spava kod kuće a ona je još češće sanjarila o laskanjima tog plemića koji je bio tako

uĉtiv prema njoj za vreme lutkarske predstave. Marina ju je nagovarala, dan za danom.

– Nećeš da mi odgovoriš?

I dalje je ćutao.

Milagros je videla da prelaze preko Glavnog trga; odatle su kola skrenula više puta duž mračnog i nemog spleta uskih i krivudavih ulica oko kraljevske palate u izgradnji. Kočije su stale ispred velike kuće čiju je sporednu kapiju osvetlio jedan sluga kad je sišla. Čim je spustila bosu nogu na zemlju i digla pogled, shvatila je da se tu neće održati nikakav sarao: mesto je bilo pusto i tiho, ulica mračna, i na prozorima kuće se nije videlo nikakvo svetlo.

Uхватила ju je panika.

– Šta ćeš mi uraditi?

Pitanje je prešlo u jecaj kad ju je Pedro uvukao unutra i poveo gurajući je za slugom s kandelabrom u ruci s kojim su prošli kroz hodnike, ostavili za sobom sobe i popeli se uz stepenice; samo su potpetice muškaraca i Milagrosin prigušen plač narušavali tišinu u koju je bila utonula vila. Najzad su se zaustavili ispred jednih vrata, a svetlost sveća je pravila odsjaje na plemenitom drvetu.

Sluga je tiho zakucao na vrata, i ne čekajući odgovor, otvorio ih. Milagros je razabrala raskošnu spavaću sobu. Sačekala je da sluga uđe, ali on se odmakao i oslobodio joj prolaz. Pokušala je da učini isto to da bi Pedro ušao pre nje, ali on ju je opet gurnuo.

U tom trenutku bezizražajan pogled njenog muža koji ju je pratio sve vreme puta poprimio je takav značaj da joj se digla kosa na glavi; shvatila je koliko je pogrešila što je pošla s njim: Pedro nije nameravao da dopusti da se ona baci markizu u zagrljaj. Mislilo je da će pre ili kasnije postati njegova ljubavnica i prestati da peva za druge plemiće; onda će on izgubiti kontrolu... i novac. Da bi predupredio sve to, njen muž je išao ispred događaja. Prodao ju je!

– Ne... – s mukom je zamolila, pokušavajući da uzmakne.

Pedro ju je snažno gurnuo unutra i zatvorio vrata.

– Ne boj se.

Milagros je skrenula pogled s ogromnog kreveta s baldahinom na drugi kraj sobe gde je, u fotelji s rukohvatima, pored kamina nežnih linija izrađenog od ružičastog mermera, sedeo krupan čovek, lica sjajnog poput sedefa i kose boje slame, u običnoj beloj košulji, čakširama i čarapama. Poznavala ga je s nekih zabava. Kako se ne bi sećala tih obraza što kao da su blistali? Bio je to baron San

Glorio. Stavio je trunku burmuta na nadlanicu ruke, ušmrknuo, kinuo, obrisao nos maramicom i običnim pokretom ruke je pozvao da sedne u fotelju preko puta.

Milagros se nije ni pomerila. Tresla se. Okrenula je glavu ka vratima.

– Ne možeš ništa da uradiš – opomenuo ju je plemić smireno, što joj je ulilo još veći strah u kosti. – Čovek ti je previše pohlepan... i rasipan. Najgora moguća kombinacija.

Dok je baron govorio, Milagros je poletela do prozora i podigla tešku zavesu.

– Dva sprata – objasnio je. – Da li bi radije da ti ćerka ostane siročće? Dođi ovde kod mene – dodao je.

Milagros, uhvaćena u stupicu, pretraživala je pogledom ogromnu sobu.

– Dođi – ponovio je – da malo popričamo.

Ciganka je opet pogledala ka vratima.

Baron je uzdahnuo, iznervirano ustao, otišao do njih i širom ih otvorio: dvojica slugu su stajala iza njih.

– Hoćemo li sestiti? – predložio je. – Voleo bih...

– Pedro – povikala je Milagros jecajući – tako ti tvoje kćeri!

– Tvoj muž sad ljubi svoje zlato – sasuo joj je baron u lice zatvarajući vrata. – Jedino ga to zanima i ti to znaš. Zar te nije doveo ovamo?

Ono malo nade što je mogla da gaji u vezi sa Pedrom raspršilo se pred tim surovim rečima. Novac! Znala je. Ipak, kad je to čula iz velmožinih usta, kao da ju je ubo nožem.

– Bosonoga – prekinuo ju je baron iz misli – moje sluge će se baciti na tebe kao životinje u teranju, a tvoj muž je prosti podvodač i prodaje te kao drolju. U ovoj kući, jedini čovek koji će biti ljubazan prema tebi jesam ja. – Sačekao je da prođe nekoliko časaka. – Sedi. Popijmo nešto i porazgovarajmo pre nego što...

Milagros je pljunula i pogodila baronovu nogu. Pogledao je svoju čarapu; kad je podigao lice, sedefni obrazi su se zajapurili od besa. Tek kad je stao pred nju, ražešćen, sopćući, Ciganka je uočila koliko je zaista krupan: bio je za glavu viši od nje a verovatno duplo teži.

Baron ju je ošamario.

– Džukelo odvratna, kurvin sine, barabo pokvarena! – vrisnula je Milagros pokušavajući da ga udara i rukama i nogama.

Baron se grohotom nasmejao i opet je ošamario tako jako da joj se učinilo neizdržljivo. Posrnula je i na trenutak pomislila da će izgubiti svest. Kad je počela da se vraća u ravnotežu, strgao joj je košulju.

– Više voliš da se ponašaš kao kurva! – uzviknuo je. – Nek ti bude! Platilo sam pravo bogatstvo za ovu noć!

Tukao ju je. Od slabe je vajde bilo Milagrosi što je vikala i borila se, ležeći na podu, pokušavajući da ga spreči da je skine. Ugrizla ga je. Osetila je ukus njegove krvi; on, zaslepljen, kao da nije osećao njene ugrize. Bez odeće, pocepane u dronjke, odvukao ju je do postelje, podigao uvis i bacio na nju. Tada je počeo da se svlači namerno polako, stojeći između kreveta i velikih prozora, za slučaj da devojka bude kadra da skoči s njih. Na časak joj je ta mogućnost prošla kroz glavu, ali naposletku je uronila lice u mekani krevetski pokrivač i briznula u plač.

– Odlazi već jednom!

Uzvik je dolazio iz kreveta, odakle je aristokrata posmatrao njene napore da se pokrije pocepanom odećom, razbacanom po sobi. „Da li bi radije da te obuku moje sluge?“, narugao se kad ju je izbacio iz kreveta videvši takvu neodlučnost pred vratima spavaće sobe. Plakala je. Pedro je verovatno napolju, i nije znala kako da stane pred njega posle svega. Ophrvala su je protivrečna osećanja: krivica, mržnja, gađenje...

Plemićevi uzvici su učukali njene sumnje:

– Nisi me čula? Napolje!

Nag, pošao je da ustane. Milagros je otvorila vrata. Muž je nasrnuo na nju odmičući dvojicu slugu i dočekaio je šamarom od kog joj se okrenula glava.

– Zašto? – jedva je upitala.

Kameja! Pedro je u podignutoj ruci držao dragulj koji je dobila na poklon od markiza od Tore Hirona.

– Ne... – pokušala je da objasni.

– Nisi ništa drugo do kurva – prekinuo ju je. – I tako ćeš odsad živeti.

Te noći ju je opet izudarao. I izvredao; nazvao ju je kurvom na bezbroj načina, kao da pokušava da ubedi sebe da ona to jeste. Milagros se pokorila kazni: nasilje njenog muža joj je odvlačilo sećanja iz uma; bol je udaljavao od nje baronove ruke na njenom telu, poljupce i uzdahe, dahtanje dok je prodirao u nju kao životinja zaslepljena pohotom.

– Nastavi! Ubij me!

Pomračenog uma, nije čula ćerkin plač u susednoj sobi; ni viku komšija koji su udarali u zidove i pretili da će pozvati patrolu. No Pedro jeste čuo te poslednje. Podigao je još jednom ruku da je ošamari, ali ju je spustio. Morao je da sačuva Milagrosino lice, čemu se publika divila.

– Profuknjačo – procedio je kroz zube pre nego što se zaputio ka vratima što su vodila do stepeništa – ne nameravam da te skratim za glavu. Nećeš biti te sreće – dodao je okrenut leđima. – Kunem se da ćeš umirati živeći u mukama!

Sutradan je Milagros pevala i igrala u *Princu* a raspoloženje joj je bilo daleko od osećanja koja su je obično obuzimala kad bi kročila nogom na pozornicu. Potražila je pogledom markiza od Tore Hirona u njegovoj loži; nije došao, iako je stiglo cveće koje je ojađeno omirisala.

Na njenu nesreću, baron San Glorio se ubrzo pohvalio osvajanjem čiju cenu je prećutao. Milagros se u to uverila nakon nekoliko dana, kad je saznala da je markiz u pozorištu. On će joj pomoći! Razmišljala je o tome u neprobdevenim noćima. Mora da pobegne sa svojom devojčicom, da napusti Pedra, da ode daleko od Garsija! U suprotnom, šta će joj sledeće uraditi?

– Njegova ekselencija kaže – obavestio ju je don Hose, koga je zamolila da mu pošalje poruku da želi da ga vidi – da je samo kralj iznad njega.

Milagros je odmahнула glavom, nije razumela odgovor.

– Devojko, pogrešila si – objasnio joj je direktor pozorišne trupe videvši njenu očiglednu zbunjenost. – Španski velikaši nikad ne prihvataju polovnu robu, a ti si to postala kad si dopustila sebi da spavaš s baronom.

Dopustila! Milagros nije skrivala suze ni pred jednim od glumaca koji su se kretali po garderobama i gledali je, neki krajičkom oka, drugi, među njima i Seleste, bez imalo obzira. Dopustila...

– To je laž – zajecala je. – Moram da kažem markizu...

– Zaboravi – prekinuo ju je don Hose. – Kako god bilo, markiz te neće primiti. Ne duguje ti ništa, ili ti duguje?

Seleste se šetkala ispred garderoba, iščekujući da čuje odgovor koji Milagros nije htela da joj dâ.

Kao u Sevilji, kad je pre više godina otišla da moli za oslobađanje svojih roditelja u palatu grofa i grofice od Fuentevijehe. Plemići, svi su oni isti...

Markizov odričan odgovor pokopao je njene nade. Setila se dede, majke, baba Marije... Oni bi znali šta da rade. Mada to kao da je znao i njen muž, koji se istog tog popodneva pojavio u kući u Ulici božje ljubavi kad se ona vratila.

– Šta je s tvojim markizom? – podrugnuo se umesto pozdrava. – Je li se potukao s drugim plemićem zbog tebe?

Ciničan Pedrov osmeh razljutio je Ciganku.

– Prijaviću te.

On kao da je očekivao tu pretnju, kao da ju je namerno tražio, osmehnuo se s pobedničkim sjajem u očima; Milagros je znala šta će odgovoriti i pre nego što joj je to pljusnuo u lice. I sama je pomislila na to.

– I šta ćeš reći? Da je jedan plemić platio da bi te imao? Misliš da će neki sudija iz veća poverovati takvoj optužbi? Baron može da ima koliko god hoće žena.

– Mene, nikad!

– Ciganku? – Pedro se nasmejao na sav glas. – Glumicu? Ciganke su podle i nemoralne, razuzdane i preljubnice. To kaže kralj, i tako piše u njegovim zakonima. A ako to nije dovoljno, pored toga si i glumica. Svima je poznato koliko su glumice bestidne, njihovim ljubavnim vezama ispira usta ceo Madrid, kao tvojima s markizom...

– To nije tačno!

– Zar je to važno? Znaš li šta se priča o tom markizu i o tebi u madridskim krčmama? Hoćeš li da ti kažem? Postoji i poneka pesmica o vama. – Zastao je i produžio hladnim glasom: – Prijavi. Učini to. Osudiće te zbog preljube bez razmišljanja. Baron će se pobrinuti da to bude doživotno... a ja ću ga podržati.

I tako je nastavila s privatnim nastupima i da peva i igra u *Princu*, nezadovoljna, mrska samoj sebi mada ju je, na njeno iznenađenje, publika nagrađivala aplauzima i klicanjem, a ona ih dočekivala bezvoljno. Zatim se vraćala kući, gde ju je nadzirala Bartola; ni u sobi je nije ostavljala samu. „To su naređenja tvoga muža“, nepristojno je odgovarala starica kad ju je psovala. „Kaži to njemu.“ I pratila ju je s malom Marijom ako je izlazila na ulicu. Nestalo je ono malo novca kojim je mogla da raspolaže, a Bartola se, kao Rejes u Trijani, mešala u njene razgovore na tržnici, na ulici ili u poslastičarnici u Ulici lava, u kojoj je volela da kupi poneki slatkiš, da bi ih okončala.

– Loše izgledaš, Milagros – kazala je jednom prodavačica dajući joj dve praline.

– Da li imaš neki problem?

Ona je to zapažanje dočekala s oklevanjem, ali se zato oglasila Bartola.

– Gledaj svoja posla, nametljivice! – uzviknula je.

Prošlo je mesec i po dana od noći u kojoj ju je baron silovao kad ju je Pedro pograbio za kosu i gotovo izvukao iz sobe. Dole su čekala dvojica čispera, neki

od gitarista što su ih obično pratili na saraoe i dve nepoznate žene, dočekujući je ravnodušno. Nije znala ko su, nisu bile igralice koje su išle s njom na privatne nastupe. Pedro je pomenuo još jednu zabavu pre nego što ju je gurnuo niz stepenice. Ko su te žene?

Saznala je pošto je neko vreme pevala i igrala za malu grupu od pet velmoža u još jednoj vlastelinskoj kući prepunoj nameštaja, ćilima i svakojakih predmeta. U jednom trenutku su prekinuli nastup pljeskajući burno iz svojih fotelja. „Ples nije gotov“, začudila se Milagros. „Zašto aplaudiraju?“ Okrenula se prema neznankama koje su igrale iza nje: jedna je plesala otkrivenih grudi. Hladan znoj joj je oblio celo telo. Zamucnula je. Prestala je da peva i da igra, ali druge dve su nastavile po taktu gitare i pljeskanja čispera. Druga je takođe raskopčala košulju i velike grudi su se zanjihale. Odmakla se od njih tražeći neki udaljeni ugao.

– Šta više može da te brine, kurvo? – rekao je Pedro, preprečujući joj put i gurajući je u sredinu.

Dvojica plemića su dočekala taj manevar klicanjem i grohotnim smehom.

– Sad ti, Bosonoga! – povikao je jedan.

Milagros se ukipila pred njima, a mahniti zvuci gitare i pljeskanje čispera grmeli su joj u ušima. Pokušala je da razmisli, ali sav taj metež ju je pritiskao.

– Skini se, Ciganko!

– Pleši!

– Pevaj!

Druge dve su to radile bestidno, skinuvši svu odeću sa sebe. Igrale su oko Milagros, dodirujući je, pozivajući je da se pridruži besramlju. Pokušala je da se oslobodi tih odvratnih milovanja i odmakla tuđu ruku što je pošla ka njenom međunožju. Dve žene su joj pipale grudi i zadnjicu, vukle joj košulju i suknu dok su se besomučno vrtele na oduševljenje plemića. Neko ju je s leđa uhvatio za laktove i sprečio da se pomera. Uspela je da vidi da je to jedan čispero. Pedro, stojeći pored njega, rasekao je košulju svoje žene jednim rezom noža i podsmevajući se povukao odeću, koja se polako odvajala od Milagrosinog tela. Borila se s njim i uzalud grizla zubima ruke koje su je stezale, ali njeno ponašanje je samo podstaklo pohotu plemića, i oni su prišli da pomognu Pedru kad se zapleo oko sukne i ostale odeće dok je nisu potpuno obnažili. Lica oblivenog suzama, pokušala je da se pokrije šakama i rukama. Nisu joj dopustili: gurali su je i udarali dok su druge dve žene nastavile da se okreću u vrtoglavom plesu, dižući ruke iznad glave da pokažu grudi, njišući kukovima da istaknu stidni predeo. Tamna Cigankina put je odudarala od njihovog bledila i pozivala

plemiće na blud, i oni su se nespretno pridružili plesu. Onda su ih zagrlili, pipali rukama i ljubili a Milagros je bila omiljena lovina.

Tu, na licu mesta, na ćilimima, plemići su imali snošaj s dve žene a zatim su jednom, dva, tri puta... silovali Milagros čija su se preklinjanja i bolni jauci izgubili u zvucima gitara i pljeskanju i bodrenju Pedra i njegovih čispera.

V

PREPUKAO GLAS

Koliko još puta ju je prodao Pedro za gotovo godinu dana? Dosta, pet, možda šest? Svestan da će situacija izmaći kontroli u svakom trenutku; da će se bogati Madridani odreći Bosonoge čim se glasine prošire u krugovima njihovih prijatelja i obljublivanje Ciganke više ne bude predstavljalo pobjedu kojom bi mogli da se razmeću pred ostalima, prodao ju je najboljem ponuđaču na licitaciji.

Marija. Ciganka je potražila utočište u ćerki, ona je bila sve što ima. Privijala se uz devojčicu zadržavajući suze, šapćući joj prepuklim glasom pesme u uvo, milujući je po kosi dok malecka ne bi utonula u san, a ona ju je uspavljivala satima.

Naučila je da dočeka njen smeh s lažnom radošću i da joj se živahno pridruži u igri, čak i ako je tog dana još uvek osećala odvratni dodir prljave ruke nekog neželjenog muškarca na svom međunožju, na bradavicama dojki... ili na usnama. Naposljetku, većina plemića je ulazila u nju silovito, zaslepljeno, vičući, ujedajući i grebući je. Bilo je kao da je tuku. Ali kad su pokušavali da je ubede, sigurni da njihova milovanja ili ljubavne reči mogu da joj izmene volju kao da su bogovi, osećala se još gore. Umišljeni ološ! Takve, a ne nasilne uspomene čuvala je Milagros; samo je Marijina tamnoputa ručica što je nespretno prelazila preko Cigankinog lica blažila njena gorka osećanja. Milagros joj je grickala prstiće dok je malecka, smejući se, pritiskala jedno oko prstima druge ruke. I sve više je tražila dodir nežne ćerkine kože, melem koji je mogao izlečiti tugu i poniženje što su je mučili.

„Kunem se da ćeš umirati živeći u mukama!“ Bio je kraj jeseni kad joj je Pedrova pretnja odjeknula u glavi pošto je po povratku iz *Princa* nekoliko puta pozvala ćerku a ona nije potrčala prema njoj.

– Gde je devojčica? – upitala je nepoverljivo Bartolu.

– S ocem – odgovorila je Garsija.

– Kad će je dovesti?

Druga žena nije odgovorila.

U sumrak se pojavio Pedro, sam.

– Marija ne sme da živi s kurvom – odgovorio je grubo. – To je loš primer za tako malu devojčicu.

– Šta...? Šta hoćeš da kažeš? Nisam ja nikakva kurva; ti to znaš. Gde je Marija? Gde si je odveo?

– Kod jedne bogobojažljive porodice. Tamo će joj biti dobro.

Ciganin je pogledao svoju ženu: hvatao ju je očaj i kao da je htela da polomi prste jedne o druge kriveći ih, zarivajući nokte u njih.

– Molim te, ne radi mi to – preklinjala je.

– Kurvo.

Pala je na kolena.

– Ne oduzimaj mi ćerku – zajecala je. – Nemoj...

Pedro ju je posmatrao nekoliko trenutaka.

– Ne zaslužuješ ništa drugo – rekao je prekidajući njene molbe i okrenuo se.

Milagros ga je uhvatila za nogu i povikala slomljenog srca.

– Uradiću sve što hoćeš – obećala je – ali ne odvajaj me od moje devojčice.

– Zar već ne radiš sve što hoću?

Pedro je pokušao da se oslobodi svoje žene, ali pošto nije uspeo, dograbio ju je za kosu i vukao unazad dok malo-pomalo, iskrivljenog vrata, nije pustila njegovu nogu. Potrčala je za njim; Pedro ju je ošamario na odmorištu stepenica dok nije opet ušla u kuću.

Sutradan ujutro, dvojica smrknutih čispera iz četvrti Barkiljo čekala su u Ulici božje ljubavi i pratila zatvorenu nosiljku koja je došla po Milagros da je odvede u pozorište. Zatim su šetkali Ulicom vuka i Ulicom princa dok se proba nije završila. Po podne, za vreme predstave, pojavila su se druga dvojica, nabusita kao oni prvi; Pedro je imao dovoljno novca da unajmi celu vojsku čispera.

Milagros je pokušala da nađe Mariju. Nije znala gde je, ali ako bude otkrila gde je Pedro i pratila ga... Kreće se Barkiljom, shvatila je. Jedne noći je sačekala dok nije čula Bartolino ritmično disanje u susednoj sobi i zaputila se do stepenica pipajući zidove rukama. Bartola je otvorila jedno oko čuvši da vrata škripe, ali se okrenula na drugu stranu na madracu, ne brinući. Milagros nije otišla dalje od odmorišta; saplela se u mraku i pala na čispera koji je tu dremao.

– Tvoj muž je naredio da te ubijemo ako treba – zapretio je namrgođeni mladić kad su obojica ustala. – Ne otežavaj mi, ženo.

Odgurao ju je u stan. U beznađu, Milagros je ponudila svoje telo čisperu na straži da joj pomogne da nađe svoju devojčicu. Čovek je zajedljivo odmerio u ruci težinu njene dojke.

– Ne razumeš – izjavio je stežući je prstima – nema te žene koja bi bila dovoljno iskušenje za mene da toliko rizikujem. Tvoj muž je veoma spretan s nožem; pokazao je to u više navrata.

Jednog dana je klekla pred Bartoline noge i molila je, lica oblivenog suzama. Ali dobila je jedino psovke i grdnje.

– Ništa od ovoga se ne bi desilo da se ti nisi podala markizu, kurvo.

Batinama naterana na blud, lišena ćerke, pod nadzorom kud god da krene, Milagros je postala prazna, poražena, ćutljiva žena, koju ništa nije zanimalo, s dubokim podočnjacima koje ni Bartola nije uspevala da sakrije kad je trebalo da ode u pozorište.

– Strina, pazite da ostane lepa i poželjna – zahtevao je Pedro od starice kad je čuo da Milagros odbija da jede. – Hranite je na silu ako treba: lepo je oblaćite; terajte je da nauči pesme. Mora i dalje da raspaljuje želju kod muškaraca.

Ali stara Ciganka je bila očajna. Svaki put kad bi Pedro prodao svoju ženu nekome od tih plemića, vraćao joj je ljudski otpadak. Ujedi, ogrebotine, modrice... i krv; krv na dojkama, u vagini, pa čak i u čmaru. Bartola nije trošila novac na napitke ili lekove; samo je prala i trudila se da sakrije povrede duševno poremećene žene. Bila joj je mrska pomisao da leći jednu Vegu, ali nije želela ni da dođe u sukob s Pedrom, i dan za danom Milagros se vraćala u *Princ*, gde je naposljetku pomislila da bi mogla da nađe utočište i utehu; tada se trudila da dobije topao aplauz od svoje publike, spontane komplimente iz partera ili one koje su joj upućivali ljudi što su se okupljali u Ulici vuka kad ona prođe u nosiljci.

Međutim, kad je s pozornice dizala oči ka ložama i videla kako svetlucaju dragulji i ukrasi plemića, to bi je pomelo i mislila je da ju je neko od njih silovao i da se možda u istom tom času hvališe da ju je posedovao. I glas bi joj oslabio dok opet ne bi pomislila na publiku iz partera i s balkona. Verovatno mnogi to nisu primećivali, ali ona jeste, a i Seleste, i Marina, i ostali glumci koji su čekali svoj red da izađu na scenu kao i priliku da se osvete toj Ciganki, smatrajući da je ohola i samoživa, jer ih je isključila iz saraoa koje su priređivali moćnici.

Jednog popodneva, dok su izveštačeni glasovi ostalih glumaca deklamovali stihove koje je Kalderon napisao za komad *Tusani iz Alpuhare*, pored garderoba, Milagros je pronašla buteljku s malo vina. Preletela je pogledom između

garderoba i dekora iza kog se kretala Seleste u ulozi donja Isabel. Prisustvo šaptača, koji je s one strane gde je garderoba išao za glavnom glumicom i podsećao je na stihove, nije je zabrinulo; izgledao je zauzeto. Međutim zbog trčkanja šaptača iza zavese, s fenjerom i tekstom u ruci, nije uočila da tu jedan mladi svirač viole da gamba stoji pored zavese koja je skrivala orkestar.

– Pila je očajno... iz same buteljke – ispričao je potom muzičar svakome ko je hteo da ga sasluša. – Samo što se nije preturila na leđa koliko je iskrivila vrat da iskapi i poslednju kap.

Šta se Milagros ticalo ko joj je od tada svakog dana ostavljao buteljku vina u garderobi? Možda glavom i bradom don Hose, pomislila je, pošto je sama osećala da bolje peva i da se slobodnije kreće pozornicom, ne hajući za lože i muškarce u njima. „Zaboravi“, ponavljala je sebi sa svakim gutljajem, dok lice njene malečke ne bi iščezlo u alkoholu.

Bartola je ubrzo primetila u kakvom se stanju Milagros vraća iz *Princa*; i čisperi: dve dobre buteljke vina nerazblaženog vodom primoravale su ih da je pridržavaju kad je silazila iz nosiljke.

– A šta hoćeš da uradimo? – branili su se pred Pedrom. – Daju joj da pije u pozorištu.

Staroj Bartoli se smučio takav život, pogotovo otkako devojčica više nije bila tu. Samo su ih Milagrosine obaveze u pozorištu zadržavale u Madridu. Nedostajala joj je Trijana. Pedro se sad pojavljivao u kući u Ulici božje ljubavi gotovo samo kad je dolazio po novac koji je Milagros zarađivala u pozorištu.

– Više niko neće da plati za nju! – priznao je jednog dana odvajajući nekoliko novčića da bi njih dve mogle da žive. – Više zarađuje pevajući i igrajući nego kad bih je terao na blud po ulicama... i lagodnije mi je – dodao je s ciničnom grimasom.

– Pedro – zaustila je Bartola – u Madridu smo dve godine i ove poslednje si zaradio mnogo novca s Vegom. Zašto se već jednom ne vratimo u Trijanu?

Ciganin je prineo ruku bradi.

– A šta ćemo s njom? – upitao je.

– Neće ona još dugo – odgovorila je.

– Pa, dok je živa, iskorišćavaću je – odlučio je.

Bartola nije časila ni časa: ona će se pobrinuti da Milagros ne poživi još dugo. Jednog dana, nauštrb hrane, kupila je četvrt litra vina i ostavila ga u kujni. Drugi put je donela rakiju. I mistelu.* Nije usfatio ni začinjeni hipokras od rakije ili

vina, sa šećerom, karanfilićem, đumbirom, cimetom...

Sve nadohvat ruke Milagrosi, sve je to pila Milagros.

– Glupaci!

Milagrosi se učinilo da će joj prsnuti mozak od naglog pokreta glave ka zavesi iza koje se nalazio orkestar. „Zašto ne sviraju dobro?“, zapitala se čekajući da joj se razbistri pred očima i da se fokusira na taj deo pozornice. „Možda hoće da me iznerviraju?“, pomislila je.

– Glupaci! – podvignula je opet muzičarima mlatarajući šeptrljasto šakama i rukama pre nego što se opet okrenula ka svojoj publici.

Muzika je opet zasvirala u amfiteatru *Princ* na Cigankin znak, ali joj je pobegla i njen zvučan i pun glas je zaostao. „Nije ovo ta numera! Ili jeste? Hoće da me upropaste!“ Opet se okrenula ka zavesi a pozorištem su već odjekivali zvižduci. Kukavice! Zašto se kriju?

– Ponovite! – naredila je.

Učinilo joj se da čuje muziku i pokušala je da zapeva. Glas joj se stegao u grlu, suvom, izgorelom. Reči su se zaglavile između jezika i zuba, zarobljene lepljivom pljuvačkom, nisu mogle da se iščupaju iz nje i otklize dalje. Povici gledalaca iz stajališta probili su joj glavu. Gde su? Mogla je da vidi jednog, dvojicu u najboljem slučaju, trojica su se već brkala sa svetlima, zlatnim odsjajima u ložama i dragocenostima onih što su je silovali. Smeju se. Zar ne shvataju da je kriv orkestar? Promucala je prvu strofu tonade promuklim i mucavim glasom, pokušavajući da čuje muziku. Načuljila je uši. Da. Svira. Igraj; treba da igra. Nespretno je podigla ruke. Nisu htele da slušaju. Zavrtelo joj se u glavi. Nije mogla da vlada ni nogama. Pala je na kolena pred publikom. Nešto ju je udarilo, ali nije joj bilo nimalo bitno. Celo pozorište je urlalo na nju. A aplauzi? Glava joj je klonula. Spustila je ruke niz bokove. „Gde je moja devojčica? Zašto su mi je ukrali?“, zajecala je.

– Bitange, svi vi! – promrmljala je kad ju je jedan drugi predmet, mekan, lepljiv, pogodio u telo. Crven, kao krv. Da li krvari? Nije ništa osećala. Možda umire, možda je tako jednostavno umreti. Želela je to. Da umre i zaboravi... Osetila je kako je neko hvata za laktove i vuče van pozornice.

– Milagros Garsija – čula je kad je stigla u garderobu, dok ju je sudija zadužen za pozorište bezobzirno hvatao za bradu i dizao joj glavu – uhapšena si.

Blas Peres je oslanjao svoj pozornički štap na prljavu zemlju u Ulici Ortalese jednog sunčanog prolećnog jutra koračajući žurno u pravcu Kapije Svete Barbare, na krajnjem severoistoku Madrida. Nije spazio Hosea dok nije gotovo udario u njega; pozornik četvrti Barkiljo izlazio je iz Ulice San Markosa.

– Šta te dovodi tako daleko od tvoje oblasti, Blase?

Sakrio je razočaranje na licu; nije želeo da zapodene razgovor, žurio je da nađe Pedra Garsiju. Ciganin mu je naredio da pripazi na vesti o Milagrosi.

– Zadatak – odgovorio je dižući ruku, kao da mu je i samom mrsko što se nalazi tu.

Hteo je da se pozdravi i produži svojim putem, no bio je primoran da zastane.

– Prokleta sudbina! – promrmljao je.

Ispred njega, iz Crkve pokajnica, zvuci pastirskih frula i bubnjanje malog doboša najavili su prolazak sveštenika s crnim šešikom na glavi i običnom kesom u ruci u kojoj je nosio pričešće za nekog bolesnika na samrti. Mnogo sveta što je prolazilo ulicom ćutke se priključivalo procesiji hodajući iza sveštenika; ostali, koji to nisu uradili, bacali su se na kolena na zemlju i krstili se dok je povorka prolazila. Tamo gde je kleknuo Blas, zaustavila su se kola koja su vukle dve mule. Trojica dobro obučene gospode su sišla i ponudila kočiju svešteniku, i on je ušao unutra. Gospoda su uvećala pratnju i pešice pošla za Presvetim sakramentom čim je jedan ministrant kazao kočijašu adresu umirućega i ovaj poterao mule.

Blas je klečao na kolenima dok je procesija prolazila pored njega.

– Žena Rodilje – promrmljao je drugi pozornik, koji je došao i kleknuo pored njega. – Knjigovođe Družbe Naše Gospe od Nade, poznaješ li ga? Veoma joj je loše.

Blas je odmahnuo glavom; njegove misli su bile negde drugde.

– Jeste, čoveče – ponovio je Hose – jednog brata iz patrola smrtnog greha.

– Aha! – samo je potvrdio Peres.

Verovatno ga poznaje; više nego jednom se noću sreo s tom braćom družbe koja

su išla ulicama Madrida proseći i pozivajući na red promiskuitetne građane, pokušavajući da svojim prisustvom, pesmama i molitvama prekinu nedolične telesne odnose, upozoravajući i muškarce i žene da čine težak greh i da, ako ih smrt pozove u tom času...

Nesumnjivo poznaje Rodilju, kao i mnogi što idu za sveštenikom i što će se tiskati u bolesničnoj sobi dok on bude uz nju u poslednjim časovima. „Obred smrti“, pomislio je. Čak je i kralj jednom ustupio kočiju za poslednju pričest i produžio pešice za sveštenikom! Ali Blasu nije bilo poznato da li je Njegovo veličanstvo ušlo u sobu bolesnika na samrti pošto je odalo počast Presvetom sakramentu. On je, zbog prirode svog posla, učinio to više puta: javna ispovedanja vere i činovi pokajanja koje su sveštenici izvlačili iz bolesnika da bi mu pomogli da dobro umre i po cenu slabog zdravlja: pokajnički psalmi; jakulatorije;* litanije; molitve svecima... Niz molitvi za svaki trenutak samrtnog hropca koji su ožalošćeni sažaljivo posmatrali, dok neki znak – možda prestravljenе oči nekoga ko vidi da se smrt bliži, možda nerazumljivo mucanje, pena na ustima ili nekontrolisani grčevi – ne bi označio prisustvo đavola. Tada bi sveštenik poprskao krevet i celu sobu svetom vodicom, i uz užasan strah prisutnih dizao Presveti sakrament iznad glave i suočavao se sa Sotonom.

– Treba li ti pomoć oko tog zadatka? – prekinuo ga je iz misli pozornik iz Barkilja.

Obojica su ustala i očistila rukama čarape od zemlje. Blasu nije trebala pomoć. Nije želeo ni da drugi pozornik dozna kuda ide.

– Zahvaljujem, Hose, ali nema potrebe. Kako tebi ide? – pokazao je zanimanje da ne bi ispao neučtiv.

Drugi je frknuo i slegnuo ramenima.

– Možeš misliti... – počeo je.

– Pobeže ti procesija – prekinuo ga je Blas. – Ne bih da te zadržavam.

Hose je skrenuo pogled ka leđima što su se udaljavala Ulicom Ortalese. Uzdahnuo je.

– Knjigovođina žena je bila pobožna.

– Sigurno jeste.

– Svima će nam kucnuti sudnji čas.

Blas nije hteo da ulazi u taj razgovor i ućutao je.

– Dobro – dodao je Hose coknuvši jezikom – videćemo se.

– Kad god hoćeš – pristao je Blas u trenutku kad se Hose spremio da pođe za pričešćem.

Malo je sačekao i ponovo krenuo svojim putem dok nije prošao pored Kuće pokajnica Svete Marije Magdalene: iz njihove crkve je pošlo sveto pričešće, a odatle je polazila i patrola smrtnog greha. Usporio je korak i pomalo zabrinuto udario štapom o zemlju. Smrt što će doći na svačija vrata, greh, đavo kog su sveštenici pokušavali da isteraju naveli su ga da posumnja u ono što se spremio da uradi. Mogao je da odustane. Osmehnuo se zbog misli o pokajanju upravo nadomak mesta gde je blizu pedeset žena koje su vodile loš život, ali ih je dodirnula božja ruka, svojevolejno odlučilo da se povuče iz spoljašnjeg sveta pod zaštitom Marije Magdalene i da živi u strogom zatvoru, da se moli, kažnjava i da ne napušta to mesto do kraja života izuzev u slučaju da prigrlji religiju ili da se uda za čestite ljude koje su im nalazili članovi Bratstva nade.

Sto reala od legure srebra i bakra i četiri funte voska trebalo je da plate pokajnice da bi ušle u Kuću Marije Magdalene i zatvorile se do kraja života! Pokajanje je trebalo platiti. On nije ni imao tu svotu. Tako da nije mogao da se pokaje, zaključio je pronalazeći određeno zadovoljstvo u tom argumentu: siromašni to ne mogu. Uostalom, nije hteo ni da se odrekne novca koji je očekivao da će dobiti istog dana.

Produžio je dalje, skrenuo desno Ulicom pekara i zaputio se ka Ulici kanala.

– Zdravo, Marijo, milosti puna – pozdravio je otvorivši vrata jedne prizemne kućice, okrečene spolja, čiste i uredne unutra, s vrtom pozadi, jedne od devet sličnih.

– Gospod s tobom... – začulo se iznutra. – Ah! To si ti. – Mlada i lepa Ciganka je izašla iz neke odaje u kući. Iza nje se pomolila glava jedne devojčice.

– Pedro? – samo to je upitao pozornik.

Devojka je ponovo ušla u sobu, ali ne i malecka, koja je stajala nepomično, zureći krupnim očima u Blasa.

– U krčmi – uzviknula je Ciganka iz sobe koju je raspremala – gde bi drugde bio?

Pozornik je namignuo curici, a njoj se nije promenio ni izraz lica.

– Hvala – odgovorio je razočarano.

Devojčica se nije smeškala kao ranije, kad je živela s majkom, u Ulici božje ljubavi. Blas je pokušao ponovo s istim ishodom. Stisnuo je usne, odmahnuo glavom i otišao.

Ulica kanala se sastojala od samo jednog bloka kuća i svega nekoliko koraka ga je delilo od krčme na uglu ulica San Hosea i Visoke Rejes, gde se otvarala ledina koja se graničila s madridskom ogradom; tu su se nalazili Samostan Svete Barbare, bosih redovnika Naše Gospe od Milosti i Svete Tereze, karmelićanskih časnih sestara. Pored njih, kraljica Barbara de Bragansa, supruga Fernanda VI, bolešljiva i ljubiteljka knjiga, naredila je da se 1748. godine izgradi novi samostan, za podučavanje plemićkih devojčica posvećen Svetom Fransisku Salskom. Govorilo se da je kraljica deo zgrade, onaj koji je gledao na vrtove, namenila za svoje boravište da bi se sklonila od muževljeve maćehe Elizabete Farnese, i povukla tu u slučaju da kralj umre pre nje, pošto nisu imali potomstva i kruna će preći Karlosu, Elizabetinom sinu, u to vreme kralju Napulja. Godine 1750. radovi su otpočeli; to je trebalo da bude najveći i najraskošniji samostan ikad podignut u Madridu; pored nove crkve posvećene Svetoj Barbari građena je velelepna palata s francuskim i italijanskim uticajima za koju su korišćeni najskupoceniji materijali. Kompleks je bio okružen vrtovima i baštama koji će se pružati uz ogradu, od šetališta Rekoletos i tamošnje kapije, pa gotovo do Kapije Svete Barbare.

Tog proleća 1754. godine, Blas je pogledao kako teku radovi, veoma uznapređovali. Kraljica nije marila za troškove. Pričalo se da će izgradnja koštati više od osamdeset miliona reala mada su neki, među njima i Blas, žalili što će taj trošak biti namenjen kraljičinoj većoj slavi i spokoju umesto da se izgradi velika katedrala. Oko sto četrdeset crkava u kojima je svakodnevno služena misa, trideset osam samostana redovnika i gotovo isto toliko redovnica, bolnice, škole stisnute između ograda koje su opasivale Madrid... Ipak, i uprkos svim tim veličanstvenim crkvenim građevinama, najveći i najvažniji grad u kraljevstvu nije imao katedralu.

Blas je prokrčio sebi put u krčmi udarcima štapa dok nije ugledao Pedra, koji je sedeo za jednim stolom i pio vino s nekolicinom čispera koji su kovali gvožđe za to veliko zdanje.

Ciganin, uvek na oprezu, opazio je da je pozornik tu dok su se ljudi sklanjali od štapa. Sigurno se nešto važno dogodilo kad je Blas došao u krčmu, tako daleko od svoje oblasti. Obojica su se udaljila što su više mogla od gužve.

– Oslobodili su je – prošaputao je pozornik.

Pedro je netremice posmatrao lice svog kompanjona; stisnuo je usne, škrgutao zubima.

– Je li i dalje angažovana u *Princu*? – upitao je posle nekoliko časaka.

– Ne.

– Može samo da mi donese nevolje – kao da je rekao samome sebi. – Treba joj doći glave.

Blas je bio siguran da će Ciganin tako reagovati. Gotovo dve godine pored njega bile su i više nego dovoljne da upozna Pedrovu narav. Žestoke tuče, osvete uključujući i smrt. Prodao je i rođenu ženu!

– Jesi li siguran? – zastao je.

– Ako su je pustili, učinili su to zato da spreče da pukne bruka i pogodi neke velikaše. Misliš li da će nekoga biti briga šta će biti s jednom pijanom kurvom?

Sve se dogodilo kao što je Ciganin i pretpostavio: Milagros su odvukli van pozornice *Princa* pošto je sudija zadužen za pozorište naredio da bude uhapšena. Pozornici su je odveli pravo u Gradski zatvor, gde je prespavala pijanstvo. Sutradan ujutro, uzbuđena, nervozna, uznemirena zbog nedostatka alkohola ali trezna, ušla je u sudnicu.

– Neka vaše gospodstvo pita barona San Glorija – predložila je sudiji koji je predsedavao suđenju zbog sablazni i dugačkog niza ostalih prekršaja, pošto je otpočeo suđenje pitajući je za ime.

– Zašto bih to radio?

Sudija se istog časa pokajao što je spontano postavio to pitanje, zbunjen Cigankinom smelošću.

– Zato što me je silovao – odgovorila je. – Sigurno zna moje ime. Platilo je mnogo novca za to. Pitajte njega.

– Ne budi nepristojna! Nemamo mi ništa da pitamo gospodina barona.

– Onda pitajte grofa od Medin...

– Ućuti!

– Ili grofa od Nave...

– Pomoćniče! Nateraj je da ućuti!

– Svi su me oni silovali! – vrisnula je Milagros pre nego što je sudijski pomoćnik stigao do nje.

Čovek joj je zapušio usta. Milagros ga je snažno ugrizla za ruku.

– Želite li da vam kažem koliko me je još vaših velmoža silovalo? – sasula im je

u lice, iskorišćavajući to što je pomoćnik povukao ruku.

Poslednje Cigankino pitanje je lebdelo sudnicom. Zgledala su se sva trojica sudija od kojih se sastojalo veće. Tužilac, pisar i advokat siromašnih su ih posmatrali.

– Ne – odgovorio je predsedavajući. – Ne želimo da nam kažeš. Otkazuje se sednica! – odmah je odlučio. – Vodite je u kazamat.

Provela je nekoliko dana u gradskom zatvoru, dovoljno da se sudije iz veća raspitaju kod kraljevih savetnika i gradskih uglednika. Mada se neki nisu složili, većina je odbila da neka slavna prezimena budu umešana u tako neprijatnu rabotu. Naposletku, neko je izjavio da taj slučaj pogađa i samog kralja, pošto je jedan njegov savetnik u rodu s plemićem upletenim u slučaj, pa je odlučeno da se slučaj pokopa a Milagros pusti na slobodu.

Koliko god da su se sudije potrudile i zatražile da se ništa ne raščuje a pisar uništio zapisnike sa suđenja i svaki pomen na hapšenje, slučaj je procurio, i kao mnogi drugi, stigao do Blasovih ušiju.

– Još večeras – odlučio je Pedro dok su hodali natrag do kuće u Ulici kanala. – Učinićemo to još večeras.

„Učinićemo“? Ta tvrdnja je iznenadila pozornika. Hteo je da se usprotivi, ali je oćutao. Setio se Ciganinovog obećanja onog dana kad je stigao u Madrid: žene. Obljubio je neke u noćnim izletima s Pedrom; međutim, nisu mu bile toliko važne te prolazne veze kao novac koji mu je davao. Uprkos tome... da učestvuje u ubistvu? Je li Ciganin u pravu da to nikoga ne zanima?

S takvim mislima je ušao u kuću u kojoj je Pedro živeo sa svojom novom dragom.

– Onorija! – uzviknuo je Ciganin umesto pozdrava. – Došli smo na ručak!

Olja podrída, a za desert, kompot od kestena i žele od dunja, koje je spremila Ciganka. Blas je primetio da Onorija pokušava da kontroliše lakomost male Marije prema slatkišima. Nije uspela; što je devojčica bila neposlušnija, to je ona bila nervoznija. Koliko god pokušavala, pomislio je pozornik dok je Marija svojim ručicama odgurivala od sebe Cigankine ruke, ne može da joj zameni majku. Mada to zvanično jeste! Pedro je nabavio lažne dokumente u kojima je pisalo da je Onorija majka malecke. Pokazao mu ih je: „Pedro Garsija i Onorija Kastro. Venčani i imaju ćerku.“

– Jesi li poludeo? – upitao je Blas kad ih je video.

Ciganin je odgovorio nehajnim pokretom ruke.

– A šta ako te otkriju? Ljudi poznaju Onoriju, znaju da nije udata za tebe. Neko bi mogao...

– Da me prijavi?

– Da.

– Čuvaće se oni toga.

– Ipak...

– Blase. Mi smo Cigani. Jedan pajo to nikad neće shvatiti. Život je trenutak: ovaj.

Tu se razgovor završio, mada je Blas pokušao da pronađe razlog koji bi objasnio Ciganinovo ponašanje. Nije ga našao, kao što je on i predskazao, ali uspeo je da shvati zašto ljudima te rase neprestano sijaju oči: stavljali su sve na kocku prilikom samo jedne opklade.

Posle ručka, Pedro je zadovoljio pozornikova očekivanja i darežljivo ga nagradio, obećavajući mu još toliko po završetku „posla“.

– Zapamti – kazao je na oproštaju – večeras, kada zvona budu zvonila.

Pronašli su Milagros u krevetu, utučenu u jednom uglu sobe, pogleda izgubljenog negde na tavanici i s praznom flašom rakije pored sebe.

– Strina – pozvao je Pedro Bartolu – vraćamo se u Trijanu; pokupite svoje stvari i sačekajte me dole.

Starica je klimnula bradom prema Milagrosi.

– A ona? – Pedro se grohotom nasmejao. – Ne brinite, nikome neće nedostajati.

Smeh je prekinuo dugo i celodnevno ćutanje između Milagros i Bartole pošto je devojka zbog unutrašnje prinude popila svu rakiju.

Milagros se trgla i pogledala ih očiju podlivenih krvlju. Nešto je promucala. Niko je nije razumeo.

– Umukni, kurvo pijana! – uzviknuo je Pedro.

Ona je nespretno mahnula rukom i pokušala da ustane. Pedro se nije obazirao na nju; čekao je s loše prikrivenim nestrpljenjem da Bartola pokupi stvari i ode.

– Hajde, hajde, hajde – požurivao ju je.

Udaljen, stojeći gotovo u otvoru vrata, pozornik je gledao kako Milagros traži oslonac na zidovima i ponovo pada, klonula. Odmahnuo je glavom videvši novi devojčin pokušaj. Dok se nestabilno oslanjala na zid, upinjući se da ustane, Blas je pokušao da se seti da li je nekad svojim očima video ubistvo neke devojke.

Zavirio je u svoje uspomene u Madridu, gde se mešalo šaroliko mnoštvo plemića, bogataša, prosjaka i prestupnika, bahatih ljudi uvek spremnih da se potuku. Kao pozornik, video je svakojake zločine i izopačenosti, ali nikad nije prisustvovao hladnokrvnom ubistvu mlade i lepe žene. Zgrčio mu se želudac u trenutku kad se sklanjao da propusti Bartolu, koja je išla s madracem ispod miške i zavežljajima s odećom i pokućstvom u rukama. Starica nije izustila ni reč; nije se ni osvrnula. Tih nekoliko sekundi koliko je trajao njen izlazak iz stana u pozornikovim osećanjima je trajalo mnogo duže. Okrenuo se i prebledeo videvši Pedrovu neposrednu reakciju. Prišao je Milagrosi i osovio je na noge nemilosrdno je vukući za kosu.

– Pogledaj je! – rekao je držeći je uspravno. – Najveća kurva u Madridu!

Blas nije mogao da odvoji oči od devojke: iznemogla, bespomoćna, lepa čak i tako zapuštena i prljava. Ako joj Pedro pusti kosu, neće moći da se održi na nogama. „Zar je neophodno ubiti je?“, zapitao se.

– Obećao sam ti žene – iznenadio ga je Ciganin, podsećajući ga na njihov prvi razgovor. – Uzmi, evo ti jedna: velika Bosonoga!

Pozornik je odmahnuo glavom. Pedro to nije video, bio je zauzet cepanjem Milagrosine košulje.

– Jebi je! – uzviknuo je kad ju je strgnuo, vukući nazad Milagrosinu kosu da bi se ukazale njene bujne grudi, neobično lepe.

Blas je osetio gađenje.

– Ne – odbio je. – Okončaj sve ovo. Ubij je ako hoćeš, ali nemoj nastavljati s ovim... ovim...

Nije našao pravu reč i samo je pokazao ka devojčinim grudima. Pedro ga je ošinio pogledom.

– Neću da učestvujem u nečemu tako podlom – dodao je odgovarajući na izazov u Ciganinovim očima. – Ubij je već jednom, inače ću te ostaviti samog.

– Dobro ti plaćam – ukorio ga je Pedro.

Nedovoljno, pomislio je pozornik. A ako se Ciganin zaista vraća u Trijanu, više neće biti novca. Pogledao je Milagros pokušavajući da vidi u njenim očima odsjaj molbe. Ni to nije razaznao. Kao da se predala smrti.

– Nosi se, Ciganine!

Blas se okrenuo i pošao niz stepenice očekujući da čuje Milagrosine poslednje hroptaje i sažaljevajući je. No nije ih bilo.

Pedro Garsija je slobodnom rukom izvukao nož iz pojasa i rasklopio ga.

– Kurvo – promrmljao je čim su se pozornikovi koraci izgubili niz basamke.

Skliznuo je sečivom od vrata do Milagrosinih golih grudi.

– Moram da te ubijem – produžio je – kao što sam ubio vidarku. Starica se borila više nego što ćeš ti, zacelo. Hvalisavci... Vi Vege niste ništa drugo do obični glupaci i hvalisavci. Ubiću te. Šta bi bilo kad bi se pojavila u Trijani? Onorija bi se naljutila na mene, znaš li?

Milagros kao da je reagovala na dodir vrha noža na bradavicama svojih dojki. Ciganin se pakosno nasmejao.

– Dopada ti se? – poigravao se vrhom noža primećujući kako njegovo uzbuđenje raste kad se bradavica ukrutila.

Isekao joj je suknju i nastavio da klizi nožem po trbuhu i stidnom predelu dok mu lice nije zapahnuo smrad rakije kad je uzdahnula.

– Istrulela si. Smrdiš gore od krmače. Nadam se da ćeš u paklu sresti sve Vege. – Ponovo je podigao bodež do vrata, spreman da joj rascepi venu.

– Stani! – najednom je odjeknulo prostorijom.

Nedelju dana ranije

Pijana je!

– Ne može da stoji na nogama.

– Kakva sramota!

Reči dama koje su sedele s njim u jednoj bočnoj loži u amfiteatru *Princ* stopile su se sa zviždanjem i galamom iz partera prepunog gledalaca koji su stajali i s balkona za žene. Orkestar je više puta započeo tonadilju a Milagros nije uspela da spoji glas s muzikom. U prva dva pokušaja, Ciganka je silovito gestikulirala ka bočnoj zavesi iza koje su se nalazili muzičari i okrivila ih trapavo i divlje lepetajući rukama; narednih puta, što su joj reči više zastajale u odebljalim ustima, a noge i ruke odbijale da poslušaju naređenja, njen bes je polako prešao u obeshrabrenost.

Zgrčenog želuca i stegnutog grla, fra Hoakin se potrudio da sakrije od gospođa i njihovih pratilaca da mu ruke drhte i pogledao Milagros. Više nije bilo muzike na toj pozornici što je koliko juče bila mala za njenu igru, osmehe i ispade, a sad izgleda ogromna dok ona kleči na kolenima nasred nje, poražena i pognute glave. Neko je hitnuo trulo povrće u njenu desnu ruku. Gledaoci u stajalištu dolazili su pripremljeni. Već nekoliko dana se u Madridu govorkalo o Bosonoginom stanju: njeni poslednji nastupi su bili na ivici skandala. Neki su rekli da je bolesna, ali mnogi drugi su po promuklom glasu i nepovezanim pokretima prepoznali dejstvo alkohola. Milagros nije ni reagovala na bačeno povrće, ni kad joj se paradajz rasprsnuo na košulji i izazvao opšti grohotan smeh u pozorištu. Iznad partera, naslonjen na ogradu lože, fra Hoakin je skrenuo pogled tražeći onoga ko je bacio paradajz.

– Glupače! – procedio je kroz zube.

– Jeste li nešto rekli, velečasni?

Fra Hoakin se oglušio o pitanje dame na stolici pored njegove. Iz partera su sad bacani svakojaki truli zeleniš i povrće, a ljudi su čupali zelene vrpce koje su im krasile šešire i odeću kao znak divljenja prema Bosonogoj. Sudija zadužen za pozorište poslao je dvojicu pozornika da odvedu Milagros s pozornice, a ona se

predala i pokorno dočekala kaznu. „Zašto ne ode?“, zapitao se sveštenik.

– Odlazi, devojčice! – eksplodirao je.

– Devojčice? – začudila se dama.

– Gospodo – odgovorio je bez razmišljanja, dok mu je pažnja bila usmerena na pozornicu – svi smo mi deca. Zar nije Isus Hrist izjavio da onaj ko nije poput deteta neće ući u carstvo nebesko?

Žena je htela da dovede u pitanje fratrove reči, ali umesto toga je raširila divnu sedefnu lepezu i počela da se hladi. U međuvremenu, dvojica pozornika su vukla Milagros za laktove kroz kišu povrća. Čim se Ciganka izgubila iza zavese a povici iz partera i s balkona prešli u žagor ogorčenih razgovora, Seleste se pojavila na pozornici dok su je trojica ljudi još čistila. Glumičine oči su pobedonosno blistale.

– Markiz od Rafala – primetio je jedan plemić koji je stajao u dnu lože, govoreći o korehidoru Madrida – nikad nije smeo da zameni veliku Seleste.

– A pogotovo ne Cigankom koja bludniči za dva reala! – uskliknuo je drugi.

Fra Hoakin se lecnuo kad je Seleste zapevala a dvojica plemića se izveštačeno pridružila aplauzima publike.

– Niste znali, velečasni? – Dama mu se obratila skrivajući lice lepezom, lagano nagnuta u stolici: – Kad biste nas, oče, više počastvovali svojim prisustvom na sedeljkama...

„Čuo bih“, dovršio je on u sebi rečenicu koja je ostala da visi u vazduhu.

– Lično – kazala je žena – ne mogu da zamislim šta bi rekao Gospod naš Isus Hrist o toj devojčici – s potcenjivanjem je oteгла poslednje dve reči, primičući stolicu fratrovoj i zaštićena lepezom, kao da na taj način pokušava da nađe izvinjenje za svoju smelost, počela je da recituje spisak ljubavnih veza, višestruko uvećan u šaputanjima na sedeljkama.

Između pesama Seleste, koja je blistala, aplauza i povika uvek prevrtljive publike, opet privržene glavnoj glumici, fra Hoakin je prekinuo ženu, koja se okrenula ka svešteniku i nesvesno počela da se hladi lepezom ispred lica. Znala je da je fratar osetljiv, sve njene poznanice su ga veličale zbog tog svojstva, ali nikad ne bi posumnjala da će vest o ljubavnim vezama proste Ciganke izazvati takvo, gotovo samrtno bledilo na njegovom licu.

Fra Hoakin je mislio na Milagros: lepu, nasmešenu, očaravajuću, prepredenu, veselu... čistu... devičansku! Bujica uspomena je nahrupila, zarila mu se u stomak i zaustavila protok krvi. Ona je ispunjavala njegove noćne maštarije i

zbog nje je spoznao tu krivicu koju je mnogo puta pokušao da okaje molitvama i bičevanjem: njeno odbijanje, kad joj je predložio da pobjegne s njim, bacilo ga je na puteve, i tada je sumnjao da postoji žrtva koja može da ga očisti u božjim očima. Otada, to crnpuasto lice ga je pratilo kud god da je išao, bezočno lepo: bodrilo ga je, osmehivalo mu se u nesrećnim trenucima. A sad, u kom su budžaku ostali ti podsticaji? Ona je pijanica. To je video. I prostitutka, kako ljudi tvrde...

Do popodneva Milagrosinog pada u amfiteatru *Princ*, Cigankin lik je obuzimao fra Hoakinov um obično noću, dok je hodao s čulima na oprezu opasnim ulicama Madrida ka svojoj kući. Kad se to događalo, sećanje na Milagros mu nije izbijalo iz glave. Živeo je u stanu u sićušnom bloku od samo tri zgrade, i sve su bile uzane i tako dugačke da su se pružale od pročelja koje je gledalo na oblast juvelirnica, u Glavnoj ulici, do malog Trga San Migela pozadi. Fransiska, stara služavka koja je brinula o njemu, ustajala je sanjivo da mu pomogne iako je znala šta će odgovoriti: „Bog ti platio, Fransiska, možeš da se povučesh.“ Ipak, žena je svake noći pokušavala, večno zahvalna zbog toga što ima krov nad glavom, jelo pa i skromnu platu kojom je fratar nagrađivao njene usrdne ali retke usluge. Fransiska nikad pre nije radila kao služavka. Udovica, s troje nezahvalne dece koja su je napustila u starosti, posvetila je život i trud pranju veša u Mansanaresu. „Toliko sam prala“, pohvalila se jednom fra Hoakinu, „da mi je trebao nosač da mi pomogne da sve to odnesem vlasnicima.“ Ali kao što je bio slučaj sa svim tim ženama, što su dan za danom, godinu za godinom, odlazile kod svojih korita na reci da čiste tuđu prljavštinu, po zimskoj studeni u ledeno hladnoj vodi, ili po pasjoj vrućini, njeno telo je platilo visoku cenu: natečene i ukočene šake; atrofirani mišići; neprestan bol u kostima. I fra Hoakin je trčao da podigne s poda kutlaču što je iskliznula iz njenih nespretnih ruku da bi se izbegle muke koje je za tu ženu značilo saginjanje. Sveštenik je spasao pralju s ulica kad je novčić koji joj je dao kao milostinju propao između njenih zakržljalih prstiju, zvecnuo na kamenu i otkotrljao se daleko. Pogledali su se: starica, nesposobna da pođe za novcem koji je bežao od nje; fra Hoakin nazirući smrt koja se već uselila u ženine ugasle oči.

Naredivši joj da se povuče, fratar je upoređivao spore pokrete koji će Fransisku odvesti do slamarice, pored čudesnog kipa Prečiste Device, sa životnom snagom i radošću koje je istog tog popodneva, možda jučerašnjeg ili prekjučerašnjeg, Milagros podarila svojoj publici. On je sedeo u jednoj loži, kao što su gotovo svakodnevno radile plemenite i bogate žene sa svojim udvaračima i pratiocima. Čudesna! Prekrasna! Predivna! Takve pohvale su mu odzvanjale u ušima kad je prvi put kročio u amfiteatar *Princ*, tek pristigao u Madrid iz Toleda. Bosonoga. I

tog prvog dana je skočio na stolici.

– Da li vam se nešto dogodilo, oče? – upitali su ga.

Nešto? To je Milagros! Fra Hoakin je gotovo stajao. Promucao je nešto nerazumljivo.

– Je li vam pozlilo?

„Zašto stojim?“, upitao se. Izvinio se učenicima, ponovo seo i oduševljeno slušao Milagrosine pesme dok se neprimetno upinjao da zaustavi suze što su mu navrle na oči.

Od dolaska u Madrid, amfiteatar *Princ* i Milagrosini nastupi postali su mesto hodočašća za fra Hoakina. Ako bi nekog popodneva kad je igrana predstava, Dorotea, Toledanka koju je po zapovesti njenog oca dopratio u prestonicu nakon venčanja s obudovelim markizom od Kahe, odlučila da ne dođe, fratar se izvinjavao njoj i markizu i iz svog džepa plaćao kartu za parter ili odlazio na najvišu galeriju s ostalim sveštenicima. Prvi put se osetio izgubljeno pred osam vrata koja su vodila u razne delove pozorišta, nezavisne jedni od drugih – parter, najviša galerija, lože, balkon namenjen isključivo ženama – ali ubrzo je zadobio poštovanje prodavaca ulaznica i ljudi koji su u zadnjem delu partera nudili slatkiše i pića s medom i začinima, ispod ženskog balkona. Fratar je podnosio cele predstave i često se, gledajući loš komad i još goru glumu, trudio da se i on ne pridruži bujici gledalaca koji su potcenjivali poslednji čin predstave i napuštali amfiteatar posle nastupa Bosonoge. Nije želeo da ga bije glas da je još jedan od onih što dolaze u pozorište samo zbog sainetea ili entremesa. Po završetku, veličao je pisca i glumce premda je na umu imao samo Cigankin glas, njenu odmerenu igru čija je putenost nehotice izazivala želju i maštu publike. Drhtao je sećajući se njenih obešenjačkih ispada u pravcu partera, gledalaca u stajalištu među kojima se skrivao on. I postajao je manji od makovog zrna pred pogledom kojim je Milagros šetala po svima njima, plašeći se da će ga prepoznati.

– Šta vi kažete nepravednom korehidoru? – pitala je Ciganka prekidajući pesmu u kojoj je kraljev korehidor bacio u tamnicu siromašnog seljaka.

Zviždanje i negodovanje, ruke podignute uvis, dozvoljavali su da se sveštenik opet uspravi u krkljancu.

– Glasnije, glasnije! Ne čujem vas! – vikala je Milagros, bodreći ih rukama pre nego što bi opet zapevala nadmećući se s galamom.

I pobeđivala je. Njen glas se moćno uzdizao iznad larme i fra Hoakin je osećao da će sasvim klonuti, dok mu se grlo stezalo. Jednog popodneva kad je pošao u

pozorište, možda pošto je za ručkom popio previše vina s markizom i njegovom ženom, fratar je prišao malo bliže pozornici i ostao nepokolebljiv kad je Milagros potražila saučesništvo partera. Tresla su mu se kolena i nije imao vremena da okrene glavu kad je Ciganka prešla pogledom preko ljudi koji su joj klicali, tačno onde gde se on nalazio. Možda je želeo da ga otkrije. Ona ga nije primetila a fra Hoakin je iznenadio samog sebe kad se smirio izdahnuvši vazduh zadržan u plućima. Nije znao zašto je to učinio, ali tog dana ju je osetio blizu, poverovao je da ju je čak omirisao.

Posle tog odlaska u pozorište, pre večere i sedeljke kojoj će prisustvovati u Doroteinoj pratnji, fra Hoakin se zatvorio u odaju s časovnicima u markizovoj kući, mučen suprotstavljenim osećanjima. Izgrdio je sebe što mu ta prostorija u kojoj je markiz pokazivao svoje bogatstvo a iznad svega dobar ukus, po rečima svih što su videli njegovu zbirku, a gde je on obično tražio utočište, donosi mir više nego molitva ili čitanje svetih knjiga. Zastao je pred satom čija je kutija bila njegove visine, od abonosa i s izrezbarenim pozlaćenim i bronzanim ukrasima. Izradio ga je Englez Džon Elikot; potpisao se na kružnoj skali, na kojoj su se videli lunarni kalendar i Zemljina kugla.

Milagros je srećna, morao je da prizna gledajući kako se sekundara pomera. Doživela je uspeh! „Zašto bih ja sad upadao u njen život?“, upitao se zatim, pred složenim stonim časovnikom s Drozovim bukoličkim figuricama; delom jednog švajcarskog časovničara, kako mu je objasnio markiz. Kako uspevaju da naprave takva čudesa? Više od dvanaest ih je bilo izloženo u odaji. Muzički časovnici. Da li bi se dopali Milagrosi? Neki su imali i po dvanaest zvončića... Kako bi njen ciganski glas zvučao pored njih? Satovi s klatnom, ogromni, s mehanizmom orgulja ili neprestanim kretanjem; jedan je čak vršio aritmetičke operacije. Automati koji sviraju flautu: obožavao je da sluša čobaninovu frulu ili lajanje psa...

Milagros ga je već jednom odbila. Šta mu je tada rekla? „Žao mi je... To nikad nije moglo biti.“ Da, to su bile njene reči pre nego što je pobjegla prema Andevalu. „Zašto se trudiš, glupi fratre?“, rekao je sebi. Ako u onom trenutku očaja, posle velike racije, uplašena što mora da beži iz Trijane, dok su joj roditelji bili uhapšeni a deda nestao, nije mogla da nađe u sebi ni trunku ljubavi prema njemu, šta može da očekuje sad kad trijumfuje na sceni i obožava je ceo Madrid?

Ipak, nikad nije prestao da ide u pozorište, ni onda kad je, nekoliko meseci po dolasku, morao da napusti markizovu kuću i kuću svoje bivše učenice i da se preseli u uzan i izdužen stan u Glavnoj ulici, u kome je živeo s Fransiskom. Za

to vreme, malo-pomalo, Dorotea se upoznala sa zavodničkim običajima Madrida, veoma drugačijim nego u Toledu, i počela da odbacuje društvo fratra koji joj je do tada bio učitelj, poverenik i prijatelj. Don Ignasio, markiz, otac troje dece iz prethodnog braka, bio je bogat i bezbrižan čovek.

– Teško mi je što moram ovo da kažem, don Ignasio – otvorio je srce fra Hoakin, dok su jednog jutra sedeli u odaji s časovnicima, pijući kafu i jedući slatkiše – ali smatram da mi je dužnost da vas upozorim da vaša supruga počinje da ide zabrinjavajućim putem.

– Daje li povoda sablazni? – skočio je markiz zaslepljeno, tako plahovito da samo što nije prosuo kafu na prsluk.

– Ne. Ne. Pa... ne znam. Valjda ne, ali na sedeljkama... uvek šapuće i smeje se s ovim ili onim. Znam da joj se udvaraju, čuo sam; mlada je, lepa, učena. Donja Dorotea nije kao ostale žene...

– Zašto nije?

Sad se fratar zabezeknuo.

– Dopuštate udvaranje?

Markiz je uzdahnuo.

– A ko ga ne dozvoljava, oče? Muškarci na našem položaju ne mogu tome da se suprotstave koliko god nam bilo neugodno. Bilo bi... bilo bi neuljudno, neučtivo.

– Ali...

Markiz je otmeno podigao ruku moleći za tišinu.

– Znam da crkva ne uči tako, oče, ali danas brak više nije sveta ustanova naših predaka. Brak, barem brak srećnika kao što smo mi, zasniva se na učtivosti, poštovanju, obrazovanju, osetljivosti... To nije ništa drugo do puko sjedinjenje sa sebi sličnima.

– Ni ranije nije bilo u izobilju brakova iz ljubavi – pokušao je da ospori te reči fratar.

– Tako je – brže-bolje je priznao plemić. – Ali više ne možemo da govorimo o onim uplašenim ženama, zatvorenim u muževljevoj kući. U današnje vreme i siromašne žene, koliko god uboge bile, žele da se pokažu muškarcima; možda nisu osetljive i kulturne kao dame, ali to ih ne sprečava da se pojavljuju na ulicama, u pozorištima i na zabavama. Priznajmo da nemaju ni previše potreba vezanih za osećanja, oskudica ih sprečava u tome, ali nema te majke koja se, osim što vaspitava ćerku u hrišćanskoj vrlini, ne pobrine i da je nauči da igra i

peva, osim veštine tog telesnog i nemuštog jezika koji tako dobro ume da raspali strast kod muškaraca kad čuju ono da ali ne, ako nije ne ali da.

Fra Hoakin se nakašljao, spreman da odgovori, ali markiz je produžio.

– Pomislite na donja Doroteu. Vi ste je podučavali latinskom jeziku u kući njenog oca; ume da čita i rado čita. Obrazovana je, prefinjena, osetljiva, zna kako da ugodu muškarcu. – Don Ignasio je uzeo biskvit i zagrizao ga. – Šta mislite, šta se najviše dopada mojoj ženi u igri udvaranja? – upitao je. Fratar je odmahnuo glavom. – Reći ću vam: prvi put u životu ima priliku da bira. Brak joj je nametnut, kao i sve otkad se rodila, ali sad će ona odabrati udvarača i posle nekog vremena će ga ostaviti zbog drugog, i flertovaće s trećim da bi napravila ljubomornim prvog, ili drugog...

– A šta ako...? – fra Hoakin se snebivao. – A šta ako počini preljubu? – Odmah se pokajao što je to pitao. – Donja Dorotea je čestita i poštena – požurio je da doda mašuci rukama kao da je izvalio glupost – međutim, put je slaba, a ženska put... još i više.

Ipak, plemić nije pokazao bes koji bi se mogao očekivati od nekoga pred kim je upravo dovedena u pitanje krepost njegove žene. Srknuo je kafu i nekoliko časaka izgubljeno gledao časovnike kojima se toliko divio. Završio je pregled grimasom.

– Kaže se da je ljubav bezazlena, oče, i većina udvaranja to jeste. Ne mislite da mnogi od nas ne razgovaraju o tome, ali ko zna šta se zbiva u spavaćoj sobi jedne žene? Javno je reč samo o udvaranju, običnoj koketeriji. A to je važno: šta vide ostali.

Dakle, oslobođena prepreke oličene u tom fratru kog je dovela iz Toleda kao učitelja, mlada markiza je naučila kako da koristi lepezu da bi na tajnom, a svima poznatom jeziku, saopštila znake koje je želela da prenese fićfirićima: dodirnuti je, otvoriti je, mahati njome snažno ili malaksalo, ispustiti je na pod, zatvoriti je žustro... Svaki pokret je značio ovo ili ono. Nije joj dugo trebalo ni da počne da stavlja mladeže na lice da bi pokazala kako se oseća; ako je mladež stajao na levoj slepoočnici to je značilo da ima udvarača, na desnoj, da je umorna od njega i da može da prihvati nekog drugog; pored očiju, usana ili nosa, sve su to bili različiti načini da se pokaže kakvog je raspoloženja.

Jaz između fra Hoakina i te mlade Toledanke koju je učio latinskom jeziku i da razume klasične pisce postajao je sve veći što je Dorotea dublje ulazila u igru udvaranja. Ujutro ni muž nije imao pristupa njenoj spavaćoj sobi. „Kod gospođe markize je frizer“, odgovarala je sluškinja nalik na tamničarku pred zaključanim vratima ložnice. Fra Hoakin je gledao kako u kuću ulazi trenutni udvarač, mlad,

obrijan i napuderisan, mirišući na lavandu, jasmin ili ljubičicu, nekad s perikom na glavi, a nekad bi mu frizer oblikovao kosu lojem i mašću, ali uvek nakićen s hiljadu ukrasa: kratka kravata, sat, naočare, štap, mač za pojasom, čipke, nabori pa čak i mašne na raznobojnim svilenim odelima s pozlaćenim dugmadima. Markiz se, i to je opažao fratar, trudio da se ne sretne s udvaračem dok je ovaj, tobože dostojanstveno, ušmrkivao burmut čekajući da majordom bude obavešten i da ga otprati do ložnice. „Šta rade tamo unutra?“, pitao se fra Hoakin. Dorotea je verovatno još u postelji, u spavaćici. O čemu li govore satima koliko markizi treba da izađe iz spavaće sobe? Radi čega se trudio da nauči svoju učenicu najsavremenijim učenjima o položaju žena? Svi ti napirlitani kicoši koji su progonili dame bili su i hvalisavi i neobrazovani, u šta se uverio na sedeljicama, zapanjen glupostima koje je slušao.

– Gospođo – razmetao se jedan od njih – Horacije je bio prevelika cepidlaka.

– Šta bi bio Vergilije bez Homera? – govorio je drugi malo dalje.

Imena i citati naučeni napamet da se zadive slušaoci: Perijandar, Anaharsid, Teofrast, Epikur, Aristip, moglo se čuti ovde i onde u raskošnim damskim salonima. A Dorotea se osmehivala otvorenih usta! Svi su oni gordo odbacivali i najblažu kritiku i rugali se mišljenjima za koja im je rečeno da dolaze od autoriteta, dok su neki tim smicalicama zaslužili zvanje učenog čoveka u očima ženskog slušateljstva koje se predavalo njihovim hvalisanjima.

Neznanje. Licemerje. Lakomislenost. Taština. Fra Hoakin je eksplodirao čuvši kako jedan fićfirić koji se upinjao da zadobije Doroteinu naklonost moli da mu pošalje bočicu s vodom kojom se umila da njome izleči bolesnu sluškinju. Krv je nestala s fratrovog lica i sva sišla u stomak, poput talasa, i on je pobeleo kao kreč, gledajući kako devojka s kojom je deklinovao latinske imenice i uživao čitajući oca Feihoo ushićeno pristaje da ispuni tu smešnu molbu, uz podršku nekih dama koje su aplauzima pozdravile inicijativu i drugih koje su je usrdno molile, za dobro te jadne bolesne sluškinje, da dâ pristanak za lečenje.

Fra Hoakin je čuo za moderne i sporne teorije o terapijama vodom. „Vodeni lekari“, nazivali su njihove zagovornike. Ni Feihoo nije bio kadar da ih dovede u pitanje, ali odatle pa do toga da se bolesnici daje da pije prljavu vodu jedne dame, koliko god da je markiza, mlada i lepa, zjapila je cela provalija.

– Ne mogu više da stanujem kod vas.

Don Ignasio je iskrivio usne u nešto nalik osmehu. „Tužan, setan?“, zapitao se fra Hoakin.

– Shvatam – odgovorio je markiz, podrazumevajući razlog koji je sveštenika

nagnao na tu odluku. – Bilo je pravo zadovoljstvo imati vas ovde i razgovarati s vama.

– Zaista ste velikodušni, don Ignasio. Što se tiče vaše kapele...

– Nastavite s njom – prekinuo ga je markiz. – Morao bih da tražim drugog sveštenika a to bi bila neprijatnost – dodao je mršteći se. – Osim toga, kad biste otišli, ne biste mogli da posmatrate časovnike, a znate da to zadovoljava moju taštinu.

Markiz se osmehnuo a fratar je primetio da je taj osmeh iskren.

– Smatram da ste dobar čovek, oče. Ubeđen sam da gospođa markiza neće imati nikakvu primedbu.

Dorotea je nije imala. Zapravo, oprostila se hladno i žurno – čekaju je prijateljice, izvinila se, ostavljajući ga otvorenih usta – i fra Hoakin je zato nastavio da služi u privatnoj kapeli u markizovoj kući, a on je bio darežljiv i davao mnogo novca za nekoliko misa za duše svojih predaka na koje su dolazila samo dvojica ili trojica slugu.

Gde je Milagros? Za samo jedno popodne, fra Hoakin je video kako se ruše sva njegova načela. Uprkos željama, do tada je uspeo da se drži po strani: obožavao je Milagros. Međutim, pošto je postao svedok njenog pada, ophrvale su ga sumnje oko toga šta treba da učini. Udata je, kako njen muž može da dozvoli...? Da li je zaista bludničila? Grimasa s kojom je markiz od Kahe dočekao pitanje kad je fratar odlučio da ga postavi potvrdila mu je to.

– Nemoguće! – omaklo mu se.

– Jeste, oče. Ali ne sa mnom – dodao je brzo plemić videvši fratrov izraz lica. – Zašto vas to zanima? – hteo je da čuje kad ga je fra Hoakin pitao da li zna gde živi Bosonoga.

Fratar je stisnuo usta i nije odgovorio.

– U redu – popustio je don Ignasio pred njegovim ćutanjem.

Markiz je poslao svog sekretara da se raspita kakva je situacija i posle nekoliko dana je pozvao fratra. Ispričao mu je za presudu sudijskog veća.

– Nesumnjivo je tako najzgodnije – dodao je kao usput. – Još danas su je pustili na slobodu.

Zatim mu je dao adresu u Ulici božje ljubavi.

Tu je fratar zauzeo busiju. Hteo je samo da je vidi i da joj pomogne ako treba. Odagnao je iz glave zabrinutost šta će uraditi kad se to dogodi... ako se dogodi.

Nije želeo da se zanosi kao onog dana kad je trčao za njom u Trijani. No problem na koji je naišao bio je taj što su postojale tri zgrade s brojem četiri u Ulici božje ljubavi.

– Ne može se znati – odgovorio mu je jedan parohijanin koga je upitao. – Vidite, oče, stvar je u tome što je onaj ko se dosetio da označi zgrade brojevima to učinio idući od bloka do bloka kuća, i stoga se zaista mnogi brojevi ponavljaju. To se događa u celom Madridu. Umesto da su išli ne od blokova nego od ulice do ulice, po dužini, kao u drugim gradovima, ne bismo imali taj problem.

– Znate li... znate li u kojoj od njih živi Bosonoga?

– Nije valjda da svešteno lice kao vi...? – prebacio mu je čovek.

– Ne mislite loše o meni – branio se fra Hoakin – molim vas.

– Tamo su se zaustavljale nosiljke da je nose u pozorište – progundao je čovek pokazujući na jednu zgradu.

Fra Hoakin nije smeo da se popne gore. Nije se usudio ni da pita dvojicu komšija koji su ulazili i izlazili odatle. „Šta ja zapravo hoću?, upitao se. Dok se šetkao gore-dole ulicom, zatekao ga je mrak. Noć je bila blaga ali uprkos tome, zatvorio je okovratnik mantije i sklonio se u jedan trem preko puta. Možda će sutra moći da je vidi... Premišljao se o tome kad je video kako dvojica ljudi kreću ka zgradi. Jedan je bio pozornik, i njegov štap je odzvanjao o tle; drugi, Pedro Garsija. Nije mu bilo teško da ga prepozna. Više puta mu ga je pokazala neka pobožna parohijanka u Trijani zbog onih ljubavnih veza koje je posle Grof, njegov deda, morao da trči da izglađuje. „Milagrosin muž“, tužno je pomislio. Malo šta može da učini ako je on tu. Kako je dopustio da mu žena postane bludnica? Obojica su ušla u zgradu a on je ostao da čeka, ne znajući ponajbolje zašto. Nešto kasnije, izašla je jedna starica noseći madrac i dva zavežljaja. I ona je Ciganka, video joj je lice na mesečini; odavala ju je boja kože. Kao da se spremaju da odu, da napuste kuću. Fra Hoakin se unervozio. Znojile su mu se ruke. Šta se događa tamo gore? Ubrzo je video da iz zgrade izlazi pozornik.

– Sklanjaj se od te životinje ili će ubiti i tebe! – čuo je kako opominje staru Ciganku.

„Ubiće i tebe?“

Najednom, fra Hoakin se obreo nasred ulice.

– Ubiće je? – promućao je stojeći pred pozornikom.

– Šta vi radite ovde, oče? Nije vreme...

Ali fratar je već potrčao uz stepenice. „Ubiće je“, odjekivalo mu je pomamno u

ušima.

– Stani! – prodahao je kad je ušao na jedina otvorena vrata i ugledao Pedra kako se sprema da zakolje jednu ženu.

Ciganin je okrenuo glavu i iznenađeno prepoznao fra Hoakina.

– Trijana je veoma daleko, oče – skresao mu je u lice, pustio Milagros i krenuo prema njemu s nožem u ruci.

Pogled na Milagrosino golo telo na časak je odvratio pažnju fra Hoakinu.

Ciganin mu je prilazio.

– Sviđa ti se moja žena? – upitao je cinično. – Uživaj u njoj pošto je to poslednje što ćeš videti pre nego što umreš.

Fra Hoakin se trgnuo, ali nije znao kako da se suprotstavi tom snažnom i naoružanom čoveku iz čije je svake pore izbijao bes. U samo jednoj sekundi su mu se skupili testisi a hladan znoj mu je oblio leđa.

– Upomoć! – uzviknuo je uzmičući ka odmorištu stepenica.

– Ćuti!

– Upomoć!

Ciganin je prvi put zamahnuo nožem. Fra Hoakin se sapleo kad ga je izbegao. Pedro je napao opet, ali fra Hoakin je uspeo da ga čvrsto uhvati za ručni zglavak. Neće dugo izdržati, ipak je shvatio.

– Upomoć! – Zgrabio ga je i drugom rukom da pomogne prvoj. – Ovamo! Patrola! Zovite patrolu!

Pedro Garsija ga je šutirao i udarao slobodnom rukom, ali fra Hoakin je pazio samo na onu u kojoj je Ciganin držao nož, blizu, već mu dodirujući lice. Nastavio je da vrišti, ne obazirući se na batine koje je dobijao.

– Šta se događa? – začulo se na stepenicama.

– Pozovite patrolu! – uzviknula je neka žena.

Uzvicima fra Hoakina po noći priključila se i vika komšija iz zgrade pa i iz zgrada preko puta, muškaraca i žena koji su izašli na balkone.

Začuli su se koraci na stepeništu i još uzvika.

– Tamo!

– Upomoć! – Podrška za koju je predviđao da će ubrzo stići dala je snage fra Hoakinu da i dalje viče.

Neko je stigao na odmorište.

Pedro Garsija je shvatio da je izgubljen. Ispustio je nož a fratar je olabavio stisak ruke pošto nije mogao duže da izdrži, i Ciganin je to iskoristio da ga odgurne i poleti niz stepenice, gazeći ljude koji su se penjali gore.

Bila su dovoljna dva trupca da se zagreje mala prizemna kuća, s trpezarijom pored ognjišta i spavaćom sobom, na periferiji Torehon de Ardosia. U noćnoj tišini, miris izgorelog drveta mešao se s aromom duvana koji je Karidad ispuštala u velikim kolutovima. Sama, sedeći za stolom, spustila je cigaru na tanjirić od pečene gline da bi još jednom pokrenula mehanizam igračke koja je predstavljala plantažu duvana. Uvek ista metalna melodija, njoj tako dobro poznata, ispunila je prostoriju čim je isпустиła ključ kojim ju je navila do kraja. Uzela je cigaru, snažno povukla i sporo izbacila dim na figurice koje su se vrtele oko sejbe, svetog drveta, i biljaka duvana. Na drugom kraju sveta, preko okeana, mnogi crnci u istom tom trenutku verovatno seku i tovare duvan. Jezuiti iz Velike kuće u Torehonu ubeđivali su je da vreme teče obrnuto, i kad je ovde noć, tamo je dan, ali što su više pokušavali da joj objasne zašto, ona nije mogla da shvati. Misli su joj pohrlile ka robovima s kojima je delila patnje: ka Mariji... Marija je bila treća u tom redu limenih figura što su se vrtele i vrtele; pomislila je da je pronašla određenu sličnost s njom, mada se sad slabo sećala drugaričinih crta lica. Na kraju je poistovetila malog Marsela s dečakom koji se sve vreme okretao noseći vreću duvana. Kad je Marselo prolazio pored nadzornika što je dizao i spuštao ruku s bičem, Karidad je zatvarala oči. „Šta li je s mojim dečakom?“, jeknula je.

– Svi crnci ga vole, uvek se smeje – bio joj je pomenuo otac Luis, jedan od jezuita iz Velike kuće, kad mu je jednog dana odnela poveću količinu dobrog duvana.

– Karidad, ako imalo liči na tebe, nimalo ne sumnjam u to – izjavio je drugi isusovac.

Otac Luis joj je obećao da će se raspitati o Marselu, „dok god mi budeš donosila duvan“, dodao je namigujući joj.

Družba Isusova, kao i drugi verski redovi, bila je vlasnik tih šećerana u kojima su iskorišćavani crnci. Osetila je ljutnju slušajući kako jezuita ponosno recituje neka njihova imena: San Ignasio de Rio Blanco, San Huan Bautista de Poveda, Naša Gospa od Aransasua i Barutija... Zašto bi neko ko veruje da je ropstvo dobro brinuo o sudbini malog kreolca?

– Je li se nešto desilo, Kačita? – upitao je otac Luis videvši iznenadnu promenu izraza na Karidadinom licu.

– Sećala sam se svog deteta – slagala je.

Ali zaista ga se sećala, kao i mnogih drugih, kao Melčora i Milagros, dok je posmatrala mehaničku igračku u toj kućici koju je, uz pomoć oca Valerija, iznajmila od jezuita. Rastuživale su je tišina i samoća u dugim kastiljanskim noćima. Stoga je, uprkos visokoj ceni, odlučila da kupi napravu koju je videla u dućanu na Puerti del Sol, što ju je približavala njenima, crncima i onima koji to nisu. Na kraju krajeva, šta će njoj novac?

Nije prošla ni godina dana otkako je Karidad došla u Torehon de Ardos kad je Erminija pobjegla s bratom od tetke Antonom. Pobjegla je jedne noći, i ne oprostivši se s njom. Karidad je nagonski zaštitila svoja osećanja. Još neko ko nestaje iz njenog života! Sva se posvetila radu s duvanom, a kad bi se vratila kući, Rosarijina vika i neprestan bes što je izbijao iz dojilje zbog muževljeve izdaje držali su je u stalnoj napetosti, uvek u brizi šta može da se dogodi. Nekoliko dana Erminijini tetka i teča nisu znali šta da rade s Karidad, i ona je još živela u šupi pored kuće. Tužilac Ratnog saveta, Kristobalov otac, odlučio je umesto njih. Pošto su ga seoske vlasti obavestile šta se dogodilo s Rosario, pojavio se neočekivano, u pratnji lekara, sekretara i dvojice slugu. Ne pridajući preteranu važnost malom Kristobalu, umotanom kao leptirova lutka u bela platna, zatražio je da se pojave svi koji tu žive, i lekar je na licu mesta, ne prestajući da baca drske poglede ka Karidadi, podvrgao dojilju iscrpnom ispitivanju. Pregledao joj je telo, kukove, noge i velike grudi, čiju je težinu uz njenu dozvolu odmerio rukom. Onda se usredsredio na bradavice.

– Čime ih neguješ? – upitao je.

– Pčelinjim voskom, uljem od slatkog badema i kitovim salom – odgovorila je ozbiljno Rosario, pružajući mu bočicu s mašću, a lekar ju je omirisao i opipao. – Zatim ih perem sapunom – objasnila je.

Ipak, najvažnije je bilo mleko. Kao da izvodi neku složenu operaciju, lekar je izvukao iz torbe staklenu bocu s dugačkim grličem čije dno je zagrejao na vatri. Uhvatio je bocu krpom, uvukao bradavicu unutra kroz otvor grlića i pritisnuo na dojku da ne ulazi vazduh. Dok se staklena boca hladila, Rosarijino mleko je teklo unutra.

S tužiocem pored sebe, lekar ga je zagledao naspram svetla, promućkao, omirisao i okusio.

– Ne miriše – izjavio je dok je tužilac klimao glavom – masno je i slatko;

plavičastobelo i ne mnogo gusto.

„Priđi. Dođi ovamo“, naredio je Rosarijinom najstarijem sinu, koji nije pošao dok ga deda nije gurnuo. Lekar je zabacio dečakovu glavu nazad, otvorio mu jedno oko i sipao nekoliko kapi mleka u njega. „I ne nadražuje“, izjavio je nakon nekoliko minuta.

Na savet lekara, tužilac je dozvolio da Rosario i dalje doji Kristobala.

– Njegova ekselencija ne dopušta da njegov sin živi u istoj kući s crnkinjom – ipak je grubo dodao sekretar kad su ostali već kretali ka vratima.

Don Valerio je pohitao da joj pomogne i dao joj kućicu: nije nameravao da dozvoli da Karidad ima i najmanji problem. Zahvaljujući posvećenosti i tome što posao kao da je nije nimalo zamarao, postigla je izvrsne rezultate. Paroh joj je verovao, pustio ju je da radi po svome i Karidad je promenila ceo sistem koji su do tada koristili Marsijal i Fermin. Odabrala je semenje i zasadila mladice. Tokom mesec dana, koliko im je trebalo da porastu, pripremila je i savesno uzorala zemlju da bi presadila one mladice za koje je smatrala da su najbolje. Dan za danom je nadgledala kako zasad duvana raste; kratkom motikom je očistila zemlju od korova; odrezala pupoljke i podsekla vrškove biljaka da bi listovi rasli više i bolje, i čak se moglo videti kako tegli kofe vode kad je mislila da je to potrebno polju duvana. Brala je list po list, kao što se radilo na Kubi; opipavala ih, mirisala i neprestano pevala. Tražila je od starog Fermina da joj što pre nabavi dobre pritke i zajedno s crkvenjakom zapušila pukotine na tavanskim daskama da kroz njih ne prođe miris tamjana iz crkve. Strpljivo je nadzirala sušenje, štavljenje i previranje duvana, i dok je još bio mlad, za razliku od onoga kako se radilo na Kubi, na samom tavanu je napravila od njega nekoliko cigara koje, premda joj nisu bile po volji, nisu imale nikakve dodirne tačke što se tiče izgleda i kakvoće s cigarom koju joj je dala Erminija nakon što ju je oslobodila iz Galere.

Don Valerio je pohvalio njen rad i darežljivo je nagradio. Najednom je Karidad imala novca i živela je u kući a niko joj nije naređivao. „Slobodna si, crnkinjo“, često je naglas govorila sebi. „Radi čega?“, odgovarala je istog trenutka. Gde su njeni? A Melčor? Šta je bilo s čovekom koji joj je otkrio da osim što je robinja može da bude i žena? Često je noću plakala zbog njega.

Nešto više od hiljadu žitelja Torehon de Ardosia imalo je dve bolnice a svaka od njih dva-tri kreveta za prihvat hodočasnika, bolesnih i bespomoćnih; imali su i crkvu, kasapnicu i ribarnicu u kojoj se prodavalo i ulje, kao i prodavnicu pozamanterije, kafanu i tri krčme. Nije postojalo više radnji, nisu imali ni peć za hleb. Oni koji ga, kao Karidad, nisu mesili kod kuće, nabavljali su ga od

prodavaca što su ga svakodnevno donosili iz obližnjih sela. U toj zatvorenoj sredini je Karidad morala da se kreće. Zaštita don Valerija i simpatija jezuita garantovale su joj slobodno kretanje, ali većina žena je bila sumnjičava prema njoj a one koje nisu, nailazile su na ćutljivu ženu koja nije tražila ničije društvo, i koliko god da se promenila, još uvek je instinktivno obarala pogled u zemlju kad joj se obraćao neki nepoznat belac. A što se tiče muškaraca... bila je svesna pohote s kojom su mnogi od tih prostih zemljoradnika posmatrali njen hod. Pred njom se otvarao novi svet a stari Fermin ju je pratio tamo gde se kretala: naučio ju je da kupuje i da koristi te novčiće čija joj vrednost nije bila poznata.

– Erminija mi je rekla da mnogo košta – kazala je onog dana kad mu je, saznajući da crkvenjak putuje u Madrid, na njegovo zaprepašćenje, dala sve što ima i naručila da joj kupi mehaničku igračku.

Fermin ju je naučio i da kuva olju podridu i Karidad je, veselo pevušeći, sipala u nju bez razlike sve namirnice koje je imala i to joj je, pored hleba i ponešto voća, postala uobičajena hrana. Ipak, najviše je volela ušećerene bademe koje su pravile monahinje iz Samostana San Dijega u Alkala de Enaresu a mogli su da se kupe samo preko okretaljke na vratima manastira. Don Valerio, čak i don Luis ili neki drugi jezuita, obično su joj poklanjali te ukusne slatkiše kad su odlazili nekim poslom u susedno naselje, i tada bi, kad završi posao, uveče sela ispred vrata kuće s prostranim pšeničnim poljima, mesecom i tišinom kao jedinim društvom, i uživala u njihovom ukusu. Bili su to trenuci spokoja. Samoća u kojoj je živela više je nije mučila a Melčor, Milagros, baba Marija, Erminija i njen mali Marselo nestajali su kad bi osetila zadovoljstvo šećernog sirupa u ustima i kad bi se prepirala sa samom sobom u toj neprekidnoj borbi da sačuva neki ušećereni badem i za sutra. Nikad to nije mogla.

Jedne od tih večeri, kad je Karidad bila rasejana kao mala devojčica, prepao ju je muški glas.

– Šta to jedeš, crnkinjo?

Sakrila je pakovanje badema iza leđa. Uprkos tišini koja je vladala, nije čula kad su došli: dvojica muškaraca, prljavih, u ritama. „Prosjaci“, pomislila je.

– Šta si to sakrila? – upitao je drugi.

Fermin ju je bio upozorio. I don Valerio i don Luis. „Žena kao ti, sama... Zapreči vrata na kući.“ Prosjaci su prilazili. Karidad je ustala. Bila je viša od njih. I sigurno snažnija, pomislila je pri pogledu na ta tela iznurena od gladi i siromaštva, ali dvojica su, i ako su naoružani, malo šta će moći da uradi.

– Šta hoćete? – Izenadio ju je žustar ton sopstvenog glasa.

I njih. Stali su. Nisu držali u ruci nikakvo oružje, možda ga nisu ni imali, mada je Karidad spazila da nose grubo izdeljane štapove. Zbolelo ju je kad je ispustila paket s bademima, ali učinila je to; uzela je stolicu i preprečila je na putu, malo podignutu, preteću. Prosjaci su se zgledali.

– Samo smo hteli nešto za jelo.

Promena ponašanja je ulila hrabrost Karidadi. Glad je bila njoj dobro poznat osećaj.

– Bacite te motke. Daleko – zatražila je kad su se dvojica ljudi spremila da je poslušaju. – Sad možete da pridete – dodala je ne ispuštajući stolicu.

– Ne nameravamo da te povredimo, crnkinjo, samo...

Karidad ih je pogledala i osetila se snažnom. Ona se dobro hranila i dugo je radila na poljima, trudila se, orala, nosila mnogo biljaka. Spustila je stolicu i sagnula se da uzme ušecerene bademe.

– Znam da me nećete povrediti – izjavila je okrećući im leđa – ali ne zato što ne želite, to ne znam, nego zato što ne možete – dodala je da bi izbrisala osmeh koji je ugledala kad se ponovo okrenula prema njima.

Servando i Lusio, tako su se zvali prosjaci koje je Karidad nahranila ostacima olje podride.

Sutradan uveče je zaprečila vrata; oni su kucali i molili, i naposljetku je otvorila. Prekosutra nisu ni sačekali da završi posao na tavanu sakristije: kad je došla, plandovali su oko kuće.

– Napolje! – doviknula je izdaleka.

– Karidad...

– Pobogu...

– Gubite se!

– Poslednji put...

Već je stigla do njih. Htela je da im zapreti da će pozvati pozornika, to joj je posavetovao Fermin kad je saznao ko su oni, ali zapazila je mali žar u Servandovoj ruci.

– Šta je to? – upitala je upirući prstom u njega.

– Ovo? – odvratio je, pokazujući cigaretu.

Karidad je zatražila da je vidi. Servando joj je dao mali smotuljak od sitno seckanog duvana umotan u grub i debeo papir koji je Karidad radoznalo

zagledala. Znala je za cigarete savijene s listovima osušenog kukuruza. Niko nije hteo da ih puši.

– Jeftino je – oglasio se Lusio. – To pušimo mi koji ne možemo da kupimo cigare kakve ti pušiš.

– Gde se prodaju? – upitala je.

– Nigde posebno. Zabranjeno je. Svako pravi svoje.

Karidad je povukla dim. Toplo. Nakašljala se. Odvratno. U svakom slučaju..., pomislila je, ima u izobilju ostataka koje kad ima vremena secka i mota u cigare koje više ni don Valerio ne prima. Te večeri, Servando i Lusio su ponovo jeli olju podridu. To se ponovilo još mnogo puta. Snabdevali su je papirom, bilo kakvim, a Karidad ga je sekla u male pravougaonike i punila seckanim duvanom. Prve cigarete im je dala na veresiju. Platili su joj kad su došli po još. Ubrzo je Karidad morala da počne da bira najlošije listove duvana, koje bi ranije upotrebila za izradu cigara, da bi ih iseckala i uvila u papirne pravougaonike. Nastavila je da pravi cigare za don Valerija i za jezuite, odabirajući najbolje listove; nije zaboravila ni na sopstveni cigar, naravno, ali ostatak i sve što je preticalo upotrebljavala je za cigarete.

Došao je dan kad je Fermin morao da otputuje u Madrid da joj zameni dva džaćića prepuna reala od legure srebra i bakra i maravedija za nekoliko predivnih zlatnika. Crkvenjak nije odobravao to što je Karidad radila i upozorio ju je.

– Ne znam zašto si mi postala draga – priznao je pošto ju je izgrdio i dao joj zlatnike.

– Zato što si kao ona starica koju sam ti pomenula kad smo se upoznali: gundalo, ali dobar čovek.

– Taj dobar čovek neće moći ništa da uradi za tebe ako te uhapsu...

– Fermine – prekinula ga je Karidad otežući poslednji samoglasnik – mogli su da me uhapsu i kad sam pravila cigare samo za don Valerija, ali tada me nisi upozoravao ni na šta.

Stari crkvenjak je sakrio pogled.

– Ne dopadaju mi se ta dvojica s kojom radiš – rekao je najzad. – Ne verujem im.

Sad je Karidad ćutala nekoliko trenutaka. Onda se nasmešila i ne znajući zašto, u sećanju joj je ponovo iskrslo Melčorovo lice. Šta bi Ciganin odgovorio?

Te prolećne večeri, dok je posmatrala kako se okreće mehanička igračka,

Karidad se setila odgovora koji je dala crkvenjaku.
„Danas me nisu izneverili. Sutra... videćemo.“

Pozovite patrolu.

– Šta se dogodilo?

Mnogi susedi iz zgrade su se okupili oko fratra. Dvojica su nosila uljanice. „Da li ste povređeni?“, ponavljala je jedna žena ne prestajući da ga dodiruje. Fra Hoakin je dahtao, crven u licu, tresući se. Nije mogao da vidi Milagros unutra u stanu. Da, tamo je: skliznula je niz zid i ostala da čučti, gola. Razaznao je slabo svetlo, ljude što su se sjatili na odmorištu. „Da li vas je taj nitkov povredio?“, opet je upitala žena. „Pogledajte!“, začuo je. Obuzela ga je uznemirenost kad je video kako se većina prisutnih okreće i usmerava pažnju na Ciganku. Ne smeju da je vide голу! Oslobodio se napasnice koja mu je pipala ruke i progurao se unutra.

– Šta gledate? – povikao je i zatvorio vrata za sobom.

Primetio je iznenadnu tišinu i ugledao Milagros. Hteo je da joj priđe, ali umesto toga je na trenutak zastao kod vrata. Ciganka nije reagovala, kao da niko nije ušao.

– Milagros – prošaputao je.

Njen pogled je i dalje bio izgubljen. Fra Hoakin je prišao i čučnuo. Borio se da mu pogled ne skrene ka devojčinim grudima ili ka...

– Milagros – opet je žurno šapnuo – to sam ja, Hoakin, fra Hoakin.

Podigla je bezizražajno, prazno lice.

– Presveta Device, šta su ti učinili?

Poželeo je da je zagrli. Nije se usudio. Neko je zalupao na vrata. Fra Hoakin je pomno osmotrio sobu. Jednom rukom je podigao Cigankinu pocepanu košulju, na podu. Suknja... Udarci po vratima su postali snažniji.

– Otvarajte u ime zakona!

Nije mogao da dopusti da je vide голу, mada se nije usuđivao ni da je obuče, da je dodirne...

– Otvarajte!

Ustao je, skinuo mantiju i prebacio je preko Cigankinih ramena.

– Ustani, molim te – prošaputao je.

Sagnuo se i uhvatio je za lakat. Vrata su popustila kad ih je jedan pozornik silovito gurnuo ramenom upravo kad je Milagros krotko poslušala i ustala. Drhtavim rukama, ne hajući za ljude koji su ulazili u sobu, fratar je zakopčao kopču na mantiji iznad Milagrosinih grudi, okrenuo se i ugledao dvojicu pozornika i komšije s odmorišta, koji su posmatrali prizor kolebljivo i zbunjeno, mada je mantija, zakopčana, padala okomito i onemogućavala da se nazre ženino telo. Najednom je fra Hoakin shvatio da ne gledaju nju, nego njega. Kad je skinuo mantiju, sve što je imao na sebi bile su stara košulja i obične, iznošene čakšire.

– Kakva je ovo bruka? – upitao je jedan pozornik odmerivši ga od glave do pete.

Ispitivanje kome je bio izložen posramilo je sveštenika.

– Jedina bruka za koju ja znam – napao ga je kao da time može da se nametne – jeste što ste vi razvalili vrata.

– Velečasni – odgovorio je pozornik – vi ste u donjem vešu sa... sa Bosonogom – otezao je reči pre nego što je nastavio: – Udata žena je u vašoj mantiji i po svemu sudeći...

Upro je rukom u Milagrosine noge, tamo gde se mantija ovlaš otvarala i dopuštala da se nazre oblik njenih butina.

– Gola je. Zar vam to ne izgleda kao dovoljna bruka?

Tu izjavu je propratilo mrmljanje suseda. Fra Hoakin je jednim pokretom ruku zatražio mir, kao da tako može da zaustavi optužbe posmatrača.

– Za sve postoji objašnjenje...

– Upravo to sam i tražio od vas na početku.

– U redu – popustio je fratar – ali je li potrebno da čuje ceo Madrid?

– Idite kućama! – naredio je pozornik razmislivši nekoliko časaka. – Kasno je a sutra ćete morati na posao. Napolje! – napokon je zavikao pošto su se oni skanjivali.

Naposletku nije znao kako to da objasni. Da li da prijavi Pedra Garsiju? Nije je povredio; niko to neće uzeti u obzir. Ciganin će se vratiti... S druge strane, ako poveruju u optužbu, šta će biti s Milagros? Postojali su slučajevi svedoka zatvaranih do početka suđenja, a Milagros... već je imala dovoljno nevolja sa zakonom. Šta radi on, fratar, tu, u Bosonoginoj kući?, opet je upitao pozornik ne prestajući da gleda u Milagros, koja je ravnodušno posmatrala sve što se zbivalo, odevena u mantiju. Fra Hoakin je i dalje razmišljao: želeo je da bude s Milagros,

da joj pomogne, da je brani...

– Ko vas je napao na odmorištu? – hteo je da čuje pozornik. – Susedi su kazali...

– Njegova ekselencija markiz od Kahe! – na brzinu je smislio sveštenik.

– Markiz vas je napao?

– Ne, ne, ne. Hoću da kažem da će vam gospodin markiz dati sve podatke koje budete želeli o meni; imam prava i prihode od njegove privatne kapele... ja sam... bio sam učitelj njegove gospođe supruge, markize, i...

– A ona?

Pozornik je pokazao na Milagros.

– Zna li priču o njoj? – Fra Hoakin je stisnuo usne okrenuvši se prema Ciganki. Nije video pozornike, ali shvatio je da su obojica klimnula glavom. – Potrebna joj je pomoć. Ja ću se pobrinuti za to.

– Moraćemo da izvestimo sudijsko veće o ovom izgredu, shvatate li?

– Prvo razgovarajte s Njegovom ekselencijom. Molim vas.

Probudila ju je vreva u Glavnoj ulici, čudna, drugačija od one u Ulici božje ljubavi. Svetlo koje je ulazilo kroz prozor išlo joj je u oči. Gde je? Ležaj. Uska i duguljasta soba sa... Pokušala je da fokusira pogled: na najvidnijem mestu ističe se kip Device. Pomerila se u krevetu. Jeknula je osetivši da je gola ispod pokrivača. Da li su je opet silovali? Ne, to ne može biti. Glava je htela da joj pukne, ali malo-pomalo maglovito se setila vrha Pedrovog noža kako klizi niz njeno telo, po njenom vratu, i ubilačkog pogleda svog muža. A posle, šta je bilo posle?

– Probudila si se?

Zapovedan glas nepoznate starice nije bio u skladu s njenim pokretima, sporim, bolnim. Prišla joj je s naporom i bacila odeću na krevet; njenu, uverila se Milagros.

– Sad će podne, obući se – naredila je.

– Daj mi malo vina – zatražila je Ciganka.

– Ne smeš da piješ.

– Zašto?

– Obući se – ponovila je starica osorno.

Milagros je osetila da nema snage da se raspravlja. Starica je polako otišla do prozora i širom ga otvorila. Svež vazduh je ušao unutra zajedno s trčkaranjem

trgovaca i kloparanjem kočija. Zatim se zaputila ka vratima.

– Gde sam?

– Kod fra Hoakina – odgovorila je starica pre nego što je izašla. – Izgleda da te poznaje.

Fra Hoakin! To je karika koja joj je nedostajala da poveže sećanja: tuča, vika, fratar što čuči pred njom, pozornici, ljudi. Pojavio se niotkuda i spasao je smrti. Prošlo je pet godina otkako su se poslednji put videli. „Marija, rekla sam vam da je dobar čovek“, promrmljala je. Srećna vremena u Trijani izmamila su joj osmeh na usnama, ali se najednom setila da je bila gola kad je fratar upao u kuću. Ponovo je videla kako čuči pred njom, pred njom samom, golom i pijanom. Peckanje u želucu joj se popelo do usta. Šta li još zna o njenom životu?

Umirilo ju je kad je od Fransiske doznala da je fra Hoakin izašao rano. „Kod markiza, svog zaštitnika“, dodala je starica. Milagros je želela da ga vidi, ali u isti mah se bojala da se sretne s njim.

– Zašto ne iskoristiš priliku sad? – prekinula ju je starica iz misli prinoseći joj čanak mleka i komad tvrdog hleba; Ciganka se već bila obukla.

– Da iskoristim... zašto?

– Da odeš, da se vratiš svojim. Ja bih rekla fratra da...

Milagros je prestala da je sluša, nije se osećala sposobnom da joj objasni da nema kod koga ni kuda da ode. Pedro je pokušao da je ubije u rođenoj kući, prema tome tamo ne može da se vrati. Fra Hoakin ju je spasao, i premda još nije mogla da objasni sebi kako to da se on pojavio tamo, bila je sigurna da će joj pomoći.

– Moram da nađem ćerku.

Tim rečima, oklevajući, Ciganka je dočekala fratra. Sačekala ga je stojeći, leđima okrenuta prozoru koji je gledao na juvelirnice. Čula je da se otvaraju vrata stana i da fra Hoakin šapuće s Fransiskom. Pogledala je svoju odeću i potrudila se da jednom rukom namesti suknu. Čula je da ide hodnikom. Zagladila je kosu, grubu, bolno oštru.

Osmehnuo se s vrata sobe. Ni on ni ona se nisu pomerili.

– Kako ti se zove devojčica? – upitao je.

Milagros je snažno zatvorila oči. Steglo joj se grlo. Htela je da zaplače. Nije mogla. Nije želela.

– Marija – jedva je izustila.

- Lepo ime. – Fra Hoakin je propratio tu tvrdnju iskrenim i nežnim izrazom lica.
- Naći ćemo je.

Ciganka se slomila pred običnim obećanjem. Koliko dugo niko nije pokazivao naklonost prema njoj? Pohota, pohlepa; svi su želeli njeno telo, njene pesme, igre, novac. Koliko dugo joj ne donose utehu? Potražila je oslonac u prozorskom ramu. Fra Hoakin je koraknuo prema njoj, ali je zastao. Iza njega se pojavila Fransiska, prošla pored njega i ne gledajući ga i prišla Milagrosi.

- Šta nameravate da radite s njom, oče? – upitala je neraspoloženo prateći Ciganku do kreveta.

Fra Hoakin je zatomio poriv da pomogne starici i posmatrao kako s naporom stavlja Milagros u krevet.

- Da li ste dobro? – samo je upitao.
- Bila bi bolje van ove kuće – odvrtila je.

Milagros je dremala ostatak dana. Mada je njenom telu to bilo potrebno, snovi su je mučili i nisu joj dali da se odmori. Pedro, nož u ruci. Njena devojčica Marija. Njeno telo u rukama plemića, silovano. Gledaoci u stajalištu *Princa* joj zvižde... Ali kad bi otvorila oči i prepoznala gde je, smirila bi se i čula bi joj otupela dok ne bi opet postala pospana. Fransiska je bdela pored nje.

- Možeš da se odmoriš malo ako želiš – ponudio je fratar starici posle nekoliko sati.
- I da vas ostavim nasamo s ovom ženom?

Iz svoje sobe, Milagros je čula glasove fra Hoakina i Fransiske. Svađali su se.

- Zašto? – ponovio je i treći put.

Nije ga videla celo prepodne. „Van kuće je“, samo to joj je odgovorila Fransiska pre nego što je otišla na misu i ostavila je samu. Milagros je čula da su se oboje vratili, ali kad je htela da izađe u hodnik, glasovi su je zaustavili. Znala je da je ona uzrok svađe i nije želela da bude prisutna.

- Zato što je Ciganka – prasnula je na kraju stara pralja pošto je sveštenik navaljivao – zato što je udata i zato što je kurva!

Milagros je zarila nokte u šake i snažno zažmurila.

Rekla je. Ako fra Hoakin nije ranije čuo za to, sad zna.

- Ona je grešnica i treba joj naša pomoć – čula je kako odgovara.

„Fra Hoakin zna!“, pomislila je Milagros. Nije porekao, njegove reči nisu odale nikakvo iznenađenje: „grešnica“, samo to je kazao.

– Bio sam dobar prema tebi – govorio je. – Tako mi zahvaljuješ, ostavljajući me kad si mi najpotrebnija?

– Nisam ja vama potrebna, oče.

– Ali ona... Milagros... A ti, kuda ćeš?

– Sveštenik iz Crkve San Migela obećao mi je ... – priznala je starica posle nekoliko sekundi ćutanja. – Greh je živeti pod istim krovom s prostitutkom i sveštenikom – pokušala je da se izgovori.

Fransiska je svakog dana odlazila u Parohijsku crkvu San Migela na misu. Starica ga je umorno zamolila da je pusti da izađe i fra Hoakin se sklonio.

Don Ignasio, markiz od Kahe, zanemio je. „Zatvoriće vam se sva vrata u Madridu“, upozorio ga je kad je pokazao nameru da i dalje ostane s Milagros. Srećom, plemić je sredio slučaj s prijavom.

– Mogu da posređujem kod ministara Njegovog veličanstva i kod sudijskog veća – kazao je – ali ne mogu da učutkam glasine koje su posejali komšije i pozornici...

– Nema ničeg grešnog u mom ponašanju – branio se fratar.

– Neću vas ja kritikovati. Cenim vas, ali ljudska mašta je bujna koliko i ljudska pakost. Zlonamernost će sprečiti pristup svim ljudima koji su vam dosad poklanjali svoje prijateljstvo ili jednostavno svoje društvo. Niko neće hteti da bude doveden u vezu s Bosonogom.

Koliko je samo bio u pravu! Ali nisu u pitanju bili jedino plemići. Čak ni Fransiska, pralja koju je spasao sigurne smrti na ulicama Madrida, nije prihvatila tu situaciju. „Upropašćavate sebi život, oče“, opomenuo ga je don Ignasio.

U kući je zavladao tišina kad je fra Hoakin zatvorio vrata. Pogledao je ka sobi koja je gledala na oblast juvelirnica, gde se nalazila Milagros. Da li zaista nema ničeg grešnog u njegovom ponašanju? Upravo se odrekao služenja u markizovoj kapeli zbog te žene. Čitav prihod jedne crkve izgubljen zbog Ciganke... Najednom, Fransiskina izdaja je pretvorila markizove opomene u bolnu stvarnost i skolile su ga sumnje.

Milagros je čula kako fratar kreće ka sobi koja je gledala na mali Trg San Migela, na suprotnom kraju uzanog stana. Pomislila je da opaža osećanja koja su obuzela sveštenika po njegovom sporom koraku. Fra Hoakin je znao kakav je bio njen život; ona je celo prepodne pravila pretpostavke o njegovoj iznenadnoj i neočekivanoj pojavi i nije joj bilo jasno... Učinilo joj se da čuje uzdah. Izašla je

iz sobe; bose noge su prigušile zvuk dok je prolazila hodnikom. Pronašla ga je kako sedi pognute glave, prstiju isprepletenih na grudima. Osetio je da je ona tu i okrenuo se.

– Nije tačno – objasnila je. – Nisam ja nikakva kurva.

Sveštenik se tužno osmehnuo i pozvao je da sedne.

– Nikad se nisam svojevolejno podala nijednom čoveku a da to nije bio moj muž... – počela je da objašnjava Ciganka.

Nisu ni jeli; glad je nestala dok se Milagros ispovedala. Pili su vodu i razgovarali. On je osmotrio njen prvi gutljaj pomalo podozrivo; ona se iznenadila pijuci piće koje joj nije paralo grlo i sušilo usta. „Kačita“, promrmljao je setno kad mu je ispričala za očevu smrt. „Nemojte plakati!“, ukorila ga je tanušnim glasom ispričavši mu za svoje prvo silovanje. Mrak ih je zatekao dok su sedeli jedno naspram drugog: on je pokušavao da na licu obeleženom patnjama pronade trag vragolanstva devojke koja mu je plazila jezik ili mu namigivala u Trijani; ona mu je otvarala srce, zamahujući ispred sebe rukama s koščatim prstima, dopuštajući sebi da plače bez ikakvog straha dok je izbacivala iz sebe neutešan bol. Kad su začutali, Milagros nije ponikla pogledom; fra Hoakin ga je odvrćao, uznemiren njenim prisustvom i lepotom.

– A vi? – iznenadila ga je prekidajući jedan od tih trenutaka. – Šta vas je ovamo dovelo?

Fra Hoakin je ispričao, ali je prećutao kako je pokušao da se oslobodi sećanja na nju bičujući se na misijama, u mračnim crkvama po izgubljenim andaluzijskim selima, ili kako je malo-pomalo pronašao utočište u njenom osmehu, ili žar s kojim je, stigavši u Madrid, odlazio u amfiteatar *Princ* da je sluša i gleda njen nastup. Zašto skriva osećanja?, ukorio je sebe. Toliko dugo je sanjao o tom trenutku... A šta ako ga opet odbaci?

– Eto to je moj dosadašnji život – zaključio je stavljajući tačku na svoje sumnje.

– A juče sam se odrekao prihoda od markizove kapele – dodao je za kraj.

Milagros je izdigla vrat čuvši tu vest. Sačekala je da prođe sekunda, dve...

– Odrekli ste se... zbog mene? – upitala je najzad.

Žmirnuo je i dopustio sebi da se blago osmehne.

– Zbog sebe – izjavio je odlučno.

Oboje su se složili da je Blas, pozornik, bio s Pedrom kad je ovaj pokušao da ubije Milagros. Fra Hoakin joj je pomenuo Ciganku koju je video da izlazi iz zgrade prteći madrac i zavežljaje. „Bartola“, objasnila je Milagros. „Napuštala je

stan“, tvrdio je sveštenik. Kazao joj je i za pozornika čije su ga reči upozorile šta će se dogoditi gore.

– Blas. Sigurno je bio on – rekla je Milagros, mada se nije ni sećala da je on bio tu. – Uvek ide s Pedrom. Ako neko zna gde stanuje moj mu... taj ološ – ispravila se – to nije niko drugi do Blas. On mora znati gde je moja devojčica.

Sutradan ujutro, rano, pošto je kupio sveže ispečen beli hleb, malo povrća i ovčeginu na Glavnom trgu, i platio jednom Asturijcu na Puerta del Solu da ode s njim do kuće s velikim krčagom vode, fra Hoakin se konačno spremio da pođe da traži pozornika. Milagros je stajala na vratima. „Idite već jednom!“, naredila je da bi okončala sveštenikova upozorenja: „Ne izlazi; ne otvaraj nikome; ne odgovaraj...“.

„Idite već jednom!“, uzviknula je očekujući da čuje kako se njegovi koraci udaljavaju.

Fra Hoakin je pohitao niz stepenice kao dečak uhvaćen u nestašluku. Vreva na Glavnoj ulici i neodložna potreba da nađe pozornika, da pomogne Milagrosi, da se potruži da se ne ugasi ta iskra što se pojavila u njenim očima dok joj je svečano obećavao da će naći Mariju, naveli su ga da odbaci svaku nesigurnost. Međutim nije isto bilo i s Cigankom, ona nije prestajala da hoda po kući od sobe koja je gledala na mali Trg San Migela, gde je spavao fra Hoakin, do odaje što je bila okrenuta ka oblasti juvelira, gde je ona išla na počinak.

Te noći oka nije sklopila. A on, da li spava?, zapitala se ko zna koliko puta u krevetu. Povremeno joj se činilo da je usnuo. To je verovatno bilo prvi put u njenom životu da provodi noć bez nekoga od svojih, i to ju je uznemiravalo. Na kraju krajeva, fratar je muškarac. Zadrhtala je i od same pomisli da fra Hoakin... Skupljena u krevetu ležala je satima, motreći na svaki pokret koji bi se čuo u hodniku, dok su lica plemića koji su je silovali stupala u mimohodu pred njom. No nije se dogodilo ništa.

„Naravno da nije!“, kazala je sebi ujutro, posle fra Hoakinovog odlaska: svetlost je izbrisala nepoverljivost i košmare. „Fra Hoakin je dobar čovek. Zar ne?“, upitala je Prečistu Devicu na najvidnijem mestu u sobi; kliznula je prstom po plavoj i pozlaćenoj kopreni na kipu. Devica će joj pomoći.

Sad joj je važna jedino Marija. Ali šta će se dogoditi kad povrti devojčicu? Fra Hoakin joj je predložio nešto pre više godina, tako da ne može da bude sigurna kakve su mu namere. Oklevala je. Osećala je duboko poštovanje prema njemu, ali...

– Zašto me gledaš? – Opet se obratila statui. – Šta hoćeš da uradim? On je sve

što imam; jedini čovek koji hoće da mi pomogne; jedini koji me... – okrenula je glavu ka madracu. Ogrtač, marama, čaršav... Povukla ga je i prekrila kip. – Kad povratim Mariju, onda ću odlučiti šta da radim u vezi sa fra Hoakinom – izjavila je u pravcu kipa što je stajao pred njom.

„Vidiš li ono tamo, dete?“ Reči Santijaga Fernandesa dok su hodali Anđevalom odjeknule su joj u ušima, kao da stoji pored nje, kao da pred njom pucaju ona nepregledna i neplodna prostranstva, a stari starešina upire rukom ka obzorju. „Ono je naš pravac. Dokad? Zar je to bitno? Važan je jedino ovaj trenutak.“

– Važna je jedino sadašnjost – dobacila je Devici.

Fra Hoakin je imao poteškoća da nađe pozornika. „Patrolira Lavapijesom“, kazala mu je Milagros, ali tog dana je otvarana novoizgrađena arena za borbu bikova u Madridu, napravljena dalje od Kapije Alkala, i ljudi su izašli na ulice da vide ono za šta se pretpostavljalo da će biti velika korida. Sveštenik je hodao ulicama Magdalene, Srpa, Zdravomarije i mnogim drugima dok nije, na povratku na trg u Lavapijesu, izdaleka spazio dvojicu pozornika u crnim odelima, s visokim okovratnicima i štapovima. Blas ga je prepoznao, i pre nego što je fratar stigao do njih, izvinio se drugom pozorniku, odvojio od njega i pošao mu u susret.

– Čestitam, oče – uzviknuo je kad su stali licem u lice. – Učinili ste ono što se ja nisam usudio.

Fra Hoakin je oklevao.

– Priznajete?

– Mnogo sam razmišljao o tome, da.

Da li su te reči plod straha od moguće prijave ili su nastale iz iskrenosti? Pozornik je pogodio šta se fratra mota po glavi.

– Često pravimo greške – pokušao je da ga ubedi.

– Nazivaš greškom ubistvo jedne žene?

– Ubistvo? – Blas se pretvarao da je zbunjen. – Ja sam ostavio Cigane u svadi muža i žene...

– Ali si Ciganku na ulici upozorio da pripazi, da će ubiti i nju – prekinuo ga je sveštenik.

– To se samo tako kaže, samo se tako kaže. Je li zaista nameravao da je ubije?

Fra Hoakin je odmahnuo glavom.

– Šta znaš o Pedru Garsiji? – upitao je, i istog trena pokretom ruke učutkao

pozornikove pokušaje da se izvuče. – Treba da ga nađemo! – dodao je odlučno.
– Majka ima pravo da joj se vrati ćerka.

Blas je othuknuo, stisnuo usne i zagledao se u onu tačku na zemlji gde je oslanjao štap; setio se koliko je devojčica bila tužna.

– Otišao je iz Madrida – odlučio je da prizna. – Još juče su seli u putnička kola za Sevilju.

– Jesi li siguran? Je li devojčica otišla s njim?

– Da. Otišla je i devojčica. – Blasov pogled se sreo s fratrovim pre nego što je nastavio: – Taj Ciganin je loš čovek, oče. Više ništa nije mogao da dobije u Madridu, i pošto ste se vi umešali, pretili su mu problemi. Skloniće se u Trijani, kod svojih, ali ubiće Bosonogu ako se drzne da priđe blizu, budite sigurni; nikad neće dozvoliti da ona otkrije pred ostalima šta se događalo ovih godina i zagorča mu život. – Zastao je i ozbiljno dodao. – Oče, ne sumnjajte da je, pre nego što se ukrcao u kola i oputovao u rodni kraj, Pedro Garsija platio nekom svom rođaku da ubije Bosonogu. Poznajem ga, znam kakav je i kako radi. Sigurno, oče, sigurno. I oni će to izvršiti. Ona je Vega koja više nikoga ne zanima. Ubiće je... a i vas s njom.

Trijana i smrt. Zgrčenog želuca, dok mu je srce divlje lupalo, fra Hoakin je brže-bolje požurio kući. Bilo je opštepoznato da je primio Milagros pod krov: Fransiska, sveštenik iz Crkve San Migela, pozornici, svi su to znali; markiz ga je upozorio na to. Šta će uraditi onaj ko bude hteo da dozna gde stanuje Ciganka? Počeće da se raspituje kod komšija i onda svako može da sazna gde živi. A šta ako upravo u tom trenutku neko upada u njegovu kuću? Očajan, dao se u trk. Nije ni zatvorio vrata za sobom kad je potrčao u Milagrosinu sobu vičući i dozivajući je. Dočekala ga je stojeći, a na licu joj se ogledala zabrinutost zbog vike.

– Šta...? – htela je da pita.

– Brzo... Moramo... – Fra Hoakin je začutao spazivši kip Prečiste Device prekriven čaršavom. – Šta je ovo? – upitao je upirući prstom u njega.

– Razgovarale smo i nismo se složile.

Fratar je raširio ruke u znak da ne shvata. Odmahnuo je glavom.

– Treba da bežimo odavde! – zatražio je.

Kao što mu se događalo celog tog dana, Melčor je još jednom zaboravio sopstvene brige i zadržao dah, kao većina od nekoliko hiljada ljudi prisutnih na koridi. Kao Martin, koji je napeto stajao pored njega, videvši kako je Soilu, njegovom starijem bratu, bik okrenuo konja u vazduhu pošto je zario rogove u atov trbuh i digao ga poput lutke iznad svog debelog čela. Konj je ostao da leži u areni, udarajući nogama na umoru u ogromnoj lokvi krvi, kao druga dva koja je već usmrtio taj devetnaesti bik toga dana, a pikador, izletevši iz sedla, za nekoliko sekundi je postao novi cilj pobesnele, nasrtljive, rasrdene životinje. Soilo je pokušao da ustane, pao, i žurno puzao dok se nije dočepao dugačkog štapa za zaustavljanje koji je bio izgubio. Arena je opet eksplodirala kličući kad se Ciganin, stojeći na zemlji, sukobio s bikom u trenutku kad ga je ovaj napao. Uspeo je da zabode štap u njegov bok. Nedovoljno da ga zaustavi, dovoljno da ga izbegne. Bik se ipak okrenuo, i spremao da ubode rogom Soila, bespomoćnog, kad su dvojica toreadora pohrlila da mu pomognu i štapovima s crvenim krpama skrenula biku pažnju, postižući da se usredsredi na jedan plašt i zaboravi Ciganina.

Martin je odahnuo, smiren. Melčor takođe, i pomešani s madridskom publikom tog prolećnog dana 1754. godine, aplaudirali su i skandirali Soilu, koji je pobedonosno pozdravljao svetinu pre nego što je uzjahao drugog konja koga je njegov otac Praporac žurno doveo u arenu. Melčor je potapšao Martina po leđima.

– Vega je to – rekao je.

Mladić je klimnuo glavom i nasmešio se, izgledajući pomalo umorno. Počinjalo je da se smrkava a oni su celog dana gledali koridu. Devetnaest bikova je, s izuzetkom jednog, probodeno kopljem šest, sedam pa i deset puta. Jedanaest konja je uginulo tog dana a s njima i nekoliko pasa od više njih bačenih na bika koji je zbog krotkosti osuđen da umre od ugriza.

Prost madridski svet je praznovao: tom koridom je otvorena stalna arena, zidana, zamenjujući staru, drvenu. Na tribinama, ili van arene, na poljani pored Kapije Alkala, tog dana su se okupili manoli i čisperi iz prestonice, muškarci i žene, svi veseli, svečano obučeni. Francuskoj dinastiji Burbon nije se dopadala ta krvava predstava, toliko drugačija od otmenosti i kaćiperstva versajskog dvora. Filip V

ju je zabranio u periodu od gotovo dvadeset pet godina, ali njegov naslednik Fernando VI opet je dopustio tu zabavu podanicima, možda da bi im odvratio pažnju, kao što se događalo s pozorištem; možda zbog prihoda koji je u dobrotvorne svrhe dobijan od korida, a možda zbog oba razloga istovremeno. Međutim, u doba u kome su vladali razum i prosvećenost, velika većina plemića, uglednika i intelektualaca bila je protiv korida i zalagala se za njihovu zabranu. Te 1754. godine, kad su Martin i Melčor prisustvovali koridi, više nije bilo ponosnih plemića koji su se borili s bikom zbog pitanja časti i prestiža, sa slugama spremnim da se u svakom trenutku pobrinu za njih. Narod je prisvojio tu zabavu, gospodu su zamenili pikadori koji su samo pokušavali da više puta zaustave napad životinje, umesto da je ubiju, kao što su radili plemići, a poslužitelji i sluge su postali toreadori koji nisu jahali konja, nego su stajali na nogama, gađali harpunom, umarali bika izbegavajući njegove nasrtaje i usmrćivali ga ubodima mača.

Kad je prošla opasnost koja je dovela u rizik Soilov život, Melčor je ponovo utonuo u svoje brige. Duže od tri godine krijumčario je u Barankosu, gde se opet sreo s Martinom, koji je za svega dva-tri meseca postao koristan Mendesu, baš kao što mu je Galijot savetovao kad je mladić morao da pobegne iz Madrida. S Martinom je radio duž portugalske granice, na Gibraltaru i gde god je postojala i najmanja mogućnost da se zaradi neki novac. Duvan je bio najvažnija roba, ali potreba da izvuče profit navela ih je da se bave svakojakim proizvodima, od lažnog dragog kamenja, tkanina, alatki i vina koje su zajedno unosili u Španiju, do svinja i konja koje su krali i s njima se vraćali u Portugaliju. Nikad u životu Melčor nije radio tako naporno; nikad, uprkos novcu koji mu je zveckao u kesi, nije vodio tako strog život kao tad jer je odlučio da trpi da bi izdejstvovao da mu ćerka bude oslobođena. Martin je podržao Melčorovu opsednutost kao što bi učinio unuk, i počeo je da deli Ciganinovu mržnju i nade, mada mu i dalje nije bilo jasno kako će Ana srediti situaciju s Milagros i Garsijom. Samo jednom se usudio da to natukne Melčoru.

– Zato što joj je majka! – procedio je ovaj kroz zube, prekraćujući razgovor.

Istu tvrdoglavost je pokazao nekoliko meseci po dolasku u Barankos, kad su jednom izašli u planine oko Arasene i naišli na grupu Cigana koja je govorila o Romima iz Trijane. Melčor je sakrio ko je, i kazao da je rodnom iz Truhilja, ali što je razgovor duže odmicao, Martin je primetio oklevanje na Galijotovom licu: želeo je da zna, ali nije smeo da pita.

– Milagros Karmona? – odgovorio je jedan od njih momku. – Da. Kako je ne bih znao? Zna je cela Sevilja. Peva i igra kao boginja, mada je sad rodila devojčicu i

više ne...

Ćerka! Krv Vega, krv Melčora Vege, spojena sa krvlju Garsija. To je poslednje što je Melčor želeo da čuje. Nikad više se nisu raspitivali.

Na surovim putevima i planinama, Martin je polako postao snažan i naočit čovek, pravi Ciganin: Vega koji je upijao Galijotov duh i slušao s poštovanjem, očarano, kad mu je on pričao i učio ga. Samo jedno ograničenje kao da se isprečilo u poverenju i bratstvu s kojim su, sve vreme se krijući, prolazili kroz te negostoljubive krajeve: ono koje je često uznemiravalo Melčorove snove. „Pevaj, garavušo“, slušao je mladić kako Galijot šapuće noću nemirno se okrećući na drugu stranu, dok su obojica ležala na običnim pokrivačima prostrtim na zemlji, pod vedrim nebom. To je crnkinja koju je išao da traži u tajnoj gostionici, pomišljao je Martin, ona što su je osudili u Trijani, ona za koju ga je zamolio da nikome ne govori. Nije ga pitao. Možda će mu jednog dana ispričati.

Svake godine su se u potaji vraćali u Madrid sa zarađenim novcem. Melčor je trčao da ga odnese pisaru dok je Martin u okolini Madrida čekao njegov povratak: nije želeo da rizikuje i nabasa na nekoga iz porodice ili na druge Cigane koji bi ga mogli prepoznati. Posvađao se s ocem i s ostalim rođacima kad im je ispričao za Melčorovo oslobađanje. Uprkos Galijotovim upozorenjima kad su se opraštali, mladić nije mogao da odoli a da im ne poveri svoj podvig, s mladalačkom sujetom, ponosan, pred slušaocima čiji je izraz lica od iznenađenja prešao u ljutnju. „Svi će znati da si to bio ti!“, oštro je kazala sestra. „Rekao sam ti da su ostale familije odlučile da se ne mešaju!“, dodao je otac. „Upropastio si nas“, dopunio je Soilo. Vikali su. Izvređali su ga, i na kraju odbacili. „Odlazi iz ove kuće!“, naredio je Praporac, „možda ćemo tako uspeti da se izvinimo.“

– Njima trebaju čitave godine da nekome daju pomilovanje! – pokušao je Martin da umiri Melčora, sastavši se s njim malo dalje od obale Mansanaresa, očajnim nakon drugog sastanka s pisarom. – Zna se za slučajeve ljudi koji mole godinama: pomilovanja, prihodi, posao, milosti... Cela vojska molilaca se kreće Madridom, ali kralj je spor. Mnogi Cigani mole za svoje najrođenije. Ne brinite, čiča, uspećemo.

Melčoru je bila poznata bezvoljnost kraljevske uprave. Više od godinu i po dana sedeo je u zatvoru dok nisu odlučili na koju galiju da ga odvedu i dok nisu stigli dokumenti za premeštaj. Znao je i da se molbe za milost dugo razmatraju dok, po isteku više godina, ne budu rešene u jednom ili drugom pravcu. Ne. Nije njega to brinulo, nego mogućnost da ga pisar obmanjuje. Sumnja i podozrivost su ga izjedale svakog dana kad bi se odrekao krčme ili dobrog kreveta: da li

pisar zadržava taj novac koji on s tolikim naporom uštedi?

Ali nikad nije pomislio da će se sve završiti onako kako jeste. Sanjao je da će čuti reči: „Ćerka ti je slobodna.“ Iako će mu možda jednog dana pisar pokazati papir koji on neće moći da pročita i gde će pisati da kralj ne daje pristanak za pomilovanje. Povremeno je zamišljao sebe kako ga probada nožem, kako mu vadi oči, kad bi njegova podmuklost izbila na videlo. Ali vest o pisarevoj smrti ispunila ga je zbunjenošću. Mrtav. Prosto-naprosto mrtav. Nikad nije razmotrio tu mogućnost. „Groznicu, tako sam shvatila“, rekla je žena koja je zauzela njegovu nekadašnju kancelariju. „Šta ja znam o dokumentima ili o službeniku koji je radio s njim? Kad su mi izdali kuću, bila je prazna.“ Melčor je zamucnuo. „Posrednik?“, začudila se žena. „Kakav posrednik?“ Tu nema nikoga. Njen muž je poslastičar. Melčor je navaljivao dok nije ispao naivan:

– I šta ću sad?

Žena ga je pogledala nepoverljivo, slegla ramenima i zatvorila vrata.

Raspitao se i kod drugih stanara zgrade. Niko ništa nije znao.

– Taj čovek se bavio mutnim poslovima – pokušala je da mu kaže u poverenju jedna starica. – Sumnjiv. Nije mu se moglo verovati. Jednom sam ja...

Melčor ju je ostavio u pola reči. Najpre je otišao u jednu krčmu i poručio vino. Kao kad je obustavio potragu za Karidad, tužno je pomislio s čašom u rukama. Madrid mu ne donosi sreću. Onomad, pre više od tri godine, pobegao je u potrazi za novcem, a sad?

– Da li bi voleo da odemo na koridu? – upitao je Martina, na njegovo iznenađenje, kad je čuo da će se sutra održati jedna u novoj areni. – Možda će učestvovati tvoj brat.

Mladić je razmislio. Koliko dugo nije video nikoga od svojih? U areni će biti pomešan s ostalim ljudima; neće ga prepoznati, pa je prihvatio poziv. Vratili su se kuda su i došli a sunce je zalazilo iza njih. Melčor je pokušao da prebaci ruku preko Martinovih ramena, ali on ga je već nadvisivao. Pogledao je momka: snažan, čvrst... Možda mu je on jedini preostali oslonac.

Nisu potražili čak ni mesto gde će odsesti. Dugo su večerali najpre kriške hleba, prepečene i nakvašene vodom, pržene na masti i posute šećerom i cimetom; pile spremljeno u sosu od sopstvene, istucane džigerice; kolače od masti, badema i brašna i pužice za desert, nalivali se vinom, i siti prespavali na otvorenom to malo sati koliko je još preostalo od noći.

Završila se korida i ljudi su se bacili na zabavu na poljani oko arene. Hiljade njih, odevenih u španskom stilu, pevali su i igrali kao Španci, vrištali i smejali se, kladili i igrali; pili i tukli se, jedni štapovima, drugi kamenjem. U gužvi i krkljancu, Melčor je i dalje trošio novac. „Ne može ništa da se uradi“, rekao je Martinu za vreme koride. Posle mu je objasnio. Ne. Ne poznaje posrednika, odgovorio je mladiću. Nikad nije doznao ko je... ako uopšte postoji.

– A ako nas prepoznaju? – upitao je Martin dok se Melčor razmetao novcem i poručivao još vina. – Ovde negde bi moglo biti... Garsija.

Melčor se okrenuo sporo i odgovorio spokojno, što kao da je ućutkalo galamu.

– Momče, proveo sam dovoljno vremena s tobom i budi siguran da ovog puta ne bih morao da ti priskačem u pomoć. Neka dođu sve Garsije iz Madrida i iz Trijane zajedno. Ti i ja ćemo ih srediti.

Martin je osetio jezu. Melčor je klimnuo glavom kad je to izgovorio. Onda se okrenuo i povikao tražeći vino.

– I duvan! – zatražio je. – Imaš li dobar duvan?

Čovek je odmahnuo glavom iza tezge za kojom je prodavao, tražeći nešto ispod.

– Imam samo ovo. – Pokazao je nekoliko papirnatih cigareta na dlanu.

Melčor je prasnuo u smeh.

– Tražio sam ti duvan, šta je ovo?

Prodavac je odgovorio ravnodušnog lica.

– Cigarete – rekao je.

– Sad ih prodaju već smotane?

– Da. Većina ljudi nema novca da kupi parče brazilskog duvana u obliku užeta i da ga struže svaki put kad hoće da zavije cigaretu. Tako, već smotane, kupuju samo koliko žele da popuše.

– Ali onda ne mogu da vide kakav duvan puše – primetio je Melčor.

– Jeste, tako je – složio se čovek. – Ali dobre su. Priča se da ih pravi jedna crnkinja s Kube koja se razume u duvan.

Ciganin je zadrhtao.

– Crnkinjine cigarete, tako ih zovu.

Muzika je prestala da svira u Melčorovim ušima a ljudi kao da su nestali. Predosetio je... Krajnje nežno je uzeo jednu cigaretu i omirisao je.

– Garavušo – prošaputao je.

Te 1754. godine pristiglo je mnogo više molbi i zahteva za pomilovanje koje su vlastima poslali zatvoreni Cigani. Molbe nikad nisu prestale da prispevaju. Po mestima su i dalje pravljene tajni dosijei, iako je markiz od Ensenade još pre više godina naredio da više nisu prikladni, a gradska veća su pozivala natrag Cigane nastanjene na njihovom području, po zanimanju većinom kovače, pošto se tim poslom nisu bavili stari hrišćani smatrajući ga nedostojnim.

Prošlo je više od četiri godine od velike racije, a na toliku zatvorsku kaznu su osuđivane skitnice. Pošto nije određeno koliko dugo će ležati u zatvoru, Cigani su pokušali da se izjednače s ovima poslednjima. Nisu počinili nikakav zločin, pisalo je u njihovim molbama, i godinama su na prinudnom radu.

Upravitelj vojnog brodogradilišta u Kartaheni čak je podržao oslobađanje Cigana, i predložio da im se, ako ne budu usvojene njihove molbe, odredi rok odsluženja kazne.

Molbe Cigana nisu urodile plodom. Vlasti su naredile upraviteljima brodogradilišta da im više ne prosleđuju molbe, kao da je u pitanju obična smetnja. Nekoliko pojedinačnih pomilovanja prošlo je uspešno, a pokrenule su ih uporne žene ne odustajući od truda da oslobode svoje najbliže, ali te proizvoljne odluke su samo razbesnele veliku većinu koja je i dalje ležala u tamnici.

Za to vreme, pogoršavali su se uslovi života muškaraca i žena. Brodogradilišta u Kadisu, kao i u Kartaheni i Ferolu, gde je premešten deo zarobljenika iz Kadisa nakon tegobne plovidbe morem koja je okončala život mnogih od njih, i dalje nisu imala dovoljno zgrada za njihov smeštaj, i ti ljudi odvojeni od porodica, zlostavljani, prema kojima su se ponašali gore nego prema robovima, očajni zbog doživotne osude, i dalje su se bunili, pravili nemire, pa i bežali. Malo se tih bekstava dobro završilo, ali Cigani, još okovani lancima, nisu zbog toga prestali da pokušavaju.

Žene zatočene u Kući milosrđa u Saragosi i u skladištu u Valensiji trpele su, ako je to moguće, još veće muke. One nisu ništa proizvodile; niko nije uspeo da ih natera da rade, a kraljev novac za njihovo izdržavanje nije stizao. Glad i beda. Bolesti. Pokušaji bekstva, neki uspešni. Neprestana neposlušnost i nepokornost.

Ako su muškarci okivani u lance, žene su držane gotovo gole, većina njih pokrivena običnim krpama uz rizik da se ne nađu sveštenici spremni da drže propoved tom stadu izgubljenih duša. Vlasti su tvrdile da one beže čim dobiju odeću.

Odvojene porodice i bračni parovi udaljeni stotinama milja. Devojčice su ostale pored majki, ako su ih imale, i sudbina ih je odvela istim putevima; dečaci su podneli najveće nepravde. U velikoj raciji, stariji od sedam godina otišli su s očevima, stričevima i starijom braćom u brodogradilišta, ali oni koji su isprva bili u grupi sa ženama odrasli su u zatočeništvu. Još u skladištu u Malagi, pre nego što su prebačene u Kuću milosrđa u Saragosi, Ciganke su pokušale da sakriju dečake dovoljno stare da mogu da rade. Pošto su im dokumenti oduzeti, vlasti u skladištima nisu mogle znati koliko tačno imaju godina, a majke su to umanjivale iskorišćavajući slab razvoj dečaka, posledicu loše ishrane. Ipak, pre polaska, dvadeset pet dečaka starijih od jedanaest godina silom je odvojeno od majki da bi bilo odvedeno u brodogradilišta. Isto se dogodilo i u Valensiji, gde je bilo strpano gotovo petsto žena. Tamo je četrdeset dečaka nasilno odvojeno od majki i rodbine. Neki su se sreli s očevima i braćom, drugi su otkrili da su odvedeni u neko drugo brodogradilište, ili da su njihovi najbliži prebačeni negde drugde – kao što se dogodilo s muškarcima iz Kadisa, odvedenim u Ferol – ili su jednostavno ranije umrli.

Dečaci zatvoreni u Kraljevskoj kući milosrđa u Saragosi nisu bili izuzetak. Te 1754. godine blizu trideset njih, među kojima i Salvador, poslani su u brodogradilišta; polje na kome su spavali na otvorenom iskorišćeno je da se zasadi pšenica, u skladu s uputstvima koja je dala grofica od Arande saznajući za tu odluku.

Blizu petsto Ciganki prisustvovalo je odlasku dečaka uz snažne bezbednosne mere koje je preduzeo upravitelj. On je zatražio pojačanje i razmestio vojnike između dečaka i žena. Upereni bajoneti, oružje spremno da otvori vatru na mladiće. Ponašanje vojnika je prestrašilo žene u dronjcima i one su, držeći se za ruke, uplakane, tražile podršku jedne u drugima nemo posmatrajući spor hod povorke dečaka koji su se borili da zadrže čvrstinu duha. Sve su se osećale kao majke ili sestre. Gotovo pet godina patnji, gladi i bede; njihovi napori, otpor, borba svih njih kao da su nestali s korakom dečaka čija je jedina greška bila ta što su se rodili kao Cigani. Ana Vega, u prvom redu, očiju prepunih suza uprtih u Salvadora, osetila je to kao i mnoge druge: ti mladići su predstavljali simbol budućnosti i preživljavanja njihove rase, njihovog naroda; jedinu nadu koja im je preostala u tom besmislenom zatvoru.

Prepukao, dug i dubok jecaj uzdigao se iz šarolikog mnoštva žena. Neke su zadržale, skupljene. „Deblika barea!“, čula je Ana Vega uzvik po završetku prve strofe. Dečaci su pošli bodrijim korakom i uzdignute glave, slušajući pohvalu svoje veličanstvene boginje; neki su prineli ruke očima, brzo, kratko, dok su izlazili na vrata Kuće milosrđa. Debla je pratila njihove korake i nastavila da para srca Ciganki, oslobođenih proganjanja vojnika, ali nepomičnih dugo pošto su se senke njihovih sinova izgubile u daljini.

Melčor je shvatio da mu tu ničemu neće poslužiti pretnje kojima je od prodavca vina u okolini arene za koride izvukao kako dobija cigarete koje su nazivali crnkinjinim. Čovek se usprotivio, ali vrh Melčorovog noža na njegovim bubrezima naveo ga je da promeni mišljenje. Cigarete se raznose preko madridskih krpara, koji prolaze ulicama prestonice skupljajući krpe, hartiju i svakojake otpatke i otpad kojima trguju. Osim toga, od starina su krpari morali da se pobrinu i za mnoge životinje koje su uginule u gradu i da prenose lešine do deponije na periferiji, dalje od Toledskog mosta, gde si ih derali da bi iskoristili životinjsku kožu.

Melčor je osmotrio to mesto po noći: stopljeno s dimom lomača na kojima su gorele kosti i ostali otpaci životinja, blizu sto krpara sređivalo je konje uginule tog dana u areni: jedni su im derali kožu, drugi su nastojali da drže na odstojanju čopore pasa koji su pokušavali da se domognu ostataka. Bio je upitao jednoga od njih, nekog tipa prekrivenog krvlju, s velikim nožem za klanje u rukama.

– Cigarete? Kakve cigarete? – odgovorio je čovek grubo, i ne zaustavljajući se. – Ovde niko ne zna o tome. Ne traži nevolje, Ciganine.

Ti muškarci i žene su bili grubi, prekaljeni u bedi, i neće oklevati da se sukobe s njima. Melčor se zapitao da li da im ponudi novac za tu informaciju. Odmah bi ga ukrali, raščerečili ih na licu mesta i bacili u vatru... Možda se ne bi ni mučili s tim. Video je kako krpar kog je pitao priča s drugima i upire rukom u njih. Jedna grupa im je pošla u susret.

– Idi, Martine – šapnuo je udarajući mladića po boku.

– Čiča, godinama slušam kako noću uzdišete za tom ženom...

– Vas dvojica! – povikao je jedan krpar.

– Ne bih propustio ovo ni za šta na svetu – završio je mladić.

– Boje se i da ćemo ih prijaviti i da će izgubiti posao – primetio je Melčor pre nego što su petorica krpara, prljavih i odrpanih, prekrivenih krvlju, stala korak od njih, svi s noževima i alatkama u ruci.

– Odakle to zanimanje za cigarete? – upitao je jedan, izboran i ćelav, sitan među

ostalima.

– Mene ne zanimaju cigarete, nego crnkinja koja ih pravi.

– Šta ti imaš s crnkinjom? – umešao se drugi.

Melčor je razvukao usta u osmeh.

– Volim je – priznao je otvoreno.

Jedan krpar se trgnuo; drugi je okrenuo glavu i pritvorio oči da ga osmotri u mraku. Čak se i Martin okrenuo prema njemu. Iskrenost s kojom je Melčor objavio svoju ljubav kao da je smanjila napetost. Čuo se smeh, više veseo nego ciničan.

– Matori Ciganin i crnkinja?

Melčor je stisnuo usne i klimnuo glavom pre nego što je odgovorio:

– Poznajete li je?

Odgovorili su odrično.

– Da ste je čuli kako peva, shvatili biste.

Razgovor je privukao pažnju i drugih torbara; muškarci i žene su prišli grupi.

– Ciganin kaže da voli crnkinju koja pravi cigarete – objasnio je jedan od njih ostalima.

– A ona... – jedna žena je smesta postavila pitanje – da li ti uzvrća? Voli li i ona tebe?

– Mislim da voli. Da – izjavio je odlučno pošto je na časak razmislio.

– Hajde da ih ubijemo! – predložio je sitni ćelavac. – Ne možemo da se uzdamo...

Dvojica ljudi su istupila rešeno ka Ciganima, s velikim noževima ispred sebe, a drugi su ih opkolili.

– Gonsalo, vi! – jedna žena, za čiju nogu se držala mala i gola devojčica, prekinula je napad – nemojte pokvariti jedino lepo što se dogodilo u... – pokretom ruke je obuhvatila smrdljivu deponiju, dim koji se uzdizao s lomača po noći, celu posutu lešinama i otpacima – u ovoj prljavštini.

– Ciganin će preuzeti posao – požalio se jedan muškarac.

Melčor je odlučio da oćuti pred pretnjom noževa te dvojice muškaraca; znao je da njegova i Martinova sudbina zavise od osetljivosti skupine žena koje verovatno odavno nisu ni čule reč ljubav. „Garavušo“, pomislio je, „opet sam se uvalio u sos zbog tebe. Mora biti da te volim!“ Osetio je da je Martin nervozan:

mogli bi da odbiju dvojicu ispred sebe, ali ostali bi nemilosrdno skočili na njih. Već je mirisao smrt kad se umešala i treća žena.

– I šta bi radio, prodavao cigarete uzduž i popreko grada? To možemo samo mi.

– Jednog dana će nas otkriti i pokajaćemo se – obeshrabreno je izjavila žena s devojčicom, milujući malecku po prljavom obrazu. – Suviše se govori o crnkinjinim cigaretama. Sledeći put možda umesto Ciganina dođe patrola; videćete kako će lako doznati čime se bavimo. Kazne su kod duvana stroge, to znate. Izgubićemo muževe i sinove. Gotovo da bih volela da Ciganin preuzme posao.

– Ne nameravam ništa da preuzimam – oglasio se Melčor. – Samo želim da je pronađem.

Dok je vatra lomača svetlucala na licima muškaraca, Melčor je video da se upitno zagledaju.

– U pravu je – rekao je jedan od njih, pozadi. – Pre neki dan, jedan krčmar iz Toledske ulice me je upozorio da se pozornici iz patrole raspituju o cigaretama. Ubrzo će naći nekoga ko će nas odati. Što bismo ubijali ovu dvojicu ako sutra možda više nećemo imati ništa?

Svitalo je kad su stigli u Torehon de Ardos. Servando, jedan od prosjaka što je bio posrednik i što je iste te noći došao da sredi račune koji će biti uvećani zbog koride, tvrdoglavo je čuvao tajnu pošto mu je donosila veoma dobru zaradu.

– Ciganine – skočila je jedna žena, sita rasprava zbog kojih je kasnio posao s mrtvim konjima – sam se potrudi da te odvede do tvoje voljene.

Servando je ustuknuo dva koraka čim su se krpari vratili svojim dužnostima a on ostao nasamo s Melčorom i Martinom.

– Kako se zove crnkinja?

Jedino o tome su razgovarali s prosjakom na putu za Torehon. Melčoru je bilo potrebno da to čuje, da potvrdi svoja predosećanja.

– Hoćeš da je nađeš a ne znaš kako se zove?

– Odgovori.

– Karidad.

Kad im je Servando pokazao kućicu od ćerpiča koja se graničila s pšeničnim poljima, Melčor se pokajao što nije izvukao iz prosjaka još neki podatak. Prošlo je mnogo vremena. Da li je i dalje sama? Možda... možda je našla drugog čoveka. Hrpa fantastičnih nada koje su bodrile njegove korake kad je čuo

Karidadino ime sad se poljuljala pri pogledu na tu kućicu što kao da je bleštala na svetlu prvih zraka prolećnog sunca. Da li ga voli? Možda je kivna na njega što ju je ostavio u ilegalnoj gostionici... Sva trojica su stala malo dalje od kuće. Servando ih je pozvao da pođu, ali Martin ga je zaustavio naredbodavnim pokretom ruke. Kakav li joj je bio život tih godina?, pitao se Melčor, koji nije više mogao da kontroliše svoje strepnje. Kakvi putevi su je doveli dovdje? Šta...? Vrata na kućici su se otvorila i Karidad se pojavila na njima, pažnje usmerene na polja, pozdravljajući dan.

– Pevaj, garavušo.

Glas što mu je izašao iz grla bio je hrapav, pomalo promukao, slab, nečujan!

Prošla je sekunda, dve... Karidad je polako okrenula glavu ka njima...

– Pevaj – ponovio je Melčor.

– Stoj mirno – naredio je Martin Servandu šapatom kad je ovaj hteo da pođe za Ciganinom koji je uspravno koračao ka Karidadi, na čijem su crnom i okruglom licu već blistale prve suze.

I Melčor je plakao. Borio se da ne potrči, da ne uzvikne, da ne zaurla do neba ili pakla; ipak, nije ništa učinio da zaustavi suze. Stao je tamo odakle je mogao da je dodirne ako samo pruži ruku. Ali nije se odvažio.

Stojeći licem u lice, pogledali se. On je pokazao dlan tamnolute ruke s ispruženim prstima. Ona se osmehnula a taj osmeh se ubrzo opet pomešao s drhtajima i plačem. Stisnuo je usta. Karidad je digla oči ka nebu, samo na tren, onda je opet pokušala da se nasmeši, ali suze su je savladale i Melčor je opet ugledao lice ukočeno od vrtloga osećanja koja su eksplodirala u njoj. Ipak, pomislio je da ih prepoznaje: radost, nada, ljubav... i prišao je.

– Ciganine – promucala je.

Pali su jedno drugome u zagrljaj i ućutkali hiljadu reči što su im se nakupile u grlu s isto toliko poljubaca.

Pošto su napustili stan u oblasti juvelirnica, fra Hoakin je odvuкао Milagros do jedne kuće u Ulici ribe, gde su bile načičkane zgrade u kojima su živeli Madridani, gordi i ponosni poput onih iz Lavapijesa, Barkilja ili ostalih madridskih oblasti. Bojeći se da ne izazove nepotrebne glasine, sveštenik se nije usudio ni da ode u neku tajnu gostionicu, i stoga se pogađao i iznajmio dve neuredne sobe od jedne vojničke udovice koja je otišla da spava pored ognjišta i nije ništa pitala. Usput je prepričao Ciganki razgovor s Blasom.

– Hajdemo onda u Trijanu – skočila je hvatajući ga za rukav da ga zaustavi dok su se peli Širokom ulicom San Bernarda.

Svetina je veselo silazila nizbrdo, u suprotnom smeru, prema Ulici Alkala i areni.

– Pedro bi te ubio – usprotivio se sveštenik ispitujući pogledom zgrade i sporedne ulice.

– Moja ćerka je tamo!

Fra Hoakin je zastao.

– I šta bismo uradili – upitao je – ušli u Sokak San Migela i oteli je? Veruješ li da bismo imali i najmanju mogućnost? Pedro će stići tamo pre nas, i čim dođe izreći će svakakve klevete protiv tebe; svi Cigani će smatrati da si... – Fratar je pustio da reč visi u vazduhu. – Ne bi stigla ni... ne bismo stigli ni da pređemo Most barki. Hajde – dodao je nežno posle nekoliko trenutaka.

Produžio je dalje, ali Milagros nije pošla za njim, bujica ljudi kao da ju je progutala. Primetivši to, fratar se vratio istim putem.

– Zar je važno da li će me ubiti? – promrmljala je jecajući, dok su joj suze tekle niz obraze. – Bila sam mrtva pre nego...

– Ne govori to. – Fra Hoakin je pošao da je uhvati za ramena, ali se savladao. – Mora biti da postoji neko drugo rešenje, i naći ću ga. Obećavam ti.

Drugo rešenje? Milagros je stisnula usta hvatajući se za to obećanje. Klimnula je glavom i nastavila da korača pored njega. Tačno je, priznala je sebi kad su skrenuli iza ugla Ulice ribe: Pedro će je oklevetati a Bartola će poslušno potvrditi sve uvrede što padnu na pamet toj bitangi. Jeza joj je sišla niz leđa dok

je zamišljala kako je Rejes Trijanka ruži na sav glas. Garsije će uživati dok je budu odbacivali pred svima; Karmone će to takođe učiniti, pošto im je uvređena čast. Milagros se ogrešila o zakon: ne postoje prostitutke u ciganskoj rasi, i svi Cigani će se okrenuti protiv nje. Kako će da se pojavi u Sokaku San Migela pod takvim uslovima?

Međutim prolazili su dani a fra Hoakinovo obećanje se nije ispunjavalo. „Daj mi vremena“, zamolio je jednog jutra kad je pitala. „Markiz će nam pomoći“, izjavio je sutradan znajući da neće biti kadar da ode do njega. „Napisao sam pismo prioru Svetog Hasinta, on će znati šta da se radi“, slagao je treći put kad ga je podsetila na obećanje.

Fra Hoakin se bojavao da je ne izgubi, da je ne povrede, da je ne ubiju; ali da se ne bi suočavao s njenim pitanjima, ostavljao ju je samu u prljavom sobičku s rasklimatanim krevetom i slomljenom stolicom kao jedinim nameštajem. „Ne smeš da izlaziš, ljudi te znaju a Garsije te verovatno traže po Pedrovom nalogu.“ Kao odjek njegovih izgovora, dok joj je ćerkin smeh neprestano odzvanjao u ušima, Milagros se predala suzama. Bila je sigurna da će je Garsije kinjiti. Slike njene devojčice u rukama tih bezdušnika bile su previše za njene snage. Trezna neće moći da ih podnese... Zatražila je vino, ali udovica je odbila. Uzalud se posvađala s njom. „Idi ako hoćeš“, rekla joj je. „Kuda?“, zapitala se. Kuda može da ode?

On se uvek vraćao s nečim: slatkišem; belim hlebom; šarenom vrpcom. I čavrljao je s njom, bodrio je i bio nežan, mada joj nije to bilo potrebno. Gde je tu ciganska kuraž? Fra Hoakin nije bio u stanju da izdrži njen pogled, kao pripadnici njene rase. Milagros je osećala da je prati očima uvek kad su zajedno, ali čim bi ga pogledala u lice, on se pravio nevešt. Kao da se zadovoljavao samim njenim prisustvom, da je omiriše, da je dotakne. Košmari su i dalje mučili Ciganku noću: u njima su se smenjivali Pedro i mimohod plemića koji su je silovali; ipak, počela je da odbacuje pomisao da bi fra Hoakin mogao postupiti kao oni.

Za dve nedelje su ostali bez novca da plate prekomernu kiriju kojom je udovica garantovala svoje ćutanje.

- Nikad nisam posumnjao da će mi biti potreban – izvinio se skrušeno, kao da je podbacio.
- I šta sad? – upitala je.
- Potražiću...
- Lažete!

Fra Hoakin je hteo da se brani, ali Ciganka mu nije dopustila.

– Lažete, lažete i lažete – uzviknula je stegnutih pesnica. – Nema ničega, zar ne? Ni markiza, ni pisama prioru, ničega. – Ćutanje joj je reklo da je u pravu. – Idem u Trijanu – odlučila je.

– To bi bila ludost.

Milagrosina rešenost, potreba da napuste sobe pre nego što ih udovica izbacila, ili još gore, da ih prijavi zbog preljubništva, nedostatak novca, a povrhu svega sama mogućnost da ga Ciganka ostavi, naterali su fra Hoakina da reaguje.

– Poslednji put imam poverenja u vas; nemojte me izneveriti, oče – popustila je.

I nije je izneverio. Tih dana je razmišljao jedino kako da reši to pitanje. Bila je to bezumna ideja, ali nije imao drugog izbora: godinama je sanjao o Milagrosi i upravo se svega odrekao zbog nje. Kakvo bi ponašanje bezumnije od toga moglo postojati? Otišao je do jedne prodavnice polovne odeće i zamenio bolju mantiju od dve koje je imao za prostu crnu žensku odeću, s rukavicama i mantiljom.

– Vi hoćete da ja ovo obučem? – pokušala je da odbije Milagros.

– Ne možeš da hodaš putevima kao Ciganka bez dokumenata. Jedino što hoću je da nas ne uhapse na putu... za Barankos. – Odeća je iskliznula iz Milagrosinih ruku i pala na pod. – Da – preduhitrio ju je. – Nećemo mnogo skrenuti od Sevilje. Samo je put drugi; nekoliko dana više. Sećaš li se šta je kazala stara vidarka? Nešto kao da ako postoji mesto gde je moguće pronaći tvog dedu, to je Barankos. Onog dana kad smo razgovarali, ispričala si mi da niste otišle tamo posle hapšenja, a ništa se nije mnogo promenilo od tada. Možda...

– Pljunula sam mu pred noge – setila se Milagros kako se besno ponela prema dedi. – Rekla sam mu...

– Šta mari šta si uradila ili kazala? Uvek te je voleo i tvoja ćerka nosi krv Vega. Ako ga nađemo, Melčor će znati šta da radi, sigurno. A ako više nije tamo, možda ćemo naći nekog drugog člana porodice kog nisu uhapsili u velikoj raciji. Većina njih se bavila duvanom i verovatno ćemo doznati nešto o nekome.

Milagros ga više nije slušala. Pomisao na dedu ispunila ju je nadom i strahom. Nije slušala njegova upozorenja, a ni majčina. Oboje su znali šta će se dogoditi ako se preda nekome od Garsija. Poslednje što je doznala o dedi bilo je da su ga uhvatili u Madridu i da je uspeo da pobjegne. Možda... da, možda je još živ. A ako neko može da se suoči s Pedrom, to je Melčor Vega. Ipak...

Sagnula se da pokupi crnu odeću s poda. Fra Hoakin je prestao da govori videvši je. Milagros nije želela da misli o mogućnosti da ju je deda odbacio i da će odbiti

da joj pomogne, vođen zlopamćenjem.

– Zdravo, Marijo, milosti puna.

– Gospod s tobom – kazala je Milagros, pognute glave, mladoj služavki koja je otvorila vrata kuće. Znala je šta treba da radi zatim, isto što je učinila milju pre toga, u Alkorkonu: da preplete prste svojih šaka u rukavicama, pokaže fra Hoakinove krunice koje je držala među njima i promrmlja ono čega se sećala iz molitvi kojima ju je Karidad naučila u Trijani, za krštenje, i koje je fratar dosadno ponavljao usput.

– Milostinju za odlazak ove nesrećne udovice u Samostan sestara dominikanki u Lepeu – zamolio je fra Hoakin dižući glas dok se ona jednolično molila.

Kroz crnu mantilju koja joj je prekrivala glavu i skrivala crnpurasto lice, Ciganka je krajičkom oka pogledala sluškinju. Odgovoriće isto kao sve: isprva će odbiti da bi naposljetku iskolačila oči kad fra Hoakin otkrije prelepo lice Prečiste Device koju je nosio. Tada će oklevati, reći će im da sačekaju, zatvoriće vrata i potrčaće da nađe gospodaricu.

Tako se dogodilo u Alkorkonu i u Madridu, pre nego što su izašli na Segovijsku kapiju. Fra Hoakin je odlučio da olakša njihovo siromaštvo pridružujući se vojsci hodočasnika i ljudi koji su od kuće do kuće nosili kip nekog sveca i prosili po ulicama Španije; prvi su bili odeveni u kratak ogrtač sa zašivenim školjkama, halju od debelog i grubog platna, nosili su štap, bundevu i šešir za tobožnja hodočašća u Jerusalim ili u neznano mnogo neobičnih mesta: drugi kao fratar, sveštenik ili niži klerik tražeći novčani prilog za svakojake dobrotvorne ustanove. Ljudi su prvima davali milostinju i zauzvrat ljubili relikvije ili škapulare* za koje se tvrdilo da su doneti pravo iz Svete zemlje. S drugima su se molili pred kipovima koje su nosili, milovali ih, ljubili i primicali im decu, stare ljude a naročito bolesne pre nego što bi spustili nekoliko novčića u kutiju za milostinju ili u kesu nosača kipa.

A što se tiče svetih kipova, nijedan nije bio kao kip Prečiste Device koji je fra Hoakin otkrivao pred zapanjenim služavkama iz imućnih kuća. Kao što je Milagros predvidela, u Mostolesu, malo više od tri milje od Madrida, dogodilo se isto što i u Alkorkonu. Ubrzo zatim, vrata je otvorila gospodarica kuće, opčinjena lepotom i bogatstvom kipa Device, i pozvala ih da uđu. Milagros je ulazila sva skupljena, kao što ju je podučio fra Hoakin, mrmljajući molitve i skrivajući bose noge ispod dugačke crne suknje koja se vukla po zemlji.

Kad bi ušli unutra, Ciganka bi potražila ugao najudaljeniji od mesta gde su kao na oltar postavljali Devicu a fra Hoakin ju je predstavljao kao rođenu sestru, koja

je upravo ostala udovica i obećala da će se zatvoriti u samostan. Nisu je ni gledali, svi su bili zaneti Prečistom Devicom. „Može li da se dodirne?“, pitali su oprezno. „A da se poljubi?“, dodavali su uzbuđeno. Fra Hoakin je upravljao molitvama pre nego što bi to dozvolio.

I premda su dobijali dovoljno novca da nastave put, jedu i odesdu u krčmama ili u istim tim kućama ako gostionica nije bilo – Milagros uvek odvojena od ostalih, zaklanjajući se iza navodnog zaveta ćutanja – napredovali su sporo, razdražujuće polako. Uvek su nastojali da putuju u društvu da bi izbegli neprijatne susrete, i ponekad su morali da čekaju, kao kad su se po kućama žene upinjale da budu prisutni muževi, deca a ponekad i seoski paroh, s kojim je fra Hoakin razgovarao dok ga ne bi ubedio u svoje dobre namere. Izrazi pobožnosti i molitve trajali su čitavu večnost. Kad im je trebao novac, gubili su po cele dane pokazujući Devicu, kao u Almarasu, pre nego što su prešli reku Taho, gde su im dobro platili što su dopustili da Devica pomogne jednom bolesniku u njegovoj sobi.

– A ako ne ozdravi? – upitala je Milagros fra Hoakina koristeći trenutak kad joj je odneo jelo u odaju koja joj je ustupljena da se pridržava dobrovoljnog ćutanja.

– Pusti da Naša Gospa odluči. Ona će znati.

Osmehnuo se i iznenađenoj Milagrosi se učinilo da je spazila tračak obešenjaštva na fra Hoakinovom licu. Fratar se promenio... ili se promenila ona? Možda oboje, kazala je sebi.

Milagros nije mogla da podnese noći; iz košmara se budila naglo, znojava, ošamućena, udišući vazduh koji joj je nedostajao: muškarci je siluju; ceo amfiteatar *Princ* joj se smeje; baba Marija... Zašto sanja vidarku posle toliko godina? Ali ako se to događalo noću, i sama mogućnost da se ponovo sretne s dedom ohrabrivala ju je da preko dana podnosi tu grubu crnu odeću što ju je svrbela. Odbojne molitve i sati koje je provodila sama po kućama ili krčmama, da se ne bi otkrila prevara, pretvorili su se u sanjarije dok je mislila na Melčora, na majku, i na Kačitu. Često je morala da se napregne da ne zapeva one molitve kojima ju je Karidad naučila u ritmu fandanga. Koliko dugo nije pevala? „Isto koliko ne piješ“, odgovorio joj je fra Hoakin stavljajući tačku na taj razgovor onog dana kad je to pomenula. Sunce i njene želje postizali su da svi oni gorki trenuci koji su je mučili u snovima ostanu iza nje, kao da su zatvoreni u nekom mehuru, i pred njom se otvarala nada da će ponovo biti sa svojim. Jedino do toga joj je bilo zaista stalo: do ćerke, do dede. Do Vega. U prošlosti to nije shvatala, mada se tešila izgovarajući se da je bila mlada. U nekim trenucima se sećala oca. Šta joj je rekao Kamačo kad se vratio s razgovora s majkom u

skladištu u Malagi? „On je znao kakva je pogodba: njegova sloboda u zamenu za tvoju veridbu s Garsijom. Trebalo je da odbije i da se žrtvuje. Tvoj deda je postupio ispravno.“

Kad se sećala tih Ciganinovih reči, Milagros se borila da udalji uspomene od sebe i da se ponovo usredsredi na dedu. Samo uz njegovu pomoć moći će da povрати devojčicu, a s njom i radost življenja. Svako selo koje je ostajalo iza njih približavalo ju je još malo toj nadi.

Ponekad, pošto bi slušala kako laže naivne bogomoljce koji su prilazili Devici, Milagros je mislila i na fra Hoakina, i tada su je obuzimala protivrečna osećanja. Prvih dana u Madridu, kad su počeli da pokazuju Devicu da bi došli do novca i isplatili preterano visok račun udovici, Ciganka je bila ogorčena zbog njegovog oklevanja. U sebi je od njega tražila čvrstinu i ubeđenje, ali bi se još više unervozila kad bi kroz porube i čipke na mantilji nazrela njegove stalne poglede krajičkom oka da bi proverio kako se ponaša. „Brinite vi za sebe, oče. Kako mislite da će me neko prepoznati iza ove odeće što mi visi s ramena i kukova?“ Što je fra Hoakin sigurnije igrao svoju ulogu nosača kipa, to se više promenilo i njegovo ponašanje prema Milagrosi, kao da je pronašao snagu u vlastitoj sigurnosti. Nije izgledao tako smeten zbog njenog prisustva a ponekad bi čak izdržao Cigankin pogled. Tada se ona, makar i na nekoliko časaka, osećala kao devojčica, kao u Trijani.

– Više vas ne privlačim odevena u crno? – bezočno je upitala jednog dana.

– Šta...? – Fra Hoakin je pocrveneo do ušiju. – Šta hoćeš da kažeš?

– Pa to, da vam se više ne dopadam u ovim... ovim krpama što me terate da nosim.

– Mora biti da to Prečista Devica pokušava da me izbavi od iskušenja – narugao se upirući rukom u kip.

Htela je da odgovori, ali je začutala, i on je pomislio da shvata zašto nije: iz nje se pojavljivala zlostavljena žena, žena koju su muškarci ponižavali.

– Nisam htela da kažem... – počela je da se izvinjava a on ju je prekinuo.

– U pravu si: ne dopadaš mi se u toj odeći kastiljanske udovice. Ali dopada mi se – požurio je da doda videvši tužan izraz njenog lica – što se ponovo šališ ili brineš o svom izgledu.

Milagrosin izraz lica opet se promenio. Senka tuge joj je zamutila pogled.

– Fra Hoakine, mi žene smo došle na ovaj svet da rađamo u bolovima, da radimo i da trpimo mušku izopačenost. Čutite – zatražila je kad je zinuo da odgovori. –

Oni... vi se okrećete protiv beščašća, borite se i vojujete protiv njega. Ponekad dobijete bitku i pretvorite se u pobjedničkog mušjaka; mnogo češće gubite i onda iskaljujete bes na slabima da biste obmanjivali sebe i živeli s osvetom kao jedinim ciljem. A mi moramo da ćutimo i slušamo, oduvek je tako. Konačno sam to naučila i koštalo me je mladosti. Ćak nisam kadra ni da se borim za svoju ćerku bez pomoći nekog muškarca. Da, zahvaljujem vam – dodala je pre nego što se umešao – ali to je istina. Mi možemo samo da se borimo da zaboravimo naš bol i patnju, da ih savladamo, ali nikad da ih osvetimo. Da se ćvrsto drćimo nade, koliko god ona mala bila, i u međuvremenu, pokatkad, samo pokatkad, da pokušamo da se ponovo osetimo kao žene.

– Ne znam šta...

– Ne govorite ništa.

Fra Hoakin je slegnuo ramenima odmahujući glavom, ispruženih ruku.

– Neko ko kaće ženi da mu se ne dopada – digla je glas Milagros – koliko god bila odevena u crno, koliko god stara i rućna mogla biti, nema pravo ništa da kaće.

I okrenula mu je leća trudeći se da se, kad je vrcnula kukom, to opazi ispod bezoblične odeće.

Blizina, zajednićki cilj, neprestana zebnja od opasnosti da će neko otkriti da iza poštovane i poboćne udovice koja se krije ispod te maske stoji niko drugi do mlada Ciganka – Bosonoga iz amfiteatra *Princ* u Madridu, po svim znacima – i da je fratar lagao kad je prosio za njen ulazak u samostan, spajali su ih svakog dana malo više. Milagros nije ništa ćinila da izbegne dodir; osećala je potrebu za tom ljudskom bliskoćću, punom poštovanja i bezazlenom. Smejali su se, poveravali, zagledali jedno drugo; ona kao nikada do tada, posmatrajući muškarca koji se krio iza mantije: mlad i naoćit, mada kao da nije snaćan. Osim zbog te okrugle ćele što mu je sijala na temenu, moglo se reći da je privlaćan. Mada bi mu kosa možda ponovo porasla... Nesumnjivo mu nedostaje ciganski duh, odlućnost, gordost, ali zauzvrat ima napretek predanosti, nećnosti i ljubavi.

– Ne verujem da ćemo ovde izvući milostinju – poćalio se tiho fra Hoakin u smiraj dana, stigavši do jedne bedne skupine koliba do kojih su ih dovela dvojica zemljoradnika vraćajući se s polja, jedino drućstvo koje su pronašli na putu.

– Možda ih nećemo dobiti za Devicu, ali sigurno ćemo naći nekoga ko će platiti da mu gledam u dlan – predloćila je.

– Koješta – odbio je fratar, mlatarajući rukama.

Milagros je uhvatila jednu njegovu ruku u letu, nagoniski, kao što je ko zna

koliko puta učinila u Trijani pred muškarcima ili ženama nesklonim tome da daju neki novčić.

– Velepoštovana eminencijo – našalila se – želite li da znate kakvu sudbinu vam donose linije na vašoj ruci? Vidim...

Fra Hoakin je pokušao da povuče ruku, ali ona mu nije dala, pa je konačno odustao. Milagros je držala fratrovu ruku među svojim, prelazeći kažiprstom u rukavici preko jedne linije na njegovom dlanu. Dok je klizila prstom niz nju, iznebuha je u stomaku osetila zbunjujuće škakljanje.

– Eh... – nakašljala se i uznemireno pomerila.

Pokušala je da opravda nervozu neudobnom odećom na sebi. Skinula je rukavicu i pokretom ruke podigla mantilju s lica. Videla je da je fratrova ruka još ispružena ispred nje. Ponovo ju je uzela i osetila njenu toplinu. Zapazila je belu kožu, gotovo mekanu, čoveka koji nikad nije kovao gvožđe.

– Vidim...

Prvi put u životu, Milagrosi je nedostajala potrebna smelost da se upilji u čoveka kome je htela da prorekne sudbinu.

Približavali su se reci Murtigi, Ensinasola je ostala iza njih a Barankos se uzdizao iznad njihovih glava. Milagros je strgla mantilju i bacila je daleko; zatim je skinula i rukavice i podigla lice ka blistavom nebu krajem maja kao da hoće da uhvati svu svetlost koja joj je tokom gotovo mesec i po dana puta bila uskraćena.

Fra Hoakin ju je gledao zaneseno. Raskopčavala je kopče na crnom kaputiću da bi sunčevi zraci pomilovali začetak njenih grudi. Dugo putovanje, koje bi u drugačijim okolnostima bilo iscrpljujuće, kod Milagros je postiglo suprotno dejstvo: umor je dozvao zaborav; neprestana zabrinutost da će ih otkriti odstranila je svaki drugi nemir, a nada da će doći do ponovnog susreta ublažila je ranije zgrčeno, stalno napeto lice. Ciganka je primetila da je posmatra. Spontano je uzviknula prekidajući tišinu, zavrtila glavom i okrenula se ka fratru. „Šta će biti ako ne nađemo Melčora?“, zapitao se uplašeno, bojažljiv pred širokim osmehom kojim ga je Milagros nagrađivala. Ona je pokušavala da raspusti punđu i oslobodi kosu što je odbijala da slobodno pada. I od same pomisli da neće naći Melčora, fra Hoakin je spustio kip Prečiste Device na zemlju i uzeo da pokupi mantilju i rukavice.

– Šta to sad radite? – pobunila se Milagros.

– Mogli bi nam zatrebati – odgovorio je držeći mantilju u ruci; rukavice su još bile izgubljene u šipražju.

Trebalo mu je vremena da nađe drugu. Kad se podigao s njom, Milagros je nestala. Gde...? Preleteo je pogledom po kraju. Uzalud, nije je ugledao. Prošao je brežuljak koji mu je dozvolio da izađe na korito Murtige. Odahnuo je. Bila je tamo, zavrnutih rukava i klečeći, uronila je više puta glavu u vodu, mahnito trljajući kosu. Video je kad je ustala, sva mokra, a bujna smeđa kosa joj je padala niz leđa, i bacala iskre na suncu odudarajući od njenog tamnog tena. Fra Hoakin se naježio videvši koliko je lepa.

Ljudi iz Barankosa su dočekali njihov ulazak u selo znatiželjno i podozrivo: fratar sa zavežljajem i lepa, ohola Ciganka, koja sve zagleda. Fra Hoakin je oklevao. Milagros nije: stala je pred prvog čoveka na kog je naišla.

– Tražimo onoga što prodaje duvan za krijumčarenje u Španiji – zbunila je jednog postarijeg čiču.

On je promućao nekoliko reči na mesnom narečju, i nije bio kadar da odvoji oči od lica što ga je ispitivalo kao da je kriv za neki zločin.

Fra Hoakin je osetio Milagrosino užasno nespokoјstvo i odlučio da se umeša.

– Mir s tobom – pozdravio ga je staloženo. – Da li nas razumeš?

– Ja da – začulo se iza prvog čoveka.

„Veoma je opasno“, ponovio je fra Hoakin desetak puta dok su prilazili skupu zgrada koje su im pokazali, Mendesovoj gostionici. To mesto je bilo krijumčarsko gnezdo. Milagros je hodala rešeno, uzdignute glave.

– Bar opet pokrij lice – zamolio je, ubrzavajući korak da joj pruži mantilju.

Nije ni dobio odgovor. Bezbroj mogućnosti, a sve su bile jezive, vrzmalo se po fratrovj glavi. Može biti da Melčor nije tu, možda je i neprijatelj tog Mendesa. Bojao se zbog njega, ali prvenstveno zbog Milagros. Malo je ljudi ostalo ravnodušno prema Cigankinom prisustvu; zastajali su, gledali je, neki su joj i dobacivali komplimente na tom čudnom jeziku ljudi iz Barankosa.

„U kakav sam to škripac uvalio Milagros?“, tužno je pomislio upravo kad su prošli veliku kapiju Mendesove gostionice. Nekoliko nosača besposličilo je u velikom zemljanom dvorištu ispred krijumčarevog štaba; jedan je zviznuo ugledavši Milagros. Dve žene sumnjivog izgleda na prozoru spavaonice što se prostirala celom dužinom zida iznad štala, namrštile su se zbog fratrovog dolaska, a grupica polugolih mališana koji su trčkarali između sanjivih mula vezanih za stubove prestala je da jurca i prišla njima.

– Ko ste vi? – upitao je jedan dečak.

– Imate li slatkiša? – zanimalo je drugog.

Stigli su do glavne kuće. Nijedan od muškaraca koji su ih posmatrali nije se ni pomerio. Milagros je htela da se oslobodi dečjeg saletanja kad se fra Hoakin opet umešao.

– Ne – preduhitrio je njen nagli pokret ruke – nemamo slatkiša, ali imam ovo – dodao je pokazujući novčić od dva reala.

Deca su se sjatila oko fratra blistavih očiju spazivši bakarni novčić.

– Vaš je ako obavestite gospodina Mendesa da ima posetu.

– A ko pita za njega?

Deca su ućutala; neki nosači su se podigli a prostitutke na prozoru su još više izvirile.

– Unuka Melčora Vege, Galijota – odgovorila je Milagros.

Mendes, krijumčar, pojavio se na vratima glavne kuće; odmerio je Ciganku od glave do pete, naherio glavu, ponovo je osmotrio, sačekao da prođe nekoliko sekundi i nasmešio se. Fra Hoakin je othuknuo, ispuštajući vazduh zadržan u plućima.

– Milagros, je li? – upitao je u tom trenutku krijumčar. – Tvoj deda mi je mnogo pričao o tebi. Dobro došla.

Jedan dečak je pokušao da privuče fra Hoakinovu pažnju povlačeći ga za rukav mantije.

– Za taj novčić ću vas odvesti do Galijota – predložio je.

Milagros se trgla i poletela prema njemu.

– Ovde je? – vrisnula je. – Gde? Znaš li gde...? – Najednom je postala sumnjičava. A šta ako ih taj dečak obmanjuje za jedan real? Okrenula se ka krijumčaru i upitno ga pogledala očima kadrim da prodru kroz celu zgradu.

– Došao je pre dve nedelje – potvrdio je Mendes.

Dok je krijumčar još stajao ispred nje, Milagros je promucala nešto što je moglo biti i zahvalnost i oproštaj, uhvatila kraj dugačke crne suknje otkrivajući gležnjeve, i podvrnuvši je, spremila se da pođe za mališanima, koji su ih čekali smejući se i vičući pored ulazne kapije u krijumčarevu gostionicu.

– Hajdemo! – pozvao ih je jedan.

– Hajdemo, fra Hoakine – pozvala ga je Ciganka, udaljena nekoliko koraka od njega.

Sveštenik se pozdravio s Mendesom.

– Ne mogu da trčim prteći Devicu – pobunio se nešto kasnije.

Ali Milagros ga nije čula. Jedna devojčica ju je držala za ruku i vukla ka putu.

Fra Hoakin je išao za njima polako, preterano se žaljeći na težinu kipa koji je bez ikakvih poteškoća vukao kroz pola Španije. Melčor je u Barankosu, hvala Bogu. Nikad nije ozbiljno verovao da će ga naći. „Ubio bih za nju. Vi ste pajo... i fratar. Za ovo drugo bi se našlo leka, ali za prvo ne.“ Od Ciganinove opomene izrečene jednog dana pored obale Gvadalkivira, pred mogućnošću da bude u vezi s njegovom unukom, stegao mu se želudac čim je Mendes potvrdio da je on tu. Galijot bi sve učinio za nju! Zar nije ubio Milagrosinog oca zato što je dopustio da se uda za Garsiju?

– Šta to radite?

Dvojica mališana su se upinjala da mu olakšaju nešto težine kipa Prečiste Device.

– Dajte im je! – pozvala ga je Milagros, idući ispred njega. – Nećemo nikad stići!

Nije im dao kip; nije bio siguran da želi da se sretne licem u lice s Melčorom Vegom.

– Brišite odavde. Gubite se! – doviknuo je dvojici balavaca koji su, uprkos svemu, i dalje išli pored njega i pokušavali da mu pomognu da nosi kip, ali njihove ruke su bile više smetnja nego išta drugo.

Milagros ga je sačekala, držeći ivicu suknje, nestrpljiva. Devojčica koja je išla s njom je stala pored Ciganke, podbočena, oponašajući je.

– Šta vam je? – upitala je devojka začuđeno.

„Izgubiću te, to mi je. Zar ne shvataš?“, hteo je da kaže.

– Šta znači nekoliko minuta posle svega što smo prošli – odgovorio je umesto toga, oštrije nego što je želeo.

Ona je loše protumačila njegovo ponašanje i namrštila se. Pogledala je mališane, koji su i dalje veselo trčkarali ispred njih, naspram sunca. Obuzele su je sumnje.

– Vi mislite...? – Spustila je ruke. Suknja je pala. – Rekli ste da će mi deda oprostiti.

– I hoće – uveravao ju je fra Hoakin da joj ne bi predložio da opet pobegnu zajedno, da se vrata putevima i idu njima pokazujući kip Device.

Ipak, iz njegovog glasa izbijala je utučenost. Milagros je to zapazila i prilagodila svoj korak njegovom.

– I ona je Garsija – promrmljala je.

– Šta?

– Devojčica. Moja devojčica. Marija. I ona je Garsija. Dedina mržnja prema njima jača je... od svega! I od ljubavi koju je nekad možda osećao prema meni – dodala je jedva čujno.

Fra Hoakin je uzdahnuo, svestan suprotnosti koje su mu mučile dušu. Ako ju je gledao zadovoljnu, punu nade, doživeo bi slom izbezumljen od pomisli da će je izgubiti, ali ako je video da pati, onda... onda je želeo da joj pomogne, da joj ulije hrabrost da se sastane s dedom.

– Prošlo je mnogo vremena – kazao je neubedljivo.

– A ako mi ne oprostite što sam se udala za Pedra Garsiju? Deda...

– Oprostiće ti.

– Moja majka me je odbacila zbog toga. Moja majka!

Došli su do podnožja jednog brda, van sela. Najstariji dečak ih je čekao tu, ostali su već trčali stazom uzbrdo.

Usamljena kućica na vrhu brda, izložena vetrovima, gospodarila je tim krajem; u tom pravcu je upiralo rukom više mališana.

– Je li tamo? – upitao je fra Hoakin, koristeći pauzu da položi kip na zemlju.

– Jeste.

– Šta radi Melčor tamo gore, sam? – upitao se začuđeno.

– Nije sam – skočio je deran. – Živi s crkinjom.

Milagros je htela nešto da kaže, ali reči joj nisu izlazile iz usta. Zadrhtala je i potražila fratrovu podršku.

– Karidad – šapnuo je on.

– Jeste – potvrdio je dečak. – Karidad. Uvek su tamo, vidite li ih?

Fra Hoakin je izoštrio pogled dok nije razaznao dve prilike kako sede ispred kuće, na ivici litice.

Milagros, očiju punih suza i otupelih čula, nije ništa videla.

– Otkako su došli – nastavio je da objašnjava dečak – izašli su dvaput noću da krijumčare. Oba puta su se vratili sa slatkišima! Karidad mnogo voli slatkiše... i podelila ih je s nama. A Gregoriji, devojčici... – osmotrio je stazu koja se pela naviše – onoj, vidite li je, prvoj, onoj najmanjoj što najviše trči, e pa, Gregoriji su doneli sandale pošto nije mogla da hoda, imala je ogromne rane na tabanima.

Gledajte kako sad jurca! – Fra Hoakin je osmotrio kako mala Gregorija skače. – Ali ostatak vremena provode tu, sede zagrljeni, puše i gledaju polja. Često se popnemo gore krišom, no uvek nas na kraju uhvate. Gregorija ne ume da bude mirna!

– Zagrljeni?

Pitanje je sišlo s Milagrosinih usana. Pokušavala je da obriše oči i da ih upravi ka vrhu brda.

– Da. Uvek! Čvrsto se naslone jedno na drugo i onda Galijot kaže Karidadi: „Pevaj, garavušo!“

Pevaj, garavušo! Milagros je počinjala da nazire vrh. Kačita! Drugarica koju je udarila, izvređala, kojoj je rekla da ne želi da je vidi nikad više.

– Gregorija je stigla gore! – uskliknuo je dečak. – Hajde!

I fra Hoakin i Milagros su se uspravili. Dve prilike na stolicama su ustale kad je malecka došla. Gregorija je upirala prstom u podnožje brda. Milagros je osetila Melčorov pogled na sebi kao da se, uprkos razdaljini, nalazi samo korak od njega.

– Hajdemo! – opet ih je pozvao dečak.

Fratar se sagnuo da uzme kip Device.

– Ne mogu – jeknula je Ciganka.

Karidad je uhvatila Melčora za ruku i stisnula je tražeći dodir tog tvrdog i hrapavog dlana, ogrubelog za deset godina veslanja na galiji, koji joj je donosio potpuni mir. Isti ti dlanovi su bezbroj puta milovali njeno telo otkako se Melčor pojavio u Torehonu; isti koje je okupala suzama ljubeći ih; iste te dlanove je prineo njenim obrazima čekajući odgovor kad joj je samo nekoliko dana kasnije don Valerio zabranio da živi u smrtnom grehu s Ciganinom. „To s krparima neće ići“, upozorio ju je, „uhvatiće nas; na kraju će nas uhapsiti. Hajdemo daleko odavde. U Barankos.“ Osmeh s kojim je Karidad pristala zapečatio je dogovor između tog Ciganina blistavog pogleda i lica izbrazdanog borama i bivše crne robinje. Barankos, gde se rodila njihova ljubav, gde se prvi put osetila ženom, gde čuvari zakona nisu stizali. Dobro su platili, brzo putovali kolima koja su išla u Ekstremaduru, hitajući da ostave za sobom vremena i mesta koja su im samo nanela zlo.

Melčor, nepomičan, iščekujući, pogleda i ostalih čula usmerenih na podnožje brda, odgovorio je i stisnuo i on njenu ruku. Ovog puta Ciganinov dodir je nije umirio: Karidad je shvatila da saučestvuje u vrtlogu nemira koji su ophrvati

Ciganina, pošto je i ona patila od njih. Milagros! Posle toliko godina... Ne ispuštajući njegovu ruku, skrenula je pogled s te prilike u crnom na svet koji se otvarao pod njenim nogama: polja, reke, doline, pustopoljine i šume; svi skupa i svako od njih upili su njene pesme kad su njih dvoje sedeli, pogleda uprtog u obzorje, u tom novom životu koji im je sudbina dala, a ona ugađala Melčoru i puštala glas, glas koji je često ostavljala da treperi u vazduhu da bi pratila njegov odjek po stazama kojima su zajedno prošli, natovareni duvanom i puni ljubavi koja im je ubrzavala korak, pokrete, osmehe. Bili su ponovo izašli po noći s naprtnjačama punim duvana. Nije im trebao novac; imali su i više nego dovoljno. Želeli su samo da ponovo gaze tim putevima, opet pređu reku, da potrče i sakriju se kad krcne neka grana, da spavaju pod vedrim nebom... da vode ljubav pod zvezdama. Živeli su stopljeni jedno s drugim i nisu imali nikakva druga posla do da se gledaju dok puše. Noći milovanja, osmeha, ćeretanja i dugih ćutanja. Tešili su jedno drugo zbog ružnih uspomena, obećavali običnim dodirom da ih više nikad niko i ništa neće rastaviti.

– Zašto se ne penje? – čula je kako kaže Ciganin.

Karidad je osetila jezu: vetar koji joj je s polja udarao u lice upozoravao ju je da će joj Milagrosin dolazak pomutiti sreću. Poželela je da ne dođe, da se vrati odakle je i došla... Ponovo se zagledala u podnožje brda upravo kad je Ciganka počela da se penje. Melčor joj je još jače stisnuo ruku i držao je tako dok su se oni drugi približavali.

– Fra Hoakin? – kazao je Ciganin začuđenim glasom. – Je li to fra Hoakin?

Karidad nije odgovorila, iako je i ona prepoznala fratra. Čak su i deca začutala i pomerila se u stranu, ozbiljna, nepomična, kad je Milagros došla. Cigankini prigušeni jecaji zaglušili su svaki drugi zvuk. Karidad je osetila da Melčorova ruka drhti, da on sav drhti. Milagros se zaustavila nekoliko koraka dalje, fra Hoakin iza nje, i digla oči ka dedi; zatim je spustila pogled na Karidad pa ponovo na Melčora. To je potrajalo. Karidad je prestala da oseća Galijotove drhtaje. Sad je drhtala ona pred Cigankinim suzama, pred burom sećanja što su joj nahrupila u glavu. Čula je one prve reči mlade Ciganke, dok je ležala u avlijici korala u Sokaku San Migela pošto ju je Melčor našao u groznici ispod stabla pomorandže; Most brodica i Crkva crne braće; ciganska mahala kod vrta Kartuhe; cigare i njena crvena odeća; baba Marija; hapšenje; beg kroz Andevalo... Odbacila je strahove i pustila Melčorovu ruku. Prišla je bliže jedan korak, kratak, neodlučan. Milagrosine oči su je preklinjale da napravi još jedan, i Karidad joj se bacila u naručje.

– Idi kod njega – rekla joj je posle prvog zagrljaja.

Milagros je skrenula pogled ka Melčoru, koji je stajao kamenog lica na vrhu brda.

– Voli te – dodala je Karidad opazivši devojčino oklevanje – ali koliko god krio u sebi ili poricao, znam da se boji da mu nisi oprostila ono... ono s tvojim ocem. Zaboravite šta se dogodilo – kazala je blago je gurajući s leđa.

Milagros je ostavila za sobom Karidad i fra Hoakina. Vlastite suze su je sprečile da uoči da su i Melčorove oči vlažne. Koliko puta je pokušala da ubedi sebe da je očevo ubistvo posledica napada besa? Želela je da mu oprost, ali nije mogla biti sigurna da je on zaboravio ono što je smatrao najvećom izdajom krvi Vega: njeno venčanje s Pedrom, još jednu kariku u lancu mržnji zbog koje su se dve porodice sukobljavale. Kako bi Melčor zaboravio Garsije? Pre samo nekoliko godina pokušali su da ga ubiju...

– Prokleta bila Naša Gospa od Dobrog Vazduha!

Ciganka je zastala čuvši dedinu kletvu. Užasnuto je pogledala Melčora a zatim iza sebe, pa levo i desno. Šta hoće...?

– Šta radiš prerušena u gavrana?

Pogledala je svoju crnu odeću kao da je vidi prvi put. Podigavši oči, ugledala je Melčorov osmeh.

Ubio sam pogrešnog čoveka.

Od tih Melčorovih reči Karidad se sva skupila, i više nego dok je slušala Milagrosinu surovu i dugu priču. Sve četvoro su se nalazili oko stola: njih dvoje u svojim uobičajenim stolicama sa sedalom od vrbovog pruća, a Ciganka na hoklici koju su tu držali za Martinove posete uvek kad se vrati iz krijumčarenja po toj oblasti; fratar je stajao, bilo mu je nelagodno, tražio je oslonac ovde i onde, dok ga Melčor ne bi probo pogledom i tada bi se na neko vreme primirio.

Karidad je potražila mrvicu nežnosti s kojom ju je Melčor gledao do tog dana, ali našla je stisnute oči i ledene zenice. Malo je reči Ciganin izustio dok je njegova unuka govorila: jedno škrto „hvala“ upućeno fratru kad je čuo da je spasao život Milagrosi, i kratka pitanja o ćerki koju je dobila s Garsijom. Na najvažnije, „Znaš li nešto o majci?“, Milagros je odgovorila jecajem. Karidad je primetila kako njen čovek skriva osećanja. Psuj!, htela je da ga ohrabri još zaprepašćena Milagrosinim rečima, kad je videla da napetost obuzima Melčorovo telo, da naslanja stegnute pesnice na sto. Prokuni sve bogove u svemiru!, samo što nije uzviknula kad je uspela da odvrati pažnju od užasne priče o silovanjima što je izlazila iz Milagrosinih usta i okrenula se stegnutog grla ka Ciganinu: nabrekle vene na njegovom vratu su pulsirale. „Pući će, Cigantine“, još više se rastužila. „Pući će.“

Znala je da ne treba da krene za njim kad je, po završetku razgovora, ustao i zaputio se ka kućnim vratima.

– Ubio sam pogrešnog čoveka – rekao je pre nego što je izašao.

Uz odjek tih reči, Karidad je gledala kako Ciganin izlazi u crvenkasti sumrak iznad vrhova planina, izazivajući ceo svet, u trenutku kada je čak i vazduh koji je udisao postao njegov neprijatelj. Tada ju je bezbroj bolnih uboda podsetilo na ožiljke na leđima, one koje je Melčor milovao i ljubio. Bič je opet fijuknuo u njenim ušima. Ropstvo, plantaža duvana na Kubi, zatvor Galera... Mislila je... mislila je da je zauvek ostavila za sobom sve to. Naivka! Uživala je u sreći pored Ciganina, u Barankosu, daleko od svega, „blizu neba“, šapnula je zahvalno i puna nade kad joj je Melčor pokazao kuću koju je iznajmio na vrhu brda. Glupača! Blesa! Borila se protiv suza što su joj navrle na oči. Nije želela da

plače, ni da se preda... Osetila je Milagrosinu ruku na svojoj.

– Kačita – zajecala je Ciganka, izgubljena u vlastitom bolu.

Karidad je tek posle nekog vremena odgovorila na dodir. Snažno je stisnula usne, mada ni tako nije mogla da savlada drhtanje. Osetila je slabost, mučninu. Slušala je Milagrosinu priču a duša joj je bila slomljena između unukinog bola, dedinog besa i predosećanja sopstvene nesreće, skačući pomamno s jednog na drugo, prateći njihove reči, pokrete i ćutanje. Milagros joj je stisnula ruku tražeći utehu koju Karidad nije bila sigurna da želi da joj pruži. Pogled joj se susreo s njenim i sumnje su iščezle pred drugaričinim zajapurenim licem, očima podlivenim krvlju, suzama što su joj tekle niz obraze. Prepustila se plaču.

Iz jednog ugla, utučeni fra Hoakin je gledao kako dve žene nespretno ustaju, i grle se, i plaču, i pokušavaju da se pogledaju a zatim navrat-nanos mucaju nerazumljive reči, pre nego što su opet pale jedna drugoj u zagrljaj.

Palo je veče a Melčor se nije vratio, i Karidad je spremila večeru: dobru pogaču od belog brašna, suvo svinjsko meso, beli i crni luk, ulje i žele od dunje koje im je doneo Martin. Malo su razgovarali. Fra Hoakin je pokušao da razbije tišinu raspitujući se za Karidadin život. „Preživela sam“, bilo je celo njeno objašnjenje.

– Šta li radi Melčor? – upitao je opet, posle dugog ćutanja.

Karidad je pogledala parče luka koje je držala u prstima, kao da se čudi što je tu.

– Traži od đavola da mu vrati ciganski duh.

Mešavina gorčine i tuge u tom odgovoru navela je fratra da odustane od svakog drugog pokušaja. Nije to više bila tek oslobođena robinja koja je obarala pogled pred belim ljudima, niti ona što je spuštala na pod parčence lista duvana u Crkvi Svetog Hasinta pevušeći i klateći se napred-nazad dok je klečala pred Kandelarijom. Ta žena je prekaljena u iskustvima koja ne želi da ispriča, drugačija od one koju je upoznao u Trijani. Fra Hoakinu nije bilo teško da shvati Karidadine zebnje: njihov dolazak je prekinuo teško dostignutu sreću koje se dokopala. Okrenuo se ka Milagrosi, pitajući se da li i ona to primećuje: Ciganka je bezvoljno žvakala usoljeno suvo meso, kao da je neko tera da jede. Nije napravila nikakvu primedbu o Karidadinom i Melčorovom zajedničkom životu. U kući je postojala samo jedna soba, a u njoj jedan jedini madrac. Tu i tamo, videlo se izmešano ono malo stvari što je pripadalo jednome ili drugome: blistav crveni kaputić s paspulima i pozlaćenim dugmetima koji je Melčor zaboravio, pored vunenog šala koji je nesumnjivo pripadao Karidadi. Jedan jedini predmet se isticao pored ostalih, svakidašnjih: mehanička igračka na kamenom kredencu. U brojnim prilikama tokom popodneva, fra Hoakin je gledao igračku čim bi

Melčor skrenuo pogled prema njemu zbog nečega na šta je Milagros ciljala. „Da li još radi?“, pitao se pokušavajući da odagna od sebe podozrivost koju je opažao u Ciganinovom ponašanju. Fra Hoakin je znao da nije lepo dočekan. Melčor ga nikad neće prihvatiti: fratar je a pored toga i pajo, kao što ga je upozorio u Trijani, ali zar ne živi on s crkinjom? No Melčor nikad ne bi dozvolio da se njegova unuka Vega, iz familije Vega iz ciganske mahale kod vrta Kartuhe u Trijani, spanda s njim. Međutim, fra Hoakin nije znao šta misli Ciganka.

– Treba mi odmor – promrmljala je Milagros.

Fra Hoakin je video kako pokazuje ka madracu u susednoj odaji, tražeći dozvolu od Karidad, koja je klimnula glavom.

Crkinja je izašla iz kuće čim je čula Milagrosino ravnomerno disanje. Fra Hoakin je pogrešno pomislio da je izašla da traži Melčora. Zaputila se do Mendesove gostionice, pitala za njega, i zatražila da pod hitno nađe Martina još iste te noći.

– Da, još noćas – ponovila je – neka pođu da ga traže svi nosači koje budeš imao na raspolaganju. Ceo Barankos ako treba! Imaš naš novac uložen u duvan – podsetila ga je – plati koliko ti budu tražili da ga nađu.

Zatim se vratila kod fratra i sela preko puta, osluškajući i najmanji zvuk koji bi mogao doći spolja. Nije se dogodilo ništa, i s prvim jutarnjim svetlima protegla se i uzela da pakuje zavežljaj sa svojim stvarima i nešto hrane.

– Šta radiš? – upitao je fra Hoakin.

– Još niste shvatili, oče? – odgovorila je okrenuta leđima, krijući suze od njega.

– Vraćamo se u Trijanu.

Melčoru i Karidadi je bilo dovoljno samo da im se oči susretnu pa da kažu jedno drugom sve što treba. „Moram to da uradim, garavušo“, objasnio je Ciganinov pogled. „Idem s tobom“, odgovorio je njen. Niko nije raspravljao o odluci onoga drugoga.

– Pokret – naredio je Melčor, obraćajući se Milagrosi i fratru, koji su opet seli za sto čekajući da se on vrati.

Melčor je polako obukao svoj crveni kaputić; nije mu trebalo ništa više. Karidad je prebacila zavežljaj preko leđa i spremila se da pođe za njim. Milagros nije imala ništa, a fratar se osetio smešno kad je uzeo kip Device.

– A...? – upitao je fra Hoakin pokazujući ka onom predmetu što je stajao usamljen na kredencu: mehaničkoj igrački.

Karidad je stisnula usne. „Ubiće Melčora!“, mogla je da mu odgovori. „Možda i

mene. Ovo je naša kuća i tu treba da bude“, mogla je da doda. „Tu joj je mesto.“ Okrenula se i pošla ka vratima.

Karidad i Melčor su išli na čelu povorke, Milagros za njima a fra Hoakin je malo kasnio, kao da nije deo grupe. Svi su hodali ćutke, prvo dvoje birajući iste staze kojima su mnogo puta prošli s duvanom na leđima, stupajući onuda gde su se sakrili kad su posumnjali da im se bliži patrola, i prešli su reku na istom mestu gde su se prvi put predali jedno drugome.

Za razliku od Karidad, koja je prihvatila sudbinu što joj je odredio njen čovek, Ciganka je koračala obuzeta sumnjama: ni ona ni deda nisu optužili jedno drugo zbog onoga što se dogodilo u Trijani. Nisu govorili o smrti njenog oca, ni o braku s Pedrom Garsijom. Samo su se zagrlili kao da taj pokret sam po sebi ostavlja za sobom sve proživljene nedaće. Kako deda misli da povrati Mariju?, neprestano se pitala. „Ubio sam pogrešnog čoveka“, rekao je. Kao da ga zanima jedino da se osveti Pedru, Garsijama... On sam?

Usporila je korak dok fra Hoakin, koji se sve vreme pitao da li je dobro postupio što je došao u Barankos, nije stigao do nje.

– Šta namerava da učini? – upitala je, pokazujući bradom ka dedinim leđima.

– Ne znam.

– Ali... neće valjda da uđe u sokak, tek tako, sam, bez pomoći. Šta će da radi?

– Ne znam, Milagros, ali bojim se da je tako, da je to njegova zamisao.

– Ubiće ga. A moja devojčica? Šta će biti s njom?

– Melčore! – Fratrov uzvik je prekinuo Milagrosine reči.

Ciganin je okrenuo glavu ne zaustavljajući se.

– Šta planiraš?

VI

TUŽBALICA S GALIJE

Jedini plan koji je Melčor imao na umu bio je da stigne u Trijanu putem iz Kamasa i da prođe njome dok ne stigne do ulaza u Sokak San Migela. I to je i učinio posle nedelju dana puta, uprkos svim sumnjama i smetnjama što su ih tih dana pominjali i Milagros i sveštenik, koji su uprkos tome išli za njim kroz seviljsko predgrađe.

Početkom leta sunce je stajalo visoko na nebu i pravilo odbleske od pozlate na Ciganinovom crvenom kaputiću. Stojeći na ulazu u sokak, ispred unuke i fratra a s Karidad pored sebe, Melčor je pogladio dršku noža koja mu je virila iz pojasa dok su ga neki muškarci i žene gledali iznenađeno a drugi trčali do kovačnica i korala da jave da je stigao.

Ubrzo zatim čekići su prestali da udaraju u gvožđe. Kovači su izašli na vrata kovačnica, žene su se pomolile na prozorima a dečurlija, zaražena napetošću koju je opazala kod odraslih, prestala je da se igra.

Karidad je prepoznala neke muškarce i žene i malo-pomalo, kako se žagor stišavao, čula je tišinu. U tom sokaku je sve počelo, i tu će se sve završiti, tužno je pomislila. Najednom se osetila snažno, nepobedivo, i zapitala se da li to doživljava i Melčor, da li ga to navodi da postupa tako, omalovažavajući opasnost. Bila je počela da okleva slušajući Milagrosine i fratrove neprestane žalopojke tokom puta; njihova upozorenja su bila prožeta strahom koji je i ona osećala. Ali nije ništa kazala, nije priznala svoje strahove, podržala je Melčora ćutanjem i sad, predajući se sudbini koja je čekala njenog čoveka a verovatno i nju, pred muškarcima i ženama čiji je izraz lica od prvobitnog iznenađenja prešao u srdžbu, poverovala je da je najzad shvatila Ciganinovu narav. Uspravila se i osetila napetost u mišićima. Začuđena vlastitim samopouzdanjem, upustila se u izazov zajedno s Melčorom. Živela je u sadašnjosti, u samo jednom trenutku, nimalo ne hajući šta bi moglo da se dogodi u narednom.

– Ciganine – Melčor se nije pomerio, ali znala je da je sluša. – Volim te.

– I ja tebe, garavušo. Nedostajaće mi tvoje pesme u paklu.

Karidad je htela da odgovori kad je došlo do onoga što su čekali ljudi iz sokaka: Rafael Garsija, Grof, i njegova žena Rejes Trijanka polako su se probijali prema njima, oboje ostareli, pogureni. Iza njih je išlo više članova porodice Garsija a

priključivalo im se još drugih Cigana. Karidad i Melčor su mirno čekali; Milagros, iza njih, ustuknula je; nemirnim očima je tražila Pedra. Nije ga spazila. Fra Hoakin se trudio da čvrsto drži Prečistu Devicu, ali klizila mu je iz znojavih ruku. Pojava starešine ulila je hrabrost ostalima. „Ubico!“, začulo se među njima. „Kurvin sine!“, opsovao je neko Melčora. „Džukelo!“ Grupa žena je prišla Milagrosi i pljunula joj pred noge vičući: „Droljo!“ Jedna starica je pokušala da je zgrabi za kosu a ona se privila uz fra Hoakina, koji je uspeo da otera napadačicu. Pogrde, pretnje i skaredni pokreti su se nastavili dok je Grof prilazio Melčoru.

– Došao sam da ubijem tvog unuka – oštro je rekao Vega nadjačavajući galamu pre nego što su ostali stigli do njega.

Čuvši te Melčorove hladne, kao tuč teške i oštre reči, Karidad je stegla pesnice. Međutim, pretnja nije prestrašila starešinu, koji je, znajući da je zaštićen, nastavio da hoda ravnodušnog lica i očiju uprtih u Melčora.

– Osuđenik na smrt kao ti... – odvratio je pre nego što su povici ljudi zaglušujuće odjeknuli u sokaku.

– Ubijmo ga!

Karidad se okrenula ka Melčoru kad su neki Cigani već kretali prema njima psujući i sipajući kletve. Kako misli da se sukobi s celim sokakom?

– Melčore – šapnula je. Ali on se nije pomerio; stajao je nepomično, napet, izazivajući.

Karidad se naježila videvši koliko je neustrašiv.

– Ciganine! – uzviknula je veoma jasnim i snažnim glasom. – Pevaću ti u paklu!

Još nije završila rečenicu kad je udarcem ruke odgurnula muškarca koji je stigao do njih, poletela ka Rafaelu Garsiji i oborila ga. Napad je iznenadio Cigane budući da su motrili na Melčora, pa su kasno reagovali. Dok su ležali na zemlji isprepletenih tela, Karidad je grozničavo potražila nož za koji je videla da je blesnuo za pojasom starešine. Ubiće ga zbog svog čoveka!

I Melčora je iznenadio Karidadin neočekivani napad. Trebalo mu je dve-tri sekunde da uzme u ruku bodež i zapreti nekolicini Cigana oko sebe. Pokušao je da razmišlja, da ostane hladan kao što je znao da treba da učini pred sečivima uperenim u sebe, ali graja što je dopirala do njega iza njegovih protivnika, tamo gde je bila Karidad, pomutila mu je čula i nagnala ga da kao izgubljen bezbroj puta zamahne nožem nasumice da bi se probio do nje.

– Hoćeš li da ovog časa ubijemo tvoju crnkinju?

Melčor nije ni čuo pretnju. Cigani oko njega su se razmakli i on se obreo mašući nožem uprazno ispred Karidad koja se borila da se iskobelja iz ruku dvojice muškaraca, a oni su je držali tako da nije mogla da se pomeri. Zaustavio je poslednji zamah, naprečac, na pola puta.

– Nastavi! – podstakla ga je.

Neko ju je ošamario. Melčoru se učinilo da čuje kako ta ruka zviždi u vazduhu i osetio je udarac, po sebi, snažnije nego šibe bičem na galiji. Skupio se od bola.

– Nastavi, Ciganine – vrisnula je Karidad.

Ovog puta je niko nije udario. Melčor, poludevši kad je video tanak mlaz krvi na spojevima Karidadinih usana što joj je prelazio preko brade, crveno na crnom, pokajao se što joj je dozvolio da pođe s njim. Bila su potrebna još dvojica ljudi zbog silovitih trzaja i dreke kojima je Karidad odgovorila videvši da drugi Cigani skaču na Melčora, bespomoćnog i iznemoglog, razoružavaju ga i kao da je životinja koju vode da je žrtvuju, savijenog trupa, uz klicanje i skandiranje, pokazali su ga Rafaelu Garsiji, oporavljenom od napada.

– Žao mi je, garavušo, izvini.

Melčorova izvinjenja su se izgubila među crnkinjinim jecajima i narednjima kojima je Grof dočekao svog neprijatelja.

– Kurva! – uzviknuo je pokazujući ka Milagrosi. – Dovedite mi i kurvu!

Žene koje su stajale pored Milagros skočile su na nju i čvrsto je stegle a ona nije pružala nikakav otpor, smućena od pogleda na dedu, osujećenih nada od četiri obična uzvika i isto toliko pretnji.

Fra Hoakin, s kipom Device u rukama, nije mogao ništa da uradi i gledao je kako Milagros dopušta da je vode dok su je gurale, vikale i pljuvale. Najednom, muškarci i žene su se zagledali u fratra, koji je ostao sam na ulazu u sokak.

– Idite, oče – zapretio mu je Rafael Garsija – ovo su ciganska posla.

Fra Hoakin se uplašio od mržnje i besa na licima mnogih. Ipak, strah je prešao u usplahirenost kad je ugledao Milagros pokraj Melčora, pognute glave kao i on. Šta je s obećanjima koja je dao devojci?

– Ne – odgovorio je. – Za ovaj slučaj je nadležna kraljeva pravda, kao i za sve u njegovoj zemlji, bili Cigani umešani u to ili ne.

Nekoliko njih je potrčalo ka njemu.

– Ja sam božji čovek! – uzviknuo je fra Hoakin.

– Stanite!

Naređenje Rafaela Garsije zaustavilo je ljude. Starešina je pritvorio oči i potražio mišljenje ostalih poglavara familija: Kamačo, Flores, Rejes... Neko je ravnodušno slegnuo ramenima, no većina je odmahнула glavom. Neverovatno je da će neko iz sokaka prekršiti ciganski zakon i progovoriti o Melčoru, Milagrosi pa i Karidadi, pomislio je Grof, a i ako to urade, vlasti neće reći ni reč. Ciganske zavade, to će biti njihov zaključak. Ali zatvaranje sveštenika je nešto drugo. Možda neka žena ili dete to otkrije, i posledice bi onda bile užasne po sve. Naporno su radili s Crkvom; mladi su išli da nauče molitve, i gotovo ceo sokak je prisustvovao misi izigravajući pobožnost. Pokrenuli su i versko bratstvo. Pre manje od godinu dana nadbiskup je odobrio njegova pravila a već su se pojavili znatni problemi. Nisu uspjeli da im sedište bude u Samostanu Svetog duha u Trijani i pokušavali su da postignu da to bude Samostan Naše Gospe od Naroda. Neće biti ništa od toga ako seviljski avgustinci saznaju za ovo. Treba da budu u dobrim odnosima s onima koji mogu da ih bace u tamnicu. Ne. Ne smeju da rizikuju i uvrede Crkvu preko nekoga ko joj pripada.

Rafael Garsija je dao znak ljudima i oni su se odmakli od sveštenika. Međutim, nije nameravao da postupi tako i s Vegama...

– Pusti ih – prekinuo ga je iz misli fra Hoakin.

Grof je tvrdoglavo odmahnuo glavom, a Rejes je prišla i šapnula mu nešto u uvo.

– Ona – starešina je uperio prst u Milagros kad se njegova žena povukla – ostaje ovde sa svojim mužem, gde i treba da bude. Da li grešim, oče?

Fra Hoakin je prebledeo i nije bio kadar da odgovori.

– Ne. Vidim da ne grešim. Što se tiče drugo dvoje...

Rejes je u pravu: ko može da zna ili da dokaže ubistvo Hosea Karmone sem Cigana? Niko ga nije prijavio vlastima, sahranjen je na ledini a zločin je rešen potihom, na veću staraca. Kako bi tu mogla da se umeša pravda paja?

– Što se njih tiče – ponovio je samouvereno – ostaće s nama dok kraljevi službenici o kojima govorite ne dođu po njih. Shvatite – dodao je hvalisavo, dok su se neki Cigani smeškali – brinemo o vašoj bezbednosti. Mogli bi da vas povrede.

– Rafael Garsija – zapretio je fra Hoakin – vratiću se po njih. Ako im se nešto dogodi... – Zastao je, znao je da ništa neće postići sam, da mu treba pomoć. – Ako im se nešto dogodi, teret zakona i božje pravde pašće na tebe. I na sve vas!

Otišli su – izjavio je Rafael Garsija.

– Kako...?! – uzviknuo je fra Hoakin besno, mlatarajući rukama.

Ipak, ućutao je na zapovedni znak priora Svetog Hasinta.

– Kad su otišli? – upitao je on.

– Nedugo pošto je otišao fra Hoakin – prirodno je odgovorio Rafael Garsija, stojeći na ulazu u kovačnicu, u prizemlju korala, gde je njegova brojna porodica i dalje radila ne pridajući ni najmanji značaj poseti petorice fratara, među kojima je bio i prior Samostana Svetog Hasinta, koji su došli s fra Hoakinom.

I Cigani koji su tumarali sokakom kao da nisu obraćali pažnju na taj prizor. Samo je Rejes, iznad njihovih glava, skrivena iza prozora na prvom spratu, čuljila uši da čuje razgovor.

– Rekli su da će otići do vas – dodao je Rafael gledajući pravo u fra Hoakina. – Niste se sreli?

– Ne! Lažeš! – optužio ga je fratar, i ponovo ućutao na zahtev pretpostavljenog.

– A zašto si ih pustio da odu?

– Što ih ne bih pustio? Slobodni su, nisu počinili nikakav zločin. Ne znam... mogu da se vrate u svakom trenutku.

– Fra Hoakin tvrdi da si ih zatvorio s namerom da ih ubiješ. I...

– Velečasni... – prekinuo ga je Grof pokazujući dlanove svojih ruku.

– I ja mu verujem – preduhitrio ga je prior.

– Da ih ubijem? Kakvo divljaštvo! To je protiv zakona, protiv božjih zapovesti! Mi nikome ne činimo zlo, Vaša eminencijo. Ne znam šta da vam kažem. Jednostavno su otišli. Pitajte i druge. – Pozvao je nekoliko Cigana iz sokaka da priđu. – Je li tačno da su Galijot, njegova unuka i crnkinja otišli? – upitao je.

– Da – odgovorila su dvojica uglas.

– Čula sam kako kažu da idu do Svetog Hasinta – dodala je stara i bezuba Ciganka.

Prior je odmahnuo glavom, kao i dvojica fratara s njima. Fra Hoakin je i dalje

bio crven u licu, stegnutih pesnica.

– Neka Vaše milosti pretresu sokak – predložio je Grof – sve korale ako nađete za shodno! Videćete da nisu ovde. Nemamo šta da krijemo.

– Želite li da počnete od moje kuće? – predložila je stara Ciganka tobože ozbiljno.

Fra Hoakin je hteo da prihvati predlog kad ga je priorov glas zaustavio.

– Rafaele Garsija, istina se uvek na kraju dozna, imaj to na umu. Motriću šta se ovde zbiva, i skupo ćeš platiti ako im se nešto dogodi.

– Već sam...

Prior je podigao ruku, okrenuo mu leđa i ostavio ga u pola reči.

Te večeri su se čule gitare u Sokaku San Migela. Vreme je bilo divno; temperatura prijatna a Cigani, uglavnom Garsije i Karmone, želeli su da proslave. Muškarci i žene su pevali i igrali fandango, segidilje i sarabande.

– Ubij ih već jednom – zatražila je Trijanka od muža. – Pokopaćemo ih daleko odavde, dalje od doline, tamo gde niko neće moći da ih nađe – dodala je pošto je Rafael ćutao. – Niko neće saznati.

– Slažem se s Rejes – dodao je Ramon Flores.

– Mora da ih ubije Paskval Karmona – presudio je Rafael, još se sećajući kako je Paskval, starešina familije Karmona posle smrti starog Inosensija, upao u njegovu kuću gnevno i naprasito saznajući za Melčorovo bekstvo u Madridu. Drmusao ga je, pretio mu, i da se nisu umešali njegovi rođaci, udario bi ga. – Voleo bih da ja to uradim, platio bih da smaknem Galijota, ali osveta pripada Karmonama; pripada im po pravu krvi. Galijot je ubio člana familije Karmona, i to upravo Paskvalovog brata. Moramo da sačekamo da se vrati. Ne verujem da će se dugo zadržati. Osim toga... – Grof je klimnuo bradom dalje od Cigana koji su plesali, tamo gde je fra Hoakin stajao mirno, naslonjen na zid jedne zgrade. – Šta on još radi ovde?

Fra Hoakin je odbio da pođe s priorom i ostalim fratrима natrag u Samostan Svetog Hasinta. Ostao je u sokaku, pitajući sve koje je sretao i dobijajući uvek isti odgovor.

– Oče – pobunila se jedna Ciganka kad je uhvatio neko Ciganče za ramena i

prodrmao ga zato što mu je odgovorilo kolebljivim pogledom – ostavite mališana na miru. Rekao vam je šta ste hteli da znate.

Ušao je u nekoliko korala. Cigani su ga pustili. Hodao je po njima s decom i staricama, pretražujući unutrašnjost. Pregledao je stanove i sobice, i očajno vikao dozivajući Milagros: njegov glas je neobično odjekivao u dvorištu korala. Neko je hteo da se naruga dirljivom uzviku tog nepristojnog fratra i krenuo da udara maljem. Neprestano i jednolično lupanje čekića propratilo je nekoliko koplji koje su nagovarale fratra da napusti koral. „Neću da idem“, ipak je odlučio. Ostaće tu, u sokaku, otvoriće četvore oči, koliko god bude trebalo: neko će napraviti grešku; neko će mu kazati gde da ih nađe. Počeo je da se moli, skrušeno, i kajao se što traži božju pomoć verujući da je ne zaslužuje pošto je pobegao s Milagros i koristio Našu Gospu da vara ljude.

– Fratar? – prezrivo je upitala Trijanka. – Videćemo da li će i dalje stajati tamo kad se vrati Pedro.

Čuvši ime Trijankinog unuka, Ramon Flores je iskrivio lice a Rafael nije propustio da to opazi i odmahnuo je glavom, stiskajući usta. Poslao je dvojicu derana da pokušaju da ga nađu i da mu kažu da je došla Milagros. Treba ga, rekao je, potražiti u nekoj od brojnih krčmi i prodavnica pića u Sevilji gde je provodio sate i trošio mnogo novca donetog iz Madrida plaćajući da vino teče potocima i privlačeći žene. „Otkud mu toliki novac?“, pitao se Grof. Cigančići su se vratili kasnije po podne bez vesti. Rafael je pokušao opet, ovog puta je poslao dvojicu mladića sposobnih da se kreću noću, ali i dalje nije imao vesti o njemu.

– Melčor Vega je miljenik sreće – istakla je Trijanka prekidajući muža iz misli. – Preživio je robijanje na galiji. Godinama je krijumčario duvan a patrola ga nije uhvatila, i čak je pobegao od Garsija u Madridu. Delovalo je nemoguće, ali umakao im je. Da sam na tvom mestu, ne bih časila ni časa da završim s njim.

Rafael Garsija je opet pogledao fra Hoakina. Bio je nepoverljiv prema njegovom prisustvu, pretnja priora Svetog Hasinta i dalje mu je odzvanjala u pamćenju.

– Kazao sam ti da Paskvalu pripada pravo da ga ubije. Sačekaćemo ga.

Jutro je zateklo fra Hoakina sanjivog, dok je sedeo na zemlji naslonjen na zid, na istom mestu na kome je sinoć stajao do kasno u noć, kad su Cigani polako otišli kućama. Neki su se čak zajedljivo pozdravili s njim; drugi su mu se javili ujutro isto tako cinično. Fratar nije odgovorio ni jednima ni drugima. Imao je osećaj da nije nimalo odspavao, ali jeste; dovoljno da ne primeti da je došao Pedro Garsija. Bio je gotovo mrkli mrak. Ciganin ga je zagledao iznenađeno, tu pored zida. Nije mu video lice, pa nije mogao da bude siguran ko je. Hteo je da ga išutira, ali

naposletku je krenuo do korala.

– Je li taj fratar onaj za koga mislim da jeste? – upitao je dedu probudivši ga grubo.

– To je fra Hoakin, iz Svetog Hasinta – odgovorio je Rafael.

– Šta traži ovde? – hteo je da zna Pedro.

Trijanka, koja je spavala pored muža, snažno je zažmurila opazivši uzbuđenje u unukovim očima. Koliko god da je Bartola potvrđivala, koliko god da su ljudi iz familija Garsija i Karmona vređali Milagros i odricali je se, Trijanka je posumnjala u Pedrovu priču čim je videla da se pojavio s onom lepom Cigankom iz Madrida, s malom Marijom... i kesom punom novca. „Ukrao ga je od kurve kad ju je otkrio“, odgovorila je mužu kad je pokazao da sumnja. Ali Trijanka je znala da nije tako. Pošto ju je pratila na zabave i privatne nastupe, verovala je da je upoznala Vegu... i ta nikad ne bi bludničila svojevolski; s mlekom je posisala i ciganske vrednosti. Nekoliko dana po dolasku, ispitala je Bartolu, nasamo; njena okolišanja su bila dovoljna da je ubede.

– Gde je Milagros? – upitao je Pedro i pre nego što je deda završio priču.

Rafael Garsija se žustro oslobodio šake kojom mu je unuk stezao ruku i ustao s madraca neobično okretno. Pedro samo što se nije srušio na pod.

– Da se nisi usudio da me dodirneš – opomenuo ga je Grof.

Pedro Garsija se već osovio na noge i ustuknuo jedan korak.

– Gde je, deda? – ponovio je ne mogući da sakrije žudnju.

Rafael Garsija je okrenuo glavu ka Trijanki.

– U jami u kovačnici – pogodio je Pedro – tamo ih držite, zar ne?

Obična rupa pod zemljom, tajna, prekrivena daskama, u kojoj su Garsije krili robu, naročito ukradenu, za slučaj da neki pozornik uđe u kovačnicu. Nije to bilo prvi put da je koriste da sakriju nekoga, pokušali su i kad je bila velika racija, ali unutra se naguralo toliko ljudi da su ih kraljevi vojnici pohapsili grohotom se smejući.

Milagros je podigla glavu čuvši kako neko pomera daske. Slabo svetlo uljanice otkrilo je njih troje kako sede na podu, vezanih ruku i nogu, nagurani u to malo prostora u jami. Iznad sebe je nazrela obrise nekoliko muškaraca koji su se svađali. Uljanica je bacila odsjaje na kaputić jednoga od njih, i Milagros je uzviknula. Karidad je opazila smrtni strah u drugaričinim očima pre nego što je devojka skupila kolena do grudi i pokušala da sakrije glavu između njih. Crnkinja je digla oči i pogledala kuda i Melčor: svađa je bila sve žučnija i

muškarci su se borili između sebe. Kasno su prepoznali Pedra, koji se oslobodio ostalih i skočio u jamu s blistavim nožem u rukama.

– Nemoj je ubiti! – začuo se glas Rafaela Garsije.

– Kurvo!

Pedrov uzvik se pomešao s Karidadinim i Melčorovim.

Jedan Ciganin se bacio na zemlju i uspeo da uhvati Pedra za ručni zglavak upravo kad se spremao da ubode svoju ženu nožem. Za tren oka držala su ga još dvojica.

– Popnite ga gore! – naredio je Grof.

Silovit udarac nogom u lice zamutio je pogled Milagrosi. Glava joj se snažno odbila o zid.

– Pustite me! Kurva! Smrsiću joj konce! – vikao je Pedro, i pošto nije mogao da oslobodi ruku, šutirao je Ciganku.

Pored batina i vike, Milagrosi se učinilo da čuje dedin krik.

– Džukelo pokvarena! – reagovala je, i premda su joj noge bile vezane, podigla ih je da udari muža. Dokačila ga je po butini, gotovo bez snage, ali taj udarac je ublažio bol ostalih koje je dobijala: po licu, po grudima, po vratu... Pokušala je da ga udari još jednom, ali dvojica mladih Cigana koja su čuvala jamu već su dizala Pedra, a on je i dalje mlatio nogom, ovog puta po vazduhu.

Milagrosin i Pedrov pogled su se sreli. On je otpljunuo, ona se nije ni pomerila. Iz očiju joj je izbijao bes.

– Jesi li poludeo? – izgrdio je Rafael Garsija unuka i pre nego što je ovaj celim telom izašao iz jame. – Umuknite! – zatražio je prekidajući borbu uz koju se Pedro vratio gore. – Da više nije prišao ovde, je l' jasno? – naredio je dvojici koja su ostala da čuvaju stražu. I, okrećući se ka unuku, dodao je: – Odlazi iz Trijane. Ne želim da te opet vidim ovde dok ne dobiješ poruku od mene.

Dok je Grof kretao ka vratima kovačnice da bi izašao u sokak, Milagros i Karidad su razgovarale očima. Melčor je sedeo oborenog pogleda, ponižen što nije mogao da odbrani unuku. „Umrećemo“, kazale su jedna drugoj. Lica su im se stvrdla, ali nisu htele da te bitange čuju kako plaču.

Rafael Garsija se uverio da je sokak miran. Tih. Načuljio je uši i čuo kako taj spokoj prekida zvuk koji je kasno prepoznao: Karidadina i Milagrosina prigušena pesma dole u jami. Jedna je počela da pevuši svoje crnačke pesme a druga se povelala za njom i pokušala da pobedi strah fandangom. Jedan jednoličan ritam, drugi veseo. Daske iznad njihovih glava zaklanjale su odsjaje uljanice.

– Ućutite! – naredili su im Cigani.

Ali nisu prestale da pevaju.

Melčor je slušao pesmu dve žene koje je najviše voleo i odmahnuo glavom, stegnutog grla. Zar je moralo da se desi da ih u jednoj takvoj situaciji čuje kako pevaju zajedno?! One su nastavile u mraku, Karidad je malo-pomalo unosila radost u svoje zvuke a Milagros je upijala tugu melodija robova. Zatim su izjednačile ritam. Niz Melčorova leđa je sišla jeza. Bez muzike, bez pljeskanja, bez vike i bodrenja, sada već jedna pesma što su je pevale dve žene odbijala se o daske koje su zatvarale jamu i preplavljivala njihov zatvor bolom, prijateljstvom, izdajama, ljubavlju, doživljajima, izgubljenim nadama...

Gore, kad je Pedro odmakao daleko od kovačnice, dvojica mladih Cigana su upitno pogledala starešinu, no on nije odgovorio, očaran glasovima žena.

– Tišina! – uzviknuo je nervozno, kao da je uhvaćen u izdaji. – Ućutite ili ću vas ja lično srediti – dodao je udarajući nogama po daskama.

Ni njega nisu poslušale. Grof je slegnuo ramenima, naredio mladićima da zapreče vrata kovačnice i otišao kući. Karidad i Milagros su pevale dok nije svanula zora koju nisu mogle da vide.

Sedeći na zemlji, fra Hoakin je primetio kako sati koji protiču preobražavaju prostor oko njega: čekićanje i oblaci dima izlazili su iz prizemlja kovačnica; dečurlija je vikala i igrala se, a Cigani su prolazili idući tamo-ovamo, ili jednostavno čavrljali ili dangubili.

Nije mogao da spreči ono za šta je bio siguran da će se dogoditi. Nije mogao da računa ni na svoju zajednicu. Najezda skakavaca opustošila je seviljska polja, i fratri su zvani da predvode zajedničke javne molitve pred tom božjom kaznom što je tako često uništavala letinu ostavljajući za sobom glad i epidemije. Prior, zadivljen kipom Prečiste Device, zatražio ju je da bi je nosio na litiji. To je uvek bolje nego bacati anatemu na skakavce, kao što su radili neki sveštenici. Pomislio je da se obrati vlastima, ali odustao je pri pomisli na pitanja koja bi mu postavljali. Nije umeo da laže, a zavade Cigana ne zanimaju službenike. Ne bi ničemu poslužilo razotkriti se.

Rejes i Rafael su ga posmatrali s prozora svoje kuće.

– Ne sviđa mi se što je ovde – pomenuo je starešina.

- A Pedro? – upitala je.
- Otišao je. Naredio sam da se ne vraća dok ne kažem.
- Kad se vraća Karmona?
- Poslao sam po njega. Njegova žena kaže da je u Granadi. Uzdám se da će ga brzo naći.
- Moramo ovo brzo da rešimo. Kada ćeš predati Vegu Pedru?
- Kad završim s ostalima. Meni je važan Galijot. Ne želim da išta spreči da mu Paskval prekolje vrat. A posle neka Pedro radi šta god hoće s unukom.
- Mislim da je to dobro.

To su bile poslednje reči koje je Ciganka izgovorila pre nego što je začutala, pogledajući zamišljeno sokak, kao njen muž, kao fra Hoakin. Najednom, kao i svi koji su bili tu negde, obratili su pažnju na ženu koja je stala na ulazu u sokak. „Ko...?“, zapitali su se neki. „Nemoguće!“, posumnjali su drugi.

- Ana Vega – promrmljala je Trijanka zamuckujući.

Mnogima je trebalo vremena da je prepoznaju; neki i nisu. Rejes je, međutim, čak predosetila duh svoje neprijateljice, koji je odnosio prevagu nad telom, mršavim kao kostur i istrošenim, u kome je bio zarobljen, iscrpljenim licem i pogledom koji se rađao iz dubokih očnih duplji; bosa i u dronjcima, sedokosa, prljava, tela pokrivenog starom ukradenom odećom.

Ana je preletela pogledom preko sokaka. Sve je izgledalo isto kao kad je bila primorana da ga napusti, pre mnogo godina. Možda ima manje ljudi... Zastala je sekundu duže kad je naišla na fratra, naslonjenog na zid zgrade, i na časak se zapitala šta on traži tu. Prepoznala je mnoge druge dok je tražila Milagros: Karmone, Vargase, Garsije... „Gde si, kćeri?“ Opazila je podozrivost Cigana; neki su čak saginjali glavu. Zašto?

Ana je putovala gotovo dva meseca iz Saragose; pobegla je iz Kuće milosrđa s preostalih petnaest žena iz familije Vega, uključujući i devojke, pošto su Salvador i ostali dečaci poslani u brodogradilišta. Niko nije pošao u poteru za njima, kao da su se obradovali što su pobegle, zadovoljni što su ih se otarasili; nisu ni prijavili njihovo bekstvo. Podelile su se u dve grupe: jedna je krenula u Granadu; druga, u Sevilju; misleći da će tako neka od njih stići. Ana je predvodila družinu koja je išla u Sevilju, i vodila staru Luisu Vegu. „Umrećeš u svom kraju“, obećala joj je. „Neću dozvoliti da skončaš u ovom odvratnom zatvoru.“ Pešačile su ta dva meseca dok se nisu zaustavile u Karmoni, svega šest milja udaljenoj od Trijane, gde su ih dočekale žene iz porodice Himenes. Stara

Luisa je bila iznurena, a ostale gotovo da više nisu mogle da je vuku. „Još malo, tetka“, pokušala je da je osokoli, ali nije se starica usprotivila. „Hajde da se oporavimo ovde, zaštićene, na sigurnom“, odvratila je jedna druga Vega. „Godinama smo van Trijane, zar je bitno još nekoliko dana?“ Ali Ani jeste bilo bitno: bilo joj je potrebno da nađe Milagros, želela je da joj kaže da je voli. Pet godina gladi, bolesti i muka bilo je dovoljno. Ciganke iz odvajkada zavađenih familija na kraju su se uzajamno pomagale i osmehivale jedna drugoj deleći siromaštvo. Milagros joj je ćerka, i ako su omraze između Ciganki nestale tokom godina nesreće, kako da ne oprostí onoj koja nosi njenu krv? Zar nije svejedno za koga se udala? Voli je!

Nastavila je put sama i po dolasku u sokak naišla na mrke poglede, sašaptavanja, Ciganke koje su joj okretale leđa i trčale kući, pomaljale se na prozorima ili ispred vrata korala i pokazivale je rođacima.

– Ana...? Ana Vega?

Fra Hoakin je prišao toj ženi koja je zbunjeno posmatrala ulicu.

– Još me prepoznajete, oče? – upitala je zajedljivo. Ali nešto na sveštenikovom licu nateralo ju je da promeni boju glasa. – Gde je Milagros? Da li joj se nešto dogodilo?

On je oklevao. Kako da joj ispričam sijaset nesreća u samo nekoliko rečenica?, zapitao se. Nije bilo vremena za dugačka objašnjenja, a istina, ispričana ukratko, bila je još bolnija. Čak je i čekićanje u kovačnicama prestalo dok joj je fra Hoakin pričao šta se dogodilo.

Ana je vrisnula do neba.

– Rafaele Garsija! – zauralala je zatim, trčeći do korala starešine. – Kurvin sine! Bitango jedna! Pseto šugavo...!

Niko je nije zaustavio. Ljudi su se sklanjali s puta. Ni Garsije, koji su još stajali pored vrata kovačnice, nisu pokušali da je spreče da uđe u dvorište korala. Na sav glas je dozivala Rafaela Garsiju pokraj stepenica koje su vodile na gornje spratove.

– Ućuti! – doviknula joj je Trijanka odozgo, naslonjena na ogradu hodnika koji se prostirao celom dužinom zida. – Nisi ništa drugo do ćerka ubice i majka kurve! Odlazi odavde!

– Ubiću te!

Ana je poletela uz stepenice. No nije stigla do starice. Ciganke koje su stajale u hodniku ustremile su se na nju.

– Napolje! – naredila je Rejes. – Bacite je niz stepenice!

Tako su i učinile. Ana je posrnula niz dva basamka dok se nije uhvatila za ogradu i skliznula niz još dva. Oporavila se.

– Tvoj unuk je prodao moju ćerku! – uzviknula je, spremajući se da se opet popne.

Žene iz familije Garsija pljunule su je odozgo.

– To je izgovor svih kurvi! – odvratila je Rejes. – Milagros je prosta drolja, sramota ciganskih žena!

– To je laž!

– Ja sam bila tamo – oglasila se Bartola. – Tvoja ćerka se podavala muškarcima za četiri bakrenjaka.

– To je laž! – vrisnula je Ana iz petnih žila. Ostale su se nasmejale. – Lažeš – zajecala je.

Posle dva-tri pokušaja, shvatila je da niko neće hteti da priča s njom u fratrovom prisustvu. Ani je bio potreban: jedino je on mogao da govori u Milagrosinu korist i opovrgne verziju koju je započeo Pedro a preuveličala Trijanka, ali naposletku je bila primorana da popusti pred ciganskim običajima.

– Idite, oče – zatražila je. – Samo ćete sve pogoršati – nije odustala kad je fra Hoakin odbio. – Zar ne vidite? Ovo su ciganska posla.

– Mogu da odem kod gradonačelnika Sevilje – ponudio je fra Hoakin. – Poznajem ljude...

Dok je govorio, Ana ga je odmerila od glave do pete. Izgledao je veoma jadno a reči su mu bile veoma vatrene.

– Ne znam zašto vas zanima moja devojčica... mada naslućujem.

Fra Hoakin je potvrdio njene sumnje iznenada počevši da se guši.

– Slušajte me: ako se ovde slučajno pojavi neki pozornik, svi Cigani će se zbiti oko Rafaela Garsije da odbrane ciganski zakon. Malo će onda mariti za razloge ili argumente...

– Kakve razloge? – skočio je. – Milagrosi nije izrečena nikakva kazna kao Melčoru... ili Karidadi. Ako i pretpostavimo da je postala drolja, da je to istina, zašto bi je zatvorili? Šta će joj uraditi?

– Predaće je mužu. I od tog časa niko neće brinuti šta može da joj se dogodi; niko se neće raspitivati za nju.

– Pedro... – promrmljao je sveštenik. – Možda ju je već ubio.

Ana Vega je nekoliko sekundi ćutala.

– Uzdajmo se da nije – prošaputala je naposljetku. – Ako su sakriveni ovde, u sokaku, ni Grof ni ostali poglavari mu to neće dozvoliti. Leš uvek donosi nevolje. Tražiće od njega da to učini van Trijane, potajno, bez svedoka. Idite, oče. Ako budemo imali neku šansu...

– Da idem? Po tome što kažeš, ako je Milagros u sokaku, Pedro će morati da je izvuče odavde. Čekaću na ulazu do sudnjeg dana ako treba. Ti radi ono što moraš.

Ana se nije raspravljala. Nije ni mogla, jer joj je fra Hoakin okrenuo leđa, zaputio se do ulaza i naslonio na zid prve zgrade; izraz njegovog lica pokazivao je da je nameran da čeka tu koliko bude trebalo. Ciganka je odmahнула glavom i zapitala se da li da mu priđe i ispriča da postoje mnoge druge mogućnosti da se izađe iz sokaka: prozori i neka sporedna vratanca... Međutim, osmotrila ga je i opazila da je uporan kao neko ko je zaljubljen. Koliko dugo nije videla strast u očima nekog muškarca, strah da će mu voljenu neko povrediti, čak jarost? Prvo jedan Garsija a sad fratar. Nije znala da li mu Milagros uzvraća ljubav. U svakom slučaju, to joj je bila najmanja briga. Morala je nešto da učini. Nije imala uz sebe muškarce iz porodice Vega da je podrže. Ljudi iz sokaka su uvek prezirali žene iz ciganske mahale kod Kartuhe, trudeći se da budu u dobrim odnosima s pajima, da trguju s njima; malo će postići ako im iznese taj problem.

Stisnula je usne i otpočela mnogo teže putovanje od dugog i napornog puta iz Saragose. Kovačnice, stanovi i dvorišta korala gde su se deca igrala a žene plele korpe. Neki se nisu udostojili ni da okrenu glavu i saslušaju njenu molbu: „Dozvolite da se moja ćerka odbrani od optužbi njenog muža.“ Znala je da ne može da moli za oca. Biće izvršen ciganski zakon: ubiće ga, ali užasan jad koji je osećala zbog toga ublažavao se pred mogućnošću da se bori za ćerku, ne odustajući uprkos slabosti koju je osećala. Dobila je nekoliko odgovora.

– Ako je to što tvrdiš tačno – odvrtila je jedna žena iz porodice Flores – zašto je tvoja ćerka to dopustila? Odgovori mi, Ana Vega, zar se ti ne bi borila do smrti da odbraniš svoju vrlinu?

Kolena samo što je nisu izdala.

– Ja bih mom mužu iskopala oči – promrmljala je starica što kao da je dremala pored te žene. – Zašto tvoja ćerka to nije učinila?

– Ne smemo da se mešamo u probleme bračnog para – čula je u drugoj kući. – Dali smo tvojoj ćerki priliku posle smrti Alehandra Vargasa, sećaš li se?

„Ne nameravam ništa da uradim.“ „Zaslužuje šta god da joj se dogodi.“ „Vi Vege ste uvek bili problematični i kavgadžije. Pogledaj kakav ti je otac.“ „Gde vam je sad gordost?“ Grdnje su se nizale jedna za drugom svuda gde je odlazila. Tresle su joj se ruke i osećala je užasno tištanje u grudima.

– Osim toga – priznala joj je jedna žena iz familije Flores – nećeš postići da se iko sukobi s Garsijama. Svi se boje da će ponovo dospeti u brodogradilišta, a Grof je stekao veliki uticaj kod paja i sveštenika.

– Ubijte mene! – povikala je Ana naposletku nasred sokaka, dotučena, očajna, kad je sunce počelo da zalazi. – Zar ne želite krv Vega?! Uzmite moju!

Niko nije odgovorio. Samo je fra Hoakin, na drugom kraju ulice, pošao prema njoj, ali pre nego što je stigao, pojavio se jedan Ciganin koga Ana Vega nije prepoznala dok nije došao nedaleko od nje: bio je to Pedro Garsija, koji se vratio, oglušujući se o dedina naređenja, kad je čuo da se Ana Vega pojavila u sokaku. U naručju je držao malu devojčicu, a ona se opirala i pokušavala da zagnjuri lice u njegov vrat, sve uznemirenija što je njen otac bliže prilazio ludači koja je vikala ruku podignutih uvis nasred sokaka. Fratar joj je govorio o unuci, i Ana ju je prepoznala u toj devojčici. Pedro Garsija se zaustavio samo nekoliko koraka od nje, pomilovao malecku po kosi, stisnuo je uz sebe i nasmešio se. Vredelo je posvađati se s dedom samo da bi video bol na licu te žene što se usudila da ga javno ošamari pre nekoliko godina; kazao je to Grofu, i Rafael Garsija je najzad razumeo i dopustio mu, uz obećanje da će ponovo nestati dok Galijot ne bude pogubljen.

Ana je kleknula na zemlju i, skrhana, briznula u plač.

Posle noći pune bola, Ana je pomislila da je isplakala sve suze. Fra Hoakin ju je tešio nespretno, i njemu je bilo teško da savlada osećanja. Blago letnje sunce im nije popravilo raspoloženje. Cigani iz sokaka su prolazili pored njih i ne gledajući ih, kao da su jučerašnji događaji stavili tačku na svaku raspravu. Ana Vega je gledala leđa onih koji su izlazili u sokak, očekujući da dođe Paskval Karmona. Čim stigne poglavar Karmona, biće izvršena presuda, rečeno joj je u jednoj kovačnici. Paskval joj je bio poslednja nada: on neće popustiti kad je u pitanju smrt njenog oca, to je znala. Hose je mrzeo Melčora, Paskval takođe, mnogi Karmone su preuzeli osećanja njenog muža ali ipak, Paskval je Milagrosin stric, stric jedine ćerke svoga ubijenog brata, i Ana se uzdala da mu je još ostalo malo one ljubavi s kojom se igrao s njom kad je bila mala.

– Molite se ćutke, oče – zatražila je od fra Hoakina, jer joj je bilo preko glave tog neprestanog mrmora koji je uvećavao njenu teskobu i stapao se s razdražujućim udarcima kovača.

Kovala je plan da priđe Paskvalu pre nego što uđe u sokak, da ga preklinje na kolenima; da se ponizi, da mu se baci pred noge, da mu obeća sve što hoće u zamenu za ćerkin život. Nije znala da li će ga prepoznati posle pet godina. Donekle je ličio na Hosea, malo viši, dosta krupniji... nabusit, namrgođen... ali bio je glava familije i u tom svojstvu je trebalo da brani Milagros. Gledala je ljude koji su prolazili van sokaka, između Kave, Samostana najnižih časnih sestara i Svetog Hasinta, i pozavidela smehu i prividnom nehaju onih što su se spremali da provedu taj divan sunčan dan, koji je bio svedok njene nesreće. Videla je kako dve Cigančice saleću jednog paja proseći novčić i namrštila se. Čovek ih je grubo odgurnuo i sitnija je pala na zemlju. Jedna žena je potrčala da joj pomogne a druge dve su oštro korile paja, i on je ubrzao korak. Ana Vega je videla da joj suze za koje je mislila da ih je sve prolila ponovo naviru na oči: njene sapatnice iz zatočeništva. Prvo ju je ugledala stara Luisa; ostale su još psovale čoveka. Luisa je zašepala prema njoj, a bol joj se ocrtavao na licu i pri najobičnijem pokretu. Ostale su se ubrzo pridružile; međutim nijedna nije smela da prestigne staricu: sedam odrpanih žena koračalo je prema njoj i ispunjavalo joj zamućeno vidno polje, kao da ne postoji ništa više.

– Zašto plačeš, dete? – upitala je Luisa umesto pozdrava.

– Šta... šta radite ovde? – zajecala je Ana.

– Došle smo da ti pomognemo.

Ana je pokušala da se osmehne. Nije uspela. Htela je da pita kako su saznale, ali reči joj nisu izlazile iz usta. Duboko je udahнула i pokušala da se smiri.

– Mrze nas – odvratila je. – Mrze Vege, mog oca, Milagros, mene... sve nas. Šta bismo postigle mi same?

– Mi? Same? – Luisa se okrenula i pokazala iza sebe. – Došle su i Himenesove, iz Karmone; neke iz Visa i dve iz familije Krus iz Alkala de Gvadaire. Sećaš li se Rose Krus?

Rosa je izvirila iza poslednje žene iz familije Vega i poslala joj poljubac. Sad je Ana razvukla usta u osmeh. Isto to je učinila Rosa kad je Ana ostala iza nje, po noći, čuvajući joj leđa dok je bežala kroz otvor u zidu Kuće milosrđa. Otada su prošle dve godine.

– Tu je i jedna žena iz Salterasa – produžila je Luisa – i još jedna iz Kamasa. Ubrzo će stići iz Tomaresa, iz Dos Ermanasa, iz Esihe...

– Ali... – jedva je izustila Ana Vega pre nego što ju je starica prekinula.

– I doći će ih još iz Osune, iz Antekere, iz Ronde, iz Puerto de Santa Marije, iz Marčene... iz cele provincije Sevilje! Mi kažeš? – Luisa je učutala da udahne vazduh kog nije imala dovoljno. Nijedna žena iz grupe oko dveju Ciganki nije se umešala u razgovor, neke su stajale stisnutih zuba, druge sa suzama u očima. – Mnoge su čamile u tamnici s nama... s tobom, Ana Vega – nastavila je starica. – Sve znaju šta si učinila. Rekla sam ti jednog dana: tvoja lepota je u ciganskom ponosu, koji nikad nisi izgubila. Zahvalne smo ti; sve ti nešto dugujemo, a one koje ne, pomoći će ti zbog majki, sestara, ćerki ili drugarica.

Ako je Melčoru, Karidadi, Milagrosi i fra Hoakinu trebalo blizu nedelju dana da pređu put od Barankosa do Trijane, Martin Vega je samo tri dana galopirao na konju od portugalske granice do Kordobe. Ljudi koje je Mendes poslao da ga traže našli su ga na povratku u Barankos, dve noći pošto su Melčor i ostali otišli. Saslušao je krijumčareva objašnjenja, svestan da se Galijot zaputio u sigurnu smrt. Niko ga neće braniti, nema Vega u Trijani, a ni u Sevilji. Velika većina njih iz ciganske mahale kod vrta Kartuhe uhapšena je za vreme velike racije i još je zatočena u brodogradilištima, pošto ne mogu da dokažu da su živeli poštujući zakone kraljevstva, a pogotovo crkvene; malobrojni koji su umakli kraljevim vojnicima raštrkali su se po putevima. Ipak, bilo ih je u Kordobi, jednom od gradova s najviše Cigana. Daleki rođaci, ali s krvlju Vega; Martin je saznao za njih prodajući im poveću količinu duvana. Znao je da jaše na konju otkako je

pomagao bratu Soilu, i samo što nije nasmrt izmorio onoga kog mu je dao Mendes da potraži pomoć koju su Kordobljani odbili da mu pruže.

– Dok mi dođemo u Trijanu – izvinio se starešina tih ljudi – Melčor će već umreti.

Znao je da ne treba da navaljuje. Kao i u Sevilji, Mursiji, Puerto de Santa Mariji i mnogim drugim gradovima, Cigani su mogli da žive u Kordobi; oni su bili u brodogradilištima; one u skladištima; svi su iskusili razdvojenost od bračnih drugova, dece i voljenih bića. Neki su uspeli da se vrate kući, i njima je bilo zabranjeno da napuštaju grad. Kako da odu do Trijane i da se bore s tamošnjim familijama? Biće krvi, ranjenih, a možda i mrtvih. Vlasti će saznati. „Ne traži od nas tu žrtvu“, molile su oči starog Ciganina.

– Žao mi je, momče – tužno je kazao starešina. – Uzgred – dodao je – pre otprilike tri dana jedna naša žena sreća je grupu izgladnelih Ciganki koje su pokušavale neprimetno da pređu most na reci Gvadahas.

– I?

– Ispričale su joj da su pobile iz Kuće milosrđa u Saragosi i da idu u Trijanu.

Kad je čuo da se pominje Saragosa, Martin se uspravio u stolici na koju se srušio posle odbijanja. Da li je moguće?

– Bile su iz familije Vega. Sve – završio je starac i potvrdio njegov predosećaj.

– Je li... je li Ana Vega bila među njima?

Starešina je potvrdio.

– Sećam se toga odlično – uveravala ih je žena po koju su poslali istog trena – Ana Vega. Imena ostalih ne bih umela da kažem, ali Ane Vege da. Ona je naređivala: Ana ovo, Ana ono.

– Gde mogu biti sada? – upitao je Martin.

– Bile su iscrpljene i čak su vodile jednu staricu, ne znam je li bila bolesna, zaklela bih se da jeste. Raspravljale su se oko toga da li da se neko vreme odmore ovde, ali Ana Vega je kazala da ne smeju da se zaustavljaju u velikim gradovima, da će stati u Karmoni, kod Himenesovih. Možda su stigle. Nahranili smo ih i otišle su dalje.

Martin je ubrzo opet poterao konja galopom, ovog puta u pravcu Karmone. Ako su zaista stale tu, neće mu biti teško da ih nađe. Familija Himenes je bila dobro poznata među Ciganima u celoj Andaluziji jer je bila jedna od retkih, možda i poslednja, u kojoj je još vladao matrijarhat. Ana Himenes, na položaju matrijarha, kao i njena majka, zahtevala je da njene kćeri i njihove kćeri nastave

da nose prezimena po majci: muška deca koju je rodila zvala su se po njenom mužu; ženska su s ponosom nosila prezime ženskih predaka.

Našao ih je i ni u jednoj od tih žena koje su bile sama kost i koža nije prepoznao ćerku čije vrline je toliko veličao Melčor. „Ana je nastavila prema Trijani“, objasnile su mu. Dve starice, Ana Himenes i Luisa Vega, prve su predosetile nevolje videvši s kakvim je izrazom lica mladić dočekaio tu vest. „Melčor Vega... stari ludak!“, oštro je rekla Himenesova saslušavši Martinova zbrkana objašnjenja. „Ciganin!“, promrmljala je ipak Luisa ponosno. Martin nije mogao da razjasni brojne sumnje za koje su ga sve one pitale. „Karidad kaže...“ „Karidad je upozorila...“ „Ko je ta Karidad?“, opet je skočila Ana Himenes. „Tvrđi da će ih sve ubiti: Melčora, Milagros i nju“, samo to je odgovorio mladić.

– Jedina koja je išla u Trijanu da umre bila sam ja. – Tim rečima Luisa je prekinula tišinu nastalu posle Ciganinovih reči. – Naterale ste me da dođem – ukorila je ostale. – Rekle ste mi da ćemo naći naše; obećale ste mi da ću umreti u mom kraju. Vukle ste me kroz pola Španije i miljama i miljama sam mučila svoje noge. Zašto sad ćutite?

– Šta hoćeš da uradimo? – odgovorila je jedna od Vega. – Vidiš da ovi iz Kordobe nisu raspoloženi...

– Muškarci! – prekinula ju je Luisa, a oči su joj blistale kao što nisu godinama do tada. – Zar su nam oni bili potrebni da preživimo u Malagi ili u Saragosi?

– Ali ciganski zakon... – usprotivila se druga žena.

– Kakav zakon? – uzviknula je Luisa. – Ciganski zakon je zakon puteva, prirode i zemlje, zakon slobode, a ne zakon onih Cigana koji su dozvolili da pripadnici njihove rase trunu do kraja života u zatvoru dok oni žive kao kukavice s pajima. Kukavice! – ponovila je starica. – Ne zaslužuju da nazivaju sebe Ciganima. Mi smo trpele poniženja a oni su se pokoravali pajima. Zaboravili su pravi zakon, zakon ciganske rase. Mi smo podnosile udarce i uvrede, glad i bolesti su nam uništile telo. Odvojili su nas od porodica a nikad nismo prestale da se borimo. Pobedile smo kralja i njegovog ministra. Zar ne hodamo slobodno? Borimo se onda i protiv onih koji sebe nazivaju Ciganima a da to nisu!

– Ana je pomogla jednoj mojoj ćerki – promrmljala je Ana Himenes.

– To je jedini zakon – presudila je Luisa, gledajući kako se ozaruju lica njenih rođaka. – Pomogla je i Hromoj. Sećate li se Hrome? One iz Esihe, nedaleko odavde. Pobegla je iz Saragose godinu dana pre nas. A one dve iz Puerto de Santa Marije? One kad je bilo prvo pomilovanje...

Stara Luisa je nastavila da pominje sve žene koje su se pre njih domogle

slobode. Ali ipak je Ana Himenes donela odluku.

– Martine – oslovila je mladića, ućutkujući drugu staricu. – Jahaćeš do Esihe. Iz ovih stopa. Tamo ćeš potražiti Hromu i reći joj da je potrebna Ani Vegi, da nam je potrebna svima, da bez odlaganja krene u Trijanu, u Sokak San Migela. Zamoli je da pošalje poruku ostalim Cigankama koje poznaje iz obližnjih mesta, i da svaka od njih pošalje poruku dalje.

Marčena; Antekera; Ronda; Puerto de Santa Marija... Martin je dobio slična uputstva za svako od tih mesta.

Po treći put je ljude iz Sokaka San Migela iznenadio neočekivani dolazak; najpre je to bio Galijot sa svojim; zatim Ana Vega, a sad blizu petnaest Ciganki na čelu s Luisom Vegom, obnovljenog raspoloženja i snage, i Anom Himenes, matrijarhom iz Karmone, koja je pokušavala da hoda uspravno oslanjajući se na divan pozlaćen štap s dva vrška koji je bleštao na suncu.

– Šta ćemo da radimo? – upitala je šapatom Ana Vega, i dalje hodajući pored dve starice.

– Muškarcima – odgovorila je istim tonom Ana Himenes – ne treba dopustiti da preuzmu inicijativu; od toga pridaju sebi više značaja.

– Zar ne bi bilo mudro sačekati da nas bude više? Juče...

– Juče više ne postoji – odvrtila je Luisa. – Kad bismo čekale, onda bi Rafael Garsija dobio priliku da odlučuje. Mogle bismo da zakasnimo.

Dok su razgovarale, žene iza njih su upravljale pogled u ljude iz sokaka. Mnoge su se poznavale. Neke su bile i u rodbinskim vezama, što je bio plod brakova između familija. Pojavio se poneki osmeh, poneki pozdrav, izraz neverice iz daljine na licima muškaraca, zato što žene, Ciganke, nisu oklevale da priđu i pitaju ih šta rade tu, šta nameravaju. Fra Hoakin je koračao nekoliko koraka iza njih, moleći se da ta šarolika grupa postigne ono što je delovalo nemoguće.

Došle su do vrata kuće Garsija i zavikale pozivajući Grofa da izađe pred njih.

– Rafaele Garsija – obratila mu se Ana Himenes kad se Grof konačno pojavio u sokaku, okružen poglavarima nekih familija – došle smo da oslobodimo Galijota i njegovu unuku.

Ana je zadrhtala. Sloboda njenog oca bila je nešto o čemu nije ni sanjala. Nije verovala da je moguće da osuda može da se poništi, ali kad se okrenula i ugledala ozbiljna lica Luise i Ane Himenes, ponadala se.

– Ko ste vi da dolazite ovamo, u Trijanu, da oslobađate ikoga?

Grofov snažan glas prekinuo je mrmljanje s kojim je većina Cigana iz sokaka

dočekala zahtev Ane Himenes.

Luisa je odgovorila pre druge žene. Napregla se i glas joj je zazvučao promuklo, prepuklo:

– Mi smo žene koje su trpele zato što su Ciganke dok ste ti i tvoji živeli ovde, u Trijani, slušajući paje. Rafael Garsija, nisam te videla u Saragosi da se boriš za svoj narod, taj koji kažeš da predstavljaš kao starešina veća. To zlato što ga носиš – prezrivo je pokazala veliki prsten koji je blistao na jednom prstu starešine – zar ne bi trebalo da ga upotrebiš da otkupiš slobodu nekog Ciganina?

Luisa je začutala nakratko i uperila pogled u poglavare koji su stajali pored Grofa; jedan nije mogao da izdrži. Onda im je okrenula leđa i uprla prstom u ljude iz sokaka.

– Nisam videla ni ikoga od vas! – prebacila im je vičući. – Još mnogo naših je po zatvorima!

Neki su oborili oči dok su Luisa, Ana Himenes i ostale Ciganke bacale nipoštašavajuće poglede na ljude iz sokaka.

– Šta smo mogli da učinimo? – začulo se među njima.

Luisa je sačekala da žamor odobravanja prestane, izvila obrve i okrenula glavu ka kutku odakle je stiglo pitanje. Nekoliko trenutaka u ulici je vladao muk. Starica je pokretima pozvala Ciganke koje su išle za njima da naprave mesta u sokaku, uzela Anu Vegu za ruku i stala s njom na sredinu ulice.

– Ovo! – uzviknula je kidajućći na trake Aninu otrcanu košulju.

Ana je ostala naga od struka naviše. Grudi su joj mlitavo visile iznad rebara po kojima se videlo koliku je glad trpela.

– Uspravi se, Ciganko! – promrmljala je starica.

Koža na trbuhu se nije ni zategla kad je Ana Vega poslušala i ponosno izazvala ceo sokak.

– Ovo! – ponovila je Luisa, dohvatila Anu i naterala je da se okrene ukруг i pokaže ispupčene, već sasušene masnice od biča koje su presecale jedna drugu prekrivajući joj gotovo cela leđa. – Da se borite! – vrisnula je pljujući. – To je trebalo da učinite: da se borite, kukavice!

Staričin kašalj se jasno čuo u poniznoj tišini s kojom je sokak dočekao njene optužbe. Ani se učinilo da vidi krv u njenim ispljuvcima. Luisa je zinula da udahne vazduh; nije uspela. Ana Himenes ju je uzela u naručje pre nego što se srušila na pod a ostale su ih smesta opkolile.

– Borite se – uspela je da izusti Luisa. – Ti si svoje učinila, Ana Vega. Umreću u svom kraju. Sad pomozite svojim. Trijana je naša, ciganska. Ne dozvolite da Melčor umre.

Opet se zakašljala i krv joj je pošla na usta.

– Umire – kazala je jedna Vega.

Ana je pogledom potražila pomoć.

– Fra Hoakine! – povikala je dozivajući ga. – Pobrinite se za nju – dodala je pošto je on prišao i čučnuo, smeten, izbegavajući da mu se pogled usredsredi na Anine gole grudi.

– Ali... ja...

– Još nije kucnuo tvoj čas – pokušala je Ana da ohrabri staricu, ne slušajući fratrova izvinjenja. – Pobrinite se za nju. Lečite je – zatražila je stavljajući je u njegove ruke. – Učinite nešto. Vodite je u bolnicu. Zar niste fratar?

– Fratar jesam, ali Naš Gospod mi nije udelio milost da uskrsavam mrtve.

Luisino telo, sitnije i bespomoćnije nego ikad, visilo je nepokretno iz fratrovih ruku. Ana se spremala da se oprostí s njom kad su je zaustavile tri reči.

– Nemoj je izneveriti.

Taj glas... Potražila ga je među Cigankama. Hroma! Ona nije bila među ženama koje su došle s Vegama. Hroma je klimnula glavom da potvrdi ono što je Ani prolazilo kroz glavu. „Došla sam na tvoj poziv“, rekle su njene oči, „i još ih je došlo sa mnóm.“

– Nemoj nas izneveriti, Ana Vega – izjavila je potom, klimajući glavom ka ulazu u sokak.

Ana, i mnoge druge s njom, pogledale su na tu stranu: još dve Ciganke su se pojavile upravo u tom trenutku. Bujica osećanja preplavila je Anu Vegu. I dalje je stajala gola, pokazujući svoje ožiljke i jedno telo na blistavom suncu koje ju je uporno isticalo među svima; želela je da oplače Luisinu smrt, da joj priđe pre nego što se njen leš ohladi, i da je zagrlí poslednji put. Koliko su samo propatile zajedno! A za to vreme, sudbina njenog oca i kćeri i dalje je bila u rukama njenih najljućih neprijatelja, dok su Ciganke iz svih mesta ostavljale svoje najbliže da bi joj pohitale u pomoć.

– Rafaele Garsija, predaj nam Galijota i njegovu unuku!

Oštro naređenje Himenesove vratilo je Anu u stvarnost i požurila je da stane pored starice matrijarha. Ostale žene, sve kao jedna, ponovo su se okupile oko

njih. Pozadi je ostao fra Hoakin, držeći u rukama leš Luise Vega.

Rafael Garsija je oklevao.

– Ne nameravam... – uspeo je da izusti.

Ciganke su izrekle gomilu pogrda: „Džukelo!“ „Pusti ih!“ „Pajo!“ „Zvekane!“ „Gde ih držiš?“ Neko iz sokaka je šapatom otkrio skrovište. „U jami u kovačnici Garsija!“, ponavljali su ljudi na sav glas.

Grupa Ciganki se zaputila ka kovačnici, koja se nalazila ispred njih, gurajući Anu i Himenesovu. Matrijarh je podigla štap kad je gotovo naletela na muškarce. Guranje je prestalo da bi je pustili da govori.

– Rafaele, imaš priliku da...

– Osveta pripada Paskvalu Karmoni – prekinuo ju je Grof. – Ne smem...

– Osveta je naša – začulo se pozadi – nas žena koje smo patile!

– Ciganki!

– Sklanjaj se, kurvin sine.

Ana Vega je prezrivo izgovorila te reči samo korak udaljena od starca, koji je potražio pomoć od ostalih poglavara, ali oni su se odmakli od njega. Rafael Garsija je digao pogled ka prozoru, tražeći podršku svoje žene Rejes, i razočarano uzdahnuo videvši da niko ne odgovara. Ni Trijanka nije smela da se sukobi s ostalim ženama.

– Dozvolićete da se usprotive presudi veća i da pobegne ubica? – nervozno je doviknuo ostalim Ciganima u sokaku, od kojih je većina stajala u grupama s leve i desne strane i iza žena.

– Ubićeš i njih, sve? – odvratio je neko.

– Ne zanima tebe da osvetiš Karmonu! – povikala je jedna žena. – Samo hoćeš da ubiješ Galijota!

Grof je hteo da odgovori, ali pre nego što je stigao, video je da mu je vršak štapa Ane Himenes uperen u grudi.

– Pomeri se u stranu – procedila je kroz zube poglavarka familije.

Rafael Garsija se odupro.

– Ne puštajte ih da prođu – naredio je svojim ljudima.

Garsije, jedini koji su se preprečili na ulazu u kovačnicu, snažno su stegli i podigli čekiće i alatke što su im do tada tromo ležali u rukama.

Pretnja je proizvela iščekujući muk. Ana Vega je htela da se baci na Grofa kad je

jedna starica iz familije Kamačo došla do njih sa strane.

– Ana Vega je dovoljno platila za ono što je učinio njen otac i što je možda učinila njena ćerka. Svi smo se uverili u to! Čak je i Luisa umrla za slobodu koju traže Vege. Rafaele, skloni svoje ljude.

Starica je potražila i dobila znak odobravanja poglavara svoje familije pre nego što je nastavila.

– Ako to ne uradiš, mi Kamačovi branićemo ih protiv tvog roda.

Jeza je sišla niz leđa Ane Vege. Familija Kamačo, iz istog sokaka, brani je a time brani i oproštaj za njenog oca! Htela je da zahvali starici na tome, ali pre nego što je stigla da joj priđe, druge dve žene, iz familije Flores, pridružile su se prvoj. I još jedna, i još jedna. Sve iz različitih familija, pred pogledima svojih muškaraca, od kojih su se neki pomirili sa sudbinom a drugi odobravali. Ana se osmehnula. Neko joj je preko ramena prebacio veliku žutu maramu s dugačkim resama baš pre nego što se zaputila u kovačnicu. Niko se nije drznuo da je spreči da uđe.

Uz aplauze i klicanje mase ljudi koja se tiskala u kovačnici, Ana je zagrlila ćerku čim su je izvukli iz jame. Još zaslepljena od to malo svetla što je ulazilo unutra, Milagros ju je čula, osetila, omirisala i snažno se privila uz nju. Bezbroj puta su jedna od druge zatražile oprostaj, ljubile se, milovale po licu i brisale suze, smejući se i plačući u isti mah. Zatim je, na Melčorov zahtev, odvezana i izvučena gore ošamućena Karidad, i čim je ponovo mogla da vidi, krenula je ka jednom uglu uz radoznale poglede onih što nisu znali za nju. Naposletku, Ciganin koji je sišao u jamu pomogao je Melčoru da izađe.

– Oče! – uzviknula je Ana.

Utrnulih udova, Melčor je pustio da ga grli gotovo ne odgovarajući na izraze ćerkine ljubavi i prebrzo se oslobodio iz njenih ruku, kao da ne želi da mu ijedno drugo osećanje pomuti raspoloženje. Taj pokret je Ani zaledio krv.

– Oče? – upitala je odvajajući se od njega.

Aplauzi i dobacivanja Ciganki su prestali.

– Gde je moj nož? – zatražio je Melčor.

– Oče...

– Dedu... – prišla je Milagros.

– Rafaelu! – uzviknuo je Melčor odmičući obe žene.

Pokušao je da hoda, ali noge su ga izdale. Kad su ćerka i unuka pokušale da mu pomognu, oteo im se iz ruku. Želeo je da stoji na nogama vlastitim snagama. Uspeo je i koraknuo napred. Krv je opet prostrujala i uspeo je da napravi još jedan korak.

– Gde ti je unuk? – zaurlo je Melčor. – Došao sam da ubijem to pseto šugavo!

Ana Himenes, koja je stajala prva ispred Ciganina, sklonila se; ostale su učinile isto i napravljen je prolaz ka sokaku. Ana i Milagros su zastale, ali ne i Karidad koja je potrčala ka svom čoveku.

– Kačita – zamolila je Milagros, dotičući joj ruku šakom.

– Mora to da učini – izjavila je Karidad ne zaustavljajući se.

Majka i ćerka su pohitale za njom.

– Gde ti je unuk? Kazao sam ti da sam došao da ga ubijem – upitao je Melčor Rafaela Garsiju, koji se nije pomerio s vrata svoje kuće.

Karidad je stegla pesnice i zube podržavajući Ciganinove reči; Ana Vega je, naprotiv, zapazila samo kako je Grof bahato dočekao pretnju. Bez odsjaja sečiva noža u ruci, otac joj se činio mali i bespomoćan. Ni njega godine nisu poštedele, tužno je pomislila. Dvema ženama su se sreli pogledi. Kako je odlučno crnkinjino lice, pomislila je, koliko različito nego kad ju je poslednji put videla, kako pada na zemlju, bezazlena, s onim svojim večitim slamnatim šeširom na glavi dok ju je ona, vezana za uže s ostalim uhapšenicama, molila da brine o Milagrosi! I njena ćerka se promenila. Okrenula se prema njoj, gde...?

– Mislio sam da ćeš se pomešati sa ženama i pobeći – začuo se u tom trenutku zajedljiv odgovor Rafaela Garsije, izgovoren snažnim glasom.

Čuvši Grofov odgovor i videći da Milagros nije tu, Ani se užasno zavrtelo u glavi. Gde...? Uplašila se najgoreg.

– Oče! – uzviknula je zapazivši da Milagros već prelazi prag koji je vodio u dvorište korala Garsija, nekoliko koraka dalje od vrata kovačnice.

Ana je pojurila za ćerkom pre nego što je Melčor shvatio šta se događa. Neke žene su pošle za njom. Milagros je stigla do hodnika na gornjem spratu kad je Ana ušla u dvorište.

– Milagros! – pokušala je da je zaustavi.

Devojka je preskočila preostale stepenike.

– Gde je moja devojčica?! – Odgurnula je dve starice iz familije Garsija i probila se niz hodnik. – Marija!

Bartolina glava je izvirila na vrata jednog stana.

– Gaduro! – doviknula joj je Milagros.

Ana ju je ugledala sa stepeništa, odevenu u crno, kako trči i ulazi u taj stan.

– Brzo! – podstakla je žene koje su išle za njom.

Kad su hrpimice ušle u stan, ugledale su devojčicu kako plače i bacaka se u rukama jedne mlade i lepe Ciganke. Milagros, ispred njih, zadihana zbog trčanja i ruku ispruženih ka ćerki, ukočila se pred hladnim pogledima Bartole i Rejes Trijanke, kao da se boji da će dovesti u opasnost malu Mariju ako napravi još jedan korak.

– To je moja ćerka – promumlala je Milagros.

– Daj joj je! – naredila je Ana devojci.

- Neće je dati bez očeve dozvole – usprotivila se Trijanka.
- Rejes – procedila je kroz zube Ana Vega – reci joj da dâ devojčicu majci.
- Kurvi? Nemam nameru...

Trijanka nije stigla da nastavi. Milagros se bacila na nju ričući kao životinja. Gurnula ju je obema rukama i pale su na pod, gde je počela da je udara. Ana Vega nije časila ni časa: otišla je do devojke i otela joj Mariju bez otpora. Plač malecke i Milagrosina vika ispunili su sobu i doprli do sokaka. Ana je stegla Mariju uz sebe gledajući kako Milagros pokušava da se batinama osveti Rejesi za godine stradanja. Nije ništa učinila da je zaustavi. Kad su se ljudi okupili kod vrata i Ana opazila da je prisutno i nekoliko muškaraca, prišla je Milagrosi i čučnula.

- Uzmi ćerku – kazala je.

Izašle su iz prostorije upravo u trenutku kad se Rafael Garsija zaputio ka hodniku. MIMOŠLE su se s njim. Milagros je uzalud pokušavala da umiri malecku. Drhtale su joj ruke i nije imala dovoljno vazduha, ali pogled joj je bio tako blistav, tako pobeđnički da se Grof uznemirio, zabrinuto prošao pored njih i ubrzao korak ka svojoj kući.

- Pokaži je dedi. Stavi mu devojčicu u naručje. Trči, kćeri. Možda ćemo tako izbeći tragediju. Kad sam ja to učinila, pre mnogo godina, uspela sam.

Dok je Ana pokušavala da spreči da se Melčor bori na život i smrt s Pedrom Garsijom, u sobi je Trijanka, sedeći na podu u modricama, presudila Ciganinu.

- Idi po Pedra – profrfljala je mužu. S prozora je čula Melčorov poziv na borbu.
- Neka se bori s Galijotom. Biće mu lako s tim starcem. Kaži mu da ga ubije, da mu iskopa oči pred njegovima, da mu izvadi džigericu i donese mi!

Ispod, u sokaku, Melčor nije hteo da dodirne devojčicu.

- Garsija će te ubiti, oče. Ti si... mnogo si stariji od njega.

Milagros mu je ponovo prinela unuku. Karidad je sve posmatrala malo poizdalje, nepomična, nema. Ciganin nije ni pružio ruku.

- Pedro je rđav, deda – rekla je ispruženih ruku, pokazujući mu devojčicu, koja je još jecala.

Melčor je iskrivio lice pre nego što je odgovorio.

- Taj kućkin sin tek treba da upozna đavola.
- Ubiće vas.
- U tom slučaju, sačekaću ga u paklu.

– Svi smo tu, oče, zdravi – umešala se Ana. – Uspeli smo da se sastanemo. Iskoristimo to. Hajdemo odavde. Hajde da živimo...

– Kačita, kaži mu da ne radi to – zamolila je Milagros.

Ana se pridružila molbi pogledom. Čak su se i Ana Himenes i još neke žene koje su slušale razgovor, okrenule ka Karidadi, koja nije progovarala dok Melčor nije upro pogled u nju.

– Naučio si me da živim, Ciganine. Kad se ne bi borio s Pedrom, da li bi osećao isto dok bi me slušao kako pevam?

Ćutanje je bilo dovoljan odgovor.

– Završi onda s tom bitangom. Ne boj se – rekla je s tužnim osmehom na usnama – kao što sam ti rekla, otići ću s tobom u pakao i tamo ću i dalje pevati za tebe.

Ana je oborila glavu, savladana, a Milagros je stegla malecku na grudi.

– Galijote!

Uzvik Grofa, koji je stajao na vratima korala, učutkao je razgovore i ljudi su se skamenili.

– Uzmi! – Bacio je nož pred Melčorove noge. – Čim moj unuk dođe, dobićeš priliku da se boriš s njim.

Melčor se sagnuo da uzme svoj bodež.

– Očisti ga dobro – dodao je Grof videvši kako ga Melčor trlja o crveni kaputić – jer ako te Pedro ne ubije, ubiću te ja.

– Ne! – usprotivila se Ana Himenes. – Rafaele Garsija, Melčore Vega, s ovom borbom na život i smrt završiće se sve. Ako Pedro pobedi, niko neće smeti da uznemirava žene Vega...

– A devojčica?

– Šta će ti krv Vega u kući?

Grof je malo razmislio i naposletku klimnuo glavom.

– Devojčica će ostati s majkom. Niko im se više neće svetiti! Ni tvoj unuk, slažeš li se?

Starešina je opet klimnuo.

– Kuneš li se? Kuneš li se? – ponavljala je Ciganka pošto je Grof hteo da običnim klimanjem glave sklopi dogovor.

– Kunem se.

– Ako, zauzvrat, Melčor... – I sama je posumnjala u svoje reči i nehotice brzo i sažaljivo pogledala Galijota, kome su takav pogled uputili mnogi prisutni. – Ako Melčor pobedi Pedra, smatraće se da je presuda izvršena.

– Osveta pripada Karmonama – izjavio je Grof – a Paskval nije tu da se zakune.

Ana Himenes je zamišljeno klimnula glavom.

– Ne možemo sve da čučimo ovde i čekamo da se vrati. Sazovi veće staraca – kazala je – neka dođu svi Karmone.

Istog tog popodneva, matrijarh je zastupala interese familije Vega na hitno sazvanom veću. Prisustvovali su poglavari familija, Karmone, mnogi iz sokaka i neke od Ciganki iz drugih mesta. Ostale su se izgubile u Trijani a većina je ostala s Anom i Milagros, oplakujući Luisin leš, o kome se do tog trenutka brinuo fra Hoakin, smešten u dvorište jednog korala.

Dvorište je bilo duguljasto i prostiralo se između dva reda prizemnih kućica, i iz njega se ubrzo začulo neprestano naricanje Ciganki, uz izraze bola, neke umerene, a većinom preterane. Pomešana sa ženama, iscrpljena zbog dugog hoda po mukama pretrpljenog otkako joj je Pedro ukrao ćerku u Madridu, Milagros je sela na kamenu klupu priljubljenu uza zid jedne kuće, i tu potražila utočište u ćerki koja joj je upravo vraćena, ljuljuškajući je, pogleda izgubljenog na njenom licu. Osetivši kako joj se Marija uspavljuje u naručju, opuštena, spokojna, sigurna, zaboravila je sve nedaće. Nije želela da misli ni na šta više dok između dugačkih ženskih sukanja nije prepoznala kožne sandale i mantiju fra Hoakina, koji je stao pored nje. Podigla je lice.

– Hvala – šapnula je.

On je hteo nešto da kaže, ali Ciganka se opet zagledala u umilne crte lica svoje devojčice.

Uprkos tuzi zbog Luisine smrti, Ana Vega se nije prepustila žalosnom raspoloženju koje je vladalo u dvorištu. Fra Hoakin joj je ispričao o vezi njenog oca i crkinje, ali nije mu poverovala dok nije opazila da ih zaista spajaju čvrste spone. Našla je Karidad, samu, svega nekoliko koraka od Melčora.

– Ne želim da ga Pedro ubije – rekla je stavši pored nje.

– Ni ja – odgovorila je crkinja.

Obe su pogledale Melčora, uspravnog u jednom uglu, nepomičnog, u iščekivanju.

– Ali ubiće ga – kazala je Ana.

Karidad je ćutala.

– Svesna si toga, zar ne?

– Šta biraš, njegov život ili muškost? – upitala je Karidad.

– Ako izgubi život – odvrtila je Ana – ničemu neće služiti njegova muškost ni meni... ni tebi.

Ciganka je očekivala da Karidad reaguje na to priznanje njihove veze, ali nije. I dalje je gledala Melčora kao omađijana.

– Znaš da to nije tačno – odvrtila je. – Gledala sam ga kako drhti kad je Milagros objašnjavala kako ju je muž navodio na blud. Uplašila sam se da će prsnuti. Od onda više nije isti. Živi da bi je osvetio...

– Osveta! – prekinula ju je Ana. – Pet godina provela sam u zatvoru, pateći, da bih pobjegla u moj kraj, s mojima, i da bih se vratila. Znam da je teško to što se dogodilo Milagrosi, ali nije prošao ni dan otkako sam za oboje mislila da su mrtvi... za sve troje – ispravila se. – Sad imamo šansu da otpočnemo...

– Šta? – prekinula ju je Karidad, ovog puta se okrenuvši prema njoj. – Pet godina u zatvoru? Šta je to? Celog života sam bila robinja, a i kad sam stekla slobodu, nastavila sam da robujem ovde, u Trijani, i u Madridu. Znaš šta, Ana Vega? Miliji mi je jedan trenutak života uz ovakvog Melčora... Pogledaj ga! To sam naučila od njega, od vas! I sviđa mi se. Miliji mi je ovaj trenutak, ova sekunda ciganskog osećaja nego da provedem ostatak svojih dana s nezadovoljnim čovekom.

Ana nije našla reči kojima bi joj odgovorila. Primetila je da se prilika njenog neustrašivog oca rasplinjava dok njoj suze naviru na oči, i otišla je. Htela je da potraži Milagros, ali videla je da je posvećena devojčici i da fratar obilazi oko nje, no ostale žene iz familije Vega prišle su joj čim su videle da se pomešala sa svetom. Otišle su s njom do Luise, gde su se okupljale nove Ciganke koje su i dalje pristizale u sokak iz raznih mesta oko Sevilje. Poznavala je neke, iz Malage, iz Saragose; druge su bile rođake ili drugarice, kako su se i predstavile. Pokušala je da im se osmehne, svesna da su došle da joj pruže podršku. Mnoge su se verovatno i posvađale sa svojim muškarcima zbog toga. Rizikovale su da budu uhapšene putujući u Trijanu bez putne isprave, i učinile su to zbog nje. Ciganke! Pogledala je Luisin leš, slab, zgrčen. Ipak, kako je velika bila! „Nikad neće moći da nam oduzmu ponos“, kazala im je u Kući milosrđa da ih obodri. „To je tvoja lepota“, polaskala joj je zatim. I iste te večeri, kršeći obećanje, otišla je da vidi kako se Salvador vraća iz polja. Zgrčio joj se želudac kad se toga setila. Onda su ga poslali u brodogradilišta, možda zbog njene upornosti, ali Salvador je, kao i ostali dečaci, napustio Kuću milosrđa uspravno, gordo.

– Da li se osećaš loše? – Pitanje je postavila jedna Vega.

– Ne... Ne. Moram... moram nešto da uradim.

Sve ih je ostavila i otrčala do Milagros.

„Ubijte ga, oče. Pogubite ga. Učinite to zbog Milagros, zbog svih nas.“

U Karidadinim ušima su još odjekivale ohrabrujuće reči koje je Ana izgovorila Melčoru pre svega nekoliko trenutaka. U tom času svi su napustili dvorište i izašli u sokak. Njoj nije bilo potrebno da mu išta govori. Imala je osećaj da je Ana došla da je istisne kad se vratila u ugao u kome je stajao Melčor da ga zamoli za oprostaj, i plakala grdeći sebe, bodreći ga najubedljivije što je mogla pre nego što se obisnula o njega. Ipak, dok su bili zagrljeni, Ciganin se okrenuo ka Karidadi, nasmešio joj se, i zbog tog osmeha ona je znala da je i dalje njegova garavušica.

Karidad je dopustila da Ana ide s Melčorom. Ona je hodala iza, s Martinom, koji se pojavio u sokaku jašući novog konja, „Onaj drugi nije izdržao“, priznao je mladić, s jednom starom Cigankom iz porodice Eredija, iz Viljafranke, na leđima ata. To je bilo malo pre nego što je Ana Himenes došla u dvorište da im saopšti da je veće donelo odluku: s borbom će se sve završiti. Neće više biti osveta a Milagros i njena ćerka će biti slobodne. Garsije su prihvatili, Karmone, i bez Paskvala, takođe. Nije im rekla da nije bilo teško dobiti to obećanje pošto se niko nije kladio na Melčora. „Način kao i svaki drugi da se izvrši presuda“, čula je matrijarh kako govori jedan Karmona pre nego što su ostali zadovoljno prihvatili.

Pričalo se da Garsije traže Pedra u Sevilji. Karidad se molila Gospi od Milosrđa, Kandelariji, i na tom mestu je od duvana koji joj je dao Martin bacila nekoliko liščica na zemlju moleći oriše da je Pedro upao pijan u Gvadalkivir, da su ga pozornici uhapsili, ili da ga je ubo nožem neki muž rogonja. Ali ništa od toga se nije dogodilo, i shvatila je da je došao kad je žamor u sokaku postao glasniji.

Melčor nije pustio da ga dugo čekaju, a ni Ana. Milagros nije htela da pođe.

– Da, kćeri, da. Umreće za svoje, kao dobar Ciganin, kao pravi Vega – usprotivila se majka, terajući ćerku da ustane i pođe s njima.

– Ne brinite, oče, Luisa neće pobeći – izbrbljala je jedna Ciganka opazivši sumnju na fra Hoakinovom licu kad je video da svi ostavljaju dvorište, lež i bdenje.

Nekoliko žena se nasmejalo, ali to nije razbilo napetost, pogotovo kad se, pre nego što je smeh utihnuo, jače od svakog drugog zvuka začuo niz škljocaja mehanizma Melčorovog noža koji se rasklapao. Karidad je duboko udahnula.

Ciganin nije ni sačekao da im ljudi naprave mesta. Crnkinja je videla kako s nožem u ruci ide sokakom u pravcu korala Garsija. Muškarci i žene su se sklanjali da prođe.

– Gde si, kurvin sine?!

Karidad je shvatila da Melčor ne zna kako Pedro izgleda. Verovatno mu nije video lice one noći kad je uskočio u jamu, pomislila je, pošto ga ni ona nije videla. A kad su živeli u Trijani, što bi Melčor zapazio nekog momka iz familije Garsija. „Tamo“, došla je u iskušenje da mu ona pokaže.

Nije trebalo: Pedro Garsija se odvojio od svojih i pošao ka Melčoru. Cigani su ih okružili. Mnogi su još govorili, ali začutili su pred dvojicom ljudi koji su iskušavali jedan drugog s nožem u ispruženoj ruci: jedan samo u košulji, mlad, visok, snažan, spretan; drugi... star, mršav i iscrpljen, ispijenog lica i još odeven u crveni kaputić sa zlatnim paspulima. Mnogi su se zapitali zašto ga ne skine. Kao da mu je smetao da se slobodno kreće.

Karidad je znala da nije u pitanju kaputić. Pekla ga je rana iz dvoboja s Debelim, i po pokretima se videlo da ga boli. Ona ga je negovala nežno, u Torehonu, u Barankosu; on je odgovarao na njenu pažnju terajući inat, ali naposljetku su se smejali. Skrenula je pogled ka Ani i Milagrosi, obe u prvom redu, jedna skupljena, kao da će se svakog časa srušiti na zemlju videvši koliko su protivnici neravnopravni; druga je plakala, stežući devojčicino lice uz vrat, sprečavajući je da vidi prizor što se odvijao pred njima.

Pedro i Melčor su i dalje kružili jedan oko drugog, izazivajući se pogledima. Karidad je osetila ponos zbog tog čoveka, njenog čoveka, spremnog da umre za svoje. Jeza zbog tog ponosa sišla joj je niz leđa. Kao što joj se dogodilo po dolasku u Sokak San Migela, kad su ih uhvatili, osetila je u sebi snagu kojom je zračio Melčor, tu energiju što ju je privukla još prvi put kad ga je ugledala.

– Bori se, Ciganine! – uzviknula je. – Đavo nas čeka!

Kao da su ostali koji su prisustvovali borbi čekali taj prvi uzvik, ceo sokak je eksplodirao od bodrenja ili psovki.

Pedro je napao, na podsticaj ljudi. Melčor je izbegao napad. Ponovo su se iskušali.

– Glupače, hvalisavče – izvalio je Garsija.

Glupače, hvalisavče... Reči Pedra Garsije su opet blesnule u Milagrosinoj glavi a pred očima joj je ponovo iskrslo baba Marijino lice. Pedro je to priznao u Madridu, ali ona, pijana, nije se setila. „Glupaci, hvalisavci“, to je kazao one noći. Pedro je ubio staru vidarku! Osetila je slabost, ali srećom neko joj je

istrgao iz ruku malecku pre nego što je pala na tle.

– Pazi, Melčore! – upozorila ga je Karidad kad je Pedro Garsija poleteo na njega koristeći to što je skrenuo pažnju na unuku.

Galijot je izbegao napad još jednom.

– S tobom se završavaju Vege – procedio je kroz zube Garsija – imaš samo žensko potomstvo.

Melčor nije odgovorio.

– Sve su one kurve i drolje – čuli su najbliži da je kazao Pedro.

Melčor je progutao bes, Karidad je to opazila, i videla je kako doziva protivnika slobodnom rukom. „Dođi“, govorio mu je njome. Pedro je prihvatio izazov. Ljudi su zažagorili kad je Garsijin nož zasekao Galijotovu podlakticu. Za samo tren krv je obojila Melčorov rukav u tamno, a on je odgovorio na ranjavanje s dva neuspešna nasrtaja. Pedro se smeškao. Opet je napao. Još jedan ubod, ovog puta u visini ručnog zglavka kojim je Melčor pokušavao da se zaštiti. Tišina se spustila na prisutne, kao da predviđaju kakav će biti rasplet. Melčor je nasrnuo, nespretno. Pedrov nož mu je dokačio vrat, blizu potiljka.

Karidad je pogledala Anu, koja je pala na kolena, teško držeći podignutu glavu, ruku isprepletenih između nogu. Iza nje se krila Milagros. Okrenula se tačno na vreme da oseti, gotovo na sopstvenom mesu, ubod koji je Melčor dobio u bok. Videla je kako sečivo noža probada Ciganina kao da ranjava nju. Dalje od oružja, videla je kako se osmehuju Rejes, i njen muž, i Garsije i Karmone. Melčor je vukao nogu, dahtao... i obilno krvario. Karidad je shvatila da će njen čovek umreti. Pedro se poigravao sa suparnikom, odlažući njegovu smrt, ponižavao ga vešto izbegavajući, uz grohotan smeh, njegove slabašne napade. Đavole, pomislila je Karidad, kako se silazi u pakao? Okrenula se ka Martinu, koji je mirno stajao pored nje, i pokušala da uhvati dršku noža koja je virila iz pojasa mladog Ciganina.

– Ne – sprečio ju je.

Natezali su se.

– Ubiće ga – zacvilela je Karidad.

Martin nije popuštao. Karidad je napokon odustala i spremala se da goloruka pritekne u pomoć Melčoru, kad ju je Martin dograbio. Ponovo su se natezali, i on ju je zagrlio najsnažnije što je mogao.

– Ubiće ga – jeknula je.

– Ne – šapnuo joj je Martin u uvo. Karidad je htela da ga pogleda u lice, ali

mladić nije popuštao pritisak i nastavio je: – On se ne bori tako. Znam. Naučio me je da rukujem nožem, Karidad; poznajem ga. On pušta da ga ovaj drugi bocka!

Prošla je sekunda. Prestala je da drhti.

Ciganin je pustio Karidad, i ona je okrenula pogled ka megdanu u času kad je Pedro, likujući, siguran u sebe, pogledao babu i dedu kao da želi da im pruži kraj svog neprijatelja, odlučan da zada poslednji udarac. Trijanka je kasno shvatila i pokušala je da reaguje videvši da njen unuk napada Galijota nehajno, vođen taštinom. Opomena joj je zastala u grlu kad je Melčor izbegao ubod koji je išao u sredinu njegovog srca, i sa snagom rođenom iz besa, mržnje pa i iz sopstvenog bola, zario nož do drške u vrat Pedra Garsije, koji je smesta zastao, s iznenađenim grčem na licu, pre nego što je Melčor srdito zakopkao unutra, i naposletku izvukao nož uz mlaz krvi.

U mrtvoj tišini, Ciganin je pljunuo na telo na zemlji iz kog je i dalje šikljala krv. Hteo je da skrene pogled ka Garsijama, ali nije mogao. Pokušao je da se uspravi. Nije mogao ni to. Samo je uspeo da upre pogled u Karidad pre nego što se stropoštao a ona mu potrčala u pomoć.

Prošla su dva dana od borbe. Melčor se probudio usred noći i prilagodio vid slabom svetlu sveća u praznom stanu u sokaku gde su se smestili; nekoliko trenutaka je posmatrao Anu i Milagros, pored madraca.

Zatim je zatražio da ga odvedu u Barankos.

– Ne želim da umrem blizu Garsija – jedva je promrmljao.

– Nećete umreti, deda.

Karmen, ciganska vidarka koja je došla iz Osune na Anin poziv, okrenula se ka njoj i slegla ramenima.

– Šta mora da bude, biće – izjavila je – ovde, u Barankosu... ili na putu za Barankos – pretekla je pitanje koje bi sigurno usledilo.

Melčor kao da je to čuo.

– Ne treba da ostanete u Trijani – uspeo je da kaže. – Nikad ne verujte Garsijama.

Nekoliko Ciganki prisutnih u prostoriji klimnulo je glavom dok se čulo Melčorovo teško disanje.

– A gde je garavuša? – upitao je.

– Igra – odgovorila je Milagros.

Odgovor kao da nije iznenadio Melčora, i on je zastenjao razvlačeći usta u osmeh.

Karidad je preko dana bdela pored Melčora. Postupala je po uputstvima vidarke, s Anom i Milagros menjala zavoje i meleme, i zamenjivala vlažne krpe na njegovom čelu da bi groznica spala. Pevušila je kao da Melčor može da je čuje. Jedna Ciganka je pokušala da joj to zabrani kriveći lice u nezadovoljnu grimasu kad je čula crnačke pesme, ali Ana ju je presekla zapovednim pokretom ruke i Karidad je nastavila da peva. Kad padne noć, iskradala se i trčala u zasad pomorandži, u kome je upoznala Ciganina. Tamo je, isprva bojažljivo, a zatim razuzdano, kao drhtava senka među senkama, udarajući štapovima u rukama, pevala i igrala Elegvi, bogu koji raspolaže ljudskim životima. Nije uspevala da ga umilostivi, ali vrhovni bog nije ni odlučivao da pozove sebi njenog čoveka.

Melčor ju je načinio ženom; naučio ju je da voli, da bude slobodna. Možda je to lekcija koja joj je nedostajala? Da spozna pravi bol gubeći voljenog čoveka? Bila je samo mala devojčica kad su je odvojili od majke i braće i sestara; bol se tada pomešao s detinjim nerazumevanjem i ublažio kad je pažnja skrenuta novim događajima. Godinama kasnije don Hose je prodao njenog prvog sina i naposljetku je odvojio od drugog, Marsela; Karidad je bila robinja a robovi nisu patili, nisu ni mislili, samo su radili. Tada, bol je naišao na neprobojnu koru kojom su robovi prekrivali osećanja da bi mogli da nastave da žive: tako su stajale stvari, njeni sinovi joj nisu pripadali. Ali sad... Melčor je razbio u paramparčad tu koru, i ona je poznavala, i znala, i osećala; bila je slobodna i volela je... I nije želela da pati!

– Ne puštajte je da ide sama u polja – zatražio je Melčor.

– Ne brinite, oče, Martin pazi na nju.

Ciganin je osetio zadovoljstvo, klimnuo glavom i zažmurio.

– Mislim da nije mudro da nosite Melčora u Barankos.

Te reči, upućene majci i ćerci, izgovorio je fra Hoakin. Po završetku borbe, sveštenik ih je neprimetno pratio, kao da je deo porodice, dok se nije pomešao s ostalim Vegama koje nisu imale kuda da idu i s nekim Cigankama što su odlagale povratak pred raspletom koji su smatrale neminovnim. Mnogi su tumarali po kući. Mučna situacija u kojoj se nalazio Melčor, na granici između života i smrti, Luisina i Pedrova sahrana; plač i jadicovke na pogrebu; napetost zbog onoga što bi mogli da učine Garsije uprkos obećanjima... Niko nije obraćao pažnju na fra Hoakina.

– Mudrost nikad nije bila jedna od vrlina moga oca, zar ne mislite tako, fra Hoakine?

– Ali sada... u njegovom stanju, ti si ta koja mora da odluči.

– Dok ostane dašak života u njemu, odlučivaće on, oče.

– To nije dobro – navaljivao je fratar; reči su bile upućene majci, a pogled je, ipak, počivao na ćerci. – Trebalo bi da nađete nekog dobrog hirurga koji...

– Hirurzi mnogo koštaju – prekinula ga je Ana.

– Ja bih mogao...

– Kako biste nabavili taj novac? – umešala se Milagros.

– Od kipa Prečiste Device. Prodao bih ga. Ako je i ranije bila vredna, sad je mnogo više. Izgleda da su skakavci skočili u reku kad se pojavila.

– Hvala, fra Hoakine, ali ne – odbila je Ana ponudu.

Milagros je odmerila majku pogledom. „Ne“, odmahнула je Ana glavom. „Ako dozvoliš fratra da se opet žrtvuje, više nećeš moći da ga odbiješ“, htela je da joj objasni.

– Ali... – počeo je fra Hoakin.

– Uz sve poštovanje, mislim da bi se moj otac osećao poniženo kad bi znao da mu je Devica pomogla novcem – izvinila se Ana, misleći da i nije mnogo pogrešila.

– Jeste li sigurni, majko? – upitala je Milagros pošto ih je pokunjeni fratar ostavio.

Ana ju je zagrlila, i obe su se zagledale u Ciganina, na ležaju, s krpama i zavojima ovde i onde; najgori, zabrinjavajući po rečima vidarke, bio je ubod u bok, blizu mesta gde ga je ranio Debeli. Ana je stegnula Milagrosino rame pre nego što je odgovorila:

– Jesi li ti sigurna, kćeri?

– Šta hoćete da kažete?

Majčin pogled je bio dovoljno jasan.

– Fra Hoakin se veoma lepo poneo prema meni – kazala je Milagros. – Spasao mi je život i posle...

– To nije dovoljno. To znaš.

Znala je. Naježila se.

– U Madridu – prošaputala je – kad me je spasao, pomislila sam... ne znam. Onda, na putu za Barankos... ne možete da zamislite kako je brinuo o meni, pazio me, trudio se da nabavi novac, hranu, da obezbedi gde da spavamo. Imala sam samo njega i pomislila sam... osetila sam... Ali zatim sam našla dedu, i Kačitu, i vas, i povratila moju devoјčicu. – Milagros je uzdahnula. – To je... to je kao da se ljubav koju sam mislila da osećam prema njemu prelila na ostale. Danas gledam fra Hoakina drugačijim očima.

– Moraćeš to da mu kažeš.

Milagros je odmahнула glavom s nezadovoljnim izrazom lica.

– Ne mogu. Ne želim da ga povredim. Napustio je sve zbog mene.

Ana Vega je značajno mahnula rukom jednoј od Ciganki Vega, koja je istog trena zauzela mesto pored slamarice, i nežno gurnula ćerku u pravcu izlaza iz kuće. Večernja vrućina bila je teška i vlažna. Čutke su šetale dvorištem koralu,

dok nisu odlučile da sednu na dve dotrajale stolice.

– Fratar će razumeti – kazala je Ana.

– A ako nije tako?

– Kćeri, već si napravila jednu grešku u životu. Ne rizikuj da napraviš i drugu.

Milagros se poigrala vrpcom na ručnom zglavku. Na sebi je imala jednostavnu crvenu suknju i belu košulju, za koje je zamenila crnu odeću donetu iz Madrida. Dobila je i nekoliko šarenih vrpca.

– Veoma važnu grešku – priznala je najzad. – Tada nisam slušala vaše opomene. Trebalo je da...

– Verovatno sam ja kriva, kćeri – prekinula ju je majka. – Nisam umela da te ubedim.

Ana je potapšala Milagros po ruci. Ona ju je uhvatila.

– Znete šta? – zadržao joj je glas. – Sve se menja kad žena postane majka. Volela bih da jednog dana moja ćerka bude tako ponosna na mene kao što sam ja danas na vas. Cela Andaluzija je došla da vam pomogne! Ne. Nije bila vaša krivica. Kad se ima ćerka, sve se vidi drugačije nego s petnaest godina. Danas razumem: na prvom mestu su tvoji, porodica, oni koji te neće izneveriti; ništa i niko više ne može da postoji. Nadam se da ću moći da naučim Mariju tome. Žao mi je, majko.

„Oni koji te neće izneveriti“, odjeknulo je u ušima Ane Vege dok je skretala oči pune suza prema kući u kojoj je ležao njen otac. „Snažan je Galijot; sav je žilav“, bila je pokušala da je ohrabri vidarka kad se Melčor trudio da ispsuje ruke svih tih žena koje su ga opsedale. „Ne predaj se, Ciganine“, čulo se kako izgovara Karidad kad je cvokotao, u groznici. Setila se gotovo nadljudskog Melčorovog napora pošto je saznao da je Pedro ubio baba Mariju, kao da je hteo da ustane s madraca i potrči da ga opet ubije. Snebivale su se da li da mu to kažu pošto im je Milagros ispričala. „A šta ako umre ne znajući da je osvetio i baba Mariju?“, presekla je pitanje Karidad. Milagros mu je kazala. Tvoji, porodica, oni koji te neće izdati... Ana je zagrlila ćerku.

– Borite se, oče, borite se! – šapnula je.

Sunce je sutradan bilo visoko na nebu kad je Martin ušao u kuću tražeći žene.

– Sve sam pripremio – obavestio ih je.

Karidad nije pošla napolje, bila je zauzeta hraneći Melčora hladnom čorbom. Ana je opazila da fra Hoakin čulji uši.

– Idi da proveriš – kazala je Milagrosi.

Fratar je odmah krenuo za njom do sokaka, gde je naišla na rasklimatane drvene dvokolice, bez sedišta i bočnih stranica, i jedno staro i bedno magare upregnuto u rudu.

Milagros je pregledala slamu na kojoj će putovati Melčor.

– Povratak u Barankos – istakao je fra Hoakin.

Martin je odmerio fratra od glave do pete pre nego što ga je ostavio nasamo s Milagros, koja je i dalje premeštala slamu, kao da nešto traži.

– Da – izjavila je ne odustajući od preturanja slame. – Deda tako želi.

Ćutanje između njih je potrajalo.

Najzad, Ciganka se okrenula.

– Šta vidiš na mom dlanu? – iznenadio ju je fra Hoakin pružajući joj šaku.

Nije je dodirnula.

– Gatanje... Vi znate da su sve to koještarije. – Glas joj je zagrebao grlo, nije želela da plače.

– Zavisi od toga šta želi da vidi Ciganka koja gata – nije odustajao fra Hoakin, bliže pružajući joj šaku i nagovarajući je da je uzme među svoje.

Milagros je htela da spusti glavu, da sakrije pogled. Nije to učinila u uspomenu na detinjstvo u Trijani, na njegovu pomoć u Madridu, i na putu za Barankos, zato što ju je spasao da ne bude ubijena, i zbog nežnosti i ljubavi koje je pokazao kasnije. Ipak, nije ništa rekla.

Fra Hoakin je povukao ruku jer je Melčorov izlazak izazvao komešanje; hodao je veoma polako, s jedne strane ga je pridržavao Martin a s druge Karidad; Ana s devojčicom i ostali išli su iza. Sve to, međutim, nije bilo dovoljno da Milagros skrene pažnju s fratrovog lica: suze su mu tekle niz obraze.

– Ne plačite, molim vas – zamolila je Ciganka.

Stojeći nepomično tu, smetali su Melčoru da uđe u kola.

– Dobar ste vi čovek, oče – oglasio se Ciganin jedva čujnim glasom došavši do njih. – Ne tražite više – posavetovao mu je. – Nastavite sa svojim Bogom i svecima. Mi Cigani... vidite, dolazimo i odlazimo.

Fra Hoakin je upitno pogledao Milagros.

– Ne ostavljaj me opet – zamolio je videvši da ona ćuti.

– Žao mi je – izvinila se.

Fratar nije imao vremena da odgovori pošto se opet umešao Melčor, koga su pokušavali da podignu i nameste na slamu, u kolima.

– A da, oče! – Melčor ga je pozvao kao da namerava da mu se poveri.

Sveštenik ga je pogledao. Nije želeo da se odvoji od Milagros, ali Ciganinove staklaste i prodorne oči su ga ubedile da mu priđe.

– Ne dozvolite da vas nasankaju s duvanom u prahu – došapnuo mu je Ciganin tobože ozbiljno. – Ako vidite da je crven, ne sumnjajte, pomešan je s crvenim okerom, sigurno.

„U Barankosu će ozdraviti.“ Želele su da veruju u to. Ponavljale su to jedne drugima tokom dugog i napornog puta po planinama, pokušavajući da se obodre dok su hodale iza kola gde je Melčor ležao na slami. Martin je vodio magarca koga je, zajedno s kolima, zamenio za svog konja u Trijani.

Kad su stigli do podnožja brda, Karidad je digla pogled prema kući koja je dodirivala nebo, njihovoj kući. Popeli su se i stali na vrhu. Martin je pomogao Melčoru da siđe s dvokolica. Ana i Karidad su htele da mu pomognu, ali on ih je odbio i pokušao da sakrije koliko ga boli.

Dan je bio svetao; na letnjem suncu su se ocrtavali obrisi polja, reka i planina i isticale njihove žive boje. Tišina je obavijala okolinu. Melčor je zašepao prema ivici provalije, koja se otvarala ka beskraju. Milagros je dala devojčicu Martinu i spremila se da pođe za dedom, ali Karidad ju je zaustavila pružajući raširenu šaku, gledajući svog čoveka, koji se oslanjao na veliku stenu, svedoka snova i nada koje su oboje delili.

– Pevaj, Ciganine – promrmljala je pomalo promuklim glasom.

Prošlo je nekoliko sekundi.

Počeo je šapatom koji je postajao sve jači dok se nije pretvorio u dug i dubok jauk i odbio o samo nebo. Jeza je sišla niz Karidadina leđa; zadrhtala je celim telom a koža joj se naježila. Milagros se obisnula o majku, da ne bi pala. Nijedna od njih nije zapevala, sve tri je spojila čarolija prepuklog glasa koji se stapao s vetrom da bi poleteo u susret slobodi.

– Pevajte, deda – šapnula je Milagros. – Pevajte dok ne osetite u ustima ukus krvi.

Piščeva beleška

A lirí ye crayí, nicobó a lirí es calés.

[Kraljev zakon je uništio ciganski zakon.]

El Crallis ha nicobado la lirí de los calés.

[Karlos je uništio ciganski zakon.]

Godine 1763, četrnaest godina nakon velike racije i pošto je markiz od Ensenade pao u nemilost, kralj Karlos III je pomilovao Cigane zbog zločina što su se rodili kao Cigani. U raznim vojnim brodogradilištima ostalo ih je zatvoreno oko sto pedeset, i oslobođeni su tek posle više godina. U Kraljevskoj kući milosrđa u Saragosi ostalo je samo nekoliko starih Ciganki bez porodice. One koje nisu pobegle, više od dvesta pedeset njih, domogle su se slobode iskorišćavajući duge samrtne muke kralja Fernanda VI, čime je ta ustanova rešila problem Cigana i mogla da se posveti tome da opet bude ono što je nekad bila.

Dvadeset godina kasnije, 1783, sam Karlos III je doneo ukaz kojim se htelo postići da se Cigani izjednače s ostalima. U njemu je ponavljano da se pojam „Ciganin“ stavlja van zakona: „oni koji sebe nazivaju Ciganima to nisu ni po poreklu ni po prirodi“, izričito zabranjujući njegovu upotrebu, kao što je već naređeno u prethodnim odlukama, premda sa slabim uspehom. Ali osim tog ponavljanja, kralj je odredio da Cigani ne potiču od „iskvarene rase“, čime su im dodeljena gotovo ista prava kao ostatku stanovništva. Mada im je i dalje bilo zabranjeno da nose svoju odeću i govore svojim jezikom, dozvoljeno im je da odaberu one poslove ili zanimanja koji im odgovaraju – s ponekim izuzetkom, kao gostioničar na nenaseljenom mestu – ukinuta im je zabrana kretanja po kraljevstvu, osim u prestonici i u mestima gde su se nalazile kraljevske rezidencije, ali oni su, uprkos svemu, i dalje živeli tamo, što se postarao da obelodani ministar Kampomanes, jadajući se što su propali pokušaji da budu prognani iz Madrida.

Duh prosvetiteljstva, koji je inspirisao kraljevski ukaz iz 1783. godine, imao je na raspolaganju izveštaje raznih sudijskih veća od kojih su neki ukazivali na neprestanu diskriminaciju, zlostavljanje i nepravedno ophođenje građana prema Ciganima, prvenstveno predstavnika zakona i sveštenika, zbog romskog načina života i toga što su živeli izdvojeni iz društva.

Podsetimo se samo pasusa kojim Servantes započinje svoju novelu *Cigančica*:

*Čini se da Cigani i Ciganke dolaze na svet samo zato da bi bili lopovi: rađaju se od roditelja lopova, rastu s lopovima, uče za lopove, najzad postaju spretni i savršeni lopovi na svaki način, a želja za krađom i krađa su za njih jedno isto, ono što se gasi tek smrću.**

Po onome što je pisalo u izveštajima sudova, Cigani su radije živeli usamljeni i izolovani nego pored onih koji su ih ugnjetavali.

Pa i kad se to ima u vidu, istina je da je cigansko društvo etnocentrično. U toj zajednici ne postoji pisano predanje, ali mnogi autori pominju isti niz vrednosti koje odlikuju njihov život; ponos rase i određena načela po kojima se upravlja njihov život; „*Li e curar, andiar sun timuñó angelo ta rumejí*“ (sloboda delanja, prema sopstvenoj želji i koristi); „Ništa je ničije a sve je svačije“, što su stavovi teško pomirljivi s uobičajenim društvenim pravilima.

Na osnovu toga mogu se shvatiti obe tvrdnje u zaglavlju ove beleške. Čini se da je pravno izjednačenje paja i Cigana koje uspostavlja ukaz kralja Karlosa III izneverilo ove druge. „Karlos je uništio ciganski zakon.“ Da li je reč o neprestanom stavljanju sebe u položaj žrtve? O buntovništvu, možda? Neka to ostane stručnjacima.

Proučavaoci ovog naroda neprestano ističu sposobnost prilagođavanja Cigana različitim okruženjima, a ne izjednačavanja s drugima. U Sevilji, uključujući tu i Trijanu, u XVIII veku je postojalo gotovo pedeset pokajničkih bratstava, među njima i Bratstvo crne braće, premda se taj naziv, koji je verovatno koristio običan svet, ne pojavljuje u njihovim knjigama sve do osamdesetih godina istog tog stoleća, dakle posle datuma kada se završava ovaj roman. Bratstvo Cigana, danas veoma uvaženo, nastalo je tek posle velike racije, i prvi put je izašlo na ulice na Veliku sedmicu 1757. godine. Negde u isto vreme misionari su naglasili veliku pobožnost i pokajanje Cigana iz Trijane na održanim opštim ispovestima.

Deluje iznenađujuće što u Španiji inkvizicije, misija i verskog žara, Cigani, stalno optuživani da su bezbožnici, nepobožni i nepristojni, nisu pretrpeli progon inkvizicije. Ni Sveti oficijum* ni Crkva kao da im nisu pridavali nikakav značaj. Za razliku od drugih zajednica, isto tako progonjenih vekovima, Cigani su bili kadri da se odupru i izbegnu teškoće, gotovo poigravajući se, rugajući se vlastima i njihovim večitim naporima da ih suzbiju.

A ta zajednica je, s druge strane, kao nijedna druga dala svoj doprinos ostavljajući u nasleđe umetnost, flamenko, koji je Unesko danas proglasio svetskom nematerijalnom baštinom. Niti sam ja taj niti je ovo mesto za dublje upuštanje u to da li je ciganski narod u Evropu doneo ili nije sa sobom vlastitu muziku, cigansku, ili ona potiče iz mađarskih ravnic; u svakom slučaju Cigani su postali virtuozi u njenom izvođenju, kao što će se dogoditi u Španiji s muzikom koju u XVIII veku, periodu u kome se odvija radnja ovog romana, stručnjaci ocenjuju kao „preflamenko“. Od nje će nastati pesma koja će od kraja XIX veka, s više muzičkih formi i određenom strukturom, postati poznata kao

flamenko.

Kao da se stručnjaci takođe slažu da su te pesme verovatno bile rezultat spoja koji su napravili Cigani, spoja njihove vlastite muzike s tradicionalnom španskom, muzikom Moriska i crnaca, bili oni robovi ili oslobođenici, takozvanom muzikom *de ida y vuelta*.*

Tri progonjena i podjarmljena naroda, jedni porobljeni, drugi iskorišćavani i prognani, svi prezreni: Morisci, crnci i Cigani. Kakva su osećanja mogla da se rode iz stapanja njihovih muzika, pesama i igara? Samo ona koja dostižu vrhunac kad se u ustima oseti ukus krvi.

Trijana se u nadmetanju s ostalim mestima u Andaluziji smatra kolevkom flamenka. Sokak San Migela, gde su bile načičkane kovačnice ciganskih porodica, nestao je početkom XIX veka.

Možda je konvencionalno priznata andaluzijska pesma rođena u osvit XX veka, ali to ne sme da oduzme dubinu i gorčinu, „honduru“,* ciganskim pesmama iz XVIII veka. Bakalaureat* Bundžija, svedok života u Trijani polovinom tog veka, piše ovako:

Unuka Baltasara Montesa, najstarijeg Ciganina u Trijani, ide po kućama seviljskih uglednika obasuta poklonima i pažnjom, da izvodi svoje plesove a dvojica muškaraca je prate na gitari i tamburinu. Još jedan joj peva dok igra i ta pesma otpočinje dugim jaukom, a nazvana je tužbalica s galije, pošto ju je pevao jedan osuđeni Ciganin kad je veslao i s njegove je prešla na druge klupe a s njih na druge galije.

Čitaočevoj mašti, njegovoj osetljivosti, treba ostaviti sliku tog Ciganina koji je, sa slobodom kao najvećim blagom, pevao da bi izrazio tugu što živi vezan lancima za vesla galije s koje je malo zatočenika odlazilo živo; taj dugačak jauk je, po rečima autora, njegovog savremenika, potom bio ponavljan u salonima plemića i velikaša.

Takođe nam isti taj Bakalaureat Bundžija priča kako se jednom Ciganinu koji je radio u fabrici duvana u čmaru pocepao omotač od svinjskog creva – umetak – u kome je čuvao duvan u prahu koji je hteo da ukrade. Krijumčarenje duvana, proizvoda na koji je postojao monopol kraljevske blagajne ili zabrana slobodne prodaje, predstavljalo je u to vreme – a i kasnije – jednu od najunosnijih delatnosti, a portugalsko selo Barankos bilo je jedno od glavnih jezgara kontrabande. Izučavanja su jednodušna kad u te rabote uključuju sveštenike.

S druge strane, XVIII vek je predstavljao važnu promenu za grad Madrid. Dolazak nove dinastije Burbona doneo je na dvor nove ukuse i običaje.

Prosvetiteljstvo je podstaklo osnivanje kraljevskih akademija, privrednih društava, državnih fabrika i radionica i niz urbanističkih poboljšanja koja su dostigla vrhunac za vreme vladavine Karlosa III, za koga se smatralo da je najbolji gradonačelnik po zamahu i reformama koje je sproveo u prestonici.

Jedno od tih postignuća delo je Filipa V, koji je prvobitni Pozorišni koral Pačeka pretvorio u amfiteatar *Princ*, a on je postao Španski nacionalni teatar nakon obnavljanja amfiteatra posle dva velika požara; nalazi se na bučnom i uvek punom Trgu Svete Ane, na zemljištu gde se nekad nalazio Samostan bosonogih karmelićanki.

Dok je u Sevilji pozorište bilo zabranjeno, u Madridu su dramski komadi izvođeni svakodnevno, u pozorištima *Princ* i *Krst*. Mnogi stručnjaci tvrde da su ljudi dolazili tamo ne zbog dramskih dela nego zbog sainetea i tonadilja, koji su zamenili klasične barokne entremese kao nezavisne i kratke predstave između činova glavnog dela.

Scenska tonadilja je postala nezavisna od sainetea tokom XVIII veka, kada je dostigla najveći razvoj, dok naposljetku nije pala u zaborav i potpuno nestala u prvoj polovini narednog stoleća.

Tonadilje su bile kratka dela, najvećim delom pevana i igrana, s kostumbrističkim ili satiričnim temama, i veličale su likove iz naroda a kritikovale visoke i pofrancužene klase. Jedna od njihovih najznačajnijih odlika bila je međusobna komunikacija pevačice i publike, a to je od bistrine, drskosti, ironije i, naravno, čulnosti činilo kvalitete podjednako važne kao glas ili ljupkost u plesu.

Ljudi iz Madrida, prost svet, uzdizali su do neba mnoge od tih pevačica tonadilja koje su pevale za njih. Manoli i čisperi su reprezentativne pojave tog tako tipičnog kicoštva Madridanina koji je ponosan što to jeste.

Moja zahvalnost, kao i uvek, mojoj ženi Karmen, i mom izdavaču Ani Lijaras, svima koji su pomogli da ovaj roman bude uspešno priveden kraju, a pre svega čitaocu koji mu daje smisao.

Barselona, jun 2012.

O autoru

Ildefonso Falkones de Sijera oženjen je i otac četvoro dece. Po zanimanju je

advokat i radi u Barseloni. *Katedrala na moru*, njegov prvi roman, postigao je nezabeležen uspeh u celom svetu i objavljen je u više od 40 zemalja. Pored toga, dobio je nekoliko nagrada, među njima *Srebrni Euskadi* 2006. godine za najbolji roman na kastiljanskom jeziku, nagradu *Šta čitati* za najbolju knjigu na španskom jeziku 2006. godine, nagradu Fondacije Hose Manuel Lara za najprodavaniji roman u 2006. godini, prestižnu italijansku nagradu *Đovani Bokačo* 2007. za najboljeg stranog pisca i nagradu *Fulbert iz Šartra* 2009. godine.

Njegov drugi roman, *Fatimina ruka*, dobio je nagradu *Rim* 2010. godine.

S više od sedam miliona knjiga prodatih u celom svetu, Ildefonso Falkones jedan je od najčitanijih španskih autora.

Fusnote

1. Šp.: *manolo* – pripadnik siromašnog društvenog staleža u Madridu, krasile su ga posebna nošnja i neusiljenost. (Prim. prev.)

2. Tipično špansko kuvano jelo koje osim mesa, slanine i povrća, sadrži i šunku, živinsko meso, suhomesnate proizvode i druge ukusne sastojke. (Prim. prev.)

3. Borac na konju, naoružan kopljem, u borbama s bikovima. (Prim. prev.)

4. Često ime za ženski zatvor u Španiji. (Prim. prev.)

5. Natkriven hodnik sa stubovima. (Prim. prev.)

6. Čovek koji naređuje, kralj ili otac. (Prim. prev.)

7. Međuigra, kratka dramska podvrsta satirično-burlesknog karaktera sa likovima iz naroda. (Prim. prev.)

8. Komad religiozne sadržine, u jednom činu. (Prim. prev.)

9. U plemićkim krugovima tog vremena, zvanični udvarač udate žene. (Prim. prev.)

10. Piće koje se pravi od mošta, alkohola i šećera. (Prim. prev.)

11. Kratke i usrdne molitve. (Prim. prev.)

12. Deo odela katoličkih kaluđera: dve dugačke trake koje se na ramenima skopčavaju i vise preko pleća i grudi, naplećak. (Prim. prev.)

13. Migel de Servantes, *Uzorne novele*, preveli Haim Alkalaj i Duško Vrtunski, Matica srpska, Novi Sad, 1981, str. 19. (Prim. prev.)

14. Inkvizicija. (Prim. prev.)

15. Naziv za vrste muzičkih formi u okviru flamenka, nastalih od narodne latinoameričke muzike. (Prim. prev.)

16. Jondura je u andaluzijskoj varijanti izgovora isto što i španska reč *hondura*, tj. dubina; u flamenku se odnosi na pesmu dubokih osećanja. (Prim. prev.)

17. Na nekim evropskim univerzitetima, najniži akademski stepen. (Prim. prev.)